

۱

شانازي مروقايرئي

محمد
صلى الله
عليه
وسلم

پيغمه مبهري ره حمهت بو جيهانيان

نووري نير

محمد فتح الله گولهن

منتدی اقرأ الثقافی
www.igra.afilamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.hqra.ahlamontada.com

شانانچى مرقايرىنى
نورى نىر

۱

پىغەمبەرى رە حمەت بۇ جىهانىان

شانازى مروقايرنى

نورى نىر

۱

پىغەمبەرى رە حمەت بۇ جىهانىيان

محمد فتح الله گولەن

شانازلی مرقایه نووری نمر ۱

پیغمه مبهری ره حممت بؤ جیهانیان

نووینی

محمد فتح الله گولهن

وه رگپرائی

دهسته ی وه رگپرائی دهزگای چاپ و په خشی کانی عرفان

چاپی بکه م

کانوونی بکه م - ۲۰۱۲

تیراز : ۵۰۰۰ دانه

چاپی دووه م

کانوونی دووه م - ۲۰۱۲

تیراز : ۱۵.۰۰۰ دانه

ژماره سپاردنی (۲۲۸) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیدراوه .

شوینی چاپ

Nese
Dorum Yorum

Neşe Matbaacılık - İstanbul

+90 212 661 1111

www.nesematbaacilik.com

دهزاینی ناوه وه

دؤستی مینجا . ههولیر

۰۱۰ ۱۵۵ ۱۵۵

هه موو مافیکی چاپ و له بهرگرتنه وه و بلو و کردنه وه ی باره ژراوه .

Copyright © Irfan Publishing ۲۰۱۲

دهزگای چاپ و په خشی کانی عرفان

www.irfanpublishing.com

پیرستی بابه ته کان

پیشه کی ...

۱

ده سپك

پیتغه مبهری ره حمهت بؤ جیهانیان

- ۲۱ ا - له چاوه پروانیی به ره به یاندا
- ۲۷ ب - سدرده میکی تاریک
- ۲۷ ۱- بت بهرستی سدرده می نه فامی
- ۲۹ ۲- خونچه کان زینده به چال ده کران
- ۳۴ ۳- بهها بالا کان گؤرابوون
- ۳۶ ج - بهر له پیتغه مبهرایه تیش وهك پیتغه مبهریك ژیاوه
- ۳۶ ۱- دهست پاکی
- ۳۸ ۲- به بی دایک و باوك گه وره بوو
- ۴۰ ا - له لای عه بدولوته لیب
- ۴۱ ب - رۆشتنی بؤ لای نه بوو تالیب
- ۴۳ د - گه شته کانی
- ۴۳ ۱- گه شتی شام و به حیرای راهیب
- ۴۴ ۲- گه شتی دووه می بؤ شام
- ۴۵ ۳- هه مووان له چاوه پروانیی نه ودا بوون
- ۴۹ ۴- بؤچی نیمانیان نه هیتنا؟
- ۵۰ ا - غیره و حه سرودی
- ۵۵ ب - ههستی کیبه رکی
- ۵۸ ج - چند هؤکاریکی تر
- ۶۰ ه - پیتغه مبهری چاوه پروانکراو و مژده دراو
- ۶۰ ۱- دوعای نیبراهیم (ﷺ) و مژده ی عیسا (ﷺ)

۶۱	۲- مژده کانی تمورات.....
۶۲	أ- چیاکانی فاران
۶۴	ب- له نه وهی حمزرتی ئیسماعیل
۶۶	ج- تایبه تمندییه کانی تری
۶۹	۳- مژده کانی ئینجیل.....
۶۹	أ- فارقلیط
۷۲	ب- سرۆکی جیهان.....
۷۵	و- ئهو مرۆفی په ههنده جیاوازه کان بوو.....

بهشی یه کهم

تایبه تمندیی پیغه مبهران و پیغه مبهری سهروه رمان

۸۵	أ - ئامانج له ناردنی پیغه مبهران
۸۶	۱- به ندایه تی
۸۸	جیاوازیی سهروه رمان
۸۹	۲- ته بلیغ
۹۱	ته بلیغ لای پیغه مبهری خوا.....
۹۹	۳- سهرمه شق و نمونه ی چاک
۱۰۴	۴- دابینکردنی هاوسهنگی له نیتوان دنیا و قیامه تدا.....
۱۰۶	۵- داخستنی ده رگای پرو بیانوو.....
۱۰۹	ب - تایبه تمندیی پیغه مبهران
۱۰۹	۱- په بانیه ت
۱۱۱	۲- بو خوا لی بران
۱۱۶	۳- ئیخلاس
۱۱۹	۴- نامۆزگاری چاک (الْمَوْعِظَةُ الْحَسَنَةُ)
۱۲۴	۵- بانگهواز بو ته وحید
۱۲۶	ج - ئاکاری پیغه مبهران

- ۱ - پاستگۆزی (الصدق) ۱۲۶
- أ - پاستگۆزیان شایانی ستایشن ۱۲۸
- ب - له سهردهمی نهفامیدا به "نهمین" ناسرابوو ۱۳۲
- ج - ههمیشه ناموژگاریی راست رهویی دهکرد ۱۳۵
- د - خاوهنی قسهی خۆی بوو ۱۴۵
- ه - فهرمایشته کانی تهصدیقی دهکهن ۱۴۵
- غهب له روانگهی صیدقهوه ۱۵۰
- ۱۵۵ **ههواله غهپییهگان**
- یهکم: ئهو ههواله غهپییانیدی تایبهتن به سهردهمی خۆیهوه ۱۵۵
- دووههم: ئهو ههوالانهی پهروهندیان به داهااتوووه ههیه ۱۶۰
- أ - له سهردهمینکی نزیکدا ۱۶۰
- ۱ - فیتنهکان ۱۶۱
- ۲ - سهرکهوتن ۱۶۳
- ۳ - "تۆ به کهم کهسی که پییم دهگهیت" ۱۶۴
- ۴ - صوخل و ناشتهوایی ۱۶۶
- ۵ - سهدهیهکی تهواو دهژی ۱۶۷
- ب- داهااتووی نزیک ۱۶۸
- ۱- ههواله کانی خهندهق ۱۶۸
- ۲ - مزگیننی ناسایش و دهوله مهنیدی ۱۷۱
- ۳ - شه هیدبوونی عهعمار ۱۷۳
- ۴ - تاقمینکی بین دین به ناوی دینهوه ۱۷۵
- ۵ - گهشت به کهشتی و "نوم حهرام" ۱۷۷
- ۶ - بهنو قهنتورا ۱۷۹
- ۷- فهتھی نهسته مبول ۱۸۰
- ج- داهااتووی دوور ۱۸۳
- ۱ - وههن (خۆشهویستی دنیا و ترس له مردن) ۱۸۳
- ۲ - فیتنهی کۆمیونیزم ۱۸۷
- ۳ - گهغینه کهی فورات ۱۸۸

- ۱۸۹ ۴ - پالفته بوونی مه سیحیهت
- ۱۹۰ ۵ - چاکسازی له کشتوکالدا
- ۱۹۱ ۶ - ناهاو سه نگییه کانی سه ردهم
- ۱۹۳ ۷ - بلا بوونه وهی زانست
- ۱۹۴ ۸ - هه لتهاتن له قورنان
- ۱۹۵ ۹ - چه مکی کات
- ۱۹۸ ۱۰ - بلا بوونه وهی سوو (الریبا)
- ۲۰۰ ۱۱ - نهو ده مهی نیماندار خوئی ده شاریتته وه
- ۲۰۲ ۱۲ - نهوت له تاله قان
- ۲۰۳ ۱۳ - شوینکه وتنی نه هلی کیتاب
- ۲۰۵ سیههم: نهو هه واله غه بیسیانهی په یوه ندیان به لقه هه مه جهزه کانی زانسته وه هه به
- ۲۰۶ ۱ - هه موو نه خو شیهک چاره سه ری هه به
- ۲۱۴ ۲ - ده ردی گولی و په رژینی ته ندروستی
- ۲۱۶ ۳ - ده م و لیککی سه گ
- ۲۱۹ ۴ - ده ست شتن له پیش و پاشی خو اردن
- ۲۲۱ ۵ - پاک و خاوتنی ده م و ددان (سیواک)
- ۲۲۳ ۶ - هه سه نگی له خو اردن و خو اردنه وه دا
- ۲۲۵ ۷ - "کل" ی چار
- ۲۲۶ ۸ - په شکه
- ۲۲۷ ۹ - میش
- ۲۲۸ ۱۰ - خوینی بینوویژی
- ۲۲۹ ۱۱ - له "مهی" دا ده رمان نییه
- ۲۳۰ ۱۲ - خه ته نه کردن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

پیشہ کی

باسکردنی کہ سایہ تیبی بہرز و ناوازی ہزرہ تی موحممد (ﷺ) موستہ فا (ﷺ)، زیاد لہ باسکردنیش پیشکہش کردنی وک چارہ یک بو پزگاری مرؤفایہ تی و، ٹیکسیریک بو دہردہ ناسۆرہ کانی، ہرہوہا ناساندنی ژسانی موبارہ کی بہ شیوہ یک شایستہی ٹہو زاتہ مہزنہ بیت، لہو بابہ تہ گرنگانہ یہ کہ وک زۆر کہسی تر، دنیای ہزر و ہستی منیشی خستبووہ ژیر فشاروہ و، لہ ہہموو پرویہ کہوہ بووبووہ خواست و خولیایہ کی بہرنہ گیراو...

ٹہو (ﷺ) مایہی شانازی مرؤفایہ تیبہ. ٹہوہ تا چواردہ سہدہ یہ لہ سہرانسہری دنیادا، گہورہ ترین بیرمہند و کہ ٹہ فہیلہ سوف و ٹہو زانا و پروناکبیرانہش کہ ہر یہ کہیان ٹہستیرہی گہشی ٹاسمانی ہزر و بیرمانن، لہ دواپوہ دہستہنہ زہر و ہستاون و، لہ پرویدا دہ لٹین: ”تۆ ٹہو مرؤفہیت کہ شانازی بہ شوٹنکہو تہ بیتہوہ دہ کہین.“

بو گہورہ یی ٹہو ٹہوہندہ بہسہ کہ سہرباری ٹہو ہہموو ٹیکدان و کاولکاریہ ماددی و مہعنہ ویبانہی لہم چہرخہ دا کراون، کہچی ہیشتا لہ منارہ کانوہ زایہ لہی "أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" دہ بیستین و شابان گرتہی پۆچی رہوانی موحممدی بہ ہہموو لایہ کدا دہ بینین و، لہ گہل پۆحانیہ کاندا

بسازایه بۆ پۆشنایی خستنه سەر لایه‌نه‌کانی که سایه‌تییی ئه‌و، هونه‌ر و گشت یه‌که و دامه‌زراوه‌کانی ژیان بۆ ناساندنی ئه‌و سه‌فه‌ریه‌ر بکرانایه، ئه‌وا ئه‌و کاته له ده‌روونی نه‌وه‌کانی ئه‌مپۆدا ته‌نها ئه‌و ته‌ختی داده‌نا و، دل‌ه‌کانیش ته‌نها بۆ ئه‌و لییان ده‌دا.. و پیرای هه‌مرو ئه‌مانه، له خۆزهره‌لات و خۆزراوای دنیادا، پۆژ دوا‌ی پۆژ مرۆڤه‌کان، هه‌ریه‌که و به‌گۆزه‌که‌ی ده‌ستی‌ه‌وه به‌ره‌و ئه‌و سه‌رچاوه‌ سازگار و خاوینه‌ راده‌که‌ن که به "منهل العذب المورود" ناوی ده‌به‌م و، کۆششی ئه‌وه ده‌که‌ن بگه‌نه مه‌نزلی ئه‌و سوڵتانه‌ی که تاج له‌سه‌ری خۆره‌کان ده‌نیّت.

به‌لێ، ئه‌مپۆ له زۆریه‌ی و لا‌تانی جیهاندا، له پینشی هه‌مووشیان‌ه‌وه ئه‌مریکا، به‌ریتانیا، فه‌ره‌نسا و ئه‌لمانیا تیپینی بووژانه‌وه‌یه‌ک ده‌که‌ین پروه‌و ئه‌و. له زۆر جیگه‌شدا موسوڵمانان به‌ که‌ره‌سته‌ی پستنی به‌رده‌ستیان، به‌ چوستی سه‌رگه‌رمی پستنی بنه‌ماکانی به‌رنامه‌که‌ی ئه‌ون و، نه‌خش و نیگاری ناسک و دل‌پین ده‌رباره‌ی ئیسلام ده‌چنن. هه‌ر ده‌لیت پۆجیه‌تی "عه‌صری سه‌عاده‌ت" سه‌رله‌نوێ له‌ نێو موسوڵماناندا زیندوو‌بووه‌ته‌وه. بارودۆخی جیهانی ئیسلامیش جیا‌وازیه‌کی ئه‌وتۆی له‌ گه‌ل ئه‌مه‌ نییه... ئه‌وه‌تا له‌بری ئه‌وانه‌ی که یه‌ک دوو سه‌ده له‌مه‌وبه‌ر به‌بێ هیچ داوه‌ریه‌کی ژیری و هه‌روا به‌ ساکاری هاتبو‌نه‌ ریزی موسوڵمانانه‌وه، ئه‌مپۆ چینیکی پۆشنییر و خۆینده‌وار هاتووه‌ته‌ گۆرێ، که لی‌کۆلینه‌وه‌ی زانستیانه‌ی لایه‌نه‌کانی ئیسلام ده‌کات و، له ژیر شه‌به‌نگی پهرشنگداری زانستدا شوین هه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) که‌وتووه... ئه‌وانه‌ی تا ئه‌مپۆ توێژی خۆینده‌وارانیان بۆ مه‌رامی خۆیان به‌کارده‌هینا و، زانکۆ و مه‌لّه‌نده‌کانی فیربوونیان کردبو‌وه شوینکه‌وته‌ی تا‌قمیک "بیزم" و، ده‌زگا نیشتمانیه‌کانیشیان بۆ به‌رژه‌وه‌ندی کوفر

وهگه پڅستبو، له مه و دوا هه روهك توانوهى شهخته سه هؤلینه كان يهك له دواى يهك ده تويښه وه و به خيږايى به ره و رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ده چن .

نه وانهى چنده ها ساله هه زاره ها جار شوينيان گوږى و، وئلى لقيكن كه خوښانى پيوه راگيريكهن، نه وانهش كه وا له م سيستم بو نه و سيستم و، له م ريباز بو نه و ريباز له هه ناسه بركيډان، زوو بيت يان درهنگ، مايه پوچى و بڼ تاكامىي كرد و كوششه كانيان ده بينن و، به پرتاو به ره و مه كته به كهى حه زره تى موحه مده (ﷺ) راډه كهن، نه و مه كته بهى كه هه رگيز نشوستى به خوښه وه نه ديووه . نه وه مؤريس بؤكاي و رؤجى گارودى و چنده هاى ترى نه ناسراوئش...

به لام داخو ئيمه وهك پيوست نه و سولتاني دلانه مان ناسيوه كه سولتانه كان فيرى سولتانداریي ده كات؟ جا بؤچى ئيوه سه غله ت بكه م! نايما منيك كه له پينچ سالييه وه سه رم له سوجه دايه و، خو م به "قطير" ى گه رډن به ستر اوى ده رگانه كهى ده زانم، توانيومه به ته و اوى بيناسيتم؟ يا خود تا چند سه ركه و توو بووم له گه ياندى نه وهى كه ده يزانم؟ جا لي ره دا رووى گوفتارم ده كه مه هه موو نه وانهى وان له مه قامى ناساندنى نه ودا و، خو شم ده خه مه ريزيانه وه و ده ليم: نايما توانيومانه نه و سه روه رهى كه شاهى ته ختى دلانه، به شيوه يهك شايانى قه در و قيمه تى نه و بيت، به مرؤفى نه م سه رده مه بناسينين و، بلتسهى تاسه و شه يدايى له ناخياندا تاو بده ين؟..

نه خيږ! نه گه ر مرؤفايه تى نه وى بناسيايه، ده بووه مه جنونى و ده يدايه نه و كه ژ و هه رده . هه ر كاتيش يادى شيرينى نه و رؤحه كانى پيچابا، دلئى ده كه و ته جؤش و، چاوه كانى نه سرينيان بؤ ده رشت. نيتر نه و كات بؤ چوونه نيو

١ - قطير نه و ناويه كه له سه گه كهى "اصحاب الكهف" نراوه .

جیهانی پاکى پیغهمبهرایه تییه که یه وه، ده که وته په رواز و له پیناو گیان به بهردا کردنه وهی خۆله میشتی دلّهی سووتاوی، که له تاو عه شقی شه و گپری سه ندبوو، خۆی ده دایه بهر شنه ی با تا به ره و هه وارگهی شه وینی شه و راپیچی بکا...

له کاتی کدا ناده میزاد هینده ی ناشنایی و ناسینی، خۆشه ویستی ناراسته ی شتان ده کات، بهرام بهر شه و شتانه ش که نایزانیّت و ناشنایی نییه، هه رده م جۆریک له دوژمنایه تی نواندوو. هه ر بۆیه شه و خالهی که دوژمنان به درپژایی ته مه نیان هه و له کانیا نی تیا دا چرپ ده که نه وه، بریتیه له سرپنه وه ی "نامی جه لیلی موحه مده ی" له یاد که کاندای، و، گۆش کردنی نه وه ی نوئی له سه ر دوژمنایه تی کردنی فه خری کائینات (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام). به لام شه و چه دره و شان وه یه کی لوتف نامیزه که سه ره رای خواستی دوژمنان بۆ ریشه که ن کردنی ناوی شه و له ده رونه کاندای، که چی وای شه مپۆ تیکر پای به ربه سه ته کانی گه یشتن به و ته ی کراون! نه خوازه لا لاوان که وه ک دلخۆشیی یه کینک که له بیاباندا له تینواندا خه ریک بوویت بمریت، له پرپیکدا و به شیوه یه که هه رگیز چاوه روانی نه کردیبت، له په نا سه ریدا ئاو تیکی سازگاری که وه سه ر ناسای ده سه تکه و تیبیت، ناوه ها به و چه شنه خۆیان هه لده دهنه نامیزی پر سۆزی شه وه. بیگومان شه و سینه پر سۆز و میهره ش له نامیزیان ده گریت و، هه رگیز شه وانه مه حرووم ناکات که به ره و لای شه و دین.

نازاتم، قهت سه رنجی شه و که سه انه تان داوه که له رۆژانی هه یینیدا مزگه وته کان سه ررپۆ ده که ن؟ شه گه ر به دیکه ته وه سه رنجتان دابیت، شه وای بینیوتانه که زۆریه ی شه و که سه انه له گه نجانن. داخۆ ده بیّت شه و پالنه ره چی بیّت که له بهرام بهر په لکی شکاری بهرنامه بۆ دارپژراوی نه وه کان بۆ نیو گیژاوی ترسناکی گومرایی و توغیاندا، وای له و گه نجانه کردوو که به بی

گویدانه ساردو سپری زستان و، له گهل تهوه شدا که هه لده له رزن له سه رمادا، ده ستونیو بگرن و له ناهه موارترین بارودوخه کاندا به ره و مزگه و ته کان هه نگاو بنین؟ گهر پیتان باش بیت من وه لام ده ده مه وه: نه وه جازیه ی قودسیی حه زره تی موحه مه ده (ﷺ)...

نه گهر عه قل و هه سته کانیشمان هه رگیز په یی پی نه بن، نه وا ده روونه کان بوونه ته په روانه ی ده وری نه وه شه معه، نه وه خوره.. له داها تویه کی زور نزیکدا، نه وه عه قله ده ربه ده ر و په ریشمانه ی که تا نیستا نیان توتانیوه به ره و نه وه بدنه پرتاو و، به وینه ی میشی زستان له مللاو نه ولادا په کیان که وتوه، بو نه م حاله یان ده سته ی په شیمانی ده گه زن و به خویان ده لین: ” شاخ و داخ! نیمه بو نه بوینه په روانه و به ره و نه وه نه رویشته ی؟ “ به لام نه وه کات له وانیه بو هه ندیکان زور دره نگ بیت و هه موو شتیک کۆتایی پی هاتبیت...

جیهان به هه لته داوان به ره و لای نه وه دیت. نه وه تا ناوه نده زانستی و نه کادیمییه کان لیکۆلینه وه ی له سه ر ده که ن و، نه وه ده روونانه ش که و الا ن به پرووی جیهانی فیکردا شوینی ده که ون و، زور نیکیش له وانیه ی که تا رۆژانیتک له به ره ی دوژمنانیدا بوون، ده بنه دۆستی زور نیک و ده چنه دالده ی نه وه وه، هه ره وک به راستیش چون... نیدی نه مرۆ ته نانه ت به پیوانه و کیشانه کانی به ره ی به رامبه ریش حه زره تی موحه مه ده (ﷺ) سه نگی خۆی هه یه و، نه وانیش دان ده نین به قه در و گه وره ییه که یدا... پیغه مبه ری خوا له فه رموده په کدا ده فه رموی: ” به ده کس له نومه ته که م کیشرام، من سه نگیتر ده رچووم. نه و جا به سه د، له پاشان به هه زار که س کیشرام، دیسان هه ر من سه نگیتر بووم. له به رامبه ر نه مه وه نه وه دوو مه لاتی که ته ی به م کاره پاسپیرابوون، وتیان: وازیینه، خۆ نه گهر به هه موو نومه ته که شی بکیشری، هیشتا هه ر نه م

قورستر ده بیټ. “^۱ جا خوْ نه وهش هاته دی. پیغه مبهری خوا یه کیتک له و
خه ونانه مان بوْ ده گپرتته وه که دیو به تی: ” له تایه کی ته رازوودا من و له
تا که ی تریشیدا هم موو نوممه ته که م دانرا، من سده گینتر بووم.”^۲

به لئی، نه گهر سه رجه م ته صاحب و تابعین و شوینکه وتوانی تابعین و
نه وانهی دوی نه وانیش و، نه و که سایه تیبه مدزانهش که تا رۆژی قیامت
دین و نه و خواناسانهش که ریچکه ی چونه نیو دلانیان دۆزیو ته وه و تی کرای
نه ولیا و نه صفیا و موقهره بین، هر هم موویان له تای ته رازوویه کدا دابترین،
نه و ا دیسان سولتانی دلان، نووری چاوان قورستر ده بیټ. ناخر بوون له بهر
حورمه تی رووی نه و به دی هیئراوه.

پیغه مبهری خوا هوْی به دیه اتنی بوونه وهرانه. له وته کدا که وه ک
فه رموده ناوبانگی ده رکردوه، به م جوْره باسکراوه: لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ
الْأَفْلَاكَ.^۳ ” نه گهر توْ نه بووتایه، بووم به دی نه ده هیئنا. ” به لئی، نووسینی
کتیبیک که تیغه یشتنی مه حال بیټ، کاریکی بی هوده یه. خوی گه ورهش
له هم موو کاریکی بی هوده و به هوانته پاک و بیگه رده. به م جوْره، زور
پیویست بوو که رابه ریکی ده نگ زولائی وه ک سرداری زه مان و مه کان،
حه زره تی عالی مه قام (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) واتای دیره کانی گه ردوون روون بکاته وه.
هر وه ک چوْن بوونی رافه کاریک (شارح) و گه یه نه ریک (مُبلِّغ) پیویست بوو، تا
راستییه کانی پشت په رده ی بوون ناشکرا بکات. هر وه ها نه و مرؤفه ی که
گه ردوونی بی بن به خوْر و مانگ و نه سته ریه کانی ناویه وه بوْ خزمه تی. پام

۱- الدارعی، المقدمة، ۳- بزار، المسند ۴۳۷/۹- الهیثمی، مجمع الزوائد ۲۵۵/۸

۱- أحمد ابن حنبل، المسند ۷۶/۲- الهیثمی، مجمع الزوائد ۵۸/۹

۲- علي القاري، الأسرار المرفوعة ۳۸۵- العجلوني، كشف الحفاء ۲۱۴/۲

کراوه، ئاگادار بکاتمهوه لهوهی که له کوئوه هاتوه.. بۆ کوئ دهروات.. و نامزهدی چ شتیکه... کهوابی، نهگهر ئهوه نهبوایه، گهردوونیش و مرۆفیش هیچ مانایهکیان نهدهبوو... بهلێ، چهزرهتی موحهممهد(ﷺ) ئهوه مرۆشهیه که واتای بۆ شتان گهراندوهه. ئهوه له نازدارترین خۆشهویست خۆشهویستره لامان.

لیرهدا - لهگهڵ دان نام بهوهی که خۆم به گوناهبارتین باوهپداران دهزانم - ههستیکم ههیه، بێ باسکردنی تیناپهرم. نیازیشم له گێرانوهوهی ئهوهیه: نهگهر من تا ئهوه رادهیه پیغهمبهری خوام خۆشبویت، کێ دهزانێ مهشخهلی ئهوینی ئهوه لهو دلانهدا که لیهاتنیان ههیه، تا چ پلهیهک بلیسهی سهندهوه!!.. بۆیه دهبیته لهم سۆنگهیهوه بروانریتته ئهوه حالته رۆحیهی دهیگێرمهوه. گهرنا، پیم شهرمه له خزوورتاندا باسی شتی که بکهم که پهیههندی به خۆمهوه ههبیته.

ئهوه کاتهی خوای گهوره کردی به نسیم دهموچاوی گوناهاکارم بسووم بهوه خاکه موبارهکهدا، شارهکهی پیغهمبهری خوا هینهده رهوشاوه بوو لهلام و چیژیکی رۆحیهی وام چهشت، که ئهگهر لهوه کاتهدا - به فهزی مهحال - له ههموو دهروازهکانی بهههشتهوه بانگهێشت بکرامایه، باوهپکهن نهدهچووم بۆ هیچ کامیکیان و، مانهوه له شارهکهی رسول الله دا پهسهند دهکرد. لهپاستیدا بهههشت ئاوات و ئارهزووی ههموومانه، تاکه موسولمانیکیش نییه که ئهوه ئاواتهیه نهبیته. ئهوه مهگهر ههموو بهیانی و ئیوارانیک له دوعاکاماندا، له پهروهردگار ناپارێینهوه که پهنامان بدات له دۆزهخ و باغخاته بهههشتهکهیهوه؟ لهگهڵ قبولکردنی ههموو ئهمانهدا، دهلییم: نهگهر لهوه کاتهدا بانگ بکرامایه بۆ بهدهست هینانی ئهوه پایه بهرزهی که له دواروژدا بهدهست دیت، لهوانهیه مۆلهتم له پهروهردگارم بخواستایه و عهرزی ئارهزووی مانهوهم بکردایه له پهروهزی پاکی رسول الله دا. تکه دهکهم وا گومان نهبهن

به‌مانه شایسته‌یی و لیها توویی خۆم بۆ ئەو مه‌قامه به‌رزانه ده‌رپیییت. به‌لکو تنه‌ها ویستومه ئاماژه‌یه‌ك بۆ ئەو خۆشه‌ویستییه بكمه كه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوام هه‌یه. نه‌گه‌رنا به‌دریژایی ژيانم له‌و كه‌سانه بووم كه دوعا ده‌كهن و ده‌پاریته‌وه كه خوای گه‌وره شه‌ره‌فمه‌ندیان بكات به‌وه‌ی كه بینه كۆیله‌ی گه‌ردن به‌ندی بچوكترین سه‌حابیی پیغه‌مبه‌ری خوا. زۆر جاریش ئەم دوعایه ویردی سه‌ر زبانا‌مان بووه: ” په‌روه‌ردگارا، بۆ ساتینكیش بی‌ت، له‌ خولیای ده‌موچاو سوینمان به‌ تۆزی به‌ر پێیان به‌دوورمان مه‌گه‌ره. “ نامین.

له‌ ”مالی خوا“ شدا ناخم له‌ هه‌مان جۆش و خرۆش ته‌ژی بوو. له‌وانه‌یه ئه‌مانه هه‌ست و نه‌ستی هاوبه‌شی هه‌موومان بی‌ت. ماوه‌ته‌وه بلێم، ئه‌وانه‌ی پر‌اپ‌ر له‌م هه‌ستانه‌دا ده‌ژین تنه‌ها من و چه‌ند كه‌سی‌كی هاوشیوه‌ی من نین، به‌لکو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌یدا و ئه‌وینداری وای هه‌یه، ئەم حاله‌ته‌ پۆحییه‌ی من گێڕامه‌وه به‌لای ئه‌وانه‌وه زۆر كرچ و كالا و سه‌ره‌تایی ده‌بی‌ت.

جا ماده‌م باس گه‌یشته ئی‌ره، پێم خۆشه بیره‌وه‌ریه‌كه‌ی تریستان عه‌رز بكمه: له‌گه‌لا كاك عارف حيكمه‌ت كه ئەو كاته ئه‌ندام په‌رله‌مان بوو، له‌ هه‌ج پێكه‌وه بووین. كاك عارف په‌یمانی دابوو كه: ” نه‌گه‌ر بچه مه‌دینه، شه‌رت بی‌ وه‌ك گویدریژ له‌ خۆله‌كه‌یدا خۆم بگه‌وزینم. “ جا هه‌ر كه پینی نایه‌ خاکی مه‌دینه‌وه، په‌یمانه‌كه‌ی هینایه‌ جی و، ئەو رۆحه به‌رزه خۆی له‌ خۆلدا گه‌وزاند و ته‌پاوتلی تیا ده‌كرد. لی‌ره و له‌وئ هه‌ركات ئەو دیمه‌نم دیته‌وه یاد، خۆم پیناگێرئ و چاوانم پر ده‌بن له‌ فرمی‌سك.

هه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری‌كه‌. به‌لام پیغه‌مبه‌ری‌ك كه گشت پیغه‌مبه‌رانی پێش خۆی، له‌ مناره‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تیان‌وه مزگیننی هاتنیان داوه. خوای گه‌وره له‌ قورئانی پیرۆزدا ئەو په‌یمانه‌مان بۆ تۆمار ده‌كات كه له

له ئىنجىلدا ئەو پىغەمبەرە قەدر بەرزەى دەخستە بەر چاۋ و، دەپوت: ” من دەپۆم تا سەردارى زەمان يىت. “^۱ بەلئى، ئەو دەمەى بەرەو ئاسمان بلند بوو، دامىتى ئاسمانەكان پر بوون له گەوھەر و ئەستىرەكان بەپىنەى بەردى سەررئى، لەژىر پىيدا راخران . كاتىكىش خۆر گەيشتە ئاسۆى حەزەرەتى موحەممەد(ﷺ)، خوليا و سەوداى سەرى بووبووە ئەوەى بىتتە گەوھەرىك لە تاجەكەى موستەفادا. بەلئى، ھەموو ئەمانە وەك پەروانە بەدەورى پىغەمبەرايەتییەكەيدا پەرواز ببوون و دەسوورپانەو. ئىتر لەمانەوە چى دەربچىت:

” لەتاو شەمەى نوورى ئەحمەد جبرىل بوو پەروانە،

لەتاو جەمالئى نوورى موحەممەد مەلەك پەروانە ئاسا

سەرگەرمى سوورپانە... “

ھاو دەم لەتەك ئەمانەشدا، لە روانگەى خەسلەتە ئادەمىيەكانىشەو لە لوتكەدا بوو و رابەرايەتى و پىشەنگىيى ئىمەى ئادەمىيى دەکرد. بۆ نمونە، پىغەمبەرى خوا سەرۆك خىزانئىكى كاملى بى ھاوتا بوو. ئەو تا لە ماوہىەكى ديارىكراوى ژيانيدا، نۆ دانە ئافرەت لە ژىر نىكاح و بەرپۆتەبردنى ئەودا بوون.^۲ لەگەن ئەمەشدا بوارى ئەدا لە نىواياندا ھىچ جۆرە دەمەقالتى و بارگرئىسەك روويدات. جا ئەگەر ئەو رۆلانەى لەو خانەيەدا - كە ئىكسىرى نبووتى تىنۆك تىنۆك لىدەچۆرى - گۆش و پەروەردە کران، ھەرىەكە و بەسەر سەدەيەكدا دابەش بکرانايە، ئەوا دەبوونە موحتەھىد و موحەددىدانئىك كە

۱ - يوحنا، باب: ۱۶، رستەى: ۷-۱۵.

۲ - البخارى، النكاح، ۴، ۱۰۲.

بهس بن بۆرۆشن کردنهوهی ئەو سه دهیه . داخۆ دهییت چهند کهس لهم پروهوه
پێغه مبهری خویان ناسیبییت!..

ههزه تی فهخری عالم (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له هه مان کاتدا سه رکرده یه کی
سه ربازی بی وینه بوو. ئەوه تا به مشتیک مرۆقه وه که وهک خه زمانه ی مانگ
دهوریان دابوو، جهنگی به پرووی جیهاندا راگه یاند و، تهخت و سه رای چه ندین
گه وه سولتانی یه کسان ی خاک کرد و، چه ندینی تریشانی کرده به نده ی بهر
دهرگانه که ی. ئەمه له کاتی کدا که به پروهت هونه ر و زانستی جهنگی له
که سه وه فیژنه ببوو.

ئینجا پێغه مبهری نازدار، ئەو مرۆقه مه زنه بوو که زانسته کان لای ئەو
ده گه یشتنه پایان. دهتوت له شاشه یه کدا ته ماشای ئەو پروودا وانه دهکات که
تا پۆژی قیامت دینه سه ر شانۆی بوون. یان ههروهک ئەوه ی له تۆماریک ی
غه ببیدا بیاخوینیتته وه، ئاوا له یهک به یهکیان ده دوا. ته نانهت دوا ی
تیپه رپوونی ئەو هه موو سه ده یه ش به سه ر کۆچکردنیدا بۆ خانه ی جاویدانی،
که چی وا ئە مرۆ هه موو لایه کمان له و کۆتا خاڵه دا که زانست و ته کنه لۆجیای
پیشکه وتووی سه رده م پێی ده گات، ئەو به یداخه شه کاوه یه ده بینین که رسول
الله (ﷺ) چوارده سه ده له مه ویتش هه ئی کردوه.. ئیدی ئەوانه یان که خوی
گه وه هیدا یه تی له چاره نووسیون، " که لیمه ی قودسییه ی ته ییبه " ده هینن و،
هه ر یه کیکیان ده بیته نه لقه یه کی نوورین له زنجیره کاروانی موسولماناندا.
ئهمه ش نمونه یهک له نێو هه زاران نمونه دا:

له کاسیتیک ی فییدییدا ته ماشای دکتۆریک ی به رپه گه ز که نه دیم کرد که
ناوی " کیث مۆر" بوو. ئەم دکتۆره پسپۆری زانستی کۆرپه له زانی و
پروفیسۆری تویکارییه له کۆلیژی پزشکی زانکۆی تۆرۆنتۆ. مۆر کاتیک له

نايه ته كاني قورئاني پيرۆزه وه گوڤيستی قوناغه كاني گه شهی كۆرپه له ده بیته له سکی دایكدا، كه راستییه کی زانستییه و تنها له ریگهی ته كنه لۆجیای پینشكه وتووی ئەم سهرده مهوه دۆزراوه ته وه، یه كسه ر "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" ده لیته و ته سلیمییه تی خۆی بۆ پیغه مبهری خوا ده رده بریته. ههروه ها زانایه کی فیسیزلۆجی یابانیش، کاتیک نایه ته كانی قورئان سه بارهت به بواره كهی خۆیه وه ده بینیت "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" - هه رچهنده له سه ر زاریشی گران بوو - ده لیته و، ساتیک دوودل نایته له وهی كه بیته ناو ئیسلامه وه.

به لێ، ههروه ك ناشکرایه، لهو شوینه دا كه زانسته كان ده چه قن و په کیان ده كه ویت، قورئانی پیرۆز چه ندين ده روازه یان به پروودا والا ده كات. كۆتا خالیش كه زانست و زانیاری پیی بگات، له گه ل خالی ده سپیکی پیغه مبهری خوا دا یه كده گریتته وه. باشه، به لام كئ ته مانهی فیژكردوه؟ نه وه درسی له زاتی "العلیم" و "الخبیر" وه وه گرتبوو و، "موعه لیمی شه زه لی" له و دیو ره حله ی ته دریسه كه یه وه بوو. هه ریۆیه دهستی زه من نه گه یشته چه می مه عریفه ته كه ی تا كۆنی بكات. به لكو به پیچه وانه وه، به تیپه رپوونی رۆژگار پاراو تر و نویت ده بیته وه. هه تا دنیا ش دنیا بیته، هه میسه له تازه بوونه وه دا ده بیته.

ئینجا هه زه ته ی حبیب الله (ﷺ) به شیوه یه ك كه بۆ هیه چ كه سیکی تر نه ره خسابیته، له لایه ن هاوه لانییه وه خۆشه و یسترا. بۆ نمونه: له كۆتایی پرووداوی "ماء الرجیع" دا، کاتیک کافرانی دل پر له قین "خوبه یی كوری عه دی" یان راپیچی په تی سیداره ده كرد، ئەم پرسیاره یان ناراسته كرد: "نایا پیته خۆش بوو ئیستا موحه مه د له جیگهی تۆدا بووایه و، تۆش له ناو مال و

منالی خۆتدا به ناسوودهیی بژیایتایه؟ “ وهلامی ئەم پرسیاره، پروون و
یه کلایی و بئ پەروا بوو:

” نهخێر، وه لّاهێ له پای پزگار بوونی مندا، رازی نايم ته نانهت درکینکیش
بچیت به پیتی پیغه مبهری خوادا.“

جا له پاش نواندنی ئەم تابلۆ مهردانهیه له سههر سه کۆی سێداره دا، چه زهره تی
خوبه یب(رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهَا) دهسته کانی بهرز ده کاته وه و، ده لیت: ” خواجه گیان، به بئ
مالئاوایی کردن له خۆشه و یسته کهت هاتم بۆ نێره. ده سا سه لامی منی پئ
بگه یه نه.“ پیغه مبهری خوا که له و کاته دا له نێو ئە صحابدا دانیشتبوو و
قسه ی ده کرد، له پر هه ستایه وه سه ر پئ و، فه رمووی: ” سه لامی خوا له تۆش
ئه ی خوبه یب.“ کاتینکیش هاوه لان پرسیاران کرد، به چاوی پر فرمیسکه وه
فه رمووی: ” موشریکه کان خوبه ی بیان شه هید کرد. له دوا ساته کانیدا سه لامی
بۆ ناردم، منیش وه لامی سه لامه کهیم دایه وه.“^۱

دیه نیکی تر، که تا ئیستاش دلگوشادیی ده به خشیته دهروونی هه موو
نیمانداریک: کاتیک چه زهره تی ” سومه یرا “ له غه زای ئو خوددا ده نگۆی
شه هید کردنی پیغه مبهری خوا ده بیستیت، ده سته جئ خۆی ده گه یه نیته
دامینی چیا ی ئو خود... جا که له وئ پئی ده لئین:
” باوکت.. ” میرده کهت.. ” کوره کانت “ شه هید بوون و، ته رمه کانیانی پئ
نیشان ده دریت، ئەم شیره ژنه گوئ به هه یچ کام له مانه نادات و، به ملاو
ئه ولادا هه ر به دوا ی پیغه مبهری خوادا ده گه را و، له بهر خۆیه وه ورته ی ده هات
و ، ده یوت: ” رسول الله چی به سه ر هاتو وه؟ “ ئینجا که شوینی پیغه مبهری

۱ - سعید بن منصور، السنن ۲/۳۴۹ - الطبرانی، المعجم الكبير ۵/۲۶۰ - ابن کثیر، البداية و
النهاية ۴/۶۶.

خوایان نیشاندا، به راکردن بهره و ئهوی پۆیشت و له بهرده میدا خۆی دا به زویدا و، دهیوت: **كُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَلٌ**. ” ئیتر پاش ئهوی تو له ژیاندایت، ههرچی به لاو موصیبهت ههیه، سووك و بسی ئهرزشه. “ **بِهَلِّیْ**، رسول الله **(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** ئا بهو شیویه له دل و دهروونه كاندا جیتی خۆی کردبووه.

نمونهیهکی تر: مهردی ئاسۆکان، لهودیوی ئاسمانه كانهوه بانگهپشت کرابوو و، ئیدی ئهو دۆستانه ی به جیتی دههپشت که ۲۳ ساڵ پینکه وه بیان هه بوو. له بهر ئه مه له دوا پۆژه کانی تهمه نیدا که میك به دلتهنگی و خهفته وه دهچوه لای هاوه لانی. ئه م حالته ی پیغه مبهری خوا هینده کاری له ئه صاحب ده کرد و ههستی ده بزواندن، به **جۆرێک** که پیغه مبهر دهچوه وه خانه ی سه عاده تی، دهتوت له سینه ی هه ر یه کیکیاندا شنه ی خهزان هه لئی کردوه. موعاذی کوری جه بل **(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)** له لایه ن پیغه مبهری خواوه پاسپێردرابوو که بجیت بۆ یه مهن. ئیتر ئه ویش له و نیوانه دا هاتوچۆی ده کرد. کاتیك ده پۆیشت په یامه کانی پیغه مبهری ده برد و که ده شهاته وه ئه و مه سه له و گرفتانه ی ده هینا که چاره پوانی چاره سه ر بوون. بهر له وه ی دوا یه مین گه شتی ئه غجام بدات، چوه خزمه ت پیغه مبهر **(ﷺ)**، داوا ی دوعا ی لیده کرد، ئنجا ده پۆیشت. به لام ئه مجاره یان هه زره ت جیاواز له جارانی پيشوو، پیتی فه رموو: ” له سه ر خیر برۆیت ئه ی موعاذ، به لام ئه مجاره یان له گه رانه وه تدا له وانیه ته نها بتوانیت سهردانی مزگه وته که م و گۆره که م بکه یه ت. “ ئه م چه ند وشه یه، بهرووسکه یك بوو و دای له هه زره تی موعاذ. له په لویۆ کهوت و فرمیست که

۱ - ابن هشام، الصراط النبویة ۵۰/۴ - الطبری، تاریخ الأمم و الملك ۷۴/۲ - الهیثمی، جمع الزوائد ۱۱۵/۶.

چاوانی داده‌بارین و ده‌توت نه‌ژنۆی شکاوه. چوون بۆ یه‌مه‌ن با له‌ولاوه بوه‌ستیت، ته‌نانه‌ت توانای نه‌بوو له شوینی خو‌شی هه‌ستیت.^۱

له‌لایه‌کی تره‌وه، پی‌غه‌مبه‌ری خوا هه‌روه‌ک موو له ماست ده‌ره‌یه‌نیت، ئاوها به ئاسانی سه‌رجه‌م نه‌و گرفت و کیشانه‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کرد که تاییه‌ت بوون به ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه. "به‌رناردشو" که سیازده سه‌ده دوا‌ی نه‌و هاتوه، ته‌نها یه‌کێکه له‌و سه‌دان مرۆفه‌ی به‌ره‌ی به‌رامبه‌ر، که به‌و وتانه‌ی خواره‌وه‌ی نه‌م پاستیه‌ی قبول کردوه: "مرۆفایه‌تی چه‌نده ئاتاجی چه‌زه‌تی موحه‌مه‌ده، که هه‌موو کیشه‌و گرفته که له‌که‌بووه‌کانی نه‌م چه‌رخه‌ی به‌ وینه‌ی سانایی خوارده‌وه‌ی کوپێک قاوه چاره‌سه‌ر ده‌کرد." فه‌زیله‌ت و گه‌وره‌یی نه‌وه‌یه که دوژمنیه‌ش دانی پیدا بنیت.

به‌ئێ، نه‌و کاته‌ی مرۆفایه‌تی بۆ لای چه‌زه‌تی موحه‌مه‌د(ﷺ) ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، به ئاسوده‌یی و دلنیا‌یی شاده‌بیته‌وه. ئیتر نه‌وکات ده‌ستی ده‌گاته ئاسۆ پرشنگه‌کان و، له ده‌ره‌ده‌ری و گالته‌جاری ده‌ستی پرۆژگار و په‌ژموورده‌یی دنیاو ناخیره‌ت پرژگاری ده‌بێ و به‌ره‌و ئاسمانی مرۆفایه‌تی به‌رزده‌بیته‌وه. ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل کۆسپ و پێگه‌ری هه‌موو هیزه نه‌یاره‌کانیشدا، سه‌روه‌ی نه‌م دووه‌مین بوژانه‌وه‌یه ده‌ستی پێ‌کردوه. نه‌وه‌تا قورنانی پرۆژ ده‌فرمویت:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُنِيرٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
 ۞ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ
 كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (الصف: ۸-۹)

۱ - احمد ابن حنبل، المسند ۲۳۵/۵ - البزار، المسند ۹۱/۷-۹۲ - ابن حبان، الصحيح ۱۴۴/۲ - الطبراني، المعجم الكبير ۲۰/۲۹۱

” ئەوانە دەیانەوێت بە فوو، بە قەلەی دەم نووری خوا بکوژێننەوه!!
 (خەیاڵیان خواوە) خوا نووری خۆی، ئاینی خۆی، تەواو دەکات و دەبێجەسپێت
 ھەرچەندە کافر و بێ پرواکان پێی سەغڵەت بن و پێیان ناخۆش بێت. ھەر ئەو
 خواپە پێغەمبەرە کەمی خۆی پەوانە کردوووە ھاوێڕێ لەگەڵ ھیدایەت و پێنموویی
 و ئاینی حەق و راستیدا، تا سەری بخات بەسەر ھەموو ئاین و بەرنامەکاندا،
 ھەرچەندە موشریک و ھاوہلگەپران پێیان ناخۆش بێت.“

بەئێ، خوای گەورە دینە کەمی خۆی سەردەخات، سینەو دلە ناتاجەکانیش
 کەمەندکێشی دەبن و، بەختەوهری و دلنیاپی خۆیان لەودا دەبیننەوه و دەگەنە
 ناستیک، ھەر لە دنیا دا وا دەزانن چوونەتە بەھەشتەوه. جا کافر و
 ستەمکارانی دنیای ئەولا و، مونافیقانی ئاسیاش کە ئیستیشماری مرۆفەکان
 دەکەن و بێناگایانی ناوخۆشان پێیان خۆش بێت یان نا، پۆژتک دیت ئەو
 شاھی شاھانەیی لەلایەن پێغەمبەرانیوە بە "سولتانی ئەنبیا" ناسراوە و،
 پۆژی پینج جار ناوی پرشکۆی بە گوێی جیھاندا دەدریت، دەچیتە نێر گشت
 دلەکانەوه و دەبیتە خۆشەویست و لە دلدا ھەلگێراوی ھەموو لایەک.

ئەو کانگای دلنیاپی و ئارامیشە. ئیمە باوەری تەواومان ھەبە بەوەی کە
 ئەو پەيامەیی ئەو ھیناویەتی، لەھەمان کاتدا سەرچاوەی ئاسودەیی و
 دلنیاپیشە. میژووش گەورەترین شاھیدی ئەم راستییە. تاکە رینگەیی دووبارە
 چەشتنەوهی ئەم ئارامیشە بە مرۆفایەتی، بریتیە لە ناساندنی ئەو سەرورە
 و ئەو نوورەیی ھیناویەتی. چونکە ھەرکات مرۆفایەتی چاکتر ئەو پێغەمبەرە
 ناسی، خۆشەویستی بۆی زیاتر دەبێ و، لە سایەیی ئەو خۆشەویستیەشدا
 سیمای کۆمەلگە دەگۆریت.

۱- ھەزرتی عەلی (ؑ) بەم شێوەیە باسی پێغەمبەری خوای دەکرد: مَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ .
 " ھەرکەس - ناکارە بەرزەکانی - بزانیایە و تێکەلای بەکردایە، ئەوی - لە ھەموو شتیک -

جا له چوارچپټوہی نهم پيشه كيهدا كه پيشينان به "ديباجه" ناويان دهبرد، پشټ نهستوور به لوتف و كهره می پهروهردگار، ههولماندا به كورتی چهند شتټكى پټرست ناسا دهبراهى لايه نه جياوازه كانى سهروهري ههردوو جيهان، مايهى شانازى بوونه وهران عمرز بكهين.

لهراستيدا، ههر وتهيهك باس لهو بكات جوان و شيرينه. نهوش كه جوان و پهسند نييه، دهبيت بدرټه پال دهبرين و شيوازه كهى. جا نه گهر له دهبرين و شيوازدا كه موكورتيهك ههبيت، نهوا بهتهواوى بز من دهگه رټه وه، نهوشى تايبه ته به پيغه مبهري خواوه (ﷺ) تهنها و تهنها جوانييه.

خوشرده ريست. "الترمذي، المناقب ۸ - ابن ابي شيبة، المصنف ۶/۳۲۸ - البيهقي، الشعب الايمان ۱۵۰/۲.

دەسپىك

پىغەمبەرى

رەحمەت

بۇ جىھانىيان

أ - له چاوه پروانی به ره به یاندا

جیهان شهوه زهنگیکی تاریک دایوژیسیبو. شهوه زهنگیک له هه گبه یدا نووریکی چاوه پروانکراوی هه لگرتبو. زایه له کانی ناسۆ مزگینی ده رکه وتن و هاتنی پیغه مبهریکی نوییان ده دا. شوینکاری ئەم مژدانه له ویزدانه کاندایه ینده زالبو، ئەوه تا باس و خواسی دواهمین په یامبه ر بۆته بابته کی کۆر و دانیشتنی زۆریک له مه که مبه کاندایه. نامۆژگاری له دووی نامۆژگاری: "هه ره که ئەو پیغه مبه ره ده رکوت زوو بگه نه لای و ناویته بن له گه ل رۆحیدا."^۱

مرۆفایه تی تیکرا به جاریک دلئی داخو رپابوو. هه موو هیواکان وابه سته بوو بوون به دواینی فریاده سانه وه. دایکان ویاوکان به ئومید بوون ئەم پیغه مبه ره له نه وهی خۆیان بیته. هه ره له بهر ئەمهش بوو زۆریکیان مناله کانیان ناوده نا "موحه مه د"^۲.

به لام پیغه مبه ری چاوه پروانکراو، له پشتی زنجیره یه کی زی پینه وه ده هات، که له هه زه ته ئیبراهیم و ئیسماعیله وه ده سته پی ده کرد و به عه بدولموته لیب و عه بدوللا کۆتایی پی ده هات. به ئی دلنه کان له م رینه وه چاوه پینی ئەو نووره یان ده کرد. رووداوه کان هه وائی هاتنی ئەویان ده دا. چروونه وهی تاریکیش، نزیک بوونه وهی سپیده یه کی راده گه یاند که تاریکی له بن ده رده هیئا.

۱ - بۆ نمونه پروانه: ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۱۶۱-۱۶۲ - الطبری، تاریخ الامم و الملک ۵۲۹/۱

۲ - ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۱۶۹.

مرۆڤی ئەو سەردەمە لە هەموو ئەو مەبەستە مەزن و بەها بالایانە
 مەحرۆم بوو کە گیانیان بە بەر ژياندا دەکرد و مانایان پێدەبەخشی، هەرچی
 کردە و کۆشیشیانە : ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُوا كَسَرَابٍ بَقِيَعَةٍ حَسَبُهُ
 أَلْطَمَانٌ مَّاءٌ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْعًا﴾ (النور: ۳۹) ” ئەوانەى کە
 ڕێبازی کوفریان گرتۆتە بەر کردەوه کانیان وهک تراویلکە و سەرابێک وایه له
 بیابانیکیدا بڕیسکه بداتەوه، کەسیکی تینوو وا بزانیت ئاوه (بەتالۆکە بۆی بچیت)،
 هەتا کاتیکی گەیشته لای دەبینیت هیچ نییه.

هەست و هزر و ڕەفتاریشیان زۆر جیاواز نەبوو له وینای ئەم نایەتە :

﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ
 ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا﴾ (النور: ۴۰)

” یاخود (کردهویان) وهک چەندەها تاریکایی وایه که لەناو دەریایەکی
 قوڵدا شەپۆل لەسەر شەپۆل بدات بەسەریدا، له سەروشیهوه هەورێکی تاریک
 دایگریتیت، تاریکاییهکان چینی چینی لەسەریهک نیشتبێن، کاتیکی دەستی
 دەریهینیت خەریکه دەستی خۆی نەبینیت.

”جاهیلیەت” ناوی ئەم سەردەمە بوو، بەلام ئەمە جاهیلیەتیک نییه که
 پێچەوانەى زانست بیت، بەلکو هاوواتای کوفره و له بنەرەتدا دژی نیمان و
 بیروباوەره. جا لێرهدا نامەوێت تابلۆ دزێو و قێزەونەکانی ئەو سەردەمەتان
 بگەمە پێشچاوی، چونکە - ئەگەر چی بۆ کاتیکی کەمیش بیت - نامەوێت
 پەردەیهکی تاریک بە ڕووی ڕۆحاندا بکێشم. ئەوەش راستییە که ویناکردنی
 باطل و کارە ناپەواکان، زێهنەکان دەشیوتینیت و سازگاری بیروهۆشهکان لێلا
 دەکات، وه پێم وایه بوونه هۆکاری ئەمەش جوێرێکە له تاوان. بەلام سەرباری
 ئەمە، لێرهدا هەول دەدەین - بە کورتی و له چوارچێوهی چەند ناماژەیه کدا -

تیشک بخدینه سهر هندیك له داب و نهریتهکانی نو پرژگار، تاوه کو
 ده رکه ویت پیغه مبهری خوا(ﷺ) چ په حمه تیکه بو تیکر ای بوونه وهران و
 ناردنیشی چ لوتفیکي نیلاهییه.

به راستی هاتنی پیغه مبهر(ﷺ) مهزترین لوتفی په روهردگار و فراوانترین
 چاکه یه تی به سهر هم موانه وه. هه ریو یه قورنانی پیروز له روانگهی ناماژه کردن
 بو ثم راستییه وه ده فرموی: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ
 رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
 وَالْحِكْمَةَ﴾ (آل عمران: ۱۶۴) ” سویند بیټ بیگومان خوا منتهی ناوه ته سهر
 نیمانداران کاتیک پیغه مبهریکی بو په وانه کردوون له خو یان نایه ته کانی نه ویان
 به سهر دا ده خوینتیه وه، دل و دهر وونیان پاک و پوخت ده کاته وه، هه روه ها فیری
 قورنات و دانایان ده کات.“

جا بپروان بو لوتف و په حمه تی خوی بالاده ست، که له نیو مرؤفه کاندا و
 هر له خودی خو یان پیغه مبهریکی بو ناردوون که سر وشتی هاوشیوهی نه وانه
 و هاویه شییان ده کات له تهرزی ژاندا. ده بیته پیشه واپیششانده ری پیکه ی
 گه یشتنیان به ”حق“. نه گهر پیوستیان به پیشه واپو، نه واپیشیان ده که ویت
 و نه بیته نیام و پیشه واپیان. نه گهر پیوستیشیان به وتاریژ بو، نه واپ
 سهر ده که ویت سهر مینبر و په وانه ترین په یامیان به سهر دا په خش ده کات. هر
 نه و پیغه مبهره ش ده بیته سهر کرده و کاروباری سوپا به ری توه ده بات، له م
 کاره شیدا هینده لیته اتوه، به توانا ترین سهر کرده کانی جهنگ له دواوه به جی
 ده هیلت.

مه سیحیه کان بیروباوه ریکی هه لمان هیه. نه وان باوه ریان وایه که خوی
 گه وره(سُبْحَانَكَ وَتَعَالَى) قوربانی به حه زره تی عیسا(عَلَيْهِ السَّلَام) داوه، بو نه وه ی
 بیته قوچی یه که مین هه لمان مرؤفایه تی. واته باوه ریان وایه که خوی گه وره -

پاك ويىڭگەردى بۆ خوا لەوھى ئەوان ئەيلين - قوربانى بە مەسىھى كورې خۇى داوا! بۆ ئەوھى چاوپوشى لە ھەموو مرۇفائەتى بىكات. بۆ ئەو مەبەستە و بەپىئى ئەو بىروباوەرە ھەلەيە مەسىھ لە خاچ درا. بەم جۆرە چاوپوشى كرا لەو يەكەم تاوانەى كە لە باوكە ئادەمەو دەستپىدەكات و ھەر مرۇفائەكىش كە دىتە دىئاوہ لەگەل خۇيدا دەيھىئەت. ئەمە بىروباوەرەكى ھەلە و گومرايانەيە. وىراى ئەمە ئامازەيەكى راستىشى تىدايە كە ئەويش ئەويە:

خوای مېھربان بۆ ئەوھى لە ئادەمىزادەكان خۇش بىت و لە تارىكستانى نەفامى و گومرايى و ئارەزووپەرستىدا بە تەنھا بە جىيان نەھىئە، خۇشەويستەين بەندەى خۇى كە ھەزرتى موھەممەدە (ﷺ) وەك پىغەمبەر بۆ رەوانە كردن، سەربارى ئەوھى كە دەيزانى چ ئازار و دەردەسەرىيەكى لەو پىئاوہدا دىتە پرى. بەئى، خوای گەورە بەندەى خۇشەويستى خۇى بە ئەركى پىغەمبەرايەتى رەوانە كرد بۆ مرۇفائەتى، تاوہكو سەرلىشىئاوى نەبىتە چارەنووسيان و لە نىئو گىئاوى بى مەبەستىدا لەناو نەچن... تاوہكو بەرەو ئاسمانى مرۇفائەتى سەرىكەون و ھەرىكەيان بىن بە مرۇفائەكى كامل (الإنسان الكامل)... لە ناخياندا رەھەندەكان تەى بىكەن و ھەموو ساتىك لە رۇحياندا ھەست بە مەزنى و چاودىرى پەرورەدگارىيان بىكەن. بە دەرپىنى شاعىرى خواناس "ئىبراھىم ھەققى" ، پىويستە لەسەر ئىمانداران پەرورەدگارىيان وەكو گەنجىنەيەك لە دلەكائىياندا بناسن.

بەئى، دل گەنجىنەيەكى بى سنوورە، بەجۆرىك كە ئاسمانەكان و زەوى ناتوانان لە دەركى ناوہ جوان و سىفاتە بەرزەكانى خوای گەورەدا، كەچى ئەوہ

۱- شاعىر و زانا و گەشتىار و زاھىدىكى مەزنى. لە نىئوان سالەكانى (۱۷۰۳-۱۷۸۰ ز) دا ئياوہ. بەناويانگىن بەرھەمەكانى ناوى: "مەرىفەت نامە" و "گولدەستە" يە.

دلّه که والاّیه به پرووی ریژنه‌ی ته‌جه‌للییاتی ناسین و ده‌رکی په‌روه‌رد‌گاریدا.

نه په‌راوه‌کان، نه عقل و هزر و فلسه‌فه‌کان، نه په‌وانبیزی و زمان پاراوی و، نه زهوی و ناسمانه‌کان و نه بوونه‌هران هیچیان نه‌یانتوانی به ته‌واوی له‌ خوای گه‌وره (عَزَّوَجَلَّ) تیبگه‌ن و حالی بین، بگره‌ کۆله‌وارن له‌ گوزارش کردن له‌ زاتی ئه‌و، ته‌نهما دلّه که ئه‌گه‌ر به‌ پیوه‌ریکی بچووکیش بیّت، ده‌توانی بییته‌ ته‌رجومانی ئه‌و و په‌ی به‌ ناوه‌ جوان و سیفه‌ته‌ به‌رز و پیروژه‌کانی بیات.

به‌ئێ، دلّ زمانیکی ئه‌وتۆی هه‌یه‌ که‌ گوئیسه‌کان ده‌برپرسی وه‌ک ئه‌ویان نه‌بیستوه، په‌وانبیزی وینه‌ی ئه‌ویان گوئی لینه‌بووه. که‌واته‌ پیویسته‌ له‌سه‌ر مرۆڤ که‌ له‌ دلّی خویدا، دووریسه‌کان به‌رپیت و هه‌ر له‌ویدا تینویتی عه‌ودالیی بشکیییت. ئیتر له‌وی بگاته‌ خزمه‌ت په‌روه‌ردگاری و له‌ خۆشه‌ویستی ئه‌ودا فه‌نا بییّت. جا‌ خۆ ناردنی پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (ﷺ) هه‌ر له‌به‌ر ئه‌م مه‌به‌سته‌ بووه...

به‌ئێ، نامانج له‌ ناردنی سه‌رداری جیهانیان ئه‌وه‌ بوو که‌ ئایه‌ته‌کانی خوای گه‌وره‌ به‌سه‌ر خه‌لکیدا بخوینیتته‌وه‌ و، مو‌عجیزه‌کانی په‌یتا په‌یتا له‌ پێش چاوانیاندا پێشان بدات و ناشنایان بکات به‌ ماهیه‌تی راسته‌قینه‌ی خوینان. ئیدی له‌ سایه‌ی ئه‌ودا، مه‌ردووم له‌ چلکی سروشتی ئاده‌می پالقمه‌ ده‌بوو و، به‌ رزگاربوونیشی له‌ زیندانی داخوازییه‌ نزمه‌ جه‌سته‌یه‌کانیشی، به‌ره‌و پله‌ی ژبانی دلّ و رۆح بلند ده‌بووه‌وه‌، له‌پراستیشدا هه‌ر به‌و جووره‌ بلند بووه‌وه‌.

به‌ئێ، ئه‌و خه‌لکی فی‌ری کتیب و دانایی کرد. له‌به‌ر نووری کتیب و رۆشنایی داناییدا مرۆڤایه‌تی خۆی ده‌دۆزیتته‌وه‌ و، ئاوپ له‌ دواپۆژی ده‌داته‌وه‌.

ئىتر بەم جۆرە رېنگەي بەختەۋەرى ژيانى ھەتاھەتايى دەگرتتەبەر، بەپراستىش ئەو رېنگەيەي گرتتەبەر.

لەناو ئىمەدا رۆژانى پىرۆز و گىرنگ ھەن. ھەندىكىيان بۆ ئىمانداران بە جەژن دادەنرېن. لە ھەموو ھەفتەيەكدا ئىمانداران خۆشى پۆژى ھەينى دەچېژن. پىئوھەكە گەۋرەتر بىكرى لە جەژنى رەمەزان و قوربانىشدا لەم خۆشپىيەدا دەژىن. لە جەژنى قورباندا، موسلمانان قوربانىدانى ھەزەرەتى ئىبراھىميان بىردەكەۋىتتەۋە. پىر بەدل و لە ناخيانەۋە دەلائىنەۋە لە خوا داۋا دەكەن لىتيان خۆش بىت. ھەر لەبەر ئەمەشە ھەندىكىيان بە پىرتاۋ پروو دەكەنە مالى خوا بۆ ئەۋەي خۆيان بە پەردەكانىدا بسرون. كاتىكىش لە كىۋى عەرەفاتدا دەۋەستەن، پروو دلىيان دەكەنە پەروەردگار و، بە گىيانىكى موحەممەدىيانەۋە لىي دەلائىنەۋە تا لىيان بىورى و چاۋپۆشيان لى بىكات.

جەژنى رەمەزانىش جەژنىكى گەۋرەيە و چەندەھا واتاي مەزنى لەخۆ گرتوۋە. چونكە كاتى نىزىكبونەۋەي بەندەيە لە رەزامەندى خۋاي گەۋرە لە پاش مانگىك لە پەرسىش. بەلام جەژنىكى تر ھەيە، كە جەژنە بۆ گىشت مرۆفايەتى، بگرە بۆ جىھانى بوونەۋەران. ئەۋىش ئەو رۆژەيە كە دىيائى پىي شەرەفمەند بوو بە ھاتنى پىغەمبەرى خوا(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام). بەگوزارشتىكى دى، پۆژى "ۋىلاھەتى ئەجمەدىيە" يە. واتە ئەو رۆژەي خۋاي گەۋرە نوورى ئەجمەدى ھەلئىكرد و چىراي موحەممەدى لە ناسمانى مرۆفايەتىدا ۋەك رۆژى پرووناك درەۋشانەۋە. ئىتر بەم نوورە، تارىكايى نەفامى رەۋىيەۋە و، نوور و رۆشنايى ھەموو جىھانى داپۆشى. بەلئى، ئا ئەمە مەزنتىن نىعمەت و بەخشايشى خۋاي گەۋرەيە بۆ ئىنس و جىن.

ب - سەردەمىكى تارىك

ھەر سەردەمىك بىر وياوھېرى يەكتاپەرسىتى تىدا لەق بىيىت، سەردەمىكى تارىكە. چونكە بالادەست نەبوونى باوھېر بە خوا، كە نوورى ئاسمانەكان و زەمىنە لە سەرجەم دەروونەكاندا، رۆح و ويژدانەكان رەش و تارىك دەكات. جا لەبەر ئەوھى چۆنئىيەتى رۋانىنى ئەم جۆرە دلّ و ويژدانە بۆ شتان و پروداوھەكان تووشى لىلى و كورت بىنى دەبيىت، ئىتر ئەو مەرۆفە لە دنيايەكى تارىكدا، بۆ ھەمىشە وەك شەمشەمەكوئىرە دەژى.

لەوھە سەردەمىكدا كە دىن بە ھەموو پايەكانىيەوھە كەوتبۈوھە لەرزە و، پەيامە ئاسمانىيەكانىش لەلايەن شوئىنكەوتوانىانەوھە دەسكارى كرابوون، چەند كەسىكى كەم مابوون يەكتاپەرسىت بن و ئىمانىيان بە خوا ھەبى. بەلام وەنەبى ئەوانىش ئەو زاتە بە سىفەت و ناوھە جوانەكانىيەوھە بناسن. ھەر بۆيە نەيان دەزانى چۆن ئەركى بەندايەتى بۆ ئەو خوايە ئەنجام بەدن.

۱ - بت پەرسىتى سەردەمى نەھامى

موشرىكەكان ئەو بتانەيان دەپەرسىت كە ناوھە و دەروھى كەعبەيان لى پرکردبوو. شانازيان بەو پەرسىتنەوھە دەکرد و دللى خۇيان پى خۇش دەکرد. ئەوانەشيان كە زانستىكى كەمىيان ھەبوو، دەيانوت ئىمە تەنيا وەك ھۆكارتىك بۆ نزيك بوونەوھە لە خوا ئەو بتانە دەپەرسىتن. قورئانى پىرۆز لەسەر زمانى خۇيان ناماژە بۆ ئەم وتەيەيان دەكات و، دەفەرموئى: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ (الزمر: ۳) ” ئىمە ئەم بت و شتانە ناپەرسىتن تەنھا لەبەر ئەوھە نەبيىت كە لە خوا نزيكمان بخەنەوھە.“

۱ - ابن كئىر، البداية و النهاية ۲/۲۳۸.

بەم شتوویە هەستی بەندایەتی - کە وەك سپاردەبەکی گرنگ بە فیتەرتی
 مەرووف سپێردراوە - ناپاکیی لەگەڵدا کرا و خراب بەکارهێنرا. باشە کە
 گونجاو بەرد و دار و گل و خۆر و مانگ و ئەستێرەکان، بپەرستین؟ خو
 بەمەشەو نەو هەستابوون، کار گەشتبوو نەو هی هەندیک خواردنی وەك شیرینی
 و پەنیر، کە بەدەستی خوێان دروستیان دەکرد، دەیانپەرستن و کاتیکیش
 برسییان دەبوو دەیانخواردن!

قورئانی پیرۆز ناماژە بۆ نمونە ئەم جۆرە بپێرکدەوێت و تیگەبەستە
 پزێوانە دەکات و، دەفرموی: ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
 وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَتُولا شَفَعَتُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا
 يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰی عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

(یونس: ١٨) ” بۆ باوەڕان و خاوەنناسان شتیکی دەپەرستن لەجیاتی خوا نە
 زیانیان پێدەگەیەنێت نە قازانج، دەشێت: ئا ئەو بت و ستانە تکاکارمان لای
 خوا، پێیان بلێ ئەو موحەممەد باشە ئایا ئێوخوا ئاگادار دەکەنەو لە شتیکی
 کە لە ئاسمانەکان و زەویدا هەبێت و خوا نەبزانێت؟! (خوای گەورە) پاک و
 بێگەرد و بەرز و بلندە لەو هی کە نەقامان دەبکەن بە هاوێلی.“

هەر وەها ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا
 نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ
 يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ (الزمر: ٣)

” ئاگادارین، دینی پاک و خاوین تەنھا بۆ خوا، ئەوانەش جگە لەو زاتە
 کەسانی تر و شتی تر دەکەنە پشێوانی خوێان دەلێن: ئێمە ئەم بت و ستانە
 ناپەرستین تەنھا لەبەر ئەو نەبێت کە لە خوا نزیکمان بخەنەو. بێگومان خوا
 داوهری دەکات لە ئێواناندا، لەو ستانەدا کە کێشەیان لەسەری هەیه و پریان

دەربارەى جۆراو جۆره. بەپراستی خوا ئەو بیروباوەرە چەوتەیان لێوەرناگریت و هیدایەت و پێنموویى ئەو کەسانە ناکات کە درۆزن و بێ باوەرن.

ئینجا هەر خۆیان لەدووی بیانوویەك دەگەڕێن بۆ ئەم بیروبوچوونە لار و لەوێرەیان و، شوێنکەوتەیی باویاپیرانیان دەخەنە پیش چاوی: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبِعُ مَا آَلَفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا أَوْلَوْكَانَ ءَابَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ (البقرة: ۱۷۰)

” ئەگەر بەو خەلکە نادانە بوتريت: شوینی ئەو بەرنامەیه بکەون کە لەلایەن خواوە پەوانە کراوە، دەلێن: نەخێر، هەر شوینی ئەو دەکەوین کە باو و باپیرانمان پێوەی ئالوودە بوون و لەسەری رهااتوون، ئایا ئەگەر باو و باپیرانیشتان تێ نەگەشتوو هیچ نەزان و ناشارەزا و پێنموویش وەر نەگرن (هەر شوینیان دەکەون؟! “

۲. خونچەکان زیندەبەچال ئەکران

قورئانی پیرۆز ئاماژە بۆ خراپە و بەدەرەفتارییهکی تری سەردەمی نەفامیی دەکات و، دەفەرموی: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۹۸﴾ يَتَوَرَّى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيَسْكُرُ عَلَىٰ هُتَاتٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ (النجل: ۵۸-۵۹) ” خۆ ئەگەر مژدەى بوونی کچ بدريت بە یه کێک لهو نەفامانه، پرووی گرز و تال دەبیت و پەش دادەگیرسیت و سینهی پڕ دەبیت له خەم و پەژارە... له داخ و خەفەتی ئەو مژدە ناخۆشە، خۆی دەشاریتەوه له خەلکی و بەتەنھا (بیر دەکاتەوه): ئایا بیهێڵیتەوه بە زەلیلی و سووکی و بێ نرخى، یاخود زیندە بەچالی بکات و بێخاتە توپی خاکەوه؟! ئای چەندە خراپە ئەو بپارەى کە دەیدەن!! “

به‌لئى، هەركات يەكئىكيان مزگىنى ئەوھى بدرايەتئى كە كچى بوو، يەكسەر دەموچاوى تورەيى لئى دەنيشت و رەش ھەلدەگەرا. لەتاو ئەو مژدە ناخۆشە، ھەستى بە شەرمەزاري دەکرد بچىتە ناو خەلگى. ھەوالەكەى ھىندە بەلاوھ سەخت بوو، ھەزى دەکرد خۆى لە چاوى خەلگى تەرە بکات و بچىتە كونىكەوھ و خۆى ھەشار بەدات. ئىتر دەكەوتە دلەراوگى و نەيدەتوانى بربار بەدات. بەم جۆرە خۆى بە ناچار دەزانى يەكئىك لەم دوو رىنگەيە بگريتە بەر:

يان ئەوھتا كچەكەى لە ژياندا دەھىلئىتەوھ و بەرگەى ئەو شەرمەزارىيە دەگرىت كە لە كۆمەلگەدا رۆوبەرۆوى دەبىتەوھ، ياخود لەپىناو پاككردنەوھى شەرەفیدا (!) كىژۆلەكەى زىندەبەچال دەكات.

ئىدى ھەرۆك دەبىنن ئافرەت لە سەردەمى نەفامىدا تا ئەو رادەيە بئى ئەرزش بوو. جا وەنەبئى ئەم سووكايەتى كردن و بە كەم سەيركردنەى ئافرەت، تەنھا لە كۆمەلگەى عەرەبى سەردەمى نەفامىدا بوويىت، بەلكو لە ئىمپراتۆرىيەتى رۆم و فارسىشدا ھەمان زىھنىيەت بەربلاو بوو. بۆيە دەكرى بلىين: ئەو شۆرشە مەزن و، گۆرانكارىيە پىشەبىيەى ئىسلام لە نىو عەرەبى سەردەمى جاھىلىدا سەبارەت بە دۆزى ئافرەت بەربپاى كرد، لە ھەمان كاتدا دەستكەوتىكە بۆ تىكراى ئافرەتەنى جىھان و، كوردەيەكە لە مېژووى مروڤايەتيدا ھاوشىوھى نىيە.

به‌لئى، بۆ يەكەم جار قورئانى پىرۆز بەر بە ناوھا دىرندەبىيەك دەگرىت و لەبەر ھەر ھۆيەك و بە ھەر شىوھىيەك بىت، كوشتنى مندالان قەدەغە دەكات:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ أَمْلَقَ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ (الانعام: ۱۵۱)

” مندالانى خۇتان لەبەر برسپىتى و نەدارى مەكوژن، چونكە ئىمە (بەكتان ناخەين) رزق و پۆزى ئىوھش و ئەوانىش دەدەين.“

ههروهك خواى گهوره پييان بهرموى: بۆ مندا له كاتنان ده كوژن؟ من خۆم
 رۆزى ئيوه و ئهوانيش ده دهه. مه گهر نابيين كه سهر زهوى پريهتى له
 هزارهها سفره و خوانى پاراوهى جۆراوجۆر بۆتان؟ نابيين كه ئاسمان
 دانه چله كۆي بۆ فرياكه وتنتان. رهو به ههروه كاني ئاسمانيش ده كريت بۆ ئهوهى
 به فرو بارانتان به سهردا ببارين؟ ئهم مليونهها پروه كه جۆراوجۆرهى سهر پرووى
 زهوى، جگه له من كۆي رواندوونى؟ له كاتيكدا ئهم ههصوو شتانه ده بينن، ئهى
 چ ئهقل و ژيرى و فام و ويژدانىك واتان ليده كات له رزق و رۆزى خۆتان
 بترسن، به رادهيك ده ستان بچيته كوشتنى مندا له كاتنانهوه؟ قهت له بيران
 نه چى ئهوهى ده ستى ده چيته ئهم تاوانهوه، هه رگيز نابيته مروڤىك شياو و
 شايستهى ئهوه بهى خواى گهوره گوڤتارى له گه لدا بكات. بهلكو خواى گهوره
 ئهم بيتاوانانه ئه دوونى و ليسان ده پرسى: ئاخۆ چ گوناھىكتان كردبوو ئاوا
 له سهرى كوژران. سته مكاران له سهر ئه نجامدانى ئه و سته مه قيزه ونه به تو لهى
 دادپهروه رانهى خويان ده گهن. ئايه ته پيرۆزه كهش ده فهرموى: ﴿وَإِذَا
 الْمَوْتُ دَدَةُ سُلِّتَ ﴿١٠﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ (التكوير: ٨-٩) ” كاتيك كچى زينده
 به چالكو راو پرسارى ليده كريت، به چ گوناھىك، به چ تۆمه تىك كوژرا؟! “ به
 شياو زىكى ئه وتۆ بۆ مان باس ده كات كه پهفتار و نهرىتى ئه و سهرده مه
 موچرك به له شدا ده هينيت.

رۆژنىكيان يه كىك له هاوه لان ئهم ديمه نه درندانه يهى سهرده مى نه فامى بۆ
 پيغه مبه ر(ﷺ) گيرايه وه و، وتى: ” ئيمه له سهرده مى نه فاميدا كيۆ له كاني
 خۆمان زينده به چال ده كرد. ئيمه ش تازه كچىكمان بووبوو. كچه كه مان
 مايه وه تا زمانى پۆا. ئه و جا رۆژنىكيان به داىكىم وت: بيگۆره ده بيبم بۆ
 مالى خالى. داىكه بيچاره كهى ده يزانى كه ماناى ئهم قسه يه چيه. مندا له

خۆشهويستهكهى، جگەرگۆشهكهى، پاش نهختيىكى تر فرى دهرتته ناو چالئىكهوه و پاش پهلهقاژهيهكى كهه گيان دهسپيرتت. بهلام نافرته مافى نهوهى نهبوو پيش بهوهها كارئ بگرئ. تاكه شتيك كه دهيتوانى بيكات نهوه بوو پر بهدل و له ناخوهه بگرئ و فرميسك برئئ. هاوسهرهكهه نهوهى كه پيم وتبوو جيبه جيبى كرد. مندالهكهش ههر بهراست واى دهزانى بو مالى خالى دهچيت، بويه له خۆشيدا بازايين و يارى دهكرد. بهلام شويى مه بهست مالى خالى نهبوو، بهلكو نهو چاله بوو كه پيشتر بوم ههلكه نديبوو و دهبووه گلگۆزى ناديارى. كه گهيشتينه ليوارى چالهكه، به كچهكه موم وت كه ته ماشايهكى ناو چالهكه بكات. ئيدى ههر كه سهرى نهوى كردهوه، منيش كيشام به پشتيدا و له ناو چالهكهدا گرمۆلم كرد. كهچى نهو ههر ههولتى دها به قهراغى چالهكهدا وهرگهريت و بيتته دهرهوه. له لايهكهوه پهلهقاژهى دهكرد و له لايهكى تريشهوه دهيووت 'بابه گيان، تۆزوى بوويت.' دهيوست بته كيئيت، بهلام من دانميهكى ترم پيا كيشا و لهو بيابانه چۆلهدا بهزيندويى كردم بهژير خاكهوه. "كاتيك نهو پياوه نهه رووداوهى دهگيرپاوه، پيغه مبهه (ﷺ) و نهو هاوهله بهريزانهى له دهورى دانيشتوبون ههنسكى گريانيان پى رانه دهگيرا. يه كيك له هاوهلان وتى: "كابرا، پيغه مبههت خه مبههت كرد." كهچى نازيز و سهروه رمان فهرمووى: "جارتكى تريس بيگيرپهوه." نهو يش ديسانهوه به سهرهاتهكهى گيرپاوه. پيغه مبههرى خواش دووباره گريا، تاكو فرميسك ريشى پيرۆزيانى ته پر كرد. "وهك بلئى به دووباره كردنهوهى نهه به سهرهاته، پيغه مبهه (ﷺ) دهيوست نهه په يامه بگه يه نيت: "ئيهو پيش ئيسلام نههه حالتان بوو. بويه نهه رووداوهشم پى دووباره كردهوه، تا نهو بهها مرؤبيانه تان

یاد بخه موهه که نیسلام خه لاتی کردوون.

وهک لهم نمونه دلته زینه وه دهرده که ویت، مرؤقی شو سه رده مه له نیو سرگه رانییه کی ناهه موارد ا زیاره. له گه ل هه زاره ها پروودای جه رگبری تر، له تاریکی هه موو رۆزگار هه کانی شو بیابانه دا چهن دین چالی قوول و گه و ره هه لده که نران و، چهن دین مندالی بی تاوانی تی فری نه درا تا له ویدا بمرن. به لئی مرؤقی هه تی له درنده هی و وه حشیه گه ریدا پیتی که متیاره درنده کانی دابووه وه. نه وه ی که لبه و چرنوکی نه بوایه ده بووه نیچیر و له لایهن خاوهن که لبه و چرنوکه کانه وه له ناوده برا. کۆمه لگه ش له و کاته دا به ده ست چهنده ها کاره ساتی سه خته وه ده تلایه وه، که سیکیش نه بوو له پرووی شو هه موو په ریشانی و نه هه مه تیابانه دا بوه ستیته وه و، بلئی: "نیدی به سه"

نا له م کاتانه دا بوو که مایه ی به دیه پتانی بوونه وه ران(ﷺ) خوی له خه لکی ده کی شایه وه و له نه شه که وتی "حیرا" دا ده چوه خه لوه ته وه - له وه دوا ئومه ته که ی، به و چیا یه یان ده وت "چیا ی نور" - چاوی ده بریه ئاسۆکان و چاوه پروانی به ره به یانی رزگاری ده کرد. پیده چن نه و زاته بو ماوه یه کی زۆ سه ری له سه ر زه وی دانابی و له په ره وردگاری پاراپیته وه بو رزگاری مرؤقی هه تی. داوای کرد بی که فریاد په سیکی بو بنیریت. هه ر بو یه کاتیک نیمامی بوخاری و موسلیم باسی شو سه رده مه ده گپرنه وه زاراه ی "فیتحنثُ فیهِ" به کار ده هینن. نه م زاراه یه واته له خه لک دوور ده که وته وه و خوی ته رخان ده کرد بو په رستش.

به لئی، پیغه مبه ر(عَلَيْهِ السَّلَام) هه ندی جار له وی ده مایه وه تا هه گبه ی خۆراکیشی ته واو نه بوایه، نه ده گه راپیه وه بو مه که که. پاشان خۆراکی پیویستی

له گەل خۆی دەبرد و جارتیکی تر نه گه پايه وه بۆ نه شكه وته كه .^۱

به ئێ، ئەو له لایه كه وه سه رقائى پامان بوو له پاستییه كانى بوون و نهیته كانى ئەودىو پرده ی بوون و نامانجى به دیهینان، له لایه كى تریشه وه له بیری سه رگهردانىی مرۆفایه تی و حالى په ژمورده ی ئەودا بوو.

۳ - بهها بالاكان گۆرابوون

كۆمه لگه به ره و شیویكى قول و تارىك تلۆر ده بووه وه . چونكه له و كۆمه لگه یه دا هه موو به ها مرۆیه كان ئاوه ژوو كرابوونه وه . چاكه بووبوه نهنگى، نهنگى و كه میش بووبوه چاكه و شانازى . درنده یی پێزى لیده گىرا و، به زه یی و مرۆف دۆستیش بێ پێز سه ير ده كرا . گورگه كان جیگه ی شوانه كانیان گرتبووه وه و فیزیان لیده دا، مه ره كانیش كه هه یچ هه یز و ده سه لاتیکیان نه بوو، له ژێرده ستى ئەو شوانه بێ به زه ییانه دا ئیش و ئازاریان ده چه شت . به درپه وشتى و خۆدامالین له به هاكان هه ینده ته شه نه ی كردبوو، زۆر كه سه هه بوون نه یانده زانى باوكیان كییه . ره چه له ك و نه ژاد له ره گه وه وشك بووبوو و له ناویاندا بارى كردبوو . قومازی و مه ی نۆشى نهنگى نه بوون . پوانكردنیش شتیكى زۆر ئاسایى بوو . هه رچى شیواز و هونه رى ده ست برین و مژینی خوینى خه لكیشه ، به كارێكى زیه كانه و ئازایه تی له قه له م ده درا .

ئیدی دواى ئەم هه مووه ، زۆر پێویست بوو كه كه سیكى " گفت ئیكسیر " بێته مه یدان و به رپووی هه موو ئەم دارمانه نه خلاقییانه دا بلیت: " به سه ته ! " پێویستییه كه ئەوه نده زۆر بوو، گه یشته ئاستیك به زه یی خواى گه و ره

۱ - البخاري، بدء الوحي ۳ - مسلم، الأيمان ۲۵۲ .

بجولینیت. خوای میهره بانیش هات به دهم نهم پیداو ایستییه وه و، فه خری کائیناتی بۆ ناردن و، کردیه فرستاده و پیغه مبهری خوئی. به ته شریف هینانی نهو، هه موو شتیک گۆرا. به لئی شاعیری مهزن " نه حمده شهوقی " راستی وتووه که ده لیت:

وُلِدَ الْهُدَى فَالْكَائِنَاتُ ضِيَاءُ وَ فَمُ الزَّمَانِ تَبَسُّمٌ وَكِنَاءُ

”رینوین هاته دنیا و پرووناك بوونه وه بوونه وه وان
هه به خنده و پیزانینه دهم و زاری رۆژ و زه مان“

دوای نهوهی که کات و شوین (الزمان و المكان) نوقمی تاریکی بووبوون، بهو نوورهی که هه زه تهی موحه مهده (ﷺ) هینای، هه روهك چهپکه گوئیکی دهم به خنده یان لیهاتوو و، پاش چه ندین سالیس له ده می هیج هه تدا خه لکی مه دینه له پیشوازی نهودا:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ
وَجَبَّ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلَّهِ دَاعٍ

”وا مانگی تابان هه لهات
شوکرانه واجبه له سه رمان
له شه نیاتی وه داع به وه
تا ناوی خودا دهنگ بداته وه.“^۲

دهوته وه و، له گه ل ده رپرینی هه موو نهم هه ستانه دا به خیره اتیان ده کرد. به لئی، ئیدی نهو سیما بیگهردانه به زاری خاوینیان نهم بهسته پر واتایانه یان ده چری.

۱- ابن کثیر، البداية و النهاية ۳/۱۹۷، ۲۳/۵ - ابن حجر، الفتح الباری ۸/۱۲۹.

ج - بهر له پيغهمبرايه تيش وهك پيغهمبريك ژياوه

۱ - دهست پاكي

ئهگەر سهرنجيک له سیره ی بۆنخووشی هه زه ته ی موسته فا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بدهین، ده بیینین که هه موو قوناغه کانی مندالی و لاوی و پیتگه یشتنی، وهک پیتشه کی و پلیکانه، ریخۆشکه ر بوون بۆ قوناغی پیغه مبرایه تیه که ی. بهراده هه ک کاتی پهیامه که ی راگه یاند، زۆریک له وانه ی که ده یانناسی ده سته جی ئیمانیا ن پی هیئا.

ئهو راستگۆیه ی که هه یچ کات وته یه کی درۆی لی نه بیستراوه، ئیستا له به ره ی خواوه قسه ده کات و ده لئ نیراوی خوام. جا چۆن ده گونجی مرۆثیک تاکه درۆیه کی له به چوکتین ئیش وکاریدا نه کردبێ، ئیستا درۆ له بابه تیکه ی وه ها مه زن و گرنگدا بکات و ئهو کاره ش په یوه ندی به خواوه هه بیته؟^۱ ئه مه شتیکی مه حاله. به لئ، ئه مه بیرکردنه وه ی مرۆثی ئهو سه رده مه بوو. گهر هه مووشیا ن نه بیته، ئه وانه یان که عینادی و هه سوودییا ن وه لا نابوو، زوو به زوو ئیمانیا ن پی ده هیئا .

راسته ئهو سه رده مه ی ئه وی تیدا ده ژیا سه رده می نه فامی بوو. به لام ده بیته ئهو راستیه لای هه مروان پروو بیته که ئه م په سن و ناساندنه، ناویک بوو له ژیا نی ئهو که سانه نرابوو که له ده ره وه ی زه مه نه تایبه تیه که ی ئه ودا ده ژیا ن. ده نا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هه رگیز له نه فامیدا نه ژیا وه. ئهو که سیکه ی ئه مین بوو، هه مووانیش به م سیفه ته وه ده یانناسی. بۆ نمونه ده ته وی بۆ

۱ - البخاری، بدء الوحي ۳.

گهشتيک برۆيت و بهنيازيت تا ده گهر پيسته وه خيزانه کهت به کهسيکی شه مين بسپيړی. به بې دوودلی نه توانی لای موحه مده دی شه مين به جيی بهيآليت و، دلتيابيت له وهی تا کاتي گه رانه وهت چاو بهرز ناکاته وه تاكو بوی پروانیت. نه گهر پیت خوښ بوو مال و سامانه کهت لای کهسيک دابنييت، شهوا يه ک سات تووشی دلته راوکن ناييت له وهی بهجيت ماله کهتي پی بسپيړی و، دلتيابيت که تو سقاليکی تووشی زبان نايهت و به چاکترين شيوه بوئی ده پاريزی. نه گهر ويستت شتيکت به ته واوی و به يه قيني له هر کاروباريکدا بو ده رکه وييت و راويژ به کهسيک بکهی، شهوکات شه بې به زوويی خوټ بگه يه نيته راستگوي شه مين، بو شه وهی گويی لی بگری و بابه ته که له بهر پرووناکي وته کانی شه ودا هه لېسه نگينيت. چونکه له ژيانيدا ته نها درۆيه کيش چييه، به ده ميدا نه هاتووه.

نایا به لگهت له سر شه مه ده وي؟ زورباشه:

شه وهتا سه رنه که ويته سه ر گردی "صفا" و له خه لکه کهی ده ورره بی ده پرسیت: "نه گهر هه والتان بده می که کومه لیک سواره و شه پرکه ره په نای شه شاخه دان و خه ريکه هيرستان بو دينن، نایا پروام پی ده کهن؟" هه موويان به يه که ده نگ و تيان: "به لی پروات پی ده کهين، چونکه هه رگيز درۆمان لی نه بيستوی." ^۱ له نيو شه خه لکه دا دوژمنانی دینی وه که شه بو له هه بيش هه بوون، که چی له گه ل شه وه شدا هه موويان ته صديقی راستگويی پيغه مبهری خويان کرد و، دانيان نا به شه ميني و راستره وييه کهيدا.

شه ده مه دی له سکی دايکيدا بوو، باوکی کوچی دوايي کرد. که ته مه نی

۱ - البخاري، تفسير (سورة المسد) ۱-۲ - مسلم، الايمان ۳۵۵-۳۵۶.

گه‌یشته شه‌ش سالان، دایکیشی وه‌فاتی کرد. نه‌وجا عه‌بدو لموته‌لیبی باپیری بریدییه لای خۆی. کاتیک بووه هه‌شت سالان، باپیریشی مرد. هه‌روه‌ک بلیتی قه‌ده‌ر له هه‌موو شتی‌ک دایده‌مالی و سازی ده‌کرد تا‌کو هه‌موو کار و فه‌رمانه‌کانی به‌ خوای گه‌وره‌ بسپیژی. هه‌رکه‌سی‌ک پاریزگاری و سه‌ره‌رشتی کردنی نه‌وی بگرتایه‌ته نه‌ستۆ، زوو به‌ زوو مال‌ئاوایی له‌ ژیان ده‌کرد. وه‌ک بلیتی به‌ ده‌رکه‌وتنی نه‌ینی نه‌حه‌ددیه‌ت له‌ دووتوی نووری ته‌وحیددا، پاسته‌وخۆ و به‌ کرده‌یی چاودیری و پاریزگاری خوای گه‌وره‌ی بیرده‌خرایه‌وه.

به‌ئێ، نه‌و ده‌بوو "که‌لیمه‌ی ته‌وحید" و رسته‌ی "حسبنا الله" هه‌ر له‌ ده‌سپیکێ ژیانیه‌وه بکاته ویردی زمانی و له‌ قوولایی ویردانیدا هه‌ست به‌ واتاکانی بکات. هه‌ربۆیه‌ پیتویست بوو هۆکاره‌ رواله‌تیه‌کان تیکرا به‌ جارێک ده‌ست بکیشنه‌ دواوه‌ و له‌کار بکه‌ون. جا هه‌ر واش بوو...

"عبدالله" که‌ به‌ واتای به‌نده‌ی خوا دیت و، "نامینه"ش که‌ به‌ مانای ئافره‌تی راسپارده‌ناس و دروست ده‌هات، ناوی نه‌و باوک و دایکه‌ به‌رێزه‌ بوون که‌ بوونه‌ هۆکاری هاتنه‌ دنیای سه‌روه‌رمان. به‌ئێ، نه‌و له‌ دایکێکه‌وه‌ هاتبووه‌ دنیا که‌ سه‌رچاوه‌ و نه‌مینداری نه‌منیه‌ت بوو. ناوی باوکی نه‌م زاته‌ش (ﷺ) - که‌ به‌ر له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تیش سه‌رفراز بوو به‌نده‌گی - واتای به‌نده‌ی خوای ده‌گه‌یاند. هه‌لبه‌ت هه‌یج کام له‌مانه‌ رێککه‌وت و له‌ خۆوه‌ نه‌بوون، به‌لکو به‌ گوێره‌ی نه‌خشه‌سازی و ته‌قدیری ئیلاهی روویانداوه‌.

٢ - به‌بێ دایک و باوک گه‌وره‌ بوو

نه‌و به‌بێ دایک و باوک گه‌وره‌ بوو. کۆلتیکی قورس و فه‌رمانبه‌رییه‌کی زۆر گزنگ چاوه‌رپێی ده‌کرد. بۆیه‌ ده‌بوو هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ خۆی بۆ ئاماده‌ بکات.

دەبوايە بگاتە چلەپزەي تەوہككول و، نامادەباش بئ بۆ رۆوبەروو بوونەوہی
 ھەموو كيشەكان. ئەوہتا خوای گەورە پاراستی لە دەولەمەندیەکی زۆر كە
 بەرەو خۆ بەزل زانیی ببات. ھەرۆك چۆن بەدووریشی گرت لە ھەژاریەکی
 رسواكەر كە تووشی كەساسی و زەبوونی بكات. خوای گەورە خۆی بە
 مرۆڤیكى مامناوہند و راسترەو دروستی كردووہ و لە گشت قۆناغەكانی
 ژيانیدا لە زیادەرەوی و كورتبەری (الافراط و التفریط) پاراستوویەتی.

زۆر گرنگە بۆ پيشەوایەك بەم جۆرە رۆژگارە ناھەموارانەدا تپپەرپۆ.
 پتویست بوو مانای ھەتیویی زۆر بە باشی تیبگات، تاكو لەگەڵ
 بەردەستەكانیدا ەك باوكیكى بەسۆز و دلۆڤان رەفتار بكات. ھەر كەسیش بئ
 دایك و باوكی چەشتبئ، دەتوانئ ببیتە باوكیكى بە بەزەیی و بەسۆز بۆ
 نەتەوہكەي. ھەرۆھا پتویست بوو تامی ھەژاری و نەداریش بچپۆئ، تاوہكو
 ھەست بە گيروگرتی ئەوانە بكات كە ھەلدەسئ بە بەرپۆبەردنی لایەنەكانی
 ژيانیان. بەم جۆرە خوورەوشتی یارمەتیدانی ھەژارە بئ نەواكان و دەست
 ھێنان بەسەریاندا و، بەخێوكردنیان و بايەخ پیدانیان، لەو ئاكارە بەرزانی
 پینغەمبەری خوا بوون، كە رەگ و پيشەیان دەگەرپایوہ بۆ ئەم قۆناغەي ژيانی.
 بەئئ، ئەو خۆی چاك ھەتیویی چەشتبوو، لەو ئاوەي نۆش كردبوو و
 ھەواكەشی ھەلمژیوو. بۆیە تەنانەت كاتیكیش گەیشتە لوتكە، دەستبەرداری
 ئەم خوورەوشتە جوانانە نەبوو و، ئەو ژيانە ساكارەي ھەروا مایوہ.

لەھەموو ژيانیدا دلئ ھەتیویی نەرەنجاندووہ، ھەر كەسێك داوای
 شتیكى لێكردبئ، دەستی بە رپویدا نەناوہ و تەریقی نەكردووہ تەوہ. چونكە
 پەرورەدگاری فیزی ئەم رەوشتە جوانەي كردووہ و لەسەر ئەم ئاكارە پەرورەدەي
 كردووہ: ﴿أَلَمْ نَجِدَكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ عَابِلًا

فَأَغْنَىٰ ﴿۱﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۲﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۳﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۴﴾ (الضحى: ۶-۱۱) ” تایا پهروه‌ردگارت نه‌ییینیت به هه‌تیوی و خیرا ده‌رووی لیک‌کردیته‌وه و لانه‌ی بۆ سازاندیت؟! ئه‌ی له‌هه‌یره‌تدا نه‌بوویت و، هیدایه‌تی دایت؟! ئه‌ی نه‌ییینیت هه‌زاریت و ده‌وله‌مندی کردیت؟! که‌واته تۆش (ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر(صلی الله علیه وسلم)، ئه‌ی ئیماندار) هه‌تیو مه‌چه‌وسینه‌روه. دلّی سواک‌هر مه‌ره‌نجینه. (به‌لکو) ده‌رباره‌ی ناز و نیعمه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگارت هه‌میشه‌ بدوئ و باسیان بکه.“

هه‌ر کاتێ نهم سوره‌ته‌ ده‌خوینمه‌وه، بئ باوکی خۆم - له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که باوکم چه‌ندین ساله‌ وه‌فاتی کردوه - له‌ جزووری پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) وه‌ک شه‌فاعه‌تکارێک ده‌رده‌برم و، به‌و ئومیده‌ی منیش له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌ی وه‌ده‌ر نه‌نئ، هه‌رزێ حاله‌م ده‌که‌م و، ده‌لێم: ” وا ئه‌مه‌ش هه‌تیویک له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌تدا! چی ده‌بئ، له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌ت ده‌ری مه‌که.“

أ. له‌لای هه‌بدولوته‌لیب

ده‌مێک بوو باپیری نووری پیغه‌مبه‌رایه‌تی تیا به‌دی کردبوو. چونکه هه‌موو ئه‌و رۆژانه‌ی له‌گه‌لیدا ده‌ژیا، رۆژانی پر پیت و به‌ره‌که‌ت بوون. ئه‌وه‌تا له‌گه‌ل خۆیدا بۆ کۆری پیاوماقولا‌نی ده‌برد و، ریزی شایسته‌ی لیده‌نا. ۱ دور نییه‌ رزگارکردنی مرۆفایه‌تی له‌ناوچاوانیدا به‌دی کردبئ. چونکه له‌ نیگا و روانینه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوادا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هینده‌ ناما‌زه‌ی قوول و ناوه‌رۆکی واتادار هه‌بوون، ئه‌سته‌مه‌ له‌یه‌کیکی تردا بوونیان هه‌بیت.

۱ - ابن هشام، السيرة النبوية ۱/۱۲۷.

لهوانه شه نهو ههوالانهی له "لونهی" هوه بیستی، که یه کیکه له باپیره کانی و له باره ی دهرکه وتنی پیغه مبهریک له نه وهی خۆیه وه گپراویه ته وه. پیده چی به هۆی نهم مزگینییه وه نیشانه کانی پیغه مبهرایه تیی تیدا به دی کردبی و نهمه بوویته هۆکاری نهو هه موو خۆشه ویستی و هۆگریه ی هه ییوه بو کوره زا که ی. به پرا ده یه که غیره ی له چاری خۆشی ده کرد به رامبه ری. نهم پیاوه مه زنه، کاتی که واده ی مه رگی هاته پیش، زۆر غه مگین بوو و به کول ده گریا. چونکه ئیتر نهیده توانی موحه مده که ی له نامیز بگری و بیگوشی به خۆیه وه. بروان، نهو پیاوه ی له هیترشی سوپای "نه بره هه" دا بو سه ر شاری مه که که چاری نه تروکاند و، له جهنگی "فیجار" یشدا، که جهنگیکی چهند ساله بوو دژی چهن دین خیل، چاوه کانی نه سرینیکیان نه پزانند. که چی ئیستا که نهم پیاوه گه وره یه ههروه که مندالیککی بچووک له تاو دوا ساته کانی جیهیشتنی کوره زا به خته وه ره که یدا به کول ده گری. بهم شیوه یه به مردن و مائناوایی کردنی له ژیان، سه ربه رشتی و پاریزگاری عه بدولوته لیب کوتایی هات. ده بوایه گه وه هر و مرواری بوونه وه ران بدریته دهستی "نه بوو تالیب" ی مامی.

ب - رۆشتنی بۆ لای نه بوو تالیب

نه بوو تالیبی مامیشی په یمانه که ی خۆی برده سه ر. نزیکه ی چل سال پیغه مبهری خوای گرته خۆی و بوو به پالپشت و یارمه تیده ری. به لام نهم چاکه یه ی بی به رامبه ر نه مایه وه. چونکه خوای گه وره کورپکی وه که ئیمامی عه لی (رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ) پی به خشی. نهمه جگه له وهی که نه وهی هه ر پیغه مبهریک له پشتی خۆی ده بیته، که چی نه وه و هه چه ی پیغه مبهری سهروه رمان له ریگه ی هه زه ته ی عه لییه وه به رده وام ده بوو. له مباره یه شه وه ریوایه تیک له

حهزرتی عهلی نوینهری لایهنی ویلایهتی پیتغه مبهری خوا بوو. لهم پرووه وه شهو به گهوره و سهرتاجی هه موو شهولیاکان دهژمیرریت. تاکو رۆژی قیامهتیش خواناسان و شوینکهوتوانی هه موو تهریقتهکان زۆر به ریز و شکۆه یادی نیمام دهکهن و شوینی دهکهن. ههزرتی عهلی - که شاهی مهردان و ههیدهری کهپار و زاوای پیتغه مبهره - وهک بلئی خهلاتی خوای گهوره بوو بۆ نهبوو تالیب، له پاداشتی شهو چاكانه ی بهرامبهر پیتغه مبهری خوا نواندی.

نهبوو تالیبیش ههروهک عبدالموته لیبی باوکی تهنها هۆکاریکی پراوتهتی بوو. دهنه خوای گهوره (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى) خۆی پاریزهر و چاودیری راسته قینهی شهو بوو، خۆی سهروکاری دهکرد و فهرامۆشی نهدهکرد.

لهکاتیگدا خوای گهوره شهم کهسایهتیه ناوازهیهی بهرز دهکرده وه بۆ پله و مهقامی نبوهت، کۆمه لگهشی ناماده دهکرد بۆ وهرگرتن و قبول کردنی شهو پیتغه مبهره. رۆژ دواي رۆژ نیشانهکانی پیتغه مبهرایهتی خۆریسان لهسهر ههلهدهات و ناشکرا دهبوون. تا شهوهی ههزرتی موحه ممد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بوو بهو کهسایهتیهی که هه موو خه لک باسیان دهکرد و دهیاناسی.

د - گهشته‌گانی

۱ - گهشتی شام و به‌حیرای راهیب

هموو کتیبه‌گانی سیره ناماژه به‌وه ده‌کهن که له تمه‌نی دوانزه سالی‌دا و به هاوړپیه‌تی نه‌بوو تالیبی مامی، یه‌که‌مین گهشتی به‌ره‌و شام کردووه. کاتیک قافلّه‌که له ریگه‌دا بۆ حه‌وانه‌وه خستیان، موحه‌مه‌دیان وه‌ک پاسه‌وان و چاودتیری قافلّه‌که به‌جی هیشت. له‌م کاته‌دا راهیبیک به‌ناوی "به‌حیرا" - که هندیک به‌هله به‌بو‌حیرا ناری ده‌بن - شتیکی سه‌رنج پراکیش و سه‌یری بینی که له‌گه‌ل قافلّه‌که‌دا به‌ده‌م ریوه به‌رده‌وام بوو. نه‌وه‌بوو هه‌وریک بینی سیبیری بۆ کردبوون و له‌گه‌لیان ده‌بوو. کاتیک نه‌وان ده‌رپویشتن، نه‌ویش له‌گه‌لیان ده‌رپویشتن. کاتیکیش ده‌ه‌ستان، نه‌ویش له‌گه‌لیان ده‌ه‌ستا.

هه‌ربۆیه راهیبه‌که خوانیکی سازکرد و، یه‌کیکی نارد بۆ نه‌وه‌ی بانگه‌یشتی هموو نه‌ندامانی کاروانه‌که بکات. نه‌ندامانی کاروانه‌که زۆر سه‌رسام بوون به‌م بانگه‌یشت کردنه. چونکه پینشت نه‌م راهیبه‌گونی به‌و قافلانه نه‌ده‌دا که له‌ویوه هاتوچزیان ده‌کرد. هموو نه‌ندامانی قافلّه‌که چون به‌ده‌م بانگه‌یشته‌که‌وه، جگه له‌هه‌زرتی موحه‌مه‌د(ﷺ). به‌لام دیاربوو راهیبه‌که مه‌به‌سته‌که‌ی نه‌پینکابوو و، له‌نیو ناماده‌بوواندا نه‌و که‌سه‌ی نه‌دۆزیبووه‌وه که به‌دوایدا ده‌گه‌پا. بۆیه پرسى که‌نایا هیچ که‌سیک له‌کاروانه‌که ماوه نه‌هاتبیت بۆ ده‌عه‌ته‌که‌ی؟ کاتیک وتیان که‌سیکمان به‌جی هیشتووه بۆ چاودتیری کاروانه‌که، داوای کرد نه‌و که‌سه‌ش بانگه‌یشت بکه‌ن. هه‌ر که به‌جی‌ماوی کاروانی بینی، یه‌کسه‌ر برپاری خۆی دا و زانی نه‌مه نه‌و که‌سه‌یه که به‌دوایدا ویله. نینجا پرووی کرده نه‌بوو تالیب و پرسى که نه‌وه

کٲٲه؟ که ٲه بوو تالیب وتی ٲهوه ” کورمه“ به حیرا نه بو یست بر وای پٲٲکات. چونکه ٲه بیٲ باوکی پٲش ٲهوهی ٲهم له دایک بیٲت ، مرد بیٲت. به ٲئی، زما ٲٲالی سیمای ٲهم که سه ٲهوهی ده گه یاند که: ” ٲٲه تی“. له پاشان به حیرای راهیب ٲه بوو تالیبی برده که نارٲٲکه وه و ٲاموژگاری ٲهوهی کرد که پٲو یسته ٲهم گه شته نه کات و، پٲی وت: ” جووله که گه لیکن ٲٲره یی به سه ریاند زاله، جا هر کاتیک به سیمایدا بزنان که ٲهوه دواین پٲغه مبه ره، به لایه کی به سه ردا دٲنن، چونکه له ٲٲیان نیسه.“ ٲه بوو تالیب گوٲی بو ٲاموژگاریه که ی گرت و بیانویه کی بو هاوړٲٲکانی هٲنایه وه و له قافلده که کشایه وه و، حه زره تی موحه مده دی گه رانده وه بو مه کهه.

به حیرا راستی ده وت. به لام شتیک هه بوو که لٲی بی ٲاگا بوو، ٲه ویش ٲهوه بوو که حه زره تی موحه مده له سایه ی ٲاودٲری و پارٲزی ٲنوی بالاده ستدایه و تا کوٲایی ته مهنی و، کاملبوونی نیسلام و نازل بوونی دواین ٲایه تی قورٲان ده یارٲزی. هه روه که ٲهم ٲایه ته ٲامازه ی بو کردوه: ﴿وَاللَّهُ يَعِصَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ٲٲ) ” (دلٲیاش به که) ٲوا ده ٲارٲزٲت له شه ر و ٲراپه ی ٲه لکی.“ به ٲئی، په روه رده گاری ٲهم به ٲٲنه ی پٲدابوو، هر به وه جوړه ش به ٲٲنه که ی بو به جی هٲنا.

ٲ. گه شتی دووهه می بو شام

فه ٲری کائینات گه شتی دووهه می شی هر بو شام کرد. ٲه کات ته مهنی پٲروزی بیست و پٲنج سال بوو. له م گه شته دا سه ر قافلده ی ٲه و کاروانه

ٲ- ابن هشام، السیره النبویه ١/ٲٲٲ-ٲٲٲ.

بازرگانییه بوو که خه دیمجه (ﷺ) ریڅکی خستبوو. ههروه ها به حیراشی بینییه وه. به لآم نه مجاره راهیبه که زۆر پیر بوو بوو. کاتیڅ که زه زه تی موحه مده دی بینی زۆر دلخۆش بوو، چونکه نه وه هه له چاوه پروانیی ریژتیکی وادا سوو. نه و جا به پیغه مبهری خوی وت: ” تۆ ده بیست به پیغه مبهه، نای خۆزگا به و ریژه ده گه یستم که پیغه مبهه رایه تیبه که ت ناشکرا ده بیست، تا پیلاوه کانت هه لیبگرم و خزمهتت بگم.“^۱ نه م ناواته نه هاته دی و پیره راهیبیش به و ریژانه نه گه یشت. به لآم نه وه پاستییبه که نه و قبول کردنه ی له ریژی دوا ییدا سوودی زۆری پی ده گه یه نیت...

۳ - هه مووان له چاوه پروانیی نه ودا بوون

نه وانه ی که مژده ی هاتنی نه ویان ده دا و له چاوه پروانییدا بوون، یه ک و دو ان نه بوون، به لکو زۆر بوون. زهیدی کوری عه مری کوری نوفهیل یه کیڅ بوو له وانه. زهید، باوکی سه عیدی کوری زهیده، که یه کیڅ که له عه شه ره ی مویه ششه ره و مامی که زه ته ی عومه ره (ﷺ). نه و یه کیڅ بوو له که نیفه کان (أحناف). واته نیمانی به خوا هه بووه و له سه ره ده می نه فامیشدا پشتی له به ته کان هه لکردووه و وتویه تی که لک و زیانیان به ده دست نییه. به لئ، نه همیشه یه کیڅ بوو له وانه ی که به ماویه کی کورت بهر له هه لته اتنی خۆری نبووه ت، مالئاوایی کرد و ناوا سوو. مژده ی زۆری داوه، گرن گترینیان نه وه یه که وتوویه تی: ” من ده زانم که ناینیکی نوی سهر هه لده دات، به لآم دلنیا نیم فریای ده که وم بیان نا.“

۱ - ابن حجر، الاصابة ۱/۳۵۳، ۵۰۶/۶.

شنه يهك وهك خه لاتتيكي خوايي بهر دلي زهيد كه وتبوو. ده روازه كاني دل و ويژداني خستبوونه سهرپشت بو نه وهی به تهواوی پيشوازی له حهق و راستی بكات. ئيماني به خوايه كي تاك و تهنها هه بوو و خوئی ته سلیمی شه و زاته كردبوو. به لام شه خوايهی ئيماني پيی بوو، به باشی نه يده ناسی و نه يده زانی چۆن بيهپرستی.

يه كيك له هاوه له بهر يژه كان كه عامری كوری ره بيه عيه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) بۆمان ده گيرتته وه و، ده لي:

” جاريكيان له زهیدی كورپی عه مری كورپی نوفه يله وه بيهستم كه ده يوت: ’من چاوه روانی پيغه مبهريك ده كه م له نه وهی ئيسماعيل، دوايش له نه وهی عه بدولموته لیب. نه گه تا نه و كاته بيمنم، ئيماني پی ده هينم و پشگيريی ده كه م و شايه تي ده ده م كه پيغه مبهري خوايه. به لام نه گه تۆ به دیداری گه يستی، سه لامی منی پی بگه يه نه. ناو نيشانه كه يت پی ده ليم بو شه وهی لات روون بيت: نه زۆر دريژه و نه زۆر كورته. قزی به تهواوی خا و نيه و زۆريش لوول نيه. هه رده م روومه تي سوور هه لگه راوه. نيشانهی پيغه مبهرايه تي له نيوان هه ردوو شانيدايه و، ناوی شه حمده. له م شاره دا له دايك ده بی و ده بيت به پيغه مبهر. ئينجا گه له كه ی ده ری ده كهن، قينيان له وه يه كه بۆي هيناون، به ناچاری كۆچ ده كات بو يه شريب و له وي سه رده كه وي. ناگادار به، ليی دوانه كه وي. من هه موو ولات گه راوم به دواي ناييني ئيرا هيم دا. پرسيارم له جووله كه و فه له و مه جوسی كردوه، هه موويان وتويانه خه ريكه شه و زاته سه ره له ده ات. شه و ناو نيشانانه ش كه ده ياندا، به و جوژه بوو كه پيم وتی. شه لين هيج پيغه مبهريكيش له دوايه وه نايه ت.’“

عامری كورپی ره بيه ده لي: ” كه موسلمان بووم، شه م وتانه ی زهیدی

کۆری عەمرم بۆ پێغه مبهری خوا گێرایهوه و سهلامه کهیم پێگه یاندا. پێغه مبه ریش (ﷺ) وهلامی سهلامه کهی دایهوه و سۆزی بۆی خرۆشا و فهرمووی: "ئه بههشتدا بینیم لیواری دامینی کراسه کهی به زهویدا دهخشا."^۱

"وههقهی کۆری نهوفهل" یش زانایه کی مهسیحی بوو و، نامۆزای دایکی ئیمانداران ههزرهتی خهدیجه بوو. کاتیک بۆ یه کهم جار وهحی دابهزیسه سهه پێغه مبهری خوا، ههزرهتی خهدیجه بردی بۆ لای وههقهی کۆری نهوفهل تا بزانیته چی روویداوه. رسول الله ئهوهی که دیسووی بۆی گێرایهوه. نهوجا وههقه پێی وت: "ئه مه ئهه یاسایه که بۆ موسا نازل بووه. خۆزگه زیندوو بوومایه کاتیک گهله کهت دههت ده کهن." له بهرامبهر ئه مه دا پێغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی: "بۆ ئهوان دههه ده کهن؟! " وههقه وتی: "به ئی، ههه پێغه مبه ریک بهم په یامه وه هاتی، دژایه تی کراوه. ئه گهه بهه رۆژه بگهه، ده بهه پالپهشتت و پهشتیوانی تهواوت لی ده کهم."^۲

"عه بهدوللای کۆری سهلام" یش زانایه کی جووله که بوو. با گوئی لی بگرین تا خۆی سهه رگوزه شتهی موسولمانبوونی خۆی بگێرته وه: "کاتیک پێغه مبهری خوا گهیشه مه دینه، منیش وهه که خه لکی چووم بۆ دیتنی. ئاپۆرای خه لکی دهه ریهان لی دابوو. ههه که دهه موچاویم دی، یه کهسهه زانیم که ئه وه دهه موچاوی درۆزن نییه.

یه کهم شهتیک که لیم بیست ئه وه بوو فهرمووی: أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعُمُوا الطَّعَامَ... "ئاسایش و ئاشتی بلاری که نه وه و خواردن به دهن به وانهی که

۱- ابن کثیر، البدايه والنهائيه، ۲/۲۹۸ - ابن حجر، الاصابه ۲/۶۱۵.

۲- البخاری، بدء الوحي ۳

پیوستیانه...“ تیر منیش دلم هۆگری و ته ناوازه کانی و پوخساره پر واتاکه ی بوو. هر بۆیه له وێدا شایه توماثم هینا و موسلمان بووم. چونکه ئه و سیمایه ی له ودا به دیم کرد، ته نها سیمای پیغه مبه ران بوو.”^۱

عه بدوللای کوری سه لام که سایه تییه کی دیار بوو. “ئین حه جهر” له کتیبی “الإصابة” دا ده فرموی: عه بدوللای که سیککی ناو دار بووه و له نه وه ی یوسف پیغه مبه ر (عَلَيْهِ السَّلَام) بووه.^۲

قورنانی پیرۆز ستایشی شایه تییه که ی عه بدوللای کوری سه لامی کردوه و، وه که به لگه یه کیش دژی کافره کان ده به ینیتته وه. ئه وه تا ده فرموی:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِءَ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِءَ فَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝﴾

(الأحقاف: ۱۰) ” پیمان بلی: هه وایم به نه ی، باشه، ئه ی ئه وه چۆنه و حالتان چۆن ده بیته ئه گه ر ئه م قورئانه له لایه ن خواوه بیته و، ئیوه ئاوا بره وای پیته که نه؟! هاوکات له گه ل ئه وه دا که شایه تیک له نه وه ی ئیسراییل شایه تی داوه که چ ته ورات و، چ قورئان له به ک سه رچاوه وه ن، ئه و باوه ری هینا به محمد (صلی الله علیه وسلم) و قورئان که چی ئیوه خۆتان به گه وره زانی و، باوه رتان نه هینا... بیگومان خوا هیدایه ت و پینمووی دهسته ی سه مکاران ناکات.”

ئه و شایه ده ی نه وه ی ئیسراییل که لیته دا ناماژه ی پیدراوه، عه بدوللای کوری سه لامه. هه رچه ند هه ندی له ته فسیرنوسان پیمان وایه ئه و شایه ده

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/ ۴۵۱.

۲ - ابن حجر، الإصابة ۴/ ۱۱۸.

حزره تی موسایه (ﷺ). بهو پییهی ئەم سوورته - سوورتهی ئەحقاف - له مهککه نازل بووه. ^۱ بهلام بۆچوونی پهسند ئەوهیه که ئەگەرچی سوورتهی ئەحقاف مهککیه، بهلام ئەم نایهته مهدهنیه-واته له مهدینه نازل بووه- و ئاماژه بۆ عەبدوللای کوری سهلام دهکات. ^۲

۴ - بۆچی ئیمانیا نیهینا؟

لهگهڵ ئەوهشدا که ههموو گاور و جوولهکهکان زۆر باش دهیانزانن که ئەو پیغه مبهری خوایه، کهچی رق و کین و ئیرهیی دهبوونه رینگ له بهره میان و نهیاند ههشت باوهر بهینن. ئەم زانینهشیان ئەوهنده روون و ناشکرا بوو، به جورێک که تنها سهرنج دانیکێ پیغه مبهر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهس بوو بۆ ئەوهی ئیمانی پێ بهینن، چونکه ئەوان ناشنا بوون به وهسف و ئاکارهکانی پیغه مبهری خوا. قورئانی پرۆز تیشک دهخاته سهر ئەم راستییه و دهفرموی:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ۱۷۶) " ئەوانه ی کتیبمان پێ بهخشیوون پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم) دهناسن ههروهک چۆن ئەوهکانی خۆیان دهناسن، بیگومان دهستهیهک لهوان ئەو راستییه دهشارنهوه، له کاتیکیدا دهشارن محمد (صلی الله علیه وسلم) فرستادهی خوایه."

لەم نایهتهدا خۆی گهوره ناوی پیغه مبهره کهی ناهینیت، به لکو به "ئەو" ناوی دهبات. ئەمەش ئاماژهیه بهوهی که ههموو ئەهلی کیتاب دوایهمین

۱ - الطبری، جامع البيان ۹/۲۶.

۲ - الطبری، جامع البيان ۱۲/۲۶.

پیغهمبیریان باش ناسیووه. واته نهوان دهزانن که نهمه نهو پیغهمبیرهیه که له تهورات و تینجیل دا باسی هاتووه. نهویش سرداری مرؤفایهتی ههزرهتی نهحمد یان موحهمحمده (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، چونکه نهوان له منالهکانی خویمان باشر دهیانناسی.

جارتیکیان ههزرهتی عومهر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) له عهبدوللای کورپی سهلام دهپرسی:

- تایا ههزرهتی رسول الله ت وهك كورپی خوَت دهناسی؟

نهویش له وهلامدا دهلی:

- بهلی لهویش چاکتر دهمناسی.

جا کاتیک ههزرهتی عومهر لیی دهپرسیت "چۆن؟" نهم وهلامهی دهاداتوه: "لهوانهیه سهبارت به کورهکهم بکهومه گومانهوه. چونکه دهگونجیت هاوسهکهم فریوی دایم. بهلام هیندهی توَسْقَالِيْكَ گومائم نییه لهوهی که ههزرهتی موحهمحمد دوایهمین پیغهمبهری خوایه."

نهم وهلامه هینده دلی ههزرهتی عومهر خۆش دهکات، ههلهدهستی سهری عهبدوللا ماچ دهکات.^۱

۱ - غیره و ههسوودی

بهلی، نهوان به چاکی پیغهمبهری خویان دهناسی. بهلام ئیمان شتیکه و ناسین شتیکی تر. نهوان دهیانناسی، بهلام نهیان دهتوانی ئیمانی پی بهینن، چونکه غیره و ئیرهیی ببوونه بهریهست لهبهردهم ئیمان هینانیندا:

۱ - ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم ۱/۱۹۵ - سیوطی، الدر المنثور ۱/۳۵۷.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ
يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ
اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (البقرة: ۸۹)

” کاتیک له لایهن خواوه کتیپیک (قورئان) هات بۆیان که: ئەو کتیپانە ی
ئەوانیش پەسەند دەکات و بەراستی دەزانیت، ئەوان پێشتر داوای سەرکەوتن و
زال بوونیان بەسەر ئەوانە ی بۆ باوەر بوون له خوا دەکرد بە هۆی
شوینکەوتنیان بۆ پیغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم)، که چی کاتیک ئەو
پیغەمبەرە یان بۆ هات که دەیانناسی، برۆایان پێ نه کرد. کهواته با نه فرین و
له عه نه تی خوا له سەر کافران بێت.“

خوای گه وره له م ئایه ته دا هۆی راسته قینه ی ئیمان نه هیتانیان به
پیغەمبەر(ﷺ) باس ده کات. هه موو گرفته کهش له وه دا خۆی ده بینیته وه، که
خاته می پیغەمبهران جووله که نه بووه. نه گه ر پیغەمبەری خوا له جووله که کان
بوایه، بۆ گومان هه لئسوکه وتیان زۆر جیاواز ده بوو.

به لگه ش له سەر ئەمه، عه بدوللای کورپی سه لامه. پاش موسلمان بوونی
هاته خزمه ت پیغەمبەری خوا و ئەم پێشنیازه ی کرد: ” ئە ی پیغەمبەری خوا،
له جینگه یه کدا من بشاره وه و، هه رچی زانای جووله که هیه له مه دینه دا
بانگیان بکه. نه و جا پرسیا ری من و باوکمیان لی بکه. به دلنیا یه وه
وه لآمه که یان نه رینی ده بێت. دواتر من خۆم ئاشکرا ده که م و موسلمان
بوونه که م راده گه یه نم.“ پیغەمبەری خواش ئەم پێشنیازه ی پەسەند کرد. نیت
عه بدوللای کورپی سه لام له جیتیه کدا خۆی هه شار دا و، زانا جووله که کانیش
ناماده بوون. پیغەمبەری خوا لیتی پرسین: ” عه بدوللای کورپی سه لام چۆن
پیاویکه له ناوتاندا؟ “ وه لآمیان دا یه وه: ” خۆشی و باوکیشی زاناترین و

به‌رێزترینی ئیمەن. " پاشان پێغه‌مبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: " باشه ئەلێن چی ئەگەر ئیمانم پێ بهیئێ؟ " وتیان: " مەحالە، هەرگیز شتی وا نابێت. " رێك لەو کاتەدا عەبدوڵلای کورپی سەلام (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هاتە دەرەوە بۆ ناویان و، شایەتمانی هێنا و تەسدیقی پێغه‌مبەری خواى کرد. جوولە‌کە‌کان سەریان سوورما‌بوو. لەبەرامبەر ئەم هەلۆیستە‌وه، دەست‌به‌جێ و تەستایش نامی‌زە‌کانی پێش‌وویان گە‌ران‌ده‌وه و، کە‌وت‌نه بوختان هە‌لبە‌ستن: " ئەو خراپى کورپی خراپ‌مانە. " لە‌پاش ئە‌مه پێغه‌مبەری خوا پێی نە‌دا چی تر ئە‌و دوور‌ووانە لە‌ ح‌زوریدا دا‌بنیشتن.^۱

ئە‌م روودا‌وه بە‌روونی دە‌یسه‌لمی‌تی‌ت کە‌ جوولە‌کە‌ پێغه‌مبەری خوا‌یان دە‌ناسی. بە‌لام بریاری پێش‌وه‌خت و چە‌ق بە‌ستوویان بووبووه بە‌ر‌به‌ست لە‌وه‌ی با‌وه‌ر‌به‌یتن.

"سە‌لمانی فارسی" یش خۆی بۆ خۆی بە‌ل‌گه‌یه‌کی هە‌میشه‌ییه‌ لە‌م بابە‌ته‌دا. یە‌کە‌م جار ئا‌گر‌په‌رست بوو. بە‌لام بۆ دۆ‌زین‌ه‌وه و گە‌یشتن بە‌ دینی حە‌ق بە‌تاسه‌وه دە‌سووتا. دواتر چووه ناو ئاینی مە‌سیحییه‌وه. ئیتر لە‌ کلێ‌سادا دە‌مایه‌وه و خۆی تە‌رخان کرد‌بوو بۆ خوا‌په‌رستی. ئە‌و پ‌راهیبه‌ی شوینی کە‌وت‌بوو زۆر بە‌سال‌ا‌چوو بوو و، واده‌ی مەرگی نزی‌ک بووبووه‌وه. بۆ‌یه‌ سە‌لمان دا‌وای لێ‌ کرد وە‌سیه‌تی بۆ بکات تا‌وه‌کو بچیت بۆ لای پ‌راهیبه‌یکى دیکه‌. ئە‌و‌یش نا‌ونیشانی پێ‌دا. بە‌م شپۆ‌یه‌ لای زۆ‌رێک لە‌ پ‌راهیبه‌کان مایه‌وه. تا لە‌کۆ‌تا‌یدا کاتێک هە‌مان دا‌وای لە‌ پ‌راهیبه‌یکى بە‌ختیار کرد کە‌ لە‌ د‌و‌اس‌ته‌کانی ژیا‌نیدا بوو، ئە‌م زانا مە‌سیحییه‌ ئە‌م نامۆ‌ژ‌گاریه‌ی کرد:

۱ - البخاری، الأنبياء ۱ - مناقب الأنصار ۴۵.

”کورې خۆم، که سینک شک نابەم لەسەر ئەم پێیازەى ئیمە ماییت و بتنیرم بۆلای. بەلام کاتى هاتنى پێغەمبەرىک نزیکه. ئەو بە ئایینی ئیبراهیم ڕەوانە دەکریت. لەو جییه سەر هەلەدەدات که ئیبراهیم کۆچى بۆ کرد. ئینجا کۆچ دەکات بۆ جینگایەک که کهوتووئەتە نۆوان دوو چیاوێ که بەردەکانى ڕەشن. لەوى نیشتهجى دەبیست. هەندیک نیشانەى هەیه ناشارریتەوێ. دیارى وەرەگریت، بەلام خیر و صدەقە وەرناگرئ. نۆوان دوو دەفەى شانى نیشانە و مۆرى پێغەمبەرایەتى پێوێه. ئەگەر توانیت بگهیتە ئەو ولاتە، ئەوا بپۆ بۆلای.“

با پاشماوێ بەسەرھاتەکە لە خزیوێه بیستین: ”ماوێهەک لە عاموریە مامەوێ بەدواى کاروانتیکدا دەگەرەم تا بگهیتەنیتە ئەو جینگایەى که ڕاهیبەکە ناوینشانى بۆ هەلدابووم. لە کۆتایدا کاروانتیکم دیتەوێ و، ڕینکەوتین لەسەر ئەوێ بەرامبەر بە کرێهەک منیش لەگەڵ خۆیاندا بەرن. بەلام کاتیک گەیشتینە ئەو ناوچەیهى که بە ”وادى القرى“ ناسراوێ، ستهمیان لیکردم و وەک ئەوێ کۆیلە بم، فرۆشتیانم بە کابرایەکى جوولەکە. جا کاتیک بیستانى خورمام دى، وتم پێدەچئ ئێرە ئەو جینگایە بئ که ڕاهیبەکە بۆى باسکردبووم. ئیتەر لەوى مامەوێ هەتا یەکینک لە جوولەکەکانى ”بەنو قورەیزە“ منى لەو کابرایە کرپیهوێ و بردمى بۆ مەدینە. لەوى لە باخە خورماکاندا ئیشم دەکرد. بواریشم نەبوو هیچ هەوالتیک دەربارەى پێغەمبەرى خوا بەدەست بەینم. جارێکیان هەرەوێ ڕۆژانى ئاسایی، سەرکەوتبوومە سەر دارێک و خەریکی لیکردنەوێ خورما بووم. کابرای جوولەکەش لە ژێر دارەکەدا دانیشتبوو. لەوکاتەدا یەکینک لە نامۆزاکانى هات و، بە توورەیهوێ وتى: ’خو لەناوایان بەرئ، خەلکى هەموو بەرەو “قویا” دەپۆن. لە مەککەوێ پیاویک هاتووێ و بانگەشەى پێغەمبەرایەتیی دەکات، خەلکەکەش وادەزانن پێغەمبەرە.“

ھەر ڪه ٺهه قسه يهه بيست، له زڙيڪم لي نيشٽ و خهريڪ بوو بکهومه
 خوارهوه به سهر خاوه نه که مدا. به پهله له دارخورماکه دابه زيم و به کابراکه م
 وت: ٺهوه ده لٽي چي؟ ٺهوه ده لٽي چي؟ ٺههه چ هه واليکه؟ کاتيک
 خاوه نه که م ٺهه پهرو شيه مي بيني، به پشتي ده سٽي زلهه يه کي توندي لٽدام و
 وتي: 'به تو چي؟ پرڙ به لاي کاري خو ته وه.' منيش وتم: 'هيچ.. ته نها ويستم
 بزاتم چي پرويداوه؟' دووباره چوموهه سهر دره خته که. ههر که ٺيواره هات،
 چيم هه بوو کومکرده وه و به ناراسته ي قويا ملي پڙم گرته بهر. پيغه مبهري
 خوا (ﷺ) له گهل هاوه لانيدا دانيشتبوو. چوموه پيشه وه و وتم: ٺيوه که سانتيکي
 هه ژارن، منيش به دواي شونيتيکدا ده گه پام سه ده قهي بده مي. فهرموون بخون.
 پيغه مبهري خواهش پروي کرده ٺهوانه ي دهه ورويهري و فهرمووي: ٺيوه
 فهرموون. 'به لام خو ي ده سٽي بو نه برد. ٺيتر منيش له دل ي خو مدا وتم:
 ٺههه يه که م نيشانه که راهيبه که باسي کرد.' پرڙي دواتر ديسانه وه
 چوموه وه. به لام ٺهه جار بيان وتم: ٺههه سه ده قه نييه، به لکو دياريهه، فهرموون
 بخون. ٺهه جار پيغه مبهري خوا فهرمووي له هاوه لان کرد و خوشي خواردي.
 وتم: ٺيشانه ي دووهه ميهش هاته دي.

ٺههجا چومو بولاي پيغه مبهري خوا له "بقيع الغرقد" - که گورستاني
 مهدينه يه - شونين جهنازه ي يه کيک له ٺهه صاحبه کاني که وتبوو. چوموه لايه وه
 و سه لامم ليک کرد. دواتر چوموه پشتيه وه و هه ولما دا موري
 پيغه مبهرايه تيبه که ي ٺيو شاني بيستم. زاني که نييه تم چييه.. جا خو
 سهرشانه کانيشي به ده ره وه بوو.. ٺيتر موري پيغه مبهرايه تيشم بيني. نيشانه ي
 سٽيه ميهش ههروه که ٺهوه بوو که چه ندين سال پيشتر راهيبه که بوي باس
 کرد بووم. خو م پينه گيرا و باوه شم پيا کرد و ده ستم کرد به ماچکردني موره که.
 ٺههجا پيغه مبهري خوا فهرمووي: ٺارامبه وه' منيش له جزووريدا دانيشتم و

به دريژى به سهرهاته كه مەم بۆ گيڤرايه وه. پيڤغه مبهەر (ﷺ) به مە زۆر خۆشحال بوو و ويستی هاوه لانیش گويیستی به سهرهاته كه مە بن...^۱

به لئی، ئەوانەى دەستبەردارى هەسوودى و كەللەره قىيى بوون و تەماشای ئەويان كرد، ئەويان دۆزيبه وه و مەفتوونى بوون. لەرووى چۆنيه تيشه وه له نيوان ئەمڕۆ و دوينيیدا تۆسقالينك جياوازی نيه. وا ئەمڕۆش هەزاران كهس راستى پيڤغه مبهرايه تيبه كهى به چاوى خۆيان دەبينن و، تەسديقى دەكەن و به هەموو جيهانىشدا چار دەدەن كه ئەو دواهەمين پيڤغه مبهرى خوايه. ئەمە له لايەك، له لايەكى تر يشه وه ديسان له نيوان دويني و ئەمڕۆدا جياوازیه كى ئەوتۆ نيه سه بارهت به وانەى كه واز له عيناڊى و سهركەشى ناهينن و، پيڤداگرى دەكەن له سهركوولى كردنيان، و پراى ئەوهى كه دەشرانن ئەو زاتە نيترراوى پهروهردگاره...

ب. ههستی كيبهركى

موغیرهى كورى شوعبه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ده گيڤریته وه: " من و ئەبوو جههل پينكه وه دانيشتبووين. پيڤغه مبهرى خوا هات بۆ لامان و، چەند شتيكى پى پراگه ياندين. ئەبوو جههل به بى ريزيبه وه وتى: 'ئەى موحه مەد، ئەگەر بۆ ئەوه وا دهكەيت كه يه كينك بدۆزيته وه له دواړۆژدا شايه تيت بۆ بدات له سهركه ئەوهى كه تەبليغت كردوه و نەركى خۆت ئەنجام داوه، ئەوا هيچ پيويست ناكات خۆت ماندوو بكەيت، من شايه تيت بۆ دەدەم. به لام نيسنا وازيبنه و پيزارم مەكه. ' له پاش ئەوهى پيڤغه مبهرى خوا جيتى هيشتين، پروم كرده ئەبوو جههل و ليم پرسى: " نەرى به راستى باوهرى پيناكهيت؟ " وه لامى دامه وه:

۱- ابن هشام، السيرة النبوية ۲/ ۴۱- ۴۷.

” له پاستيدا ده زانم كه نهو پيغهمبهره. به لآم هر له كۆنهوه له نيوان نيمه و هاشميه كاندا كيپر كئي ههيه. نهوان شانازی بهوهوه ده كمن كه ريفاده و سيقايه له دهستی نهواندايه. جا نه گهر بشلين پيغهمبهر له نيمهيه، ئیدی نه مه شتيكه بهرگهی ناگرم.“^۱

پياوani قورهيش كو بوونهوه و برپارياندا ”عوتبهی كورې ره بيهه“ بنيرن تاكو له گهل پيغهمبهری خوادا گفتوگو بکات و قهناعهتی پي بکات تا دهست له بانگه وازه كهی هه لگري. عوتبه يه كيك بو له بيرمه ننانی نهو سهرده مه و، شاره زاييه کی تهواوی له نه ده بیاتی عه ره بیدا هه بوو و خاوه ن سهروهت و سامانیکي زۆر بوو. عوتبه چوو بو لای سهروهري ههردوو جيهان و، وای دانابوو ژيربازی پيچاوييچی لوژيکی بکات. بۆيه پرسى: ”نهى موحه ممد، تۆ باشتری يان عه بدوللای باوكت؟“ پيغهمبهری خوا وه لامی پرسياره كهی نه دايهوه. نا، به لكو به بی دهنگبون وه لامی دايهوه، كه جوانترين وه لامه بو گيژ و گهوجه كان. عوتبه بهردهوام بو: جا نه گهر پيت وايه نهو له تۆ باشتره، نهوا به دلنيايهوه نهو، نهو خويانعی ده په رست كه نيستا تۆ سوکايه تيبان پي ده كيت. نا، نه گهر خوتت له وان پي باشتره، نهوا نه وکات قسه بکه و با منيش گویت لی بگرم.

پيغهمبهری خوا (ﷺ) پرسى: ”نایا قسه کانت تهواو بوون؟“ عوتبه وتی به لئ و بیده نگ بوو. نه و جا پيغهمبهری خوا له سه ر چۆك دانیشت و دهستی کرد به خویندنه وهی سوره تی ”فصلت“ له سه ره تاوه، تا ئايه تی سیانزه:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾

۱ - ابن إسحاق، السيرة ۴/۱۹۱ - ابن أبي شيبة، المصنف ۷/۲۵۵-۲۵۶.

” جا ئەگەر لەگەڵ ئەم ھەموو باسی دەسەلات و توانایی و زانایی خوای گەورەدا پشتیان ھەڵکرد و گوێیان نەگرت، پێیان بڵی: من ئاگادارتان دەکەم لەوێی کە شریخە و بروسکە و کارەساتیکتان بەسەر بێت، وەک ئەوێی کە بەسەر عاد و سەموود ھات ...“

کاتیئێک پێغەمبەری خوا گەیشتە ئەم نایەتە، عوتبە خۆی پێ نەگیرا و وەک یەکێک تووشی گەشکە بوو پێت ئاوا دەلەرزێ. لەتاوا دەستی خستە سەر دەمی پێغەمبەر و بە پارانەوێ پێی وت: ” بۆ خاتری ئەو خواپەری باوەرپت پێیەتی، بێدەنگ بە.“

لەم نێوەندەشدا گەورە پیاوانی مەککە چاوەڕوانی دەرەنجامی سەردانەکەیی عوتبەیان دەکرد. ئەبوو جەھل گەرانەوێ عوتبەیی بەدڵ نەبوو. بۆیە پرووی کردە ئەوانەیی دەورووبەری و، وتی: ” چۆن پۆشتبوو، ئاوەھاش گەراپەو.“ عوتبە دەستبەجێ پۆشتەوێ مالموێ. ئەو نایەتانەیی کە بیستبوونی، وەک بروسکەیی ئاسمان لەسەری داوون. زۆری نەخایاند کە ئەو کەسەیی دەرسی شەیتانەکانی دەدا - ئەبوو جەھل - خۆی گەیاندى. چونکە دەترسا عوتبە باوەرپ هینابیت. وای بە باش دەزانى دەستبەجێ گوتیبیستی درێژەیی پرووداوەکە بێت.. خالی لاوازی عوتبەیی زۆر چاک دەزانى. دەمارى فیز و لوتبەرزى عوتبەیی دەگەست. کەوتە خۆی و، وتی:

” ئەى عوتبە، بیستومە موحەممەد زۆر پرووی پێداوینت. میواندارى کردووینت و، خوانى بۆ ساز کردووینت. تۆش بەرامبەر بەو پێشوازیەیی خۆت پێنەگیراوە و باوەرپت پێ هیناوە. بەئێ، لەناو خەلکدا ئەمە بلاوێ..“ عوتبە

بەم قسانە توورپە بوو و، وتی: ” ھەمووتان زۆر باش دەزانن من پێویستم بە نان و ناوی ئەو نییە و، لە ھەمووشتان دەولەتمەندترم. بەلام وتەکانی موحمەد منیان ھەژاندوو. چونکە ئەوێ خۆیندیو ھە شیعەر نەبوو، لە قسەێ قەشە و کاهین و جادووگەرەکانیش نەدەچوو. نازانم چی بلیتم؟! ئەو کەسیکی راستگۆیە. کاتیکی گۆیم لیگرتبوو، ترسام لەوێ ئەوێ بەسەر ھۆزی عەاد و سەموددا ھاتوو، بەسەر ئیمەشدا بقەومی... ”^۱

ج - چەند ھۆکاریکی تر

لە راستیدا ئەم دان پیدانانە تاییەت نەبوون بە یەک دووانیکەو، بەلکو ئەو قەناعەتیکی گشتی بوو لایان. بەلام ھۆکارە نەرتییەکانی ھاوشیوێ ترس و تەماع و ھەلپە و کەللەرەقی، ریی باوەرھینانی لیدەگرتن. بەئێ، سەرەرای ئەوێ دەشیانزانی، کەچی نەیاندەتوانی باوەرێ پێ بەینن.

جا بۆیە دەبینن قورئانی پیرۆز بە مەبەستی باسکردنی رەوشی ئەوان و دلنەوایی کردنی پێغەمبەری سەرورەمان (ﷺ) دەفەرموی:

﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُّكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ

الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ (الأنعام: ۳۳)

” بەراستی چاک دەزانن کە گوفتاری نادروستی خوانەناسان غەم و پەژارەت بۆ پێش دەھینیت، چونکە بەراستی ئەوانە وەنەبیت تۆ بەدرۆزن بزانی، بەلکو ستەمکاران ھەر دانانی و ئینکاری ئایەت و فەرمانەکانی خوا دەکەن.“

۱ - ابن کثیر، البداية والنهاية ۳/۶۱-۶۴ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۱۳۰-۱۳۲

ئەوان چەندىن تۆمەتت بۆ ھەلدە بەستىن، تۆش بەو تۆمەتە نارەوايانە دلتەنگ دەيىت. بەلام نەكەى بە قسە و گوڧتارى ئەو بەدبەختانە دلتەنگ بىيىت كە وا لە ژۇر داخاۋىيەكانى جەستەياندا پليشاۋنەتەۋە و بوونەتە دىل و زەبوونى نەڧسيان و، ناتوانن دەسبەردارى نەرىتەكانيان بىن. لەراستيدا ئەوان تۆ بەدرۆ ناخەنەۋە، چونكە ناتوانن درۆ بدەنە پال تۆ، چونكە تۆ ژۆر دوورى لە درۆ. ئەۋەتا پيشتەر خۇيان پييان دەۋتى "ئەمىن". كەۋاتە برۋانە ئاستى گەۋجى و نەڧامى ئەۋانە، تانەنەت خۇشيان باۋەرپان بەۋە نىيە كە دەيدەنە پالت. كەچى ھەر بەردەۋامىشنى. كەۋابى چ پيويىست بە دل تەنگىي دەكات!

بەلئى، نەگەر كەسنىك ھەيىت شايانى دل تەنگى و خەمبارى بيىت، ئەۋا دەبيىت ئەۋانە بن كە دەروازەكانى دل و ويژدانيان بە پروى ئەۋا زاتەدا داخستۋە كە جلەۋى دنيا و ناخىرەتى بەدەستە. بەلئى، دەبى خەم و پەژارە بەشى ئەۋا كەسانە بيىت كە برپاريان داۋە لە تاريكستاندا بىزىن، لەكاتىكدا دنيايەكى چراخان وا لەپالئاندا...

هـ - پیغمبهری چاوه پروانکراو و مژده دراو

۱ - دوعای ئیبراهیم (علیه السلام) و مژدهی عیسا (علیه السلام)

پروژیکیان یه کینک له هاوه له بهرینه کان عهززی پیغمبهری خوی کرد: ” یا رسول الله، هندیك باسی خۆت ده کهیت؟ “ ئه ویش له وه لامدا فهرموی: ” من دوعای حهزرتی ئیبراهیم و مژدهی حهزرتی عیسا کوری مه ریه مم. “^۱ قورثانی پیرۆزیش ئهم بابه تهی له دوو ئایهتی سه ربه خۆ و جیاوازا باس کردوو ه:

یه که م: حهزرتی ئیبراهیم (علیه السلام):

﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (البقرة: ۱۲۹)

” پهروه دگارا، بۆ ئه و خه لکه ی که له ئاینده دا دین پیغمبهریک له خۆیان په وانه بکه، تا ئایه ته کانی تۆیان به سه ردا بخوینیته وه و فیری کتیبه پیرۆزه که ی تۆ (واته قورثان) و داناییان بکات، تا دل و دهروونیان له ژهنگ و، کرده وه بیان له په وستی ناپه سه ند پاک بکاته وه، به راستی هه ر تۆ خوی بالا ده ست و دانایت.“

دوهم: مژده که ی حهزرتی عیسا (علیه السلام): ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

يَنْبِيَّيَ اسْرَأَيْلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/۲۶۲ - الطبراني، المعجم الكبير ۸/۱۷۵ - حاکم، المستدرک

بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ فَأَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ
 مُّبِينٌ ﴿٦﴾ (الصف: ٦)

” بیریان بخهروهه، کاتیک عیسی کوری مه‌ریه‌م به‌نه‌وه‌ی ئیسرائیلی وت: منیش به‌راستی پیغه‌مبه‌ری خوام بو ئیوه، راستیی ته‌وراتیش ده‌سه‌لمینم که له پیش مندا هاتوووه، هه‌روه‌ها مژده‌ده‌ریشم به پیغه‌مبه‌ریک که دوای من دیت و ناوی ”احمد“ ه، کهچی کاتیک به‌ه‌لگه و نیشانه‌ی تیر و ته‌واو و موعجیزه‌ی ئاشکراوه پیی‌راگه‌یاندن، وتیان: ئه‌مه جادوو‌یه‌کی ئاشکرایه.“

به‌ئێ، پیغه‌مبه‌ری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه‌روا له‌پریکدا ده‌رنه‌که‌وت. به‌لکو پیغه‌مبه‌ریک بوو مژده‌ی هاتنی، پیش چه‌نده‌ها سه‌ده‌ه درابوو و هه‌موو جیهان له‌چاوه‌روانیی هاتنیدا بوون.

گه‌وره‌ترین به‌لگه له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رایه‌تییه‌که‌ی بریتییه له‌م قورئانه‌ی پرۆزه‌ی که هه‌تاهه‌تایه موعجیزه‌یه‌کی نه‌مر و جاویدانه. سه‌دان نایه‌تی قورئانی خاوه‌ن ”ئیعجازی به‌یان“ به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ری پیغه‌مبه‌رایه‌تی فخری‌عالمه‌من. هه‌رکس نه‌توانی نکوولی هه‌موو قورئان بکات، هه‌رگیز ناشتوانی نکوولی له پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌زه‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) بکات. ئه‌مه‌ بابه‌تیکی سه‌ریه‌خۆیه و لیژده‌ی باسی ناکه‌ین. به‌لام له‌و شوینانه‌دا که نایه‌ته‌کانی قورئانی پرۆز وه‌ک به‌لگه‌ ده‌هینینه‌وه، که‌م تا زۆر تیشک ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ئه‌م بابه‌ته‌ش.

٢ - مژده‌کانی ته‌ورات

لیژده‌ی باسی هه‌ندیک له‌و مژدانه‌ ده‌که‌ین که تاوه‌کو ئیستاش له‌باره‌ی پیغه‌مبه‌ری خواوه له‌ناو ته‌ورات و ئینجیل و زه‌بوردا ماون. ئه‌مه‌ سه‌رباری

ټوټه یې ټم کټیټبانه دووچاری سهدان دهستکاری کردن بوونه ته ووه. وورده کاری و دريټوټه یې ټم باب ته ش دهسپيټرين بهو سهرچاوانه یې که به شيټويه کې راسته وخوټ په يوه ننديدارن به باب ته که ووه. به تاييه ت کټيټي "الرسالة الحميدية" یې زانای گه ووه "حسين الجسر". ټيمه ليټره دا به ټامازه کردن به چند به لگه يه که — که به گرنگيان ده زانين — واز دينين.

أ - چياکانی فاران

له ترجه مه ی عه ره بې نوسخه يه کې ته وراتدا که سالی ١٩٤٤ له ټينگلته را چاپ کراوه هاتووه: (جَاءَ اللهُ مِنْ سَيْنَاءَ، وَأَشْرَقَ مِنْ سَاعِيرَ، وَأَسْتَعْلَنَ مِنْ جِبَالِ فَارَانَ.)^١

واته: "خوای گه ووه له سينادا رووی په جمه تی کرده گروي ټاده ميی. له ساعيريشدا ته جه للی کرد. له چياکانی فارانيشدا به ته وواوی ده رکه وت."

په جمه ت و چاکه ی په روه دگار بو سهر مرؤفايه تی له "سينا" دا ده رکه وت. ټمه ش ټو شوټنه يه که خوای گه ووه له گهل حه زره تی موسادا دوا. ټم په جمه ته ش ټو پيغه مبه رايه تييه بوو که به حه زره تی موسا درا. به لام له "ساعير" دا — که فه له ستينه — په جمه تی خوای ميهره بان له پټنگه ی وه حيه ووه هات و، حه زره تی عيسا و ټوانه ی ده ورو به ريشی داپوشي. له هه مان کاتدا حه زره تی مه سيح له پيغه مبه ره پايه به رزه کانه و، چيگه ی دره وشانه ووه و به خششه زوره کانی خوای گه ووه يه. به لام له به رنه ووه ی زورتيک له خه لکی هه ردوو چه مکي دره وشانه ووه (تَجَلِي) و ده رکه وتن (ظهور) يان ټيکه ل

١- التثنية، الباب ٣٣ رسته ی: ٢.

(التباس) کردووه، ئەوا دووچاری سەرلێشێوان بوون.

بەلێ، تەجەللی لە حەزرتی عیسا دا بریتیه لە نەفخەی ئیلاهی. بەلام لە شاخەکانی "فاران" دا خۆی بالادەست بە نەیتنی ئەحەدییهت و مەقامی فەردییەت دەرکەوت.

"فاران" یش واتە مەککە. ئەوەتا لە شوێنێکی تری تەوراتدا هاتوووە کە حەزرتی ئیبراھیم، ئیسماعیلی کۆری لە فاران بەجێ هێشت. کەواتە مەبەست لە فاران مەککەیه. شایانی باسە ئەم سێ مژدەییە پەییوەندیان هەیە بە پێغەمبەران: حەزرتی موسا، حەزرتی عیسا و حەزرتی فەخری کائینات موحەممەد (عَلَيْهِمُ السَّلَام) کە دواوە مینی پێغەمبەرانە.

درێژە ئایەتە کە بەم جۆرەیه: (وَمَعَهُ أَلْفُ الْأَطْهَارِ، فِي يَمِينِهِ سِنَّةِ النَّارِ) واتە: " هەزاران یاوهری پاك و گەوهر ناسای لە گەڵدايه. لە دەستی راستیشیدا تەوڕیکی دووسەرە ی ناگرینی پێیه. " ئەمەش بەلگەیه لە سەر ئەوێ ئەو زاتە فەرمانی جیهادی پێدراوه.

ناشکرایه کە پێغەمبەر (ﷺ) پێش دا بە زینی وەحی لە ئەشکەوتی حیرادا دەچوو خەڵووتەو و سەرگەرمی پەرستش و بیرکردنەو دەبوو. یەکە جگاریش لەم ئەشکەوتەدا وەحی بو نازل بوو. ^۱ ئەگەر فاران مەککە نەبێ، ئەو دەبێ کۆی بێ؟ لە چ شوێنێکی تری دنیا دا نوورێکی وەک دینی ئیسلام پەرشنگی داوه و بە خۆرەهلات و خۆرناوادا بلا بوووه تەو؟

بەو پێیهی لە دنیا دا شوێنێکی تر نیە ئەم وەسفانە ی بەسەردا بچەسپیت، ئەوا ئەو وشە ی "فاران" ه جگە لە مەککە، هیچ شوێنێکی تر نییه. هەر وەکو

۱ - البخاري، بدء الوحي ۳.

پیشتریش و تمان، نایه‌تی ژماره ۲۱ی "تکوین" که باس له جینگه‌ی نیشته‌جی بوونی حه‌زرتی ئیسماعیل ده‌کات: (وَسَكَنَ بَرِيَّةَ فَارَانَ) واته: "له چۆله‌وانی فاران نیشته‌جی بوو." گه‌وره‌ترین و پروونترین به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ری قسه‌که‌مانه. که‌سیش ناتوانیت پیچه‌وانه‌ی نه‌مه‌ه‌سه‌لمینیت. شو ره‌خانه‌ش که له‌م باره‌یه‌وه ده‌گیرین، ته‌نها ره‌خنه‌ی رووکه‌ش و نازانستین. نینجا کوتایی نایه‌ته‌که، که ناماژه به‌هاوه‌له به‌ریژه‌کانی ده‌کات و به‌وه‌ش که پاسپیراون به‌جیهاد کردن له پیناوی خوادا، هیچ که‌لینیک بو گومان و دوودلی ناهیلیته‌وه که مه‌به‌ستی حه‌زرتی موحه‌مه‌ده (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

ب. له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیل

نایه‌تی دووهم له ته‌ورات ده‌لی: (وَسَوْفَ أَقِيمُ لَهُمْ نَبِيًّا مِثْلَكَ مِنْ بَيْنِ إِخْوَتِهِمْ، وَأَجْعَلُ كَلَامِي فِي فَمِهِ، وَيُكَلِّمُهُمْ بِكُلِّ شَيْءٍ أَمْرٌ بِهِ.)^۱ خوی گه‌وره له‌م نایه‌ته‌ی ته‌وراتدا، به‌م شیوه‌یه له‌گه‌ل حه‌زرتی موسادا ده‌دویت: "له‌مه‌ولا له‌نیو براکانیاندا (نه‌وه‌کانی ئیسرائیل) پیغه‌مبه‌ریکی وه‌ک تۆیان بو ده‌نیرم. قسه‌ی خۆم ده‌خه‌مه‌ سه‌ر زمانی شوو، فه‌رمانی هه‌رشتیکی پی بده‌م، به‌وانی ده‌لیت."

نایه‌تی ۱۹ ش ته‌واوکاری نه‌مه‌یه: (وَمَنْ لَمْ يُطِعْ كَلَامَهُ الَّذِي يَتَكَلَّمُ بِهِ بِاسْمِي فَأَنَا أَكُونُ الْمُنتَقِمَ مِنْ ذَلِكَ.) واته: "هه‌ر که‌سیکیش گوپرایه‌لی شو قسانه‌ی نه‌کات که به‌ناوی منه‌وه ده‌یانکات، شووا هه‌ر خۆم تۆله‌ی لی

۱- التثنیه، باب ۱۸ رسته‌ی: ۱۸.

دهسته واژه‌ی "براکانی بنی ئیسرائیل" که له نایه‌ته که‌دا هاتوه، ناماژه بو پیغه مبه‌ریک ده‌کات که له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیله. تاکه پیغه مبه‌ریکی زانراویش که له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیله وه هاتیبت، حه‌زرتی موحه‌مه‌ده (ﷺ). هه‌روه‌ها وه‌ک حه‌زرتی موسا (ﷺ) به شه‌ریعه‌تیکه وه دیت. له‌لایه‌کی تره‌وه، نایه‌ته‌که ناماژه به‌وه ده‌کات نه‌و پیغه مبه‌ره مژده دراوه‌ی دیت، نه‌خوینده‌واره.

بابه‌تی تۆله‌کردنه‌وه له یاخیبووانیش که له نایه‌ته‌که‌دا باس کراوه، ناماژه بو سنور و سزاکان (العقوبات) ده‌کات، که نه‌مه‌ش ته‌نها له نایی ئیسلامدا بوونی هه‌یه. ناگونجی حه‌زرتی عیسا یان حه‌زرتی یوشه‌ع (ﷺ) نه‌و پیغه مبه‌ره بیت که له ته‌وراتدا مژده‌ی له‌باره‌وه دراوه. چونکه نه‌م دوو پیغه مبه‌ره له نه‌وه‌ی ئیسرائیلن. سه‌ره‌پای نه‌وه‌ش حه‌زرتی عیسا له زۆریک له بابته‌کاندا یاسا و شه‌ریعه‌تیکی تازه‌ی نه‌هیناوه. به‌لکو په‌په‌ره‌وی یاسا و شه‌ریعه‌تی حه‌زرتی موسا بووه.

نه‌وه‌ش که حه‌زرتی یوشه‌ع له حه‌زرتی موسا ناچیت، هه‌روه‌ک رۆژی پرووناک ناشکرایه. چونکه حه‌زرتی یوشه‌ع خاوه‌نی شه‌ریعه‌تیکی نوێ نه‌بووه. سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که نه‌م نایه‌ته‌ی قورئانی پیرۆز: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (المزمل: ۱۵) "خۆ به‌راستی ئیمه پیغه مبه‌ریکمان بو ره‌وانه‌کردوون که بووه‌ته شایه‌ت به‌سه‌رتانه‌وه، هه‌روه‌کو چۆن بو لای فیرعه‌ونیش پیغه مبه‌ریکمان ره‌وانه کرد." ناماژه بو لیکچوونی حه‌زرتی موسا و پیغه مبه‌ری پیشه‌وامان ده‌کات. له پاستیدا دوا‌ی به‌لگه‌ی نه‌م نایه‌ته، پیوست به‌هیچ به‌لگه‌یه‌کی تر ناکات.

ج - تايبه تمه نديبيه گاني تری

عہدوللای کوری عہمری کوری عاص و عہدوللای کوری سہلام و کہعبی ثہ حبار (ﷺ) ناوبانگیان بہوہ دہر کردبوو کہ شارہ زاترین و زاناترینی ثہو سہردہ مہ بوون لہ کتیبہ کؤنہ کاندہ. لہوانہوہ پیوایہت کراوہ کہ تہورات پیش ثہوہی ثہم دہسکاریبہی نیستای بکری، ثہم نایہ تہی تیدا بسوہ: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَحَرِّزًا لِلْأُمِّيِّينَ أَنتَ عَبْدِي وَرَسُولِي سَمِيَّتْكَ الْمُتَوَكَّلُ لَيْسَ بِفَطْرٍ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفِرُ وَيَغْفِرُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللَّهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعُرْجَاءَ بَأَنْ يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).^۱ واتہ: ”ثہی پیغہ مہبر! وا تۆمان نارد و کردمانیت بہ شایہت و مزگیئیدہر و ترسینہر و دالذہی نہ خویندہ وارآن. تۆ بہندہ و نیروای منی، ناوم ناوی (الْمُتَوَكَّلُ) (پشت بہ خوا نہستور). زۆر بلی و دلرہق نیبہ و لہناو بازاردا ہات و ہاوار ناکات. پاداشی خراپہ بہ خراپہ ناداتہوہ، بہ لکو لیبورده و لیخوشبووہ. خوا نایباتہوہ بسؤ لای خۆی، تا ثہوکاتہی ریبازی لار و لہویری پی راست دہ کاتہوہ و خہلکی دہلین: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).“

نیستا با بربکہینہوہ: نایہ تہ کہی تہورات مہبہستی کئیہ؟ پیوست بہ تۆزینہوہیہ کی قول ناکات تاوہ کو تیبگہین کہ مانای پراولتہی نایہ تہ کہ پہیوہندی بہ پیغہ مہبر تہ کہوہ ہدیہ کہ ہیشتا نہ ہاتوہ. لہ نایہ تہ کہوہ لہوہش دہ گہین کہ جگہ لہ پیشہوای مروفاہیہتی حہزرتی موحمہد موسستہفا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ہیچ کہ سیکی تر نیبہ بسؤ ہموو خہلک و سہرانسہری جیہان نیترابی. ہہرہک نایہ تہ کہ پی بفہرمویت:

۱- البخاری، البیوع: ۵۰ - تفسیر (سورۃ الفتح) ۳ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۷۴/۲

ئەي پىغەمبەر، ئىمە تۆمان بە رىبازى راست و دروست و مژدە بەخشەوہ بۆ ھەموو جىھانىيان رەوانە کردوہ. بە ترسىنەرىش بۆ ئەوانەي رىچەكەي خواروخىچيان گرتوہ و لە پاشەپۇژى خراب ئاگاداريان دەكەيتەوہ. لەبەردەم ھەموو خراپەكارى و رەوشتە نزمەكاندا دەوہستى تاكو خەلگان نەكەونە ناو ئاگرى بلىسەدار. ھەروہا ببیتە مەشخەل و پروناكى بۆ سەرلىشىئاوانى ناو تارىكايى. دەستى ئەوانەش بگريت بەرەو بەھەشت و رەزامەندى خوا بيانبەيت. ئىمە ناردومانى تاوہكو لە سەروپەندى نەفاميدا ببیتە پالپشت و قەلا بۆ نەخویندەواران. ھەركاتىك ئەوان شوپىنت كەوتن و تۆيان كرده پالپشت و پەناگەي خۆيان، ئەوسا پارىزراو دەبن و، مېھر و بەزەبى پەرورەدگار دەيانگرتتەوہ. تۆ بەندە و رەوانەكراوى منى. (بەئى)، ئەو تا ئىمەش ھەمىشە لە نوژەكاندا كاتى تەحيات دەخوینن شايبەتى دەدەين كە ئەو بەندە و پىغەمبەرى خودايە. بەراستى سىفەتى "المُتوكل" م بۆ داناوى. ئەگەر ھەر ھەموو جىھانىش دژايبەتت بكنە و بەرامبەرت بوەست و لەگەلت بەشەر بىن، ناتوانن تالە موويەكت بۆاكتىنن. بەئى ھەموو پىغەمبەرىك لە پشت بەستن بەخوادا ئاسۆيەكى تايبەتى ھەيە. بەلام تۆ لەم بواردە تايبەتمەندىبەكى تەرت ھەيە، ھەر لەبەر ئەمەيە كە ناوم ناويت "المُتوكل".

ئىنجا وتارەكە پرۆو دەكاتە جىناوى ناديار (ضمير الغائب) - كە ئەمەش جۆرىكە لە ستايش - و دەئى: ئەو ھەرگىز كەسىكى توورە و دل رەنجىن و نەفرىن خواز نىيە. بەلكو داراي ئەدەب و رەوشتىكى سەنگىن و بەسام و يقارە. ئەو كەسىك نىيە لە بازارەكاندا ھاوار بكات و وتەي نەشیاو بەزارىدا بىت. چونكە بەكارھىنانى ئەو شىوازە بۆ پاكىشانى سەرنج و بايەخى خەلكى، بەلگەي لاوازى و نىشانەي لەخۆبايى بوونە، كە بە دلئىايىسەوہ "ئەو" لەم ئاكارە نەخوازوانە پاك و بەرىبە.

ئەو ھەرگىز ۋەلا مى خراپە بە خراپە ناداتە ۋە. ئەو تا غەربىيىكى دەشتەكى دېت بۆلەي و كراسەكەي لە مىلى جەپ دەدا و، پېنى دەلى حەقى خۆم بەرئى! ئەم پەفتارە زېرە كە دەمارى توورەيى لە دەروونى ھاۋەلاندە دەورۇتتى، زەرەخەنە دەخاتە سەر لىتوى پېغەمبەرى خوا - كە نمونەي بەرجەستە بووى سۆز و مېھەربانىيە - و بە ھاۋەلەكانى دەفەرموى: " مافى خۆي بەنەي." ^۱

بەلى، ئاكارى بەرزى ئەو بە جۆرىك بوو كە تەنانەت لەو تاوانانەش خۆش دەبوو كە ھەرگىز شايانى لى خۆشبوون نەبوون، بە مەرجىك بەزاندىنى سنوورەكانى شەرى تېدا نەبووى. ئەو تا سەرنج بەن چۆن پاش فەقى مەككە لىتووردنى نواند لەگەل خەلكى مەككەدا كە چەندىن سال نازار و ئەشكەنجەيان دابوو. سەربارى ئەۋەي ھەر چىيەكى بوىستايە دەيكرد بەرامبەريان، كەچى پېنى وتن: إِذْهَبُوا فَأَنْتُمْ الطُّلُقَاءُ. ^۲ " بۆن، ئىۋە نازادن."

تەقدىرى ئىلاھى ۋەھى بىر بار دابوو تا ئەو كاتەي مەرفۇئەت كە لەئىتو گومرايدان و نەروى ژىنى جەھالەتن، بەو نوروى كە پېغەمبەر ھىناۋىيەتى، ئىستىقامەت ۋەردەگرن، خۋاى بالادەست خۆشەويستەكەي بۆلەي خۆي نەباتەۋە. نەشېردەۋە...

ۋاتە، بلىندبوونەۋەي بەرەو " الرَّفِيقَ الْأَعْلَى " لەپاش كامل بوونى دىن و كۆتايى ھاتنى ۋەزىفەكەي دەبوو. ئەو كاتەش كە ھاۋەلەكانى - دەرچوانى مەدرەسەي نبووت - مەقامى نمايندەيى ئەويان بەدەست دەھىنا، لە خەلكى دادەبرا و دەچوۋە حزوورى دۆستى حەقىقى. ئەمەش لەبەر ئەۋەيە ئەو

۱- البخاري، فرض الخمس ۱۹ - ابوداود، الادب ۶۸ - مسلم، الزكاة ۴۴.

۲- ابن هشام، السيرة النبوية ۷۴/۵ - الطبري، تاريخ الامم و الملوك ۱۶۱/۲ - البيهقي، السنن الكبرى ۱۱۸/۹.

فەرمانبهرییهی که رووی له ژیانی دنیایه، ئەو دەم دهگه‌یشتە پایان.

به‌ئێ، تهورات بهم خه‌سه‌له‌تانه وه‌سفی ده‌کرد. ئەو کاتیش که ته‌شیریفی هینا، سیره‌ی پڕۆزی بووه نمونه‌یه‌کی به‌رجه‌سته‌ی ئەو وه‌سف و ناوینشانانه. له‌پراستیدا ئەوه‌ی له تهوراتدا هاتبوو، ته‌رزى ژيانى پيغه‌مبهرى خوا (ﷺ) بوو. که‌واته ده‌بێ ئەو پيغه‌مبهره کێ بێ که تهورات باسى ده‌کات؟ ئایا له مێژوویدا که‌سیکی تر هه‌بووه ژيانى به‌و شیوه‌یه بووبیت که له سه‌ره‌وه باس کراوه؟ به‌بێ هیچ گومانێک نه‌خێر، که‌واته ئەو که‌سایه‌تییه‌ی باس کراوه جگه له پيغه‌مبهرى سه‌روه‌رمان هیچ که‌سیکی تر نییه.

۳ - مژده‌کانی ئینجیل

أ - فارقلیط

له ئینجیلی یوحه‌ننادا هاتوه‌: (قال المسيح: إنني ذاهب الى ربي و ربکم لکي يرسل لکم فارقلیط، الذي سیأتی الیکم بالتأویل.) واته: ” مه‌سیح وتی: من ده‌رۆم بۆ لای په‌روه‌ردگاری منیش و ئیوه‌ش، بۆ ئەوه‌ی ”فارقلیط“ تان بۆ بنیتریت، که ئەو ته‌ئویل و پرونکردنه‌وه‌تان بۆ دینیت.“^۱

وشه‌ی ”فارقلیط“ به‌ مانای گیانی حه‌ق دیت که حه‌ق و ناحه‌ق له یه‌کتر جیا ده‌کاته‌وه. به‌ئێ، به‌دنیاییه‌وه پيغه‌مبهرى خۆشه‌ویستمانه که گیانی حه‌قه. چونکه دلّه مردووه‌کان به‌و حه‌قه نه‌بیت که ئەو هیناویه‌تی، زیندوو نابنه‌وه. ئەو پيغه‌مبهره نازداره هه‌موو شتیکی به‌خت کرد و هه‌ول و کۆششیکی زۆری دا تا هیدایه‌ت و حه‌قی گه‌يانده خه‌لك. ته‌گه‌ر ئەو

تیکۆشانه بیّ وچانهی ئەو نەبوایە، حەق لە ناحەق جیا نەدەبووه. کەواتە فارقلیط ئەو کەسە کە مەسیح (ﷺ) مژدە ی پیّ داوه. ئەویش دوایین پیّغەمبەر و نێردراوه کە فەخری کائینات، حەزەرەتی موحمەدی ئەمینە (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

لە ئینجیلی یوحەننا، بابی ١٤، ئایەتی ١٥ و ١٦ دا هاتووه:

(إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونِي أَطَعْتُمْ أَوْامِرِي، أَمَا أَنَا، فَسَأَبْتَهُلُ إِلَى الرَّبِّ لِإِرْسَالِ لَكُمْ مُعِينًا آخَرَ، وَرُوحَ الْحَقِيقَةِ (فارقلیط) لَكِي يَبْقَى مَعَكُمْ عَلَى الدَّوَامِ.) واتە: " ئەگەر ئێوه منتان خۆش بوئ، ئەوا بەگویم دەکەن. منیش لەلای خۆمەوه لە پەروردگار دەپارێمەوه تاکو هاوکار و یاریدەدەرێکی تەرتان بۆ بنێرێ کە پوڤی حەقیقەت و "فارقلیط" ه. بۆ ئەوهی هەمیشە لەگەڵتاندا بمانیتهوه."

ئێستا با بەرێز سەرنج لەم ئایەتانە بدەین:

(فارقلیط هو روح القدس الذي سِيرْسِلُهُ الرَّبُّ بِاسْمِي أَي نَبِيًّا مِثْلِي. سَيَعْلَمُكُمْ كُلَّ شَيْءٍ وَ سَيُذَكِّرُكُمْ بِمَا قُلْتُمْ لَكُمْ.) واتە: " فارقلیط بریتییە لەو پوڤە پێرۆزە ی کە خودا بە ناوی منەوه دەینێرێ و وەک منیش پیّغەمبەرە. ئەوسا ئەو هەموو شتیکتان فێر دەکات و، ئەوهشتان بەبیر دەهێنیتەوه کە من پیشتەر پێم وتبوون."

(عندما يَأْتِي فَارْقَلِيطُ سَيَشْهَدُ لِي وَ سَتَشْهَدُونَ أَنْتُمْ لِي.)^١ واتە: " کاتێک فارقلیط دێت، شایهتیم بۆ دەدات، ئێوهش شایهتیی بۆ من دەدەن."

(ولكن أقول لكم الحق: من الأفضل لكم أن أذهب، لأنني إن كنتُ لا أذهب

١- یوحنا، باب: ١٤، رستە ی: ٢٦

٢- یوحنا، باب: ١٥، رستە ی: ٢٦-٢٧

لَا يَأْتِي فَارْقَلِيظَ إِلَيْكُمْ، وَلَكِنِّي إِنْ دَهَبْتُ، أَرْسَلُهُ إِلَيْكُمْ).^۱ واته: " به‌لام من راستی و حقیقه‌تتان پی ده‌لیم: بو ئیوه وا چاکتره من برۆم. چونکه تا من نهرۆم فارقلیظ نایدت بو لاتان. به‌لام که من رۆیشتم نه‌وسا خوا بو‌تان ده‌نیروی."^۲

(و عندما يأتي فارقليظ بيبكت العالم على الخطيئة).^۲ واته: " کاتیک فارقلیظ دیت، هه‌موو دنیا له‌سه‌ر گوناح و تاوان سه‌رزهنشت ده‌کات."

له سه‌ره‌تادا ئینجیل به‌زمانی عیبرانی بووه. دوایی ته‌رجه‌مه کراوه بو زمانی یۆنانی. جا نه‌و ته‌رجه‌مه عه‌ره‌بیانه‌ی له به‌رده‌ستماندان، نه‌وانه‌ن که له زمانی یۆنانییه‌وه وه‌رگی‌پراون. وشه‌ی "فارقلیظ" له ته‌رجه‌مه یۆنانییه‌که‌ی یه‌که‌مجاردا هاتووه، به‌لام ئیمه نه‌و وشه ره‌سه‌نه نازانین که له زمانی عیبریدا له به‌رامبه‌ریه‌وه هاتووه.

وشه‌ی فارقلیظ له یۆنانییه‌وه ته‌رجه‌مه کراوه بو زمانی عه‌ره‌بی. واته چووه‌ته ناو زمانی عه‌ره‌بییه‌وه، له شه‌یوه‌ی به‌عه‌ره‌بی کردن. به‌لام ئیمه بابه‌ته‌که‌مان له‌سه‌ر ئه‌م وشه‌یه بنیات نانیین. به‌لکو هه‌ول ده‌ده‌ین هاتنه‌دی هه‌موو تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی پی‌غه‌مبه‌ری چاوه‌پروانکراو - که له ئینجیلدا مژده‌ی هاتنی دراوه - له سه‌روه‌رماندا بیینین.

با وشه‌کانی شه‌یدایه‌کی پی‌غه‌مبه‌ر بکه‌ینه سه‌ردیتر... به‌لئێ، مه‌ولانا جه‌لاله‌ددینی رۆمی چهند جوان گوتیه‌تی:

۱- یوحنا، باب: ۱۶، رسته‌ی: ۷

۲- یوحنا، باب: ۱۶، رسته‌ی: ۸

بود در إنجیل نعت مصطفی
 آن سر پیغمبر آن بحر صفا
 بود ذکر حلیها و شکل او
 بود ذکر غز و صوم اکل او
 واته:

”وهسفی موسته فا له ئینجیلدا بوونی هه بوو

هه ر خۆی نهیئنی پیغه مبه ران و به حری سه فا بوو

ئاکار و رهفتار و غهزا و رۆژوو و خواردنی

بوونی هه بوو له ئینجیلدا یهک به یهکی.

ب - سه رۆکی جیهان

له ئینجیلی یوحه ننا، بابی ۱۴، ئایه تی ۳۰ دا هاتوو:

(لَنْ أَكَلُّكُمْ كَثِيرًا بَعْدَ، فَا ن سِيد هَذَا الْعَالَم قَادِم عَلَيَّ، وَلَا شَيْء لَه فَيَّ.)

واته: ”حه زه ته مه سیح وتی: له مه ولا زۆر قسه تان له گهلا ناکه م، چونکه سه ردارای جیهان له سه روه دی هاتنی دایه. هه یج شتیکی ته و له مندا نییه ...“

له بابی ۷۲، ئایه تی ۸ و دواتری زه بوردا هاتوو که:

(ستمتد مملکته من البحر الى البحر، من النهر الى اقاصي الارض..)

أمامه یرکع أهل البادية -ملوك ترشيش و الجزر یحملون الیه الهدایا، ملوک الشبا و سبا یقدمون العطايا.. ینحنی أمامه جمیع الملوک، و تتعبد له کل الامم، لأنه ینقذ المسکین المستغیث البائس الذی لا معونة له... یعطف علی الفقیر و المحتاج، و یخلص نفوس المساکین اذ یفتدی نفوسهم من الظلم و العنف، و یحفظ حیاتهم، لانها ثمینة فی عینیة لیحیی الملک، لیعط له ذهب شبا، و

ليصلوا من أجله دائما، و يطلبوا له بركة الله كل نهار. و تتكاثر الغلال فى الارض، و على رؤوس الجبال، و تتماوج مثل أرز لبنان، و يزهر أهل المدينة كعشبا الارض- يخلد اسمه الى الدهر و يدوم اسمه كديومة الشمس، و يتبارك الناس به، و تطوّ به كل الامم.)

واته: ” رويهرى مهمله كه ته كهى له ده رباوه دريژ دهبته وه بو ده ربا، له روبا وه بو نه ويهرى زهوى. خه لكى بيا بان له به رده ميذا چوك ده دن. پاشايانى ته رشيش و دورگه كان ديارى و خه لاتى بو دينن، پاشايانى شه ببا و سه با شاباشى پيشكesh ده كمن، هم مو پاشايان له ناستيدا چوك داده دن، سه رجه م نه ته وه كان ده بنه گو پرايه لى. چونكه هه ژار و بيدار و داماو و بيكه سه كان رزگار ده كات. سۆز و ميه رى خوى ده پيژى به سه ر هه ژاراندا. دل و ده روونى بئ نه وا و داماو ان له سته م و چه وسانه وه رزگار ده كات و ژيانيان ده پاريزيت. چونكه گياني نه وانى به لاهه به نرخه. زيڤرى شه با پيشكesh ده كات، بوئه وهى هه ميشه دوعاى بو بكه ن و، سه لاواتى لى بدن و پوژانه داواى به ره كه تى خواى بو بكه ن. هه روه ها دانه ويژه زور دهبته له ده شته كاندا و به سه ر چياكانه وه ده ويته و وهك چه لئوكى لو بنان قه ف و گول ده كات.. خه لكى شاره كان وهك گزوكياى زهوى زور و جه نجال ده بن. ناوى نه و تا هه تايه نه مر ده بيت و وهك خور به رده وام ده مينيت. خه لك به هوى نه وه وه توشى فه رو به ره كه ت ده بن.“

هه روه كو له پيشتر وتمان، هه لويسته كردغان له سه ر نه م برگانه، به مه به ستى ده ست خستنى بيروكه يه كى گشتى بو له مه ر بابته كه. گه رنا نيازى قولبوننه وه مان نييه. به لام لي ره دا خو مان ناگرين نه لئين: له گه ل هه موو نه و هه وله به رده وام و كوششه سه رومرپه ي كه له مرؤ و دوينيدا له لايه ن هه نديك له و مه سيحى و جووله كانه وه كه هه سادته و ني ره يى له ناخياندا

بنجی داکوتاه، ده‌درین بۆ شیواندن و تهریفکردنی کتیبه‌کانیان، که‌چی‌ئو ته‌ورات و ئینجیلانه‌ی که نیستا له‌به‌رده‌ستدان، چه‌ندین مزگیننی و ناماژه‌یان سه‌باره‌ت به پیغه‌مبه‌رمان تیدایه. پشت به‌خو له‌ داهاتوودا، له‌ سایه‌ی کۆششی میژوونوسه‌ وردبین و دلسۆزه‌کانمانه‌وه، گهر ئه‌و نوسخانه‌ی ته‌ورات و ئینجیل و زه‌بوورمان ده‌ست بکه‌ون که که‌متر ده‌ستیان تی‌وه‌ردراوه، نه‌وکاته هه‌موان بگره‌گشتینه‌ی خه‌لکیش ئه‌و ناماژه‌ناشکرا و دیارانه‌ ده‌بینن که له‌باره‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی چه‌زهره‌تی موحه‌مه‌ده‌وه (ﷺ) هاتوون و، پیوست به‌هیچ‌پروونکردنه‌وه و لی‌کدانه‌وه‌یه‌ک ناکهن. له‌وانه‌یه‌ ئه‌و فه‌رمایشته‌یه‌ی هه‌وائی پالفته‌بوونی مه‌سیحیه‌ت ده‌ده‌ن له‌ ناخر زه‌ماندا، دیسان ناماژه‌یه‌کی تر بی‌ت بۆ ئه‌م بۆچونه‌^۱.

ئه‌مه سه‌رباری ئه‌وه‌ی له‌ قورئان و سوننه‌تدا چه‌سپاوه که ته‌ورات و ئینجیل ناماژه به پیغه‌مبه‌ر و یارانی ده‌کهن. جا بۆیه نکوولی کردن له‌م باسه به‌لادان و کوفر داده‌نری‌ت.^۲

۱ - بۆ نمونه‌ی پروانه: البخاری، الانبیاء ۴۹ - مسلم، الامان ۲۴۴-۲۴۷.

۲ - ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ﴾ (الاعراف: ۱۵۷) ”ئه‌وانه‌ی که شوینی ئه‌م (محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) پیغه‌مبه‌ره هه‌والده‌ره نه‌خوینده‌واره ده‌کهن ئه‌وه‌ی که (کلورو جوو، ناو و نیشانیان) ده‌ستیان ده‌که‌ویت نووسراوه‌ لای ته‌وان له‌ ته‌ورات و ئینجیلدا.“

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ۖ سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِمَّنْ أُنزِلَ السُّجُودُ ۗ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ ۗ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَرَزَعٍ أُخْرِجَ شَطْرُهُ ۖ فَفَازَرَهُ ۖ فَاسْتَعْلَطَ فَاسْتَوَىٰ ۖ عَلَىٰ سُوْقِهِمْ يُعْجَبُ الْزَّرْعُ لِغَيْظِهِمُ الْكُفَّارُ ۗ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾.

و - ئەو مروۋى پەھەننە جىاوازه كان بوو

مروۋى سەرگەردانى ئەم سەردەمە ھەروەك چۆن زۆرىك لە پىتوهرى بەھا بالاكانى بزرکردوو، ناوھاش پروانين و پەفتارىي بەرامبەر بە پىغەمبەران و بە تايبەتى تىرىش سەردارى پىغەمبەران (ﷺ) سەرغوخون بوو تەوہ. ديارە ھەلەيسەكى گەورەيە نەگەر ئەو زاتە بە پىتوهر و تەرازوھەكانى مروۋى ھەلبەسەنگىنرى، تەنانەت مەحالىشە. چونكە بە رۆح و توانايەكى ناوازه و بى وینەى ئەوتووہ نىرراوہ، كە ئەم دنيايە سەرلەنوئى رىك بختەوہ و چەندىن ناسۆى پىرشنگدار لەبەردەم مروۋقاىەتيدا والا بكات. لەبەرئەوہ نرخاندىنى لە توانست و ھەلسەنگاندىنى ئىمە بەدەرە. بۆيە ھەرچۆنىك شاعيران وەسفى بكن ھىشتا مافى خۆى نادەنى. نا لەم سۆنگەيەوہ بووہ كە "حەسسانى كورى ثابت" - كە لە ھەموو كەس باشتى ناسيوہ - وتوہتى:

وَمَا مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ.

(الفتح: ٢٩) " محمد (ﷺ) پەوانەكراوى خوايە، ئەوانەش كە لە خزمەتيدان و شولنى كەوتوون توند و تيزن بەرامبەر بى باوهران و بەبەزەبى و مېھرەبانن لە ئىوان خۇياندا، دەيانىنىت سەرگەرمى نويز و خواپەرسىتىن، كرنووش و سوژدە دەبەن، ھەردەم ئاواتيان بەدەست ھىنانى پەزامەندى و پاىە بەرزىيە لەلاى خوا، نىشانەى چاكى و پاكىيان لەناوچەوانياندا دياربە و دەدرەوشىتەوہ لەئەنجامى سوژدە بردن و خوا پەرسىتياندا، جا ئەو بەرپۇزانە ئەوہ نمونە و پىناسەيانە لە تەوراتدا، نمونە و پىناسەشيان لە ئىنجىليشدا وەك پوھ كىك وايە كە لە سەرەتاوہ چەكەرە بكات، جا چەكەرەكەى بەھىژ كرديت، پاشان ئەستورر بىيت و پانوەستيت لەسەر قەدەكەى، ئەوئەندە زوو پى بكات كشتيارەكان سەرسام بكات و پىيان سەير بىت: چۆن وا پىگەي؟! چۆن ئاوا خۆى گرت؟! ئەم پىناسەيە بۆ ئەوہيە خوا كافران داخ لەدل بكات، جا خواى بەدەسەلات بەلئىنى بەوانە داوہ كە باوهرپان ھىتاوہ و كرمەوہ چاكەكانيان ئەنجام داوہ لەوان: كە لىخۆشبوون و پاداشتى گەورە و بى سنوورىان پىبەخشىت."

ھەروەھا پرواننە: البخارى، البيوع ٥٠ - تفسير (سورة الفتح) ٣ - أحمد ابن حنبل، المسند ١٧٤/٢. بۆ درىژەى ئەم باسە پرواننە: سيوطى، الحصائص الكبرى ١/٢٦-٤٤.

” من مه دح و ستایشی حه زه تی موحه مدم به و ته کاتم نه کردووه ..

به لکو و ته کاتم به ستایشی حه زه تی موحه مدم مه دح و سه نا کردووه “

باس و خواسی پیروژو بوغخوشی شه، که جوانی و پازوهیی ده به خشی به گوftar و وشه کان. نه گینا هیچ کام له ده برینه کانی نیمه ناتوانن هیچی پی بیه خشن. ” نه بوو ته مام ” یش هه مان واتا و ناوه پوک به لام به که می ده سکاریه وه دووباره ده کاته وه. بیرمه ندی گه وری سه رده میش، به دیعوززه مان سه عیدی نورسیش له وه سفی قورئانی پیروژدا هه مان واتا دووباره ده کاته وه و ده لی:

وَمَا مَدَحْتُ الْقُرْآنَ بِكَلِمَاتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ كَلِمَاتِ بِالْقُرْآنِ ٢

هه موو نه مانه، ده ره نجامی هاوبه شی کردنی هه مان هه ست و هزره و، سه رچاوه ی ئیلهامی هه مووشیان هه ره به که. به چند گزارشت و پرگه به کی جیاواز ئامازه یان بو هه مان راستی کردووه. شه وه هه ندیکیان به کورتی لیی دواون، نه وانی تر دریزه یان پی داوه، که چی به کیکی تر به چند کویل شیعریک ده ری بریه وه. به لام هه موویان به ده وری هه مان مه به ست و ته وه ره دا ده خولینه وه.

بو ئیمه ش هه مان شته. شه و ته ده مانه وی گزارشت له و نیعمه ته هه ره

١ - ضیاء الدین الموصلی، المثل السائر ٣٥٧/٢ - القلقشندی، صبح الأعشى ٢٢١/٢

٢ - ” من مه دح و ستایشی قورئانم به و ته کاتم نه کردووه .. به لکو و ته کاتم به ستایشی قورئان مه دح و سه نا کردووه. “ به دیعوززه مان، مه کتوبات، مه کتوبی. ٢٨، مه سه له ی حه و تم، هژکاری چواره م. وه رگتیرانی فاروق ره سورل به حیا.

مهزنه بکهین که خهلاتمان کراوه. له ناخی دلمانهوه شوکر و ستایشی خوا بکهین که نيمه کردوه به نومهتی حهزرتی موحهمد (ﷺ). نهمه فزلیکی نیلاهییه. خوی گهوره فزلی خوی دهبه خشیت بهو کهسهی دهبه ویت و، بهو نهاندازهیهش که تهقدیری فرمویه. بهلی، قهدر و بههای نهم نيعمهته لهودیوی همموو کيشانه و مهزنده کردنیکهویه. نهو نيعمهتهی لهچاو نومهتهکانی ترده بهنيمه بهخسراوه، دهريابهکی بی کهناره له فزلی و چاکه.

بهلام نهم بابته پرویهکی تری ههیه که ناتوانم فراموشی بکهم و نهپرسم: نایا نيمه دلکی وامان ههیه شایستهی نهو زاته بیت که سولتانی دلانه؟ نایا نهو سولتانه ناسوودهیه بهو سهلتهنهتهی له دلکهکاندا ههیهتهی؟ نایا دهروازهکانی ناخان هممیشه بوی لهسهر پشتن؟ نایا له ههلسان و دانیشتن و خواردن و خواردنوه و گشت چالاکیهکاناندا ههست به جزووری نهو دهکهین؟ نایا رهپوهوی ژيانمان لهسهر نهو راستهشهقامهیه که نهو بوی کيشاوين؟ جا نهگهر وهلامان نهريینی بی، نهوا زور بهختهوهرين. چونکه نهمه نهوه دهگهیهنی که نیدی سیمای درهخشان و نووری جهمالي، خهون و خولیاکانمان دهپازینيتهوه و بوینهته کومهلیکی موحهمددی. جا نهو کومهلهش که کالای رهوشتی نهو دهپوشی و، ژيانی به نهدهب و رهویهی موحهمددی دهپازینيتهوه، دهبيتته پایهی هاوسهنگی له جیهاندا. پيم وايه تاکه هوکاری نهگهيشتیشمان بهم هاوسهنگیه، نهویه که هیشتا نهگهيشتووين به ناستی پیوست له ناویته بووغان به رۆحی موحهمددی.

نهو مرۆڤيکی ههلبژارده بوو و، به چاودیوی تاييهتهی خوابی بهديهنرابوو. خو تهنیا تهشریف هينانی وهك مرۆڤيک بو نيمان به گهورهترین بهختهوهری دادهنری. چونکه خودی بههشت و فیردهوسیش

شهره‌فمهند دهن به تشریفی. گه‌وره‌ترین ئه‌رکیکش بکه‌ویته ئه‌ستوی ئیمه، ناساندن و باسکردنیه‌تی به شیوه‌یه‌ک که شایسته‌ی قه‌د و قامه‌تی ئه‌و زاته مه‌زنه بیته. دیاره مرؤفایه‌تی هه‌رگیز ناگاته پله‌ی راسته‌قینه‌ی خو‌ی، تا به‌ته‌واوی له‌و زاته تیینه‌گات و هه‌نگاوه‌کانی هه‌ئنه‌گریته. له‌ راستیدا منیش نیه‌تی ئه‌وه‌م هیناوه. به‌لام هه‌روه‌ک له‌ سه‌ره‌تاوه وتم، من سوار چاکی ئه‌و مه‌یدانه و وتاریژی ئه‌و وتاره نیم. له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا تاکه ئاوات و خولیای ژیا‌م بریتیه له‌ ناساندنی ئه‌و زاته.. تاقه هونه‌ر و سه‌رمایه‌شم، دل‌سۆزیه‌ه..

بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر دلی خۆم به‌وه ده‌دایه‌وه که "قطمیر" یکی به‌ر ده‌رگا‌که‌یم. به‌لام به‌ تیپه‌ر بوونی رۆژگار خه‌ریک بوو ئه‌و هیوایه‌شم له‌ده‌ست بده‌م. پاشان به‌خۆم وت: خۆزگه له‌بری ئه‌وه‌ی وه‌ک مرؤف به‌دییه‌تراوم، تاله موویه‌ک بوومایه له‌ شوینیکی جه‌سته‌ی موباره‌کی ئه‌و سه‌روه‌ره‌دا. به‌ئێ، کاشکی تا ئه‌و نه‌ندازه‌یه نزیک ده‌بوومه‌وه له‌و زاته‌ی که بووه‌ته مه‌زه‌ه‌ری لوتف و میه‌ری په‌روه‌ردگار. رۆژگاریکی تریش به‌ سه‌رمدا گوزه‌را و هه‌ر به‌و ئاواته‌وه ده‌ژیا‌م. به‌لام تا زیاتر ناسیم، باشت دلیا بووم له‌وه‌ی که من شایان و له‌بارنیم بۆ هاتنه‌دی ئه‌و ئاوات و خۆزگانه. ئیتر ئیستا هه‌موو هیوا و ئاواتم بریتیه له‌وه‌ی بیه‌ تاکیک له‌ ئومه‌ته‌که‌ی. چونکه ئومیدم وایه خوای میه‌ره‌بان هیچ یه‌کیک له‌ ئومه‌ته‌که‌ی بی به‌ش ناکات له‌ شه‌فاعه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، بۆیه منیش ده‌خاته ناویانه‌وه و، ده‌فه‌رموی: هُمُ الْقَوْمُ لَا یَشْفٰی بِهِمْ جَلِیْسُهُمْ^۱

سه‌ره‌رای هه‌موو ئه‌مانه، له‌ قوولایی دلمه‌وه نییه‌تی باسکردن و ناساندنی ئه‌و زاته‌م هینا. سه‌رجه‌می کۆشش و ته‌قه‌لاشم، هاویشتنی پزیسکیکه که

۱- مسلم، الذکر ۲۵ - الترمذی، الدعوات ۱۲۹ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲/۳۵۸، ۳۵۱.

گرې ټوونې موحه ممدې له دلې نه وهی ټیستادا بلېسه پې بسینیت. به لام چی بکه م؟! له کاره دا وهک میرووله یه کم نیازی حه جی هینابی. خو ده زانی که قاچه کورته کانی ناتوان ټو هه موو ریگا دووره بېرن. به لام له گه ل ټو هه شدا دلخوشه، چونکه ټه گهر بشمریت لهو ریگه یه دا ده مرې که به رهو حه ج دپروات. خو هه موو ټاواتی منیش ټو هه یه له م ریگه یه دا بمرم...

به لې، پیغه مبه ری. خوا خاوه ن ماهیه ټینکی ټایبه ټیبه و په یوه ندی و مامه لې له ټه ک په هنده جیاوازه کانداهیه. ټو هه ش که ده که ویته ټه ستوی ټیمه وه، ټو هه یه که خو مان به گویره ی له ره له ری شه پو لی دنیا که ی ټه و ری ک بجهین. هه رکاتیکیش ټه مه ده سه به ر بوو، نیتر لهو نیوه ننده دا ټاخاوتنی ټاشکرا و، گفتوگو ی هیما ټامیز ده ست پې ده کات. جا ټه وکات رسول الله خو ی فه رمان ده دات و به ریوه بردن ده گریته ده ست. ټه و کومه لې ټه و سه رکرایه تی ده کات و ټه و کومه لگه یه ش که ټه و به ریوه ی ده بات، کومه لگه یه کی ره گ ډاکوتاو و به رزی ټه و ټویه، ته نانه ت فریسه ټه کانیس خو زگی پی ده خوازن. هه موو ستایش و گوزار شټیکیش له ناست وه سفکر دنیدا کوله واره.

له وانه یه ټه وهی ده یلین به لای هه ندیکه وه بابه تی نه بې، چ خه م! له کاتیکدا هه موو روژیک چه ندین لای نورانی، چه نده ها مزگینې مه عنه وییان له پیغه مبه ره وه پیده گات؟ چ خه م! له دوی ټه وهی هه ندیک که س راسته وخو و بی په رده و له عاله می شه هاده تدا په یوه ندی له گه ل پیغه مبه ری خوادا (ﷺ) ده به ستن؟

ټه و هه میسه به روچیانته و، به لای هه ندیکه شوه، به جه سه تی نورانییه وه له ناواماندا یه. ټیمامی "سیوطی" ده گپریته وه که زیاتر له هفتا جار به ټاشکرا به خزمه ت پیغه مبه ری خوا گه یسته وه و قسه ی له گه لدا

کردووه. ^۱ به لئی، پیغه مبهری خوا - بهو شیوه یه یه که ئیمه دهیزانین - نه مردووه. به لکو تنها په هندی گوژیوه. ده که وینه هه له وه نه گهر وه فاتی نهو، وه کو وه فاتی ههر که سیکی تری ئاسایی وه ربگرین. نه وه تا قورئان بۆمان باس ده کات که ناییت به شه هیدان - که دوو پله له خوار مه قامی پیغه مبهرانه وهن - بوتری مردوون. ^۲ دهی که وای چۆن ده کری بلین پیغه مبهری خوا (ﷺ) مردووه - بهو جوړه ی که ئیمه له مردن حالی بووین - ؟ به لئی، ههر نه وه نده نه توانین بلین که: نهو گوازاوه ته وه بۆ مه ودا به ک و په هندی کی تر.

هه ربویه نهو که سانه ی روانینه کانیان ده گاته نهو په هه ندانه، به دلنیا به یه وه لویدا نهو ده بینن و به رده وام بۆی ده روان.

نه وانه ی توانیویانه له زیندانی جهسته پرگار ببن و گه یشتون به پله ی ژبانی دل و روخ، ده توان له یه کاتدا له رابردو و داهاتو وشدا بژین. نه وه تا ده بینی مرۆقی نهو په هه نده له هه مان ساتدا، هه م له ته نیشته تۆدا دانیشتوه و هه م له چاخی به خته وه ریشدا (عصر السعادة) له جزووری فه خری کانیاتدا به. ته نانه ت له نیو زاته وه لیه کاند که سانیک هه ن به "نه بدال" ناسراون و، خوی گه وره توانی به کی وه های پی به خشیون که له یه کاتدا له

۱ - النبهانی، الفتح الكبير ۷/۱ - جامع الکرامات الأولیاء، ۱۵۸/۲.

۲ - ﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَئِنْ لَمْ تَشْعُرُوا ﴾ (البقرة: ۱۵۴) "جا هه رگیز بهو که سانه ی له پښکی خوادا ده کوژرین و شهید ده بن، مه لین: مردوون، نه خیر نه وانه زیندوون و به لام نیوه هه ست به زیندوویته ی نه وان ناکه ن." ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴾. (ال-عمران: ۱۶۹) "هه رگیز و مه زانن و وا دامه نین نه وانه ی له پیناوی خوادا کوژران (شهید بوون)، مردوون، نه خیر و نیبه، به لکو نه وانه زیندوون، لای په روه رډگاربان له پزق و پوزی به ره وه وهرن."

چەندىن شوپىن بوونيان دەبيت. دەسا ئەى بۆ سولتانى پيغەمبەران ھەم لە ئاخىرەت و ھەم لە دنيا، ھەم لە نيوان ئيمەدا و ھەم لە پيش چاوى فريشتهكان و پيغەمبەراندا (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) لە ھەمان كات و ساتدا بوونى نەبيت؟ بەلى، بوونى ھەيە و بوونىشى دەبيت.

دەمەويت ھەموو ئەو شتەنى باس كران، بکەم بە بناغەيەك بۆ ئەو بابەتانەى لەمەودوا باسيان دەكەين. چونكە كاتيك دەروانىنە پيغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) بە گشتى و پيغەمبەرى سەرورەمان (ﷺ) بەتايبەتى، گوشەنيگاي روانين و نيبەت زۆر گرنگە. داخۆ ئەگەر تيگەيشتن و حالى بوون لە ئەوليا و ئەصفا و ئەبرار و موقەررەين - چ جاي ئەنبىائى عيزام - داخوازي پالفتەيى رۆح و پاكرىيى دل بيت، دەبيت دەرکى پيغەمبەران لە كەشى تەماوى و دووکلەوى جيسمانىەتدا چۆن مەيسەر بيت؟..

جا بۆ ئەوى لييان حالى بين، دەبى بە جزوورى دل و ھەموو لايەنە ناسك (لەطيفە) كانمانەوہ پرويان تى بکەين. جا ئەگەر ئەو كەسە خودى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) بيت، ئەوا پيويستە ئەو وردەكارى و تەركيزە چەندەها قاتى تريس زياد بکريت. با ئەو ھوش لەولاوہ بوەستى كە ناستى تيگەيشتنى ھەر يەك لە ئيمە، شوينكەوتەى ھىزى بينىنى چاوى دلپەتى. سەرەراى ھەموو ئەمانەش، ھىچ كەس ناتوانى بەتەواوى مانا دەرکى بکات و لىي تيبگات. بەلى:

وَكَيْفَ يُدْرِكُ حَقِيقَتَهُ قَوْمٌ
نِيَامٌ تَسَلُّوا عَنْهُ بِالْحُلْمِ

” دەى چۆن كەسانىكى نووستوو دەرکى حەقىقەتى پيغەمبەر (ﷺ) دەكەن، كە بيانەوى بەخەو بينين دلى خۆيانى پى خوش بکەن؟! “ (بوصەيرى)

بهشی یه‌که‌م

تایبه‌تمه‌ندی پیّغه‌مبه‌ران

و

پیّغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان

أ - ئامانج له ناردنی پیغه مبه‌ران

هه‌رچهنده پیغه مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) له پله و پایه‌یاندا جیاوازن،^۱ به‌لام هه‌موویان له‌وه‌دا هاویه‌شن که که‌سانیکه هه‌لبۆتیراوان و مه‌زه‌ری ته‌جه‌للی زاتی په‌روه‌دگارن. خوای گه‌وره کردوونیه‌ته به‌نده نزیك و تاییه‌تییه‌کانی خۆی و له ژێر چاودێری خۆیدا په‌روه‌ده‌ی کردوون. پێی نه‌داوه جگه له زاتی خۆی، هیچ شتیکی تر له دلایاندا ته‌خت دا‌بنیت.

وه‌ك سه‌رجه‌می پیغه مبه‌ران - بگه‌ره له‌وانیش زیاتر - سه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جگه له خوای گه‌وره، چاوی هیچی تری نه‌دیوه و هه‌میشه‌ رووی له‌و بووه. به‌لێ، جگه له‌و خوايه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هیچ شتیك نه‌یتوانیوه دیده‌ی پیغه مبه‌ر بۆ لای خۆی لار بکاته‌وه و رووی پێ‌وه‌رگێرێ. هه‌ر له‌وساته‌وه که چاوی به دنیا هه‌له‌ئیناوه، خوای خۆی دیوه. کاتیکیش بۆ دوا‌جار چاوه‌کانی لیکنا، ده‌یفه‌رموو: " اَللّٰهُمَّ الرَّفِیْقَ الْاَعْلٰی ". با نه‌وه له دایکی ئیمانداران سه‌زهره‌تی عایشه‌وه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) بیستین:

" هه‌رکاتیک پیغه مبه‌ری خوا نه‌خۆش بکه‌وتایه، ده‌هات بۆ لام و ده‌یفه‌رموو: 'دوعام بۆ بکه'. منیش به‌و نیازهی به‌ره‌که‌تی ده‌ستی بیته‌ مایه‌ی شیفا، ده‌ستی موباره‌کیم ده‌گرت و ده‌ستم ده‌خسته سه‌ر سه‌ری - نه‌و سه‌ره‌ی که له سه‌روو کات و شوینه‌وه‌یه - و ده‌که‌وتمه دوعا کردن.^۲ که‌چی له دوا‌ین نه‌خۆش که‌وتنیدا، کاتیک ویستم ده‌ستی بگرم، به‌توندی ده‌ستی

۱ - ب‌رواننه سوره‌تی: البقرة: ۲۵۳، الاسراء: ۵۵

۲ - البخاری، فضائل القرآن ۱۴ - المغازی، ۸۳ - مسلم، السلام ۵۱

کیشایه دواوه و فهرمووی: ' اَللّهُمَّ الرَّفِیقَ الْأَعْلَى ' ۱

دیاریوو نیتر پیغهمبهری خوا دهویست دۆسته دنیاویهکانی بهجی بهیتیت و، له رههندیکی تردا بگات به جزووری پهروهردگاری، که دۆستی راستهقینهیه. کهواته هۆکاری هانتی نهو هموو پیغهمبهره - بهتایهتی پیغهمبهری پیشهوامان - بۆ دنیا چی بووه، که هر له ساتی یهکهمی هاتنیانهوه بۆ دنیا، هتا مالتاواپی و جیا بونوهویان، هر لهو چهشنه ژبانهدا ژیاون؟ بۆ بهدهست هینانی چ مهبهستیک هاتوون؟

تویژینهوه لهم بابهته گرنگه، له دوو پرووهه گرنگی و بایهخی زیاتر بهدهست دههینیت:

یهکهم: خستنه پرووی کۆمهله بهلگهیهکی گومان بر بۆ نهوانهی که مهقامی بلندی پیغهمبهراهتی (نبوهت) نابینن و ههروهک کهسانی ئاسایی تهماشای پیغهمبهران دهکن.

دووههم: تیشک خستنه سهر نهو ریباز و شیوازهی که میراتگرانی دهعواپی نبوهت پیویسته لهمرۆدا رهچاوی بکن.

لینکۆلینهوه لهم بابهته - له هر پروویهک له پرووهکانیهوه بیت - پانتایی و فراوانی بابهتهکه ناگۆریت. بۆیه ئیمهش بهبی گوی دانه هیچ ریزهندییهک ، ههول دهدهین بیرو بۆچوونهکافان له شیوهی چهند برگیهکدا بجهینه پیش چاو.

۱ - بهندایهتی

نامنجی ناردنی پیغهمبهران لهگهڵ نامنجی بهدییهتانی مرۆژ، له ههمان

۱- مسلم، السلام ۴۶ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۲۰/۶

خالدا يەك دەگرنەو، شەویش هیللی بەندایەتییه. قورئانی پیرۆز ئامازە بەم لایەنە دەکات و، دەفەر موی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶) ”بیگومان من جین و ئادەمیزادم دروست نە کردوو، تەنھا بۆ ئەو نەبیت کە من بپەرستن.“

کەواتە مەبەستی سەرەکی و ئامانجی هەرە مەزن لە بەدیھینرانمان، بریتییە لە ناسینی خوای گەورە و ئەنجامدانی نەرکی بەندایەتی بەو جوړەیی کە شایانیتەتی. ئەگەر نا پیکەوێنانی سامان و کۆشک و تەلار، یان نەوسنی و رابواردن و بوونە خاوەن مال و ممالیک کە تەنھا پرووی لە دنیا بێت، نابنە ئامانج. بەلێ راستە ئەمانە پێداویستی سروشتیی ئادەمیزاد، بەلام هەرگیز نابنە تەوەرە و ئامانجی بەدیھینرانمان. جا ئیتر پێغەمبەران بۆ پێشاندانی ئەم رینگە راز ئامیزە هاتوون.

قورئانی پیرۆز تیشک دەخاتە سەر ئەم راستییە و دەفەر موی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (الانبیاء: ۲۵) ”ئیمە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێکمان پەوانە نە کردوو، کە وەحیمان بۆ نەناردیبت بەوێ کە: بیگومان هیچ خواپەک نییە جگە لە من و دەبیت هەر من بپەرستن.“

لە نایەتیکێ تریشیدا دەفەر موی:

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطُّغُوتَ ۗ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۗ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَتْ عِقَبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿۳۶﴾ (النحل: ۳۶)

” سویند به خوا، بیگومان ئیمه له ناو هەر گهل و نه ته وه به کدا پیغه مبه ریگمان رهوانه کردوه و پیمان راگه یاندووه که پیمان بلیت: ته نها خوا به رستن، خوتان دووره په ریز بگرن له هه موو په رستراویکی تر. جا هه بوو لهو خه لکه (که بیر و هوش و ژیری خوی خسته کار و به شوین راستیدا ده گه را) خوايش هیدایه تی ده دا. هه شیان بوو خوی شایسته ی گومرایی ده کرد و به سه ریدا ده چه سپا، که و ابوو بگه رپن به سه ر زویدا و سه رنج بدن، بزنان چون بوو سه ره نجامی ئه و که سانه ی بروایان به به رنامه ی ئیمه نه بوو. “

ئهم ئایه ته به ناشکرا ئامازه به حکمه تی نیرانی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) ده کات، که دوور که وتنه وه یه له په رستنی بت و په یکه ره کان و، رابه رایه تی کردنی مرۆفه بۆ په رستنی خوی بالاده ست.

جیاوازی سه ره وه رمان

په وشى پیغه مبه رمان (عَلَيْهِمُ السَّلَامَةُ وَالسَّلَامُ) جیاواز تره. له پال نه وه دا که به ره حمت نیراوه بۆ سه رانه سهری جیهانیان، له هه مان کاتدا راسپیراوه که بانگه وازی جین و ئاده می بکات بۆ رینگه ی عیباده ت. نه وه تا هاوه لى به رپرز ”عه بدوللای کورى مه سعود” ده گپرتته وه:

” له گهل پیغه مبه رى خوادا چووین بۆ شوینیک. به چوار ده ورمدا خه تیکى کیشا و پئی فرمووم لیبی نه یه مه ده ره وه، ئه و جا خوشى دوور که وته وه. پاش که مینک گویم له دهنگه دهنگ و زاوه ژاویک بوو. ئه مه نیگه رانی کردم، چونکه ده ترسام پیغه مبه رى خوا شتیکى به سه ردا هاتبیت. له گهل نه وه شدا نه مده توانی له جینگه ی خوم بچوولیم چونکه پئی فرموویوم که نه چوولیم. له پاشان رسول الله (ﷺ) گه رپاوه و منیش هوکاری ئه و دهنگانم لى پرسى. پیغه مبه رى خواش فرمووی: ”به ره ی جیننى ئیمانیا ن هینا و به یه تیان

پیدام. بهم هۆیهوه مشت و مر له نیوانیاندا سه‌ری هه‌لدا. ئینجا ئیماندار و بێ ئیمانەکانیان کهوتنه گیانی یه‌کتری. هۆکاری ته‌و ده‌نگانه‌ش ته‌مه بوو. هه‌روه‌ها هه‌وائی مردنیشم پێ راگه‌یه‌ندرا.^۱

وه‌ك بلیی ناوه‌رۆکی كۆتا وشه‌كانی پێغه‌مبه‌ری خوا ته‌م په‌یامه‌ی له‌خۆ گرتبوو:

ئه‌ركی من، كردنه‌وه‌ی ته‌و شارێنگه‌یه‌یه‌ كه‌ ئینس و جین ده‌گه‌یه‌نیتته هیدایه‌ت. جا به‌و پێیه‌ی ته‌م‌رۆ گ‌رۆی جینیش باوه‌ریان هیتنا و گوێپ‌رایه‌لیان كردم، ته‌وا ئه‌ركم له‌ دنیا‌دا ته‌واو بووه‌ و مانه‌وه‌م هه‌یج مانایه‌کی نییه‌. ئیتر له‌مه‌ودوا مالتا‌وا‌یش بکه‌م ده‌بێ...

به‌لێ، بیركردنه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا به‌م جو‌ره‌ بوو. له‌ دووتویێ و ته‌كانیشیدا، ناما‌زه‌ی به‌ نه‌ینی و هه‌یكه‌مه‌تی ریساله‌ت ده‌كرد. ئێ خۆ هه‌ر خۆی له‌ بابه‌تی هه‌لبژاردن له‌ نیوان دنیا و قیامه‌تدا فێری ته‌م دو‌عا‌یه‌ی كردو‌وین:

اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي.^۲
 ”خوایه گیان بمژیننه تا ته‌و کاته‌ی ژیان خیره‌ بۆم، بشم‌مرینه‌ ته‌گه‌ر مردن چاک‌تره‌ بۆم.“

۲ - ته‌بلیغ

مه‌به‌ستی‌کی تر له‌ ناردنی پێغه‌مبه‌ران بریتیه‌ له‌ راگه‌یاندن (ته‌بلیغ)ی دین. خۆ ته‌گه‌ر ته‌وان نه‌نیررانایه‌، ته‌وا هه‌یج شه‌تی‌کمان له‌باره‌ی عیبا‌ده‌ته‌وه‌

۱ - الطبري، جامع البيان ۳۳/۲۴ - أحمد ابن حنبل، المسند ۴۴۹/۱

۲ - البخاري، الرضاة ۱۹ - مسلم، الذكر ۱۰

نده‌زانی. هیچ نهمر و نه‌هییه کمان پی نده‌ده‌گه‌یشت و نهرک و به‌رپرسیاریتی
 خۆمان نده‌زانی. واته بی ناگا ده‌بووین له نویژ و رۆژوو و زه‌کات و سه‌ج.
 هه‌روه‌ها هه‌رگیز هه‌لویتستی خۆمان له مه‌ر قه‌ده‌غه‌کراوه‌کانی وه‌ک ئاره‌ق و
 قومار و زینا و جه‌رده‌یی و سوو خواردن نده‌زانی. به‌لئی، ئیمه‌ ئه‌مانه‌ و
 چه‌ندین مه‌سه‌له‌ی هاوشیوه‌ی ئه‌مانه‌، ته‌نها له‌ ریگه‌ی پیغه‌مبه‌رانه‌وه
 فی‌ربووین. به‌م فه‌رمانه‌به‌ریه‌ مه‌زنه‌ش ده‌وتریت: "وه‌زیفه‌ی ریساله‌ت" چونکه
 سه‌رجه‌م پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) به‌ هه‌مان په‌یامه‌وه‌ هاتوون. ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر
 جیاوازی له‌ هه‌ندئێ لق و ورده‌کاریی په‌یامه‌کانیشیاندا بوویت، به‌لام له
 بابه‌ته‌ سه‌ره‌کیه‌کانیاندا هه‌مان شتیان راگه‌یاندوه‌.

ئهم مه‌به‌ست و نهرکه‌ گه‌شتیه‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا به‌م شیوه‌یه‌ باس
 ده‌کریت: ﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَحْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ^٤
 وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ (الاحزاب: ٣٩) "ئه‌وانه‌ی که‌ په‌یامه‌کانی خوا ده‌گه‌یه‌نن، وه
 له‌و ده‌ترسن و جگه‌ له‌و، له‌ هیچ که‌سی تر ناترسن، خوا خۆی به‌سه‌ که‌
 پاداشتی (چاکه‌کاران بداته‌وه‌و له‌ بی باوه‌رانی‌ش به‌رسیته‌وه‌)."

به‌لئی، پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) بو‌ به‌دییه‌نانی مه‌به‌ستیکی وا نیرابوون.
 هه‌ریزه‌ سه‌رجه‌م ئه‌و کۆسپ و ته‌گه‌رانه‌ی له‌به‌رده‌میاندا قوت کرانه‌وه‌ و، ئه‌و
 که‌سانه‌ش که‌ له‌ روویاندا وه‌ستان، کاری لێ نه‌کردن و به‌لایانه‌وه‌ هیچ
 بایه‌ختیکی نه‌بوو. نه‌یانده‌زانی ترس چیه‌، چونکه‌ هه‌میشه‌ له‌ ترسی خۆی
 گه‌وره‌دا بوون.

١- الانبياء إخوة لِعَلَات، أُمَهُاتُهُمْ شتى و دینُهُم واحد. واته: "پیغه‌مبه‌ران کۆمه‌له‌ براهه‌کن، که‌
 باوکیان یه‌کێکه‌ و دایکیان جیایه‌. په‌یام و دینه‌که‌یان یه‌که‌." واته‌ پیغه‌مبه‌ران ده‌ریاره‌ی بناغه‌ی
 دین (ته‌وحید) یه‌که‌نگ و یه‌ک په‌یامن، به‌لام له‌ شرع و لق و پۆیدا به‌رنامه‌ی جیاواز له
 یه‌کتریان هه‌تانه‌وه‌. البخاری، الانبياء ٤٨ - مسلم، الفضائل ١٤٥.

نا لهم روانگه یهوه، وه حیی پهروه ردگار پیغه مبه رمان ده دوینیت و ده فهرموی:

﴿يَتَأْتِيهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾
(المائدة: ٦٧)

”نه ی پیغه مبه ر و فرستاده، هه رچی فهرمان و په یامیکت بو دابه زیووه له لایهن پهروه ردگار ته وه (بی دوودلی، بی ماتلی) رای بگه یه نه، خو نه گه ر بهو کاره هه لئه سایت، نه وه مانای وایه په یامه که یه (به ته وایوی) نه گه یاندووه (دنلیاش به که) خوا ده تباریزیت له شه ر و خراپه ی خه لکی، چونکه به راستی خوا هیدا یه ت و پرتمووی قه وم و هوزی بی باوه ران نادات.“

واته نه گه ر تو که مته ر خه م بیت له کاره که تدا - که گه یاندنی په یامه که ته - نه وا نه و که مته ر خه مییه که مته ر خه مییه که نابی که ته نها په یوه ست بیت به ژانی که سی خوته وه، به لکو بابه تیکه ژانی که سی و کومه لایه تی هه مووان ده گرتیه وه. چونکه کاری تو بریتیه له پروناک کردنه وهی پرتگی سهرجه م مروقیایه تی. خو نه گه ر که مته ر خه میت کرد و مافی خویت پی نه دا - که هه رگیز شتی وا نه بووه و ناشبیت - نه وا هه موو مروقیایه تی له تاریکیدا ده میننه وه. له راستیدا پیغه مبه ری نازیز (ﷺ) زور باش ده رکی به گرنگی په یامه که ی کردبوو. خو نه گه ر وا نه بووایه، نه وا هه رگیز بهو نه رکه وه نه ده نییرا و، نه و به رپرسیار تیه ی له چاره نه ده نو سرا.

ته بلیغ لای پیغه مبه ری خوا

پاش نه وه ی نه و نه رکه پیروژه به پیغه مبه ری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) سپیرا، سهرجه م ژانی له پیناوی گه یاندنی په یامه که یدا به سهر برد. مال به مال

ده‌گه‌را و له سۆراخی دۆزینه‌وه‌ی که‌سانیکدا بوو که قبوول کردنی په‌یامه‌که‌ی لی‌را ده‌بینن.

کاردا نه‌وه‌ی به‌ره‌ی نه‌یار له‌سه‌ره‌تادا بریتی بوو له‌ بایه‌خ پینه‌دان و فرامۆش کردن. پاشان گوڤا بو لاقرتی و گالته پی کردن. له دوا قوناغیشدا په‌نایان برده به‌ر به‌کاره‌ینانی گشت جوژه‌کانی زه‌بر و زه‌نگ و نه‌شکه‌نجهدان. دړک و دالیان فری ده‌دایه‌ سه‌ر ریگا که‌ی و، کاتیکیش بو نوښت ده‌وستا، پاشه‌رووی نازده‌لانیان به‌سه‌ردا ده‌کرد و هه‌موو چه‌شنه‌ بی حورمه‌تییه‌کی پی ره‌وا ده‌بینرا. به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا به‌هیچ کام له‌مانه، بی نومید نه‌بوو و وره‌ی نه‌روو‌خا. چونکه‌ شو له‌ پیناو شه‌مه‌دا نی‌را بوو. بو‌یه‌ ده‌بینی ته‌نانه‌ت چه‌ندین جار سه‌ردانی سه‌رسه‌خترین دوژمنه‌کانیشی ده‌کرد و په‌یامی خوای پی‌را ده‌گه‌یاندن.

به‌لی، ده‌بی چه‌ند جار روشتبی بو لای دوژمنانی دینی هاوشیوه‌ی: نه‌بوو جه‌ل و نه‌بوو له‌هه‌ب و، حه‌ق و حه‌قیقه‌تی بو باس کردبن؟! پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) له‌ناو بازاره‌کاندا ده‌گه‌را و به‌ نومیدی شه‌وه‌ی بیته‌ مایه‌ی هیدایه‌تدانی که‌سینک، یه‌که‌ یه‌که‌ی ده‌واره‌کان ده‌گه‌را. به‌لام گشت ده‌رگا‌کانی به‌روودا داده‌خران. له‌گه‌ل شه‌وه‌شدا له‌ ده‌رفه‌تیکی تردا له‌ هه‌مان ده‌رگای ده‌دایه‌وه‌ و، هه‌مان شتی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌.. کاتیکیش نومیدی به‌ مه‌که‌که‌ نه‌ما، به‌ره‌و " طائف " که‌وته‌پئی.. طائف شوینیکی گه‌شتیاری و باخ و باخات بوو. ناز و نیعه‌ته‌کانی طائف خه‌لکه‌که‌بی تووشی لووتبه‌رزی و روچوون له‌ پابواردندا کردبوو. وه‌نه‌بی هه‌لوښتی خه‌لکی طائف له‌ هی مه‌که‌که‌یه‌کان جیاوازتر بوویت، به‌لگو - له‌ مه‌که‌که‌یه‌کان خراپتر - هه‌رچی کوپ و کال و هه‌رزه‌یان هه‌بوو، کوئیانه‌کرده‌وه‌ و ده‌ستیان کرد به‌ به‌رد بارانکردنی په‌سولی شه‌که‌رم. به‌لی، شو پیغه‌مبه‌ره‌ نازداره‌ی که‌ ته‌نانه‌ت فریسته‌کانیش تی‌ریان نه‌ده‌خوارد

له ته ماشاگردنی سیمای تابانی و پوخساری شیرینی، کهوته بهر پرتونه‌ی بهردی
 تهو دل بهردینانه و، له طائف وه‌ده‌ریان نا. پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌ر له‌م گه‌شته‌دا
 "زه‌یدی کوری حارثه" (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ی له‌گه‌لدا بوو. تهو زه‌یده‌ی که به "کورم"
 بانگی ده‌کرد و زوری خۆشده‌ویست. هه‌رچنده‌ زه‌ید هه‌ولئی ده‌دا به‌ جه‌سته‌ی
 خوی پیغه‌مبه‌ری خوا له‌بارانی به‌رده‌کان بیاریزی و بیته‌ قه‌لغان بوئی، به‌لام
 لاشه‌ی پیروزی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) چهن‌دین به‌ردی به‌رکه‌وت و خویناوی کرا.

پیغه‌مبه‌ری نازدار له‌تاو تهو هه‌لمه‌ته بی به‌زه‌ییانه‌ده‌دا، په‌نای برده‌ به‌ر
 باخیک و له‌ژیر سیبه‌ری داریکدا ووچانی دا. ده‌ست به‌جی جویره‌ئیلی ته‌مین
 له‌به‌رده‌میدا ده‌رکه‌وت و پتی راگه‌یاند که ته‌گه‌ر نین بفرمووی، ئا نیستا
 تهو شاخه‌ به‌رز ده‌کاته‌وه و به‌سه‌ر تهو درندان‌ده‌ا قولی ده‌کاته‌وه. به‌لام
 پیغه‌مبه‌ری خوا ته‌گه‌رچی زوژیش نازاری پیگه‌یشتبوو، وه‌ک تهو بی‌ری
 نه‌ده‌کرده‌وه، بویه‌ فرمووی: "نا، نه‌خیر"

به‌ئێ، ته‌گه‌ر له‌ نیو ته‌مانه‌دا - با له‌ داها‌تویه‌کی زور دووریش‌دا
 بوویه - که‌سانیک ئیمانیان هینابایه، ته‌وا به‌رووی به‌لا و سزاکاندا "نه‌خیر" ی
 هه‌لده‌بژارد...

دوای ته‌مه‌ ده‌ستی نزای بو‌لای په‌روه‌ردگاری به‌رز کرده‌وه و فرمووی:

اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَنْتَ
 رَبُّ الْمُسْتَضْعِفِينَ وَأَنْتَ رَبِّي إِلَى مَنْ تَكَلَّمِي؟ إِلَى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِي أَمْ إِلَى عَدُوِّ
 مَلَكْتُهُ أَمْرِي. إِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ غَضَبٌ عَلَيَّ فَلَا أُبَالِي، وَلَكِنْ عَافَيْتَكَ هِيَ أَوْسَعُ
 لِي. أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ وَصَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا
 وَالْآخِرَةِ مِنْ أَنْ تُنَزِلَ بِي غَضَبَكَ أَوْ يُحِلَّ عَلَيَّ سَخَطَكَ. لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى
 تَرْضَى وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ

”پهروهردگارا، سکالای لاوازی هیژ و توانام و، سووکیم له لای خه لک تنها بو لای تو دینم. یا أرحم الراحمین، تو پهروهردگاری چهوساوه و داماوانی، پهروهردگاری منیشی.. به کیم دهسپیری؟ به کهسیکی دوور پروم لی گرز بکا، یان به دوژمنیک که کاروباری منت داوه ته دهستی؟ نه گهر خوت لیم تووره نه بی، نهوا گوی ناده مه نهو به لا و نازارانهی دهیچیزم. به لام بیوهی و لیبورونت بو من گوشاد تره. پهنا ده گرم به نووری دیدته، که هه موو تاریکیه کانی پروناک کردوه ته وه و سه رجهم کاروباری دنیا و قیامتیه له سه رپاوه ستاوه، له وهی که تووره بی و قین و خه شمت به سه رمدا بباری و گرفتارم بکات. هه موو ملکه چیه که هه ر بو تویه تاوه کو رازی ده بیت. هیچ هه ول و هیژیکیش به بی تو نابی.“

لهو کاته دا که پیغه مبهری خوا سه رگه رمی دوعا کردن بوو، به نه سپایی به کیک هاته پالیان و هیشوویدک تری خسته به رده میان. کاتیک پیغه مبهری خوا دهستی برد بو تریکه، ”بسم الله“ی کرد، پاشان خواردی. نه مه پروداویکی چاوه پروان نه کراو بوو بو ”عه دداس“ی کویله. بویه عه دداس به سه رسورمانه وه وتی: ”نه مه قسه ی خه لکی نه م ناوچه یه نییه!“ له به رامبه ردا پیغه مبهری خوا فرمووی: ”تو خه لکی چ ولاتیکی و له سه ر چ دینیکی؟“ وتی: ”من مه سیحیم و خه لکی شاری نهینه وام.“ پیغه مبه ر(ﷺ) فرمووی: ”واته خه لکی شاره که ی ”یونس کورپی مه تتا“ پیغه مبه ری.“ عه دداس به سه رسورمانه وه وتی: ”تو له کوئی یونسی کورپی مه تتا ده ناسی؟“ پیغه مبه ری خوا له وه لامدا فرمووی: ”نهو برامه، نهو پیغه مبه ر بووه و منیش پیغه مبه رم.“ عه دداس له تاو بیستنی نه م قسانه دا خوی پی نه گیرا و خوی دا به سه ر و قاچی پیغه مبه ری خوادا و که وته ماچکردنی... به لئ، نه وهی چندان ساله به دوایدا ویله، نیستاکئی و به چه شنیک که هه رگیز به (خه یالیدا

نده هات، له بهرامبهریدا دانیشتووہ... عہد داس ئەم ھەلە ی لہ دەست نەدا و ھێمانی ھێنا.^۱

خۆ ئەگەر ئەم رووداوی دوا ی نەبووایە، ئەوا پێغەمبەری خوا بە دلتەنگی و پەژارەو لە طائیف دەگەرپایەوہ. نەك لەبەر ئەو نازارانە ی کە چەشتی، بە لکو لەبەر ئەو ی ھەلیکی بۆ نەرەخسا تا کو بانگەوازە کە ی بە ھیچ کەسیکیان بگە یە نیت. بە لām ئیستا لە خۆشیاندا بە لئی گرتووہ، ئەو تە عەد داس لە سەر دەستی ھیدایەتی وەرگرتووہ. بە راستی سەرداری پێغەمبەران ھەرگیز خا و نە دەبووہو لە گەران بە دوا ی ئەو دل و سیما پاکانە ی کە بۆ حەقیقەت کراوہ بوون. ھەر کە دەشیدۆزینەوہ یە کسەر دەچووہ ناو ناخیانەوہ و ئیلا مەکانی پۆحی بە سەردا پەخش دە کردن. بە م شیوہ یە تریفە پەرشنگدارە کە ی دەوری، پۆژ دوا ی پۆژ فراوان دە بوو و، ھەر فراوان بوونیکیش رق و کینە ی کوفری نەستوو تر دە کرد و بەرەو شیتتی دە بێردن. ھەر وە ک چۆن ئە مرۆ کوفر لە بەردەم بیدار بوونەو ی موسولماناندا لە خۆرە لآت و خۆرناوای جیھاندا، وە ک شیتتی لی ھاتووہ و خەریکی و پێنە کردنە.

ئەم شیتتییە، باوہ پێکی وای لا دروست کردن، پۆژ ھات وە ک ئەو ی بیانەو یت بە فووی دەم خۆری ناسمان بکوژیننەوہ، ناوھا بە یە کجار ویستیان ئەم مەشخە لئە ئیلاھییە بکوژیننەوہ. بە لām ھەبھات..! خۆر لیرە دا تەنھا نامرازتکی لی کچواندنە.. ئە گەر نا ئەو نوورە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھیناویەتی بە جۆرێکە، رووناکی خۆر خامۆش دە کات. چونکە ئەو نوورە،

۱ - ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۲۱۱-۲۱۲ - ابن هشام، السیرة النبویة ۲/۲۶۶-۲۶۹ - ابن کثیر، البدایة و النہایة ۳/۱۳۶... چەند بە شیتکی رووداوە کە لە: البخاری، بدء الخلق ۷ - مسلم، الجھاد ۱۱۱ یشدا ھاتووہ.

نووری خوی گه ورهیه. قورئانی پیروز نهم حاله پیکه نیناوییه یان بهم
شـیـوهیه وینا ده کات:

﴿ يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّأ أَن يُثَمِّرَ نُورَهُ
وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ (التوبة: ۳۲)

” (ئهوانه بهو بیروباوهره پووچانه یانهوه) ده یانه ویئت نوور و ثاینی خوا به ده میان
بکوزیننه وه و خاموشی بکه ن. (به لام خه یالیان خاوه)، خوا ناهیلئیت تاواتیان بیته
دی و هیچ شتیکی تری ناویئت جگه له وه نه بیئت نووری خوی ته واو بکات و
ثاینه که ی سه ربخات، هه رچه نده کافر و بی باوهران پیی سه غلته و دلته نگ
بن.“

لهم سه رده مه ی خو شمندا چندن پزیسکیک لهو مه شخه له ی پیغه مبهری خوا
دایگیرساندووه، دهروونی ئیمه ی تاوداوه و، سهدان هه زار کهس وه ک پهروانه
بوونه ته رییواری نهم ریگه یه و، گیان له سه ر ده ست له پییناوی بهر زکر نه وه ی
بانگه وازه کهیدا سه رگه رمی خزمه تن. که وابی خوی گه وره ویستی وا بووه
ئهو ره هیلله موحه مده یه سه ر له نوئی بباریته وه و، ئه و زنجیره زیپینه ش هه ر
به رده وام بی. له به رامبه ر ئه مه شدا نه رق و توندوتیژی کوفر و، نه شالاوی
سوپاکانی شهیتان نه توانن بهری لی بگرن و کاروانه که ی پابگرن. به لی، ئه و
توانه ی به ئیخلاسه وه چیندراون، زوو بی یان دره نگ، هه ر سه وز ده بن و، ئه و
نووره ی پیغه مبهری خوا په خشی کردووه هه رگیز خاموش نابیت.

کاتیک مه که چی تر نه ی توانی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) له نامیز
بگری، کۆچی کرد بۆ مه دینه تا کو له ویی به رده وام بی له بلا و کردنه وه ی نوور و
هیدایه تدا. به لام له ویی ده بوایه خه ریک بی له گه ل جووله که و
مونا فیه کانه شدا، سه ر کردایه تی جهنگ بکات دژی کافران و، ددانی پیروزی

بشکئی و پروومەتی خویناوی ببیت و دووچاری برسیتی و تینوویتی ببیتەوه. تەنانەت زۆر جار برسیتی تەنگی پێ هەلەدەچنی و لەتاوا بەردی بە سکیهوه دەبەست. بەلام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا، بۆ ساتیکیش ئەرکی تەبلیغی فەرامۆش نەکرد. سەرجم لایەنەکانی دین، تا دەگاتە بچووکتەین مەسەلە، هەمووی پروون کردەوه و گەیانندی. بە درێژایی مانەوهی لە مەدینەیی مۆنەووەرەدا و، وێرای دەستەویەخە بوونی لەگەڵ دەولتەتانی تردا، کەچی هەرگیز نیرشادی تاکەکانی پشتگوێ نەخست. جاری وا هەبوو عەرەبیکی دەشتەکی دەهاتە خزمەتی و پرسیاریکی لێ دەکرد، کە پیشتر سەدان جار وەلامی دابوو، لەگەڵ ئەوەشدا بە شەوق و تاسەوه وەلامی دەدا، یەهوه و هەرگیز بیزاریی دەرنەدەپری.

تەبلیغ واتە رێنمایی کردنی خەلکی بۆ سەر رینگەیی راست - کە ئەمەش مەبەست و حیکمەتی ناردنی پیغەمبەرەن و پەوانەکردنی سوڵتانی پیغەمبەرەن - ئەو رینگە راستەیی کە تیکرپای ئیمانداران ناشان پێی و پێویستیشە باش شارەزای بن. پۆژانە زیاتر لە چل جار داوا لە خوا دەکەین کە هیدایەتمان بدات بۆ ئەو راستەرییە کە پیغەمبەرەن و راستگوویان و شەهیدان گرتووویانەتە بەر و، وەک ئەوان بمانگەیهنیت بە مەبەست و نیازی خۆمان. رینگەیی راست، رینگەیی پان و بەرینه و هەموو کەسێک بەشی خۆی تێدا هەیە، چونکە خاتەمی پیغەمبەرەن (ﷺ) پەحمەتە بۆ سەرجم جیهانیان.

ئینجا پیغەمبەر (ﷺ) شایەت و مژدەدەر و ناگادار کەرەوه شه. هەر وەک ئەم شایەتە پڕۆزە باسی کردوووه: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (الأحزاب: ٤٥) "ئەو پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ و سلم) بە راستی

ئېمە تۆمان پەوانە كىردوۋە ۋەك شايەت و مژدە بەخش و ئاگادار كەرەۋە.

پېغەمبەرى خوار (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بېست و سى سالى پەبەق بەرپر سيار تېبەكى سەنگىنى ۋەك پېغەمبەرايەتى ھەلگرت و بە سەر كەوتتويىەكى بى ۋېتە كە بۆ ھېچ خاۋەن بانگە ۋازىكى تر نەرە خساۋە، فەرمانبەرى سەر شانى بە پايان گەياند. بەم جۆرەش، ئاۋىتە لەگەن ئەم ھەست و پۇچىەتەدا، پۇژ لەدۋاى پۇژ لە " كۆتايىە پېرۋزە كە " نزيك دەبوۋە ۋە .

پېغەمبەرى خوا حەجى مائناۋاىى (حجۃ الوداع) ئەنجام دەدا - خۆ لە تەمەنى موبارە كىشىدا تەنھا يەك حەجى كىردوۋە - ئېمە لە ھەمان كاتدا بەم حەجە دەلېين " الحج الاكبر "، چونكە پېغەمبەرى نازىزمان تيايدا حەج و عومرەى ھەردوۋ پېكەۋە ئەنجام دان. ^۱ جا ئىتر لەو كۆتا حەجەدا پېغەمبەرى خوار (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سواری ۋ شترە كەى بوو و ئەۋەى پىۋىست بوو رايىگەيەنى جارىكى تر تەبلىغى كىردەۋە. بەلئى، ھەر لە حوكمى كوشتن، خوين و مافى ئافرەتەۋە، تا دەگاتە باسكردنى سوو، پەيوەندى نىۋان تىرە و ھۆزە كان، ھەموو شتىكى باسكرد. جارىكى تر ھەموو ئەمانەى پى گەياندنەۋە و، لە ھەر جارىكىشىاندا پروى دە كىردە كۆمەلئى ئيمانداران و، پى دەۋتن: أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ " ئايا گەياندەم؟ " ئەۋانىش ۋە لاميان دەدايەۋە: " بەلئى شايەتى دەدەين كە گەياندت و، ئەنجامت دا و نامۇژگاريت كىرد. " ئەۋىش بە پەنجەى موبارەكى ئامازەى دە كىرد بۆ ئاسمان و شۆرى دە كىردەۋە بۆ سەر خەللكە كە و سى جار

۱ - الحج الاكبر: ھەندىك لە زانايان ئەم ناۋەيان لە حەج ناۋە، بە گۆيرەى ھەندىكى تىرشپان بىرىتتە لە ئەنجامدانى حەج و عومرە پېكەۋە. بە ھەل لەنئىر خەلكىدا بەو حەجە دەۋرتت كە تيايدا عەرەفات بەر پۇژى ھەينى دەكەۋت.

دهیوت: اَللّٰهُمَّ اشْهَدْ. "خوایه به شایهت به."^۱

له‌راستیدا فه‌خری کائینات ئه‌رکه‌که‌ی به کاملی و تیروته‌سه‌لی به‌ئه‌نجام گه‌یاند و به‌باشترین شیوه ته‌بلیغی کرد. بۆیه ویژدانی ئاسووده و، ده‌روونی گوشاد و، دلّی بیخه‌م بوو و هه‌نگاو به هه‌نگاو خۆی بۆ دیداری په‌روه‌ردگاری ناماده ده‌کرد. ئه‌و مه‌ردی موراقه‌به (چاودێری کردنی ورد و لێپێچینه‌وه‌ی توندی نه‌فسه له ورد و درشتی کاروباره‌کانیدا) بوو و، سه‌رتاپای ژییانی له چوارچیوه‌ی ئه‌و چاودێرییه هه‌ستیاره‌دا به‌سه‌ر برد. له خۆی ده‌پرسی: "ئه‌رئ ده‌بی توائیبتم ئه‌و ناما‌نجه به‌دیهیبتم که خوای گه‌وره له پێناویدا منی بۆ خه‌لکی ره‌وانه کردوه؟"

۳. سه‌رمه‌شق و نموونه‌ی چاک

لایه‌نیکی تر که ده‌کرئ سه‌باره‌ت به حیکمه‌تی ناردنی پیغه‌مبه‌ران باسی بکه‌ین، ئه‌وه‌یه که بینه‌ نمونه و پێشه‌نگ تا ئومه‌ته‌کانیان چاویان لێ بکه‌ن.

خوای گه‌وره له قورئانی په‌رۆزدا باسیان ده‌کات: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ^ط فَبِهَدْيِهِمْ أَتَقْدِرَ﴾ (الانعام: ۹۰) "ئه‌وانه ئه‌و که‌سانه‌ن که خوا (به تاییه‌ت) هیدایه‌ت و په‌نموویی کردوون. تۆش (ئه‌ی محمد (صلی الله علیه وسلم)، شوینی هیدایه‌ت و په‌نموویی ئه‌وانه بکه‌وه."

جا بیر بکه‌نه‌وه! ئه‌م تاییه‌ته پاش ناوه‌یتانی پیغه‌مبه‌رانی پیش خۆی، پروو ده‌کاته پیغه‌مبه‌رمان و نامۆزگاری ده‌کات، که شوین پیغه‌مبه‌رانی پیش

۱ - مسلم، الحج ۱۴۷ - أبو داود، المناسک ۵۶ - ابن ماجه، المناسک ۷۶، ۸۴.

خۇزى بىكەويت.

له لايەكى ترهه قورئانى پىرۆز روو ده كاته ئىمه و پىمان پاده گەيە نىت كە: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب: ۲۱) ” سوئند به خوا بە پراستی له پىغەمبەرى
خوادا چاكتىزىن نموونەى تەواو و پىك و پىك هەيە تا چاوى لى بىكەن و
شويى بىكەن، به تايەت بو ئەو كەسانەى رەزامەندى خاويان مەبەستە،
سەرفرازى قىامەت تاواتيانە، هەميشە و بەردەوام يادى خوا بە زۆرى ئەنجام
دەدەن.“

پىغەمبەران (ﷺ) ئىمام و پابەرى كاملن بو مان. هەروەك چۆن له نوێژدا
شويى ئىمام دەكەوين، ناوھاش لە گشت بوارەكانى ژياناندا ناكارى
پىغەمبەران دەكەينه سەرمەشق و شويى پىيان هەلدەگرين. چونكە بەش
بەحالى خۆمان ژيانى راستەقىنە لە ساىەى پىغەمبەرى پىشەوا و
پىغەمبەرانى ترهه بەدى دەكەين. ئەو هاوولانەش كە لە سەردەمى
پىغەمبەراندا ژيان، ملیم بە ملیم شويى كەوتن و جى پىيان هەلگرت.
هەربۆيە هاوولان و شويى كەوتوانيشيان گەيشتنە ئەو مەنزەلى كە
فەرموودەكە باسى دەكات:

” رۆژگارێك بەسەر خەلكدا دێت، كۆمەلێك لە خەلكى غەزا دەكەن و
پىيان دەوترى؟

- ئەرى لە ناوتاندا كەس هەيە شەرفمەندى دیدارى پىغەمبەرى خوا
بوويەت؟

- جا كە دەئین: ” بەئى ” بەوه فەتى ئەو ناوچەيەيان بو ئاسان دەكرى.
پاشان كۆمەلێكى تر لە خەلك غەزا دەكەن و پىيان دەوترى:
- ئايا كەستان تىدايه هاوولێكى پىغەمبەرى خواى دىيى؟

- ئەوانىش دەلەين: ” بەلئى ” بەوہ ئەو ناوچەيەيان بۆ فەتەح دەبى. پاشتر
كۆمەلئىك لە خەلك غەزا دەكەن و پىيان دەوترى:

- ئايا كەستان تىدايە هاوہلئىتى ئەوانەي كەوا ئەصحابەي
پىغەمبەريان دىوہ؟

- دەلەين: ” بەلئى ” ئىتر دەروازەي قەلاكان بۆ ئەوانىش دەكرىنەوہ و ئەو
ناوچەيەش فەتەح دەكەن.^۱

پىغەمبەرى خوا(ﷺ) لەفەرمايشتىكى تردا دەفەرموى:

حَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ.^۲

” باشترين خەلك ئەوانەي سەرەمى منن، پاشان ئەوانەي دواي ئەمان
دەين، پاشان ئەوانەي دواي ئەوان دەين.“

ئەم فەرموودەيە ناماژە بە فەزىلەتى ئەو سەرەمانە دەكات كە لە
پىغەمبەرى خواوہ نزيكن. ئەمەش لەبەر ئەوہيە كە ئەوان ھەستىارىيەكى بى
ويئەيان دەنواند تا ئەوہي لە ھەموو پرووہكەوہ ژيانيان ھاوشىوہي ژيانى
پىغەمبەرى خوا(ﷺ) بىت. لە راستيدا خۆچواندن بە مرؤفئىك كە
پەروەردگارى زەمىن و ئاسمان بە نمونە و پىشەنگ ھەلئى بژاردوہ، شايانى
ئەوہ بوو بكرىتە خوليا و ئامانجى ژيان. ھەرەك بە راستىش وا بوو...

ئەصحاب و تابىعين و شوتىنكەوتوانى تابىعين لەم بابەتەدا زۆر وردەكار و
ھەستىار بوون. ھەر بۆيە ئەوان لەم پرووہوہ لە مرؤفى سەرەمەكانى تر بە
باشتر دادەنرىن. بەلئى، ھەزرەتى موسا(عَلَيْهِ السَّلَام) مەبەستى ئوممەتى ھەزرەتى

۱- البخاري، فضائل الأصحاب ۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۰۸-۲۰۹.

۲- البخاري، فضائل الأصحاب ۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۱۰-۲۱۶.

موحه محمد بوو کاتې د هیفه رموو: " ئالای قودسییه کانیان له ده ستدایه. " ^۱
 نه مه ش خوی له خویدا ریژلینا نیتکی گوره بوو. پیغه مبه ر(ﷺ) له
 فه رمو د هیه کدا، هه رچهنده لاوازش بیټ، ده فه رموی: عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَاتِبِيَاءِ
 بَنِي إِسْرَائِيلَ. ^۲ " زانایانی نوممه ته که م وه ک پیغه مبه رانی به نی ئیسرائیلن. "
 نه مه ش ده بیټه به لگه یه ک له سه ر پله و پایه ی نوممه تی موحه مه د
 موسته فا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

نه وان به پابه ندبوونیان به پیغه مبه ری خواوه، گه یشتن به پله یه ک که
 توژیک له ولاتروه سنووری پیغه مبه رایه تی دهستی پی ده کرد. حه زره تی
 عومه ر(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) غونه یه کی پرشنگذاری نه و جوړه پیاوانه یه که پیغه مبه ری
 خویان کردبووه سه رمه شق و، ژیانیان به شوټنکه وته بی نه و پیشه وا مه زنه
 پازاندبووه وه. نه وه تا ببینه له پاش نه وه ش که ده وله تان که وتنه ژیر دهستی و،
 نیمپراتوریه ته کان له سه ر دهستی فه تح کران، که چی نه م تاله موویه ک له
 ته رزی ژیانی خوی نه گوژی. "قودس" ی خه مبار و دیلی نه مړو - که په لئه یه کی
 په شه به نیو چاوانی جیهانی ئیسلامییه وه - له سه رده می نه ودا فه تح کرا.
 نه گه ر چی موسولمانان شاره که یان فه تح کردبوو، که چی قه شه و راهیبه کان
 پیداگریان ده کرد و، ناماده نه بوون کیلی شاره که ته سلیم بکه ن و ده یانوت:
 " وه سف و تایبه تمه ندیه کانی نه و که سه نابینن له ناوتاندا که کیلی شاره که
 وه رده گریټ. " ...

جا کاتیک هه واله که گه یشته وه حه زره تی عومه ر، خیرا وشتریک له "بیټ

۱- العهد القديم، التثنیه، الباب: ۴۳، رسته ی ۳.

۲- العجلوني، كشف الخفاء ۸۳/۲.

المال" قەرز دەكات و لە گەڵ خزمەتکارە کەیدا کە بە نۆرە سواری دەبوون، کەوتنە پێ تا گەیشتنە قودس. جیلووی قەدەر وا بوو کاتێک دەچوونە ناو شارە کەو، نۆرە ی خزمەتکارە کە ی بیست سواری وشترە کە بیست. خەلیفە سەرەرای هەموو تکا و پێداگیری خزمەتکارە کە ی، لە وشترە کە دادە بە زێ و جلەوی وشترە کە دەگریته دەست و بەم حالەو دەچیتە ناو شارە کەو...

کاتێک خەلکی شارە کە ئەم دیمەنە دەبینن، مۆم ئاسا دەتوتنەو و بە یە ک دەنگ دەلێن: " بەلێ، ئەمە ئەو کەسە یە لە کتیبە کافانادا باسی هاتووە. "

ئینجا سەرنج بە دە لە حالێ پاش ئەو ی کە کابرای مە جوسی خەنجەرە کە ی لێ دەدات و بە بێ هۆشی لە جیگا دا دە کەو یست. زامە کە ی هیندە سەخت بوو، هەر چیه ک ی دە خوارد لە برینە کە یەو دە هاتە دەر وە. نە هیچ دەنگێکی لێو دە هات، نە بە دەنگە کانی دەور و بەریشی بە ناگا دە هات. کاتێک خزمەتکارە کە ی دە هات تا بزانی هیچ دە خوات یان نا، هیچ وە لامێکی نە دە دایەو، یان بە چاوی ناماژە ی "نە خێر" ی دە کرد. بە لام هەر کات پێیان دەوت: " ئە ی ئە میری ئیمانداران، نوێژ" یە کسەر بە ناگا دە هاتەو و دە یفە رموو: " ها ئەو هە ستام. هەر کەس واز لە نوێژ بە ی نیت، لە ئیسلامدا بەشی نییە. " ئیتر بەو حالەو و بە جەستە ی بریندار و خویناوی یەو نوێژە کە ی دە کرد.^۱

بەلێ حەزەرە تی عومەر بەو جۆرە بوو... چونکە لە سەر وەر و خۆشەویستە کە یەو و وا فێر ببوو. بۆ یە شوێن پێی رسول اللہ ی هە لندە گرت و، بەم جۆرە ش دە بوو سەر مە شق و نمونە بۆ ئەوانە ی لە دوا یەو دە هاتن. بەلێ، یە کێک لە حیکمەتە کانی ناردنی پێغە مبەران ئەو یە ببنە پێشەرە و رابەری چاک بۆ نۆمەتە کانیان.

۱- عبدالرزاق، المصنف ۱/ ۱۵۰ - ابن سعد، الطبقات الکبری ۳/ ۳۵۰

۴ - دابینکردنی هاوسه‌نگی له نیوان دنیا و قیامه‌تدا

هه‌موو پیغه‌مبه‌ران بۆ ئەوه هاتوون هاوسه‌نگی له نیوان دنیا و قیامه‌تدا دابین بکەن. له سایه‌ی ئەو هاوسه‌نگیه‌شدا، مرۆفایه‌تی له زیاده‌په‌وی و کورت‌په‌ری (الأفراط و التفریط) رزگاری ده‌بێ و ئیستیقامه‌ت به‌ده‌ست ده‌هێنێت.

به‌لێ، دروست نییه‌ مرۆف وەك راهیبه‌كان به‌ ته‌واوی واز له دنیا به‌هێنێت و خۆی به‌جێهێنێت كونه‌ی په‌رستگا‌كانه‌وه. هه‌روه‌ك ناشییت پڕۆبچیت به‌ دنیا‌دا و بیته‌ كۆیله‌ی ده‌ستی ماده‌ده. به‌لكو هاوسه‌نگی له په‌یره‌و كردنی ناوه‌نده‌په‌ی دایه. ئەمه‌ش تاییه‌مه‌ندییه‌كه، ته‌نها و ته‌نها له دنیا رووناكه‌كه‌ی "وه‌حی" دا به‌ده‌ست دێ. ئەگه‌رنا عه‌قل و ویژدان ده‌سته‌وسانن له بونیاتنانی وه‌ها هاوسه‌نگیه‌كدا. ناشكرایه‌ كه زانستی پروتیش ناتوانی مرۆف به‌رز بكاته‌وه بۆ ئەو ناسته.

قورنانی په‌رۆز به‌م جوژه‌ باس له‌م هاوسه‌نگیه‌ ده‌كات:

﴿وَأَتَّبِعْ فِي مَآءِ آتِنَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ (القصص: ۷۷)

"هه‌وڵبده‌ به‌و شتانه‌ی خوا پێی به‌خشییوی مالی قیامه‌ت و به‌هه‌شتی به‌رین بکەر و به‌شی خۆشت له دنیا‌دا به‌ هه‌لالی فه‌رامۆش مه‌که. چا‌که له‌گه‌ل به‌نده‌کانی خوادا بکه‌ هه‌روه‌ك خوا چا‌که‌ی هه‌یناوه‌ته‌ پێت. نه‌که‌یت هه‌ولێ فه‌ساد و گوناخ و تاوان بده‌ی له زه‌ویدا، چونکه‌ به‌پراستی خوا ئەو که‌سانه‌ی خۆشناویت که‌ تۆوی خراپه‌ ده‌چێن."

جا نه‌گەر تایه‌کی نهم ته‌رازووه نیلاهییه، حه‌قیقه‌تی نایه‌تی پیروزی:
﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ (الضحی: ۱۱) ”دهرباره‌ی ناز و نیعمه‌ته‌کانی
په‌روه‌ردگارت هه‌میشه بدوئ و، له جیی خۆیاندا به‌کاربان بهیینه. “بیته، نه‌وا
تا‌که‌ی تری، ناوه‌رۆکی نه‌و نا‌گادار کردنه‌وه‌یه که نایه‌تی پیروزی ﴿ثُمَّ
لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ (التکواثر: ۸) ”سویند به‌خوا، له‌و رۆژه‌دا پرسیارتان
لی ده‌کریت دهرباره‌ی هه‌موو ناز و نیعمه‌ته‌کان. “گوزارشتی لی ده‌کات.

حه‌زره‌تی نه‌بووه‌کری صیددیق (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) چه‌ند نمونه‌یه‌کی پرسنگداره له‌م
بواره‌دا! حه‌زره‌ت هه‌موو مال و سامانه‌که‌ی له‌پیناوی خوادا به‌خه‌رجی دا و
هیچی لی نه‌هیشته‌وه. ناخه‌مه‌قامی ”صیددیقیه‌ت” نه‌مه‌ی ده‌خواست.
جاریکیان له‌سه‌رده‌می خه‌لافه‌تیدا په‌رداخیک ناوی ساردیان بۆ هینا، نه‌ویش
خواردیه‌وه و به‌دویدا دایه‌په‌مه‌ی گریان. هینده‌گریا تا نه‌وانه‌ی ده‌وره‌یه‌ریشی
خسته‌گریان. ته‌نانه‌ت کاتیک گریانه‌که‌شی بری، نه‌وان هه‌ر ده‌گریان- له‌وانه‌یه
تاوتیکیش بۆ گریانه‌که‌ی نه‌وان گریا بیته - پاشان که‌روخساری سپی و هاته‌وه
سه‌ر خۆی، ناماده‌بوانی مه‌جلیسه‌که‌پرسیان: ”نه‌ی جینشینی پیغه‌مبه‌ری
خوا چی بوو توئ تاوا هینایه‌گریان؟ “نه‌ویش له‌وه‌لامدا فه‌رمووی: ”
جاریکیان له‌خه‌مه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوادا بووم، وه‌ک نه‌وه‌ی به‌ده‌ستی
موباره‌کی شتیک له‌خۆی دووربخاته‌وه، هه‌ر ده‌یووت: ’دوورکه‌وه‌وه‌لیم..
دوورکه‌وه‌وه‌لیم. ’ منیش هیچم نه‌ده‌دی. بۆیه‌پرسیم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا،
ده‌بینم شتیک له‌خۆت دوور ده‌خه‌یه‌وه و منیش هیچ شتی به‌دی ناکه‌م.
پیغه‌مبه‌ری خواش فه‌رمووی: ’ نه‌وه‌دنیا بوو، به‌هه‌موو که‌یف و
خۆشییه‌کانی ناویه‌وه‌خۆی بۆ نواندم، ده‌یویست خۆیم لا په‌سه‌ند بکات.
منیش پیتم و ت: (دوورکه‌وه‌وه‌لیم) نیت به‌ده‌م دوورکه‌وته‌وه‌یه‌وه
ده‌یوت: ’سویند به‌خوا، نه‌گه‌ر توئ رزگارت بی له‌ده‌ستم، نه‌وانه‌ی دوای تو

ناتوانن له ده دستم در چن. ' جا له ترسی ته وهی دنیا بهم پیرداخه تاوه خوئی لا په سهند کرد بیتم، گریام. ' ۱

به لئ، تهو و تهوانهش که وهک تهو بوون، سه ره پای ته وهی ده روازه کانی خوش گوزهرانیان بو خرابووه سه رپشت و دنیا به پرویاندایزه ده کرد، کهچی همیشه ژانیان له نیتو هاوسه نگیدا به سه ربرد. جا خو سه رمه شقی هم مووان، پابه ری هه ره کامل، هه زه تهی حبیب الله ش هه روا ژیا بوو. ۲

۵ - داخستنی ده رگای پرو بیانوو

پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) بو ته وه نیتراون تا وه کو له ناخیره تدا مرؤفه کان له جزووری په روه رد گاردا هیچ په لپ و بیانوویه کیان بو نه میتیتته وه.

خوای گه و ره ته مبه سه ته پروون ده کاته وه و، ده فهرموئی:

﴿رُسُلًا مُّبْتَلِينَ وَمُنذِرِينَ لَعَلَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ﴾

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿النساء: ۱۶۵﴾

" پیغه مبه رانمان (په وانه کردووه) که مژده دهرن (به ئیمانداران) و ترسینه رن بو (یاخیه کان)، تا خه لکی هیچ به لگه یه کیان به ده سه ته وه نه میتیت (له سه ر بی دینی و یاخی بوونیان) دوا ی ته وهی خوا پیغه مبه رانی بو په وانه کردوون، بیگومان هه همیشه و به رده وام خوا بالاده ست و دانا یه. "

سه رکرده و پیشره وانی مرؤفایه تی، له ده ره وهی پیغه مبه ران، هه رگیز

۱ - البزار، المسند ۱/۱۰۶، ۱۹۶ - الحاکم، المستدرک ۴/۳۴۴ - البیهقی، شعب الایمان ۷/۳۴۳، ۳۴۵.

۲ - بز نمونه پروانته: مسلم، الأشربة ۱۴۰-۱۴۲.

نهیانتوانیوه تا سەر بەردەوام بن لەسەر قەناعەت پێ کردن و ئاراستە کردنی کۆمەلگەکانیان. ئەگەر بۆ ماوێهە کیش کاریگەرییان هەبوو، ئەوا کاتیی بوو و لەگەڵ هاتنی خەزانداندا گەلاکانیان بەملاولادا پەرش و بلاو بوونەتەوه. هۆکاری ئەمەش دەگەرێتەوه بۆ بێ بەش بوونی بانگەوازه‌کانیان لە ناسانی بسوون و کۆمەکی خۆایی. هەربۆیە لە هیچ کام لە بیرکردنەوه و هەنگاوه‌کانیاندا، نه‌یانتوانیوه چوارچێوه‌ی سروشتی ئاده‌میانه تێپەر بکەن، کە لە بنەرەدا ئاوێتەیه بە نه‌زانی و کورت بینی و هه‌وه‌سبازی.

بەلام پێغه‌مبەران پێچه‌وانه‌ی ئەمەن. ئەوان کەسانێکن هەر لە سکی دایکیانەوه هەلبژێران و ئاماده‌کراون بۆ نەرکی پێغه‌مبەرایه‌تی. ژيانان چەشنی کۆپله‌یه‌کی مۆسیقی و، قەشیان هاوشیوه‌ی پارچه‌یه‌کی شیعری له پێکه‌وه گونجان و هاونا‌هه‌نگیدا. کاتیک ئەوان دێنه‌ گۆ، گەردوون سەرتاپا دەبێتە گۆ و گۆییبستی ئەوان دەبێ. بەئێ، بە تەشریف هینانی ئەوان چەنده‌ها رووداو رینگه‌ی کاروانیان دەگۆزن و چەندین دلێش جله‌وی خۆیان راده‌ستی ئەوان دەکەن. یاسا گەردوونیه‌کان هەندیک جار لەبەر خاتری ئەوان لەکار دەکەون و، هەندێ جاری دیش، لەسەر داوای ئەوان رێپه‌وی خۆیان دەگۆرن...

جا با تەماشایه‌کی ئەو سولتانی ئەنبیایه‌ بکەین. ئەوه‌تا خاك و خۆل، دارو بەرد و، زینده‌وه‌ره جۆرەجۆره‌کان وه‌ک ئەوه‌ی هەریه‌که‌یان ناینده‌ی "جۆر" ه‌که‌ی خۆی بێت، ده‌هاتنه‌ خزمه‌تی و ته‌صدیقی نبوه‌ته‌که‌یان ده‌کرد. هه‌روه‌ک "بوصیری" ییش ده‌ئێ:

جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً^١

چونکه هەرچی شته‌ به‌ تەشریف هینانی ئەو زاته‌ واتای بۆ گه‌راپه‌وه و

١- البصري، ديوان البصري ٢٤٤.

پیغهمبه‌رانی پیش خۆیه‌وه هاتوو و سه‌ماندوو به‌تی که پیشه‌نگی هم‌موانه. هم‌موو ئومه‌تیک موعجیزه‌ی پیغهمبه‌ری خۆیان دیوره یان بیستوو. دیاره ئیمه‌ش هه‌زاران موعجیزه‌ی پیغهمبه‌ری سه‌ره‌رمان بیستوو. موعجیزه‌یه‌کی ئه‌به‌دی وه‌ک قورئانی پیرۆزیش هه‌میشه له پیش چاوماندا به. که‌واته که‌س بیانوی بۆ نه‌ماوه‌ته‌وه، هیچ که‌سیش مافی ره‌خنه‌ی نه‌ماوه. ئه‌و راستیانه‌ش که خوای گه‌وره‌ه‌رمانی باوه‌ره‌ینانی پتکردووین، به‌ پرووت‌ترین شیوه له لایه‌ن پیغهمبه‌ره‌که‌یه‌وه - که خوای گه‌وره‌ه‌مووکات پشتیوانیه‌تی - بۆمان پروونکراوه‌ته‌وه. ئه‌مه‌ش یه‌کیکه له مه‌به‌سته‌کانی نیرانی ئه‌وان. ئه‌وه‌تا خوای گه‌وره‌ه‌رموی: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الإساءة: ۱۵) ”سزای که‌سمان نه‌داوه هه‌تاوه‌کو پیغهمبه‌ریکی بۆ نه‌نیرین.“

ئه‌مه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که دانانی ته‌رازووی حیساب و، لپرسینه‌وه‌ی مرۆفه‌کان به‌بێ گۆیدانه هیچ بیانوو به‌ک، ده‌گه‌رپته‌وه بۆ نه‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ه‌ پیغهمبه‌رانی ناردوو.

ب - تایبه‌تمه‌ندی پیغهمبه‌ران

۱ - ره‌بانییه‌ت

هیچ پیغهمبه‌ریک له ئاکامی بیرکردنه‌وه و خه‌باتی هه‌زری خۆیه‌وه ده‌ستی نه‌کردوو به‌م کاره‌وه، پلانسازی ئه‌وه‌ی نه‌کردوو که: با سیسته‌میکی له‌م جو‌ره‌ه‌ داب‌پێژم، وه‌ ناشیکات. به‌لکه‌و راسته‌وخۆ خوای گه‌وره‌ه‌ خۆی که‌سیکی دیاریکراو له‌ناو مرۆفه‌کاندا هه‌لده‌به‌ژێری تا بیکاته پیغهمبه‌ر. جا که وه‌ختی هات، ئه‌رک و به‌رپرسیاریتی نبوه‌ت به‌م مرۆفه‌ه‌ بژاردیه‌ - که ته‌نها بۆ ئه‌م

مەبەستە بەدى ھینراوہ - رادەگەيەنریت. ئەویش پېغەمبەرايەتییەكەى رادەگەيەنریت. بەلئى، ھەموو پېغەمبەرىك - ھەريەكەو بە گوێرەى ناستى خۆى - بە وەحییەوہ دیت و بە وەحییىش دەژى. جا كاتىك وەحى كۆتایى پىدیت، كۆتایى بە ژيانى ئەویش دیت. ئاو و ھەوا و توخمە بنەرەتییەكانى تر چى بن بۆ بەردەوام بوونى زیندەگى ئىمەى مرۆڤ، "وەحى" یش بۆ پېغەمبەران ئەوہیە. دەلئى سروي "أُنس باللہ" (دۆستايەتى و ھۆگرىي لەگەڵ خودا) خۆراكى گيانى ئەوانە. ھەردەم لە فەيزى ئەقدەس و موقەددەسەوہ، شتانىك بەوینەى شەمال بەسەرياندا ھەلدەكا و، چەندىكىش ئەو شەمالە بەرەو ئەوان شەنى بىت، ئەوہندە لەناو خەلكيدا دەمىننەوہ. جا ھەركات ئەو شەمالە برا، ئەوانىش بەتاسەى لىقاي پەرورەدگارەوہ بالەفرى دەكەن و دەكەونە چاوەرۋانىي ئەو ساتەى كە بەرەو "ئەودىو" ەكان دەفرن. پېغەمبەران كەسانىكەن ھەموو بوونىكى خۆيان سپاردووە بە خوا (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى). ھەرگىز لەخۆيانەوہ قسە ناكەن، بەلكو تەنھا ئەوہ دەدركىنن كە خواستى پەرورەدگارە و، ھەر بەو شىواز و چۆنەتییەش كە خواى گەورە وىستى لەسەرە. جا لەبەر ئەوہى ئەو دینەى ھیناويانە، بە تەواوەتى لە لایەن خواى گەورەوہ دانراوہ، ئەوا ئەوان لە ئەركەكەياندا رەببانين و، بەجى گەياندى ئەركىكى رەببانى لەم جۆرەشيان لە ئەستۆ نراوہ.

لەسەروہەندى جى بەجىكردى ئەركەكەشياندا، ھەلۆتستى بەرامبەرەكەيان، قبوول كەردن بىت يان بەرپەچدانەوہ، كار لەوان ناكات و لە ناراستەى خۆيان لايان نادات. بەلئى، ئەركى ئەوان تەنھا برىتییە لە تەبلىغ و روونكردنەوہ. ھەرچى كەردە و گوتهى نەيارەكانىشيانە، لە دەرەوہى بازنەى گرنگى پىدانى ئەواندايە. سازش كەردنىش لە پەيامەكانيان، مەحالىكە بە خەيالئىشدا نايەت. ناوەرۆكى ئەم ھەلۆتستەش: "ئەگەر خۆر بچەنە دەستى لای راستم و مانگىش

لای چه‌پم، بۆ شه‌وهی واز له‌م کاره به‌ینم، سویند به‌خوا واز ناهینم.^۱
ده‌ستوری هه‌میشه‌یی هه‌موویانه.

۲ - بۆ خوا ئی بران

پێغه‌مبه‌ران له‌ کاتی نه‌نجامدانی ئه‌رکی سه‌رشانیاندا، چاو نابرنه‌ هیچ پاداشت و به‌رامبه‌ریک، چ ماددی بی‌ت یان مه‌عنه‌وی. قورئانی پیرۆزیش له‌ چه‌ندین ئایه‌ت و بۆنه‌ی جیاوازا تیشک ده‌خاته سه‌ر ئه‌م بابه‌ته. بۆیه ده‌بینیت دروشمی یه‌که‌گرتوی هه‌موو پێغه‌مبه‌ران بریتیه‌ له: ﴿إِنَّ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ﴾ (یونس: ۷۲) ”پاداشتی من له‌سه‌ر خودایه.“^۲

ئیمه‌ی مرۆڤه‌گه‌لی ناسایی، نه‌گه‌ر له‌ چاوه‌ڕوانیی پاداشتیکی ماددیشدا نه‌بین، به‌ جوړنیک له‌ جوژه‌کان چاو ده‌برینه‌ پاداشتیکی مه‌عنه‌وی. به‌لام پێغه‌مبه‌ران چاوه‌ڕپتی شه‌وه‌ش ناکه‌ن. چونکه‌ تاكه‌ پالنه‌ر و بزوینه‌ری سه‌رجه‌م کرداره‌کانیان، فه‌رمانی خوای گه‌وره‌یه. واته‌ به‌بێ چاوه‌ڕوانی کردنی هیچ نه‌نجام و پاداشتیکی و ته‌نها له‌ پوانگه‌ی راپه‌راندنی شه‌مری ئیلاهییه‌وه ئه‌رکه‌کانیان به‌جێ ده‌هینن. گریمان - که‌ گریمانیه‌کی مه‌حالیشه - سه‌ره‌نجام له‌نیو ناگری بلیسه‌داری دۆزه‌خدا ده‌سوتان، که‌چی هیشتا نه‌وان هه‌ر له‌ خه‌می نه‌نجامدانی کارمه‌ندییه‌که‌یاندا ده‌بن و، تو‌سقاڵیک سارد نابنه‌وه.

پێغه‌مبه‌ران مرۆفانیکن له‌ لوتکه‌ی قوربانیداندا به‌ ده‌سکه‌وته‌ ماددی و مه‌عنه‌وییه‌کانیان. نه‌ حه‌ز و ئاره‌زووی به‌هه‌شت و نیعمه‌ته‌کانی، نه‌ ترسی

۱- ابن هشام، السيرة النبوية ۱۰۱/۲ - الطبري، تاريخ الأمم و الملوك ۵۴۵/۱.

۲ - هه‌روه‌ها برانته: سورة التوبة: ۷۲، سورة هود: ۲۹، سورة سبأ: ۴۷.

ئاگرى دۆزەخ و ئازارەكانى، نەبوونەتە پالئەر بۆ ئەنجامدانى ئەو ئەرکە قورس و گرانه. تاكە ئاوات و ئامانغىشىيان بەدەست هېنانى رەزامەندى خىواى گەورەيە.

بەئى، سەرجم پيغەمبەران "حەسبى" ن. واتە، خۆيان يەكلايى کردووتەتووە بۆ خوا و ھەموو خواستىكيان رازى کردنى ئەو. ئەم ئاكارەش لە پيغەمبەرى خۆماندا (عَلَيْهِ السَّلَام) لە چلەپۆپەدايە. ئەو تا ھەر لە دنيادا فەرموويەتى: "أمتي" و، لە رۆژى قيامەت و مەحشەريشدا ھەر دەئى: "أمتي.. أمتي."^۱

ئەمە چۆن حەسبى بوونىكە! ئەو تا بەھەشت دەرگاكانى دەخاتە سەريشت و چاوپرېي تەشريف هېنانى دەكات، كەچى ئەو لە پيئاو ئەوھى ئومەتەكەشى بەريتە بەھەشتەو، ناخۆشترين ساتەكانى مەحشەر بەسەر بەھەشتدا پەسەند دەكات! دووبارە ئەمە چ حەسبى بوونىكە، كە تەنھا بە تەنگ خزم و كەس و كارى خۆيەو نبيە، بەلكو پەرۆشى تىكراي ئومەتەكەيەتى، بە گوناھبارەكانىشەو...!

بەئى، دەلاقەي رۆحى پيغەمبەران تەنھا بەسەر يەك خالدا دەروانیت: رەزامەندى خىواى گەورە. لە غەيرى ئەويش دەرگايان بە پرووى ھەموو شتىكى تردا قفل کردووە.

ھەر بۆيە ئەو كەسانەي لە رۆژگارى ئەمپروماندا شانيان داووتە بەر بەرپرسياريتتى ئىرشاد و تەبليغ و، بوونەتە ميراتگري دەعوای نبووت، پيويستە زۆر وريا بن و بە ھەستيارىيەو مامەلە بکەن. چونكە كاريگەري قسە، لە بەلاغەت و پیتۆل زانيدا نبيە، بەلكو لە ئىخلاص و نبيەت

۱- البخارى، تفسير (سورة البقرة) ۱، التوحيد ۳۶ - مسلم، الإيمان ۳۲۲، ۳۲۶، ۳۲۷.

سافیدایه. هه‌لبه‌ت نه‌مه‌ش داخوازی حه‌سبی بوونه.

قورئانی پیرۆز ناماژه بۆ ئەم واتایه ده‌کات و، ده‌فه‌رموی: ﴿اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ (یس: ۲۱) ” شوینی ئەو که‌سانه بکه‌ون که پاداشت و کرێتان لێ داوا ناکهن، ئەوانه هیدایه‌ت دراوین و له‌سه‌ر به‌رنامه‌یه‌کی راست و دروستن.“ به‌لێ، شوین پیغه‌مبه‌ران بکه‌ون که له ئاسمانی هیدایه‌ت و ئیخلاسا به‌رزه‌ فرین و، داوای هیچ شتیکی دنیا‌یستان لێ ناکهن.

ئەو که‌سانه‌ی ده‌یانکه‌نه‌ رابه‌ر و شوینیان ده‌که‌ون، پێویسته زۆر به‌ چاکی هه‌لیان به‌سه‌نگینن و له‌ کێشانه‌یان بده‌ن. شوین پیتی که‌سانێک هه‌لبگرن، که‌ شه‌و و پڕۆژیان ته‌ژییه‌ به‌ عه‌شقی خزمه‌ت. به‌لێ، ئەو پێشه‌وایه‌ی به‌داویدا ده‌پۆن، ده‌بیته‌ ماندویتی و زه‌حمه‌تی ناماده‌کردنی ئەو شه‌قامانه‌ی که‌ نه‌وه‌ی سه‌ره‌به‌ری داها‌تووی پێدا گو‌زه‌ر ده‌کات، په‌سه‌ند بکات به‌سه‌ر گه‌یشته‌ن به‌و پڕۆژه‌ زرق و بریقانه‌ی که‌ به‌ری ماندویتی تێدا ده‌خو‌ریت. ده‌سا ئیوه‌ش به‌داوای که‌سیکی وه‌هادا بگه‌رێن و بیکه‌نه‌ رابه‌ر و پێشه‌نگی خۆتان.

ئیدی به‌م جو‌ره، رێگه‌ نادات ته‌نانه‌ت تارمایی بچووکترین سیبه‌ریش بکه‌ویته‌ سه‌ر دنیا‌ی ناخی، که‌ له‌ حه‌سبی بوون چنراوه‌.

پێغه‌مبه‌ری پێشه‌وامان حه‌سبی بوو. به‌ درێژایی ژیا‌نی ته‌نانه‌ت له‌ نانی جو‌ش سکی تێر نه‌بووه.^۱ جاری وا ده‌بوو چه‌ن‌دین پڕۆژ و هه‌فته، بگره‌ مانگیش تێپه‌رده‌بوو و، له‌ ما‌له‌ پ‌ر به‌خته‌وه‌رییه‌که‌یدا بۆ لی‌تانی چێشته‌کێکیان شو‌ریابه‌ک ناگر نه‌ده‌کرایه‌وه.^۲

۱ - البخاری، فرض الخمس ۳، الرقاق ۱۶ - مسلم، الزهد ۲۷.

۲ - البخاری، الهبة ۱، الرقاق ۱۷ - مسلم، الزهد ۲۶، ۲۸.

ئەبوو ھورەيرە (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) دەگىرپتەو: ” چۆمە خزمەت پىغەمبەرى خوا دەيىنم بەدانىشتەنەو نوپۇزى دەکرد. وتم: ئەي پىغەمبەرى خوا، دەيىنم بە دانىشتەنەو نوپۇز دەكەي، توشى چى بووى؟ فەرمووى: ’برسىتىيى’ منىش دەستم كرده گريان، لە دلئى خۇمدا وتم: وا بوونەوران لەبەر حورمەتى ئەو ئافرىنراون، خۆشەويستتەين بەندەي خوايە، كەچى لەبەر برسىتىيى ھىزى ئەوئى نىيە بە پىئو راوہستتەيت و بە دانىشتەنەو نوپۇز دەكات. كاتىك بينى من دەگريم، دلئەوايى كىردم و، فەرمووى: ’ئەبوو ھورەيرە مەگري، چونكە ھەركەس لە دنيادا برسىتىيى بچىپۇت و دان بەخۇيدا بگري، دووچارى سەختىيى لىپرسىنەوئى رۇزى قىامەت نابى.‘^۱

جارىكيان ژنىكى ئەنسارى شتىكى وەك دۆشەكى بۇ پىغەمبەرى خوا ھىنا و، داكى نىمانداران ھەزرتى عائىشە (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ش بەسەر ئەو ھەسەرەدا دايجست كە پىغەمبەر (ﷺ) بەردەوام لەسەرى پشورى دەدا. كاتىك گەپايەو و ئەم ديمەنەي دى، پرسىارى لە ھەزرتى عائىشە كىرد. لەبەر امبەر ئەو وەلامەي كە وەريگرت، فەرمووى: ” عائىشە، ھەر ئىستا بىبەرەو بۇ شوئىنى خۆي. سوئند بە خوا ئەگەر بمويستايە، خواي گەورە لە لاي راست و چەمەو، شاخى ئالتوون و زىوى لەگەلدا دەخستە پى.‘^۲

بەلئى، ئەگەر پىغەمبەرى خوا بىويستايە، ئەوا لە خۆشگوزەرانيدا دەئىيا، بەلام نەيدەويست. رۇژىكيان فريشتەيدەك ھاتە خزمەتى و سەلامى لە خواي گەورەو بۇ ھىنا و، پرسى: ” يا رسول الله، پەرورەدگار سەلامت لىدەكات و،

۱- أبو نعيم، حلية الأولياء ۱/۷، ۱۰۹/۷، ۴۲/۸-۴۳.

۲- ابن أبي عاصم، كتاب الزهد ۱۴ - الطبراني، المعجم الأوسط ۱/۶، ۱۴۱ - البيهقي، شعب الإيمان ۲/۱۷۳.

ده پرسیت: ده ته ویت پیغه مبه ریکی پاشا بیت، یا خود پیغه مبه ریکی بنده؟“

حزره تی جویره نیل یه کسر هات به هاناوه: تَوَاضَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ” نهی پیغه مبه ری خوا (له بهرامبهر پهروه ردگارته وه) خاکیتی بنوینه. “ پیغه مبه ریش (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ههلبژاردنی خوئی ده کات و، ده فرموی: ” ده مه ویت بیمه پیغه مبه ریکی بنده (که رُوژتیک برسی بیت و نارامیی له سره بگریت، رُوژتیک تریش تیبری و شوکری له سره بکات. “^۱

نه وه تا له گه ل خزمه تکار و هه ژاراندا داده نیشته و نانی ده خوارد. جاریکیان نافره تیک هم دیمه نه ده بینیت و ده لیت: ” تمه ماشاکه، وه کوزیله دانیشتووه و نان ده خوا! “ فه خری کائیناتیش وه لامی ده داته وه و، ده فرموی: ” جا کوا کوزیله له من باشتر! من کوزیله و بنده ی پهروه ردگارم. “^۲

سیره ی بوخوشی گیانی دلان (ﷺ)، پراوپره له تابلوی حسبی بوون. دریژه ی نه و نمونانه ش ده سپیرینه نه وه هزاره ها په رتوک و سه رچاوانه ی که تایه تن به سیره ی حه زره تی موسته فاوه. به لئی، هه موو پیغه مبه ران له پیش هه مووشیانه وه حه زره تی موحه مده (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، خوړان یه کلایی کردووه ته وه و ژیانان ترخان کردووه بو خوا. له بهرامبهر نه و خزمه ته شیاندا که نه نجامیان داوه، داوای هیچ پاداشتیکی دنیایی یان قیامه تی بیان نه کردووه. نه پینی کاریگر بوونی قسه کانشیان نا لیره دایه. جا بویه نه وانه ی ده خوازن گوفتاره کانیان وه ک ناوی ژیان کاریگر بی و، له ناخی بهرامبهر دا شوینه وار به جی بهیلیت، ده بی سره تا فیری نه وه بن که له بهرامبهر نه و خزمه تانه ی

۱- ابن المبارک، الزهد ۲۶۴-۲۶۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۳۱/۲ - النسائي، السنن الکبری ۱۷۱/۴ - الطبرانی، المعجم الکبیر ۲۸۸/۱۰، ۳۴۸/۱۲ - البیهقی، السنن الکبری ۴۸/۷-۴۹ - شعب الأیمان، ۱۷۷/۱، ۱۶۷/۲، ۱۰۷/۵ - الهیثمی، مجمع الزوائد ۱۹/۹-۲۰. ۲- الطبرانی، المعجم الکبیر ۲۰۰/۸.

دەیکەن، هیچ شتیک، له هیچ کەسیک داوا نەکەن...

۲. ئیخلاص

ئیخلاص واتە ھەرکارێک کە دەیکەیت یان وازی لێ دێنی، لە پێناو خوادا بیت. پێغەمبەران کەسانێکن ھەر لەسەرەتای کارەکیانەووە گەییەنراونەتە لوتکەیی ئاوەھا ئیخلاسیک. دەگوئیی مرۆفەکان بە ھەول و کوششی خۆیان بگەنە پلەییەکی دیاریکراوی مەقامی ئیخلاص، ئەوەندە ھەییە کۆتا خالێ کە پێی دەگەن، جگە لە خالی دەسپێک بۆ پێغەمبەران چی تر نییە. ھەر وەک بلیی ئەوان کراونەتە کاکلەیی ئیخلاص و بە پایەیی "مُخْلِصِينَ" خەلات کراون. قورئانی پیرۆز ئەم تاییەتمەندییەیی پێغەمبەران، لە ھەندیکیاندا بەرجەستە دەکات و بەم شیۆھیە باسیان دەکات: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلِصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ (مریم: ۵۱) "یادی موساش باس بکە لە قورئاندا، بەراستی ئەویش کەسیکی ھەلبژاردە و دلسۆز و پێغەمبەر فرستادە بوو."

لەبارەیی ھەزرەتی یوسف (عَلَيْهِ السَّلَام) یشەووە دەفەرمویی: ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ﴾ (یوسف: ۲۴) "بەراستی یوسف لە بەندە ھەلبژاردە و پاکەکانی ئیمەییە."

ھەر وەھا لە کەسایەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) پرووی گوفتار دەکاتە ئوممەتەکەیی و، دەفەرمویتی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ (الزمر: ۲) "بیگومان ئیمە ئەم قورئانەمان پەوانە کردوووە بۆ تۆ (ئەیی پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم) تا حەق و راستی پروون بکاتەووە، کەواتە ھەر خوا بپەرستە و ھەر ملکەج و دلسۆزبە بۆ ئاین و بەرنامەکەیی."

ديسان خواي گوره (عَزَّوَجَلَّ) خوشه ويسته كه ي ده دوينيت و، ده فهرموي:
 ﴿قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي﴾ (الزمر: ١٤) ”بلي: من تهنها هر خوا
 ده پرستم و ملكه چ و فهرانبه رداري تان و بهرنامه كه ي تهو ده بم.“

هو كاري عيبادهت، نه مري خواي گوره يه. نه نجامه كه شي به ده سه ته يناني
 ره زامه ندي نهو، بهر بوومه كه شي تهو شتانه يه كه له ناخيره تدا لوتفيان
 ده كات. نه م پرستشه هم موو ژيان ده گريته وه و كاري گهري و شوينه واريشي له
 هم موو ره فتار و هه لسوكه وتيكي نيمانداردا له شيوه ي شعور و اذعاندا ره نگ
 ده داته وه. كاتي كيش بيرمه ندي گوره ي سرده م ”به دي عوززه مان“ ده لئيت: ”له
 پيناو خوادا كاربكن، له بهر خوا ده ست پي بكن، له بو خوا همول بدن و، له
 بازنه ي ره زامه ندي نهودا مجوولينه وه.“^١ نهوا پينا سه ي نيخلاس ده كات و،
 جه ختيش له سهر پيويستيه كه ي ده كاته وه.

نيخلاس ناو نيشاني مرؤفي راستره وه. له ژياني مرؤفي موخليصدا نه ملاو
 نهولا كردن بووني نييه. چونكه گه شتي رؤحاني (السير الروحاني) ي نهو،
 هه رده م له گه شه و بهر زبونونه وده ايه به ره و بلندي. نيتير بويه ته وازوع و ساده يي
 يه كه م رؤزي چون بووه، كاتي ك گه يشتوه ته لوتكesh هه روا ماوه ته وه و
 پاراستويه تي. به لام چهنده كه من تهو جو ره مرؤفانه!

له ميژووي مرؤفاه تيدا ته نيا يه كه س هه يه گه يشتبيته لوتكه ي نه م
 ناسويه، نه وپش رسول الله يه. نه وه تا هينده ي گه رديله يه كه جياوازي نييه
 له نيوان نيخلاس و ته وازوع يه كه م رؤزي بانگه وازه كه ي، له گه ل نيخلاس و
 ته وازوع ي تهو رؤزه ي فه تي مه كه كه ي كرد.

مه كه كه به ري ككه وتن فه تح كرا - به ده ر له چهنر روداويكي تاك و ته را كه

١- به دي عوززه مان سه عيدي نورسي، وته كان، وته ي يه كه م. وه رگي راني فارووق ره سورل يه حيا.

دروست نىيە گشتگير بکريت - کاتىك فەخرى کائىنات (ﷺ) چوۋە ناۋئەو
 شاره پىرۋزەى كە پىتەش چەند سالىك لىي دەرکراۋو، بە شىۋەى سەرکردەىەكى
 فاتىحى سەرکەوتتو نەچۋە ناۋشارەكە، بەلكو بەسەر ئىستەرەكەىەو سەرى
 ئەۋەندە دانەۋاندىبوو، ۋەخت بوو بدات لە پەشتى ئىستەرەكەى .^۱

لە مەدىنەشدا ھەرگىز رەفتارى نەگۋرا. ئەۋەتا كە ئەپۋىشت بۆ لای
 ھاۋەلەكانى، ئەۋانىش لەبەرى ھەلئەستان - دەشبوو ھەئسانايە - تەنانت كە
 ئەو تەشرفى دەھىنا دەبوو مردوۋى گۋرستانەكانىش لە گۋرەكانىان
 راپەرىنايە و رىزى خۇيان بنۋاندايە - بەلئ، ئەو شايانى زۆر لەمانە زىاترىش
 بوو. كەچى بە لەبەر ھەستانەۋەى ئەصحاب زۆر نارەحت دەبوو و ھەموو
 جارىك دەيفەرموو: لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ.^۲ ” لەبەرم ھەلمەسن، ۋەك
 چۆن عەجەمەكان لەبەر گەۋرەكانىان ھەلئەسنەۋە.“

بەلئ، چۆن دەستى كەردبوو بە ئەركە پىرۋزەكەى، ناۋەھاش كۆتايى پىئ
 ھىنا. ژيانى لەسەر ھەمان ناۋاز و لە نىۋ ھەماھەنگىدا دەگوزەراند. بە چ
 پەردەىەكى دەنگى دەستى پىئ كەردبوو، ھەر بەو پەردەىەش گەياندىيە پايان.
 تەنانت لە رۋويەكەۋە دەتۋانين بلىين: پىغەمبەرى خۋالە سەرەتادا بە
 نەۋايەكى كز دەستى بە چرىنى ئەم بەستە ئىلاھىيە كەرد و، لە كۆتايىشدا
 چرىكەى گەيشتە ناستىك، ناسمان و زەمىنى دەھىنايە لەرزە. ئەمەش خۆى
 لەخۆيدا سەرکەوتنىكى بىئ وىنە بوو. بەراستى ھەموو ژيانى لىبىران بوو لە
 پىناۋ پەرسىتىكى خالىسانەى پەرۋەردگاريدا و دەروونى لە مەعرفەتى
 ئىلاھى سەرپىژ بوۋبوو. رۋانىنەكانى بەردەۋام بەدوۋى شوئىنەۋارى مەزنىي

۱ - ابن هشام، السيرة النبوية ۶۳/۵ - أبو يعلى، المسند ۱۲۰/۶.

۲ - أبو داود، الأدب ۱۵۲ - ابن ماجه، الدعاء ۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۳/۵.

ئەودا بوون و سەر جەم ھەستە کانیشی بەو چۆنە مەعنە و بیانە ی لەو ھەو ھەتەن، کە و تەبوونە جۆش و خەوش. چارۆکە کانی بەرووی ھەقیقە تدا ھەلکەرد بوون و، بە نیشتی ھایە کە تێر بوونی نە دە زانی، لە پەرستشی مەعبوودە کەیدا بوو، ناخەر ئەو مەردی مەیدانی ئیخلاص بوو...

شعووری "ئیحسان" یش لەودا، رەھەندیکی تری دەھاویشتە سەر ئەمە. چونکە ئەو ھەتا لە چوارچۆنە ی پێناسە کە ی خۆیدا، ئیحسان بریتی بوو لەو ھە ی خوا بپەرستی ھەر وەک ئەو ھە ی دەبیینی.^۱ جا ئەگەر ئەمە بە نمونە ی ھە ی رۆونبکە ی ھەو، دەلێن: لە کاتی کدا کەسانی تر بۆ نوێژکردن رۆویان لە قیبلە دەکرد، ئەو نوێژە کە ی لەناو خودی کەعبەدا دەکرد.

۴- ئامۆژگاری چاک (الموعظة الحسنة)

ھەرگیز پێغەمبەرەن لە کاتی بەجێھێنانی کاری تەبلیغ و بانگەوازدا، خۆیان دوو چاری مەرایە ناکن. بەلکە بە "حیکمەت" و "ئامۆژگاری چاک" لە خەلکی نزیک دەبنەو. قورئانی پیرۆز رۆو لە پێغەمبەری خوا دەکات و، دەفەرموی:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ﴾ (النحل: ۱۲۵)

"ئە ی پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم، ئە ی ئیماندار) بانگەواز بکە بۆ لای بەرنامە و رێبازی پەرورەدگارت بە حیکمەت و دانایی و ئامۆژگاری جوان و

۱- البخاری، الايمان ۳۷ - مسلم، الايمان ۵، ۷.

به‌جی. هه‌روه‌ها به جوانترین و چاکترین شیوه‌گفتوگو و موجدانه‌له‌یان له‌گه‌لدا بکه.

حیکمه‌تی شتان و نه‌په‌نیه‌کانی به‌دیه‌ننایان به‌شیوازیکی نهرم و دلنیایی به‌خش بۆ پروونبکه‌روهه. واته، به‌بج‌ نه‌وه‌ی هه‌ستیان بریندار بکه‌یت، هه‌رده‌م له‌هه‌ولئی تیرکردنی دل و عه‌قلیاندا به!

په‌غه‌مبه‌ران په‌نگه‌ی ده‌مه‌ده‌می و مشتومر ناگرنه‌بهر و، هیچ بایه‌خه‌یکه‌ش به‌شیوازی فله‌سه‌فی ناده‌ن. چونکه نه له رابردوو و، نه له ئه‌ستاشدا، به‌په‌په‌وه‌کردنی ئەم په‌نگایه نه‌توانراوه - به‌ده‌ر له‌چهند کالفامه‌یک که په‌شه‌یان نه‌وه‌یه - هیچ شه‌تیک به‌هیچ که‌سه‌یک بکه‌یه‌نریت. خوای گه‌وره‌ش وسته‌ی له‌سه‌ر نه‌بووه سه‌رقالیان بکات به‌کاره‌یکه‌ی وا بس هه‌ده‌وه. هه‌ر بۆیه نه‌رکه که‌یه‌ان خۆی له‌وه‌دا ده‌بینه‌تته‌وه که به "حیکمه‌ت" و "نامۆزگاری چاک" بانگه‌واز بکه‌ن.

مرۆڤه‌ته‌نه‌ها "عه‌قل" و "زیه‌ن" نییه، به‌لکه‌و "دل" و، "روح" و، "سر" و، "خه‌فی" و "آخه‌فی" شی هه‌یه، و هه‌ر یه‌که‌یکه‌ش له‌مانه‌په‌یوستی به‌تیرکردنه. ئه‌دی په‌غه‌مبه‌ران به‌په‌چاوکردنی کۆی ئەم لایه‌نانه، په‌یامه‌کانیان ده‌گه‌یه‌نن و دلنیایی و قه‌ناعه‌ت ده‌به‌خه‌شنه سه‌رجه‌م هه‌ست و نه‌سته‌کانی مرۆڤ. جا سه‌ره‌نجامی وه‌ها ته‌به‌لیغه‌یک، که هیچ لایه‌ن و تابه‌ته‌ندیه‌که‌ی مرۆڤی تیدا فه‌رامۆش ناگریت، توه‌نه‌وه‌ی شه‌خته‌سه‌هه‌ولئی گومانه‌کانی به‌رامبه‌ر و، گه‌یشه‌تنه به‌په‌له‌ی یه‌که‌بوون (وحده) له‌ئیماندا، که ئەمه‌ش چه‌قی بوونی مرۆڤه.

نه‌وانه‌ی له‌بازنه‌ی ده‌رسی په‌غه‌مبه‌راندا په‌یده‌گه‌ن، ده‌بنه‌خاوه‌ن یه‌قه‌ینه‌یکه‌ی ته‌واو جیاواز. له‌پال نه‌و چاوانه‌یاندا که ته‌ماشای ئەم جیهانه‌ی په‌یده‌که‌ن، په‌یلووی چاوه‌کانی دل‌ه‌شیان ده‌کرته‌وه و، شتانیک که به‌لای که‌سانی ته‌روه

نه‌زانراون، بۆ ئەمان ناشکرا دەبن. ئەگەر سەرانسەری دنیا ش پری بیت له گومان و ختوره، له‌وانه‌یه ئەمان تهنها به بزیه‌کی گالته‌تامیژه‌وه به‌لایدا گوزەر بکه‌ن. به‌ئێ، هیچ مێش و مه‌گه‌زیکی گومان ناتوانیت به‌سەر شانه‌ی مه‌عریفه‌تی ئەوانه‌وه بنیشیته‌وه. په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن توانست و زانستی په‌هاش هەر مه‌عریفه‌تیکیان ده‌کات به‌هه‌زار و، به‌ره‌که‌ت ده‌خاته زانیاریه‌کانیانه‌وه و، ئەو شتانه‌شیان فی‌رده‌کات که پیشتر نه‌یانزانیه‌وه.^۱

سروه‌ی ئەو ئیله‌مانه‌ی له‌ ئاسمانه‌وه شنه‌یان دێ، وه‌ک بلیتی دلی ئه‌وان ده‌کاته ئاسمان و، کاتیکیش کار به‌وه ده‌که‌ن که ده‌یزانن، خۆیان له‌سەر پشته‌ی "الکلمة الطيبة" وه‌ ده‌بیننه‌وه و به‌ره‌و ئاسۆ به‌ره‌زه‌کانی ئاسمان به‌رز ده‌بنه‌وه.^۲

ته‌نانه‌ت له‌نیویاندا که‌سانیکه‌ی وه‌ک ئیمامی عه‌لی (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هه‌لده‌که‌ویت، که‌ فه‌رموویه‌تی: "ئەگەر په‌رده‌ش لایه‌دیت، من یه‌قینم هیچ زیاد ناکات."^۳ واته‌ ئەگەر په‌رده‌ی غه‌یبیش لایه‌دیت و هه‌موو ئەو شتانه‌ بیینم که له‌ دوا قۆناغدا ده‌بیینم، وانا‌زایم بگه‌مه‌ ئاسۆیه‌کی مه‌عریفی بالاتر له‌وه‌ی که‌ ئیستا ئیمانم پێیه‌تی. چونکه‌ دنیام که‌ له‌ ترۆکی ئیمان به‌ غه‌یبدام.

۱- ناما‌وه به‌ فه‌رمووده‌یه‌کی له‌م جۆره‌ ده‌کرێ: (من عمل بما علم ورثه‌ الله‌ علم ما لم يعلم) أبی نعیم، حلیه‌ الأولیاء ۱۵/۱۰ واته‌: "هه‌رکس کار بکات به‌وه‌ی که‌ ده‌یزانیت، خودا زانستی نه‌وه‌یشی پێ ده‌بخشی که‌ نایزانن."

۲- ﴿إِنَّهُ يَصْعَدُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ (فاطر: ۱۰) واته‌: "گوفتاری چاک و جوان و به‌جێ بۆ لای ئه‌و زاته‌ (خوای گه‌وره‌) سه‌رده‌که‌وی، کار و کرده‌وه‌ی چاکیش به‌رز ده‌کاته‌وه‌."^۳

۳- أبو نعیم، حلیه‌ الأولیاء ۲۰۳/۱۰ - علی القاری، الأسرار المرفوعة ۱۹۳.

نەم قەسەدە لە لای کەسێکی وەك حەزرەتی عەلی، قەسەدە کە لە مەقامی باسکردنی نەعمەت (تحدیث النعمة) دا وتراوە. ئەوەتا پێغەمبەری خوا (ﷺ) راپیگەیاندوووە کە بە تەقدیری خۆی گەورە، حەزرەتی عەلی دەبێتە باوکی هەموو ئەو ئەولیایانەی کە تا پڕۆژی قیامەت دین. چونکە لە پەنای خۆیدا پەروەردەیی کرد و باشترین و جوانترین و شۆخترین ئافرەت و گۆلی باخچەیی پێغەمبەرایەتی، حەزرەتی فاتیمەیی دایکمانی لێ ماره کرد، کە لە حۆریەکانی بەهەشت جوانتر بوو. لەو هاوسەرگیرییە پێرۆزەشەووە هەردوو پێخانەکەیی بەهەشت حەزرەتی "حەسەن و حوسەین" هاتنە دنیاوە، و سەرچەم قوئب و ئەولیایکانیش هەر لەم وەچەییەووە هاتوون.

جا هەر وەك ئەوێ حەزرەتی عەلی بەم شێوێیە بوو، نزیکەیی دانە دانەیی ئەلگەکانی ئەو زنجیرە زێرینەش کە لەوێ بەردەوام بوو، هەریە کەیان بۆ خۆی پالەوانێک بوو لە نوێنەرایەتی کردن و پەیکەر کردنی ئەم شعورەدا.

بەلێ، ئەم شعورە لەو کەسانەدا شکۆفە دەکات کە لە دەرهەنجامی ئیمان و ئیسلامەووە گەیشتونەتە رازی ئیحسان. ئەوانە هەر لە دنیادا مەزھەری گوفتاری ئەم ئایەتە دەبن: ﴿فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾ (ق: ۲۲) "ئێستا ئێمە پەردەمان لەسەر چاوەکانت لاداوە و هەموو شتێک وەکو خۆی دەبینیت و ئەمرۆ چاوەکانت تێزە..."

جا هەرکات ئەو حالەتەیی کە خۆرئاواییەکان ناوی "Intuition" یان لێناوە، لە ویژدانی مرۆفدا کارا بوو، نیتەر جیهانی دەروە بێ دەنگ دەبێ و زایەلەیی هەستەکانی ناووە سەرتاپا کیانی مرۆف دەتەنن و پڕۆج دەبووژیتەووە. چونکە ئەو کات سولتانی مەعریفەت لەسەر تەختی دەروون گیرساووەتەووە. نیتەر دواي ئەمە چ پێویست دەکات لە دەروە بۆی بگەریت...؟

به‌لئی، ئەو پیڤه‌مبهره ئازیزه‌ی که قوتابی و شاگردەکانی بۆ ئەم ئاسته‌ به‌رز کردەوه، هه‌میشه و هه‌رده‌م " ئامۆژگاری چاک‌ی - به‌ فراوانترین واتاکانیه‌وه - کردبووه‌ بنهما و، ته‌لاری ئیرشادیشی له‌سه‌ر ئەم بناغه‌یه‌ بونیات نابوو.

ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ به‌ کورتترین و په‌وانترین شیوه‌ ئەو لایه‌نانه‌ ده‌رده‌به‌ریت که ئیمه‌ ده‌مانه‌وێت لێره‌دا باسیان بکه‌ین: ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ (البقرة: ۱۵۱) ” هه‌ر وه‌ کو (بۆ ته‌واو کردنی نازو نيعمه‌تم) له‌ نيو‌تاندا پیڤه‌مبهری‌کم له‌ خۆتان بۆ په‌وانه‌ کردوون که ئایه‌ته‌کانی منتان به‌سه‌ردا ده‌خوێنیته‌وه، دل و ده‌روون و پوه‌له‌ت و ئاشکراتان خاوێن ده‌کاته‌وه، فێری قورئان و حیکمه‌ت و داناییتان ده‌کات، ئەو شتانه‌تان فێر ده‌کات که هه‌رگیز خۆتان نه‌تاندەزانی.“

لام وایه‌ لێره‌دا پێویست به‌ درێژه‌ی زیاتر نه‌کات، چونکه‌ چه‌ند نمونه‌یه‌ کمان هینایه‌وه‌ له‌بهره‌ی مه‌ودای بایه‌خی پیڤه‌مبهری ئازیزمان و هه‌ستیاریی له‌م لایه‌نه‌وه‌ . به‌لام نه‌گه‌ر بمانه‌وی بابه‌ته‌که‌ له‌ دوو سی‌ پسته‌دا کورت بکه‌ینه‌وه، ئەوا ده‌لێین: به‌پراستی پیڤه‌مبهر(ﷺ) هه‌موو که‌سیکی به‌ گوێره‌ی حال و ئاستی و به‌ له‌به‌رچاو گرتنی عقل و دل و وێژدانی، بێ زیاد و که‌م ده‌واند. هه‌موو ئەمانه‌شی به‌ شیوازنکی دانایانه‌ی ئەوتۆ په‌یره‌وه‌ ده‌کرد، که نه‌گه‌ر ئەو که‌سه‌ کۆپه‌که‌ی به‌جی به‌یشتایه‌، به‌ دلێکی ئاسووده‌وه‌ ده‌پوێشت و ئیمانی ده‌هینا. ته‌نانه‌ت که‌سانێکی هاوشیوه‌ی وه‌لیدی کورپی موغه‌بیره‌ و عوتبه‌ی کورپی په‌بیه‌ه، وێپرای دانانیان به‌وه‌ی قسه‌کانی پیڤه‌مبهری خوا حه‌قه‌، که‌چی غروور و خۆسه‌زل زانیان بوونه‌ پێگه‌ر و، مه‌حکومی زیندانی بێ ئیمانیی کردن. هه‌ندیکیشیان بوونه‌ قوربانیی ده‌ستی

ترس و، له ٲينكاريدا مانه‌وه. له راستيدا، هژكاري هه‌موو نه‌مانه‌ش ده‌گه‌رپٲته‌وه بۆ كه‌موكورتى و ناته‌واوى نه‌وانه‌ى له دۆخى وه‌رگردا بوون. جارى واش ده‌بوو كه‌سانىكى وه‌ك "نه‌عشاي شاعير" سه‌ره‌راى قبوول‌كردنى هه‌موو شٲٲٲك، كه‌چى نه‌يانده‌توانى ده‌سه‌ردارى نه‌رٲته خووپيگرتووه‌كانيان ببن و لٲى دوور بكه‌ونه‌وه، بۆيه داواى مۆله‌تيان ده‌كرد. جا نه‌گه‌ر نه‌م كه‌سانه به‌ر له‌وه‌ى هيدايه‌تيان وه‌رگرتيٲت، مردٲٲٲن، نه‌وا نه‌و كات ده‌بيٲت له‌ روانگه‌ى سه‌به‌قه‌تى قه‌زا و قه‌ده‌ره‌وه بۆ نه‌م مه‌سه‌له‌يه به‌روانين. له‌ كۆى هه‌موو نه‌مانه‌شدا كه‌موكورتٲيه‌ك نٲيه - حاشا- بگه‌رپٲته‌وه بۆ پيغه‌مبه‌رى خوا و ناشٲٲت.

٥ - بانگه‌واز بۆ ته‌وحيد

سه‌رجه‌م پيغه‌مبه‌ران هه‌لساون به‌ بانگ كردنى گه‌له‌كانيان بۆ يه‌كتابه‌رستى خواى تاك و ته‌نيا. نه‌وه‌تا قورئانى پيروژ كاتٲك باسى بانگه‌وازى پيغه‌مبه‌ران ده‌كات، جه‌خت له‌سه‌ر نه‌م خاله‌ ده‌كاته‌وه و، ده‌فه‌رموى: ﴿يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (هود: ٨٤) "نه‌ى قه‌ومه‌كه‌م به‌ندايه‌تى خوا بكه‌ن، هٲچ خوايه‌كى ترتان نيه‌ جگه‌ له‌و."^١

به‌لٲى، بانگه‌وازى هه‌موو پيغه‌مبه‌ريك به‌م حه‌قيقه‌ته‌ مه‌زنه‌ ده‌ست پي‌ده‌كات و هه‌ر به‌مه‌ش كۆتايى دٲت.

كۆده‌نگى نه‌م كه‌سايه‌تٲيه‌ ناوازانه - كه‌ له‌ كات و شوٲنى جياواز له‌ يه‌كتردا هاتوون - له‌سه‌ر هه‌مان خال و، بانگه‌واز كردنيان بۆ هه‌مان

١- سورة الأعراف: ٥٩، ٦٥، ٧٣، ٨٥ - سورة هود: ٥٠، ٦١، ٨٤ - سورة المؤمنون: ٢٣، ٣٢

حقیقت، هیچ بواریک بۆ گومان و دوودلی ناهیلیتتهوه که نهوانه بانگهشه بۆ فکریک یان هزریکی تایبعت به خویان ناکمن، به لکو بانگخواز و گهیه نهروی نهو په پيامانن که له لایهن پهروه ردگار یانه وه پیمان گه یشتوه. چونکه ناچیتته عهقلهوه کهسانیک توانا و لیها تنی جیاوازیان هه بیئت و له سهرده می جیاواز و جیتگی جیاوازدا ژبا بن، کهچی نا بهم چهشنه له بابته تیکدا کۆک و یه کرا بن! خو نه گهر ته ماشای ههر قوتابخانه یه کی فلسه فی یاخود رینچکه یه کی فکری بکهین، ده بینین ته نانت له مهسه له زۆر بچووک و لاهه کیسه کانیشدا، ناکۆکی زۆر له نیوان لایه نگرانی هه مان ریبازدا بوونی هه یه، نه گهر چی له هه مان سهرده میشدا بن.

بوونی جیاوازی له بزافه فکریه کانی مرۆفدا و، یه کده نگیش له و کۆرپسا نیلا هییه ی که پیغه مبه ران هیناویانه، به لگه یه له سه ر نه وه ی که یه که میان له هه وه س و ئاره زووی مرۆفوه سه رچاوه ی گرتوه و، دووهه میشیان هه لقولاوی کانگای وه چی و هیدایه ته.

به لئی، کۆده نگیی پیغه مبه ران (ﷺ) له سه ر حقیقه تی ته وحید، یه کینه له تایبه تمه ندیسه کانی مه قامی پیغه مبه رایه تی. هه ربۆیه پیغه مبه ری خوا ده فه رمووی: " أَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. " باشترین شتی که من و پیغه مبه رانی پیش منیش وتومانه بریتیه له: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. " ۱

۱- الموطأ، القرآن ۳۲، الحج ۲۴۶ - عبدالرزاق، المصنف ۴/ ۳۷۸. بۆ چهند ده برینتیکی تری نزیک له مانه وه، پروانته: الترمذی، الدعوات ۱۲۲.

ج - ئاكارى پيغەمبەران

۱ - راستگويى (الصدق)

راستگويى تەوھرى پيغەمبەرايەتتە. بەلەن، نبوھت بە دەورى خولگەي راستگويىدا دەسوورپتەوھ و ھەر شتتەك لە زارى پيغەمبەرانەوھ دەرچىت، مۇرى تەصدىقى پيۋەيە. چونكە ئەوان ھەرگىز شتتەك نالەين پيچەوانەي راستى بىت. قورئانى پىرۆزىش كاتتەك راھى ئاكار و پاىبەرزىي ھەندىك لە پيغەمبەران دەكات، ئەم سىفەتەيان دەخاتە پيش چا و، دەفەرمويى: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ (مریم: ۴۱)

”ھەرۋەھا لە قورئاندا باسى (گۆشەيەك لە بەسەرھاتى) ئىبراھىم بۇ ئەو خەلكە بگىرەوھ، بەراستى ئەو كەسايەتتەيەكى راستگۆ بوو، لە پيغەمبەرانىش بوو. واتە، لە ”لەوحى مەحفوز” يان لە قورئاندا - كە حەقىقەتتەيەكى جىنگىر و نوسخەي لەوحى مەحفوزە - يادى ئىبراھىم بکە. ئەو پيغەمبەرىك بوو لە کردار و گوفتارىدا لەوپەرى راستگويىدا بوو.

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ (مریم: ۵۴)

”موساش باس بکە لە قورئاندا، بە راستى ئەو لە بەلەن و پەیمانەکانیدا راستگۆ بوو، ئەو پيغەمبەر و پەوانە كراوى خوا بوو.”

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿۱۱۱﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ (مریم: ۵۶-۵۷)

”ھەرۋەھا لە قورئاندا باسى ئىدرىس بکە، چونكە ئەویش

پېغمبەرىكى زۆر راستكار و راستگو بوو. بۇيە پېزى زۆرمان لىگرت و پايدار و بەرز و بلندمان كرد.

ئەو دەمەش كە قورئانى پېرۆز وتوويۇى ھاوئى زىندانىيەكەى ھەزرىتى يوسىف (ع.س) مان بۇ دەگىرپتەو، ھەلوتستە لەسەر ھەمان پەسن دەكات و دەفەرموئت: ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصَّادِقُ﴾ (يوسف: ۶۶) ”يوسف ئەى ھاوئى راستگوؤم!“

ئاخر چۆن دەكرت پېغمبەران راستگوئى لە خۇياندا بەرجەستە نەكەن، لە كاتىكدا خواى تەعالا فەرمانى راستگوئى بە كەسانى ئاسايى دەدات و، بە ستايشەو ھە گروئى راستبىزان ناودەبات: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (التوبه: ۱۱۹) ”ئەى ئەوانەى ئيمان و باوھپتان ھىناو، لە خوا بترسن و پارىزكار بن، ھەول بەن ھەمىشە لەگەل راستگوئان و راستاندا بن.“

ھەروھە ئەو دەكاتەو كە تەنيا ئيماندارە خباتكارەكان لە پىناوى خوادا راستگوئ:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ؕ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ؕ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحجرات: ۱۵)

”بىگو مان ئيماندارانى راست ئەوانەن كە باوھپران بە خوا و پېغمبەرى خوا ھىناو و پاشان نەكەوتوونەتە ھىچ گومان و دوودلئەكەو، بە خۇيان و سەر و مالشيانەو تىكۇشاوئ لە پىناوى ئاينى خوادا، تەنھا ئا ئەوانە راستن.“

ا - راستگویمان شایانی ستایشن

قورئانی پیروز ستایشی نهو راستگوئیانه دهکات که راستیان کرد له گهل نهو په یمانه ی به خویان دابوو: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾ (الاحزاب: ۲۳) "مهردانیکی زور ههن له ئیمانداران نهو په یمانه ی داویانه به خوا، راستیان کرد له سهری ژیان و پابه ند بوون پیوه ی و لایان نه دا لی، جا هه یانه په یمانه که ی جیبه جی کرد و مرد له سهری، هه شیانه چاوه روانه، به هیچ شیوه یه ک گوران و لاری پرووی تی نه کردوون."

لیزه دا ده مه ویت هه لویتسته یه ک له سهر نهو نایه ته ی سهره وه بکه م:

نه نه سی کورپی مالیک (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) خزمه تکاری پیغه مبهری خوا بوو. کاتیک پیغه مبهر (ﷺ) ته شریفی هیئا بۆ مه دینه، نه وکات نه نه س ته مه نی ده سالان بوو. دایکی دهستی گرت و بردی بۆ جزووری پیغه مبهری خوا و وتی: "نه ی پیغه مبهری خوا! با نه نه سی کورم به درژیایی ته مه نی له خزمه تاندا بیت." دایکی نه مه ی وت و، کوره که ی به جی هیشت و رویشت.^۱

جا نم نه نه سه ده لی: "نم نایه ته: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...﴾ له بهاره ی "نه نه سی کورپی نه ضر" ی مامم و هاوشیوه کانی نه وه ده دابه زیوه."^۲

کاتیک نه نه سی کورپی نه ضر (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) له په یمانی عهقه به دا پیغه مبهری خوی بینی، که مه ندکیش و شهیدای بوو. به لام له بهر هه ر هویه ک بیت، نه یوانی له جهنگی به دردا به شداری بکا. بیگومان به در پیگه یه کی تابه تی

۱ - أبو یعلی، المسند ۳۰۶/۶ - الطبرانی، المعجم الصغیر ۱۰۱/۲.

۲ - مسلم، الأمانة ۱۴۸ - الترمذی، تفسیر (سورة الاحزاب) ۲-۳.

و دیاری هه‌بوو. جا هه‌روهك چۆن به‌شداربووانی به‌در له نێو هاوه‌لاندا دیار و ناسرابوون، ئاواش نه‌و فریشتانه‌ی له به‌دردا به‌شداربیان کردبوو، له نێو شه‌هلی ناسماندا ناسراو و بژارده بوون. نه‌مه وته‌ی چه‌زره‌تی جوهره‌نیله كه خۆشی له به‌شداربووانی به‌دره و سه‌رکردایه‌تی سوپای فریشته‌کانی کردووه. ^۱ به‌لام وه‌ره بینه‌ و نه‌نه‌سی کوپێ نه‌ضر ته‌م هه‌له‌ی له‌ده‌ست ده‌رچوووه. ئیتر له تاوا ئۆقره‌ی لێ بربوو و خه‌و نه‌ده‌چوووه چاوانی. بۆیه هاته‌هه‌رێ فه‌خری کائینات و ده‌رده‌ دلی خۆی عه‌رز کرد: ”یا رسول الله، ته‌گه‌ر جارێکی تر پووبه‌روو بوونه‌وه‌ی بیباوه‌رانان به‌ نسیب بێ، مه‌گه‌ر خوا خۆی بزانیته‌ چییان به‌سه‌ردا دینم.“ خوای ناگادار به‌ په‌نه‌انترین پازه‌کانی دلی مرۆف، ته‌م نیازه‌ پاک و بیگه‌رده‌ی نه‌نه‌سی قبوڵ کرد و، سالی دواتر له ئوحووددا پووبه‌رووی بێ باوه‌ران بووه‌وه.

ئوحوود.. هه‌ر کاتیک ناوی ئوحوود ده‌بریت، ده‌رووفان ده‌گوشریت و دلته‌نگی ناخمان ده‌ته‌نی. چونکه له‌ویدا هه‌فتا سه‌حابی شه‌هید بوون. کێ ده‌زانی، له‌وانه‌یه له‌ روانگه‌ی ده‌برینی حه‌قیقه‌تیکه‌وه، هه‌روه‌ها ریگه‌رش له‌وه‌ی نه‌بادا به‌هۆی ته‌م یاده‌وه‌ریه‌ تاله‌وه، شه‌تیکی نه‌خوازاو به‌ینه‌ پالی، پوژتیکیان که پیغه‌مه‌ری خوا به‌لای ئوحووددا تی ده‌په‌ری، ته‌م وشانه‌ی له‌ زار هاتنه‌ ده‌ر: **أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ.** ”ئوحوود چیا‌یه‌ که ئیمه‌ی خۆش ده‌وێت و ئیمه‌ش ته‌ومان خۆش ده‌وێت.“ ^۲

ئوحوود چیا‌یه‌ که هه‌لگه‌ران و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریدا سه‌خته. به‌لام جه‌نگی ئوحوود له‌ویش سه‌خته‌ربوو. جا هه‌رچۆنیک بیت، به‌ شیوه‌یه‌کی کاتی هه‌ندیک له‌ هاوه‌لان نه‌یانتوانی وه‌ک پێویست شوینی ئیشکگری خۆیان بپارێزن.

۱- البخاري، المغازي ۱۱ - ابن ماجة، المقدمة ۱۱.

۲- البخاري، الزكاة ۵۴ - مسلم، الحج ۵۰۳-۵۰۴.

تهنانهت سەنگەریشیان گۆرپی و چوونه دەرەوێی ئەو شوێنەیی پێغەمبەری خوا بۆی دیاری کردبوون. بەلام ئەمە تەنھا ستراتییژ و سەنگەر گۆرپینیک بوو، بۆیە دروست نییە بەمە بوتریت "شکست". بەلێ، ئەدەب و حورمەت زانینی ئێمە بەرامبەر بە ئەصحاب (ﷺ) لەم چوارچێوەدا یە.

لەم جەنگەدا پێغەمبەر (ﷺ) بریندار بوو و ددانی موبارەکی شکا. دوو ئەلقە لە خوددەکەیی سەریشی چەقی بە ڕوومەتی پیرۆزیدا و خۆیناوییان کرد. کەچی سەرەرای هەموو ئەمانە، پێغەمبەری ڕەحمەت و لێبوردەیی، دەستەکانی هەلپێی بۆ بارەگای خوای بالادەست و، فەرمووی: **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ**.^۱ "خوایە لە گەلەکەم ببورە چونکە ئەوان نازانن." هەر لەو جەنگەدا ئەنەسی کۆرپی نەضر ئەمسەر و ئەوسەر هەلئەسورا و، لێرە و لەوێ هەولێ دەدا پەیمانەکەیی بەیئیتەجێ کە سالتیک پێشتر دابووی بە پێغەمبەر (ﷺ). ئیتر وا ئەویش وەک زۆرێکی دی بەرەو خالی کۆتایی هەنگاوی دەنا. جەستەیی شەکەتی لەتاو پێکانی ڕم و گورزی شمشیردا کون کون ببوو. کاتیک لە دوا ساتەکانی ژیا نیدا بوو، سەعدی کۆرپی موعاذ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) هاتە لای و، ئەنەس بەدەم زەرەدە خەنەبە کەوێ دوا قسەیی خۆی بۆ کرد: "سلاوم بگەیهنە بە پێغەمبەری خوا. وەللاهی ئیستا لە دامینی ئوحو دەوێ هەست بە بۆنی بەهەشت دەکەم."^۲

لەو ڕۆژەدا ناسینەوێی زۆرێک لە شەهیدەکانی وەک حەزەرەتی حەمزە و موصلەب، کاریکی ئاسان نەبوو. عەبدووللای کۆرپی جەحش (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مەگەر پارچەکانی جەستەیی بەیئیرایەتەوێ لای یەک، ئینجا دەتوانرا بناسرێتەوێ و بریار

۱ - البخاری، الانبیاء ۵۴ - مسلم، الجهاد ۱۰۵ - القرطبي، الجامع لأحكام القرآن ۱۹۹/۴.

۲ - البخاری، المغازی ۱۷ - مسلم، الأمانة ۱۴۸.

بدریٔ: "نهمه خۆیه تی" نهنس بن نهضریش له مان جیساوازتر نه بوو، تا خوشکه که ی نه هات نه ناسرایه وه. خوشکه که ی سهیری نه وه دهسته ی کرد که شمشیری پین هه لگرتبوو - له وانیه ته نها شوین بوویٔ لیدانی بهرنه که وتبیٔ - نه و جا ناسییه وه و به چاوی پر نه سرینه وه وتی: "یا رسول الله، نهمه خۆیه تی."^۱

تیتر نهم نایه ته باسی نه و نازایه تی و جوامیرییه ده کات. نهنسی کوری نهضر به لینه که می برده سر و، تا دوا هه ناسه جهنگا و ته نانه ت مردنیش به درۆی نه خسته وه.

به لئج، پیویسته هه موو که سینک دوا ی وتنی "لا إله إلا الله" تا نه و راده یه له گه ل ناوه رۆکی نه و ته پیروزه دا راستگۆبیٔ، تا وه کو شکۆمه ندی دین و نیمان پارێزراو بیٔ. هه ر بۆیه کاتیٔ کورنانی پیروژ ستایشی نه و جوړه شه هیدانه ده کات، له و روانگه یه وه یه که بینه نمونه و سه رمه شق بو نیمانداران.

به راستی نهنسی کوری نهضر و نهنسی کوری نهضر هه کان راستگۆبیون به رامبه ر به لینه کانیا ن و، سه لماندیا ن که مه ردی مه دیدانی راستی و دروستین. تاخر چۆن وا نه بن، له کاتیٔ کدا نهم وانیه یان له فه خری عالم، هه زره تی موحه مه دی نه مینه وه وه رگرتووه؟! جا هه روه ک نه و سه روه ره راستگۆ و نه مین بوو، نه صحابه کانیشی ناوا راستگۆ و نه مین بوون...

۱ - البخاری، المغازی ۱۷ - مسلم، الامارة ۱۴۸.

ب - له سهردهمی نهفامیدا به "نهمین" ناسرابوو

خه لکی مه ککه هرگیز به ناوی خۆیه وه بانگیان نه ده کرد، به لکو سیفتهی "نهمین" یان ده دایه پالی و به "موحه ممدی نهمین" بانگیان ده کرد... به لئی، به و نازناوه وه ناوی ده رکردبوو. نهمهش چهنده به خته وه رین کاتیک به بیانیان و نیواران به م ویردهی که خویندنی "مُسْتَحْسَن" ه، یادی ده کهینه وه و، ده لئین:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينُ.

مالی خوا (که عبه) به هۆی لافاوه وه درزی بردبوو. خه لکی مه ککهش ده یانویست نۆژهنی بکه نه وه. له و کاته دا به هۆی گێرانه وهی به رده ره شه که (الحجر الأسود) - با بلئین به رده به ختیاره که (الحجر الأسود) - بو جیگه ی پیشووی خۆی، کیشه یه کی گه ورده له نیوان هۆز و تیره کاندایا دروست بوو بوو. چونکه هر هۆزه و ده یویست نه و شکۆیه بهر خۆی بکه ویت. خه ریک بوو جهنگ و به لایه کی مه زن به ریا ببن، تا له کۆتایدا گه یشتنه ریککه وتنیك: هه موو لایه ک ناو برژیوانی و دادوه ریبی نه و که سه یان قبول ده کرد که یه که م کهس ده هاته ناو که عبه وه. نیتر هه مووان به جارێ چاویان بریبووه ده رازه ی بهیت و به مهراقه وه چاوه ریبیان ده کرد یه کیک بیته ژووره وه. له م نیوه نده شدا پیغه مبهری خوا ناگای له هه یج شتیک له مانه نییه. جا هر که سیمای حه زره تی موحه ممد - که دلنیایی ده به خشی به دۆست و دوژمن - لییان به ده رکه وت، گشتیان به جارێ هاواریان کرد: "وا نهمین هات" و رایانگه یاندا که رازین به هر هوکمیك نه و بیدات...^۱

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳/۴۲۵ - حاکم، المستدرک ۱/۶۲۸ - ابن هشام، السیره النبویه ۲۰۹/۱.

به لئی رازی ده بوون، ناخر چونکه متمانهی ته او بیان پیی بوو. ته گهر چی رسول الله (ﷺ) تا نهو کاته به نهرکی پیغه مبه رایه تی رانه سپیترابوو، به لام که سیئک بوو جییی متمانهی هه مووان بوو و خاوه نی هه موو نهو سیفقت و ناکارانه بوو که ده بوو له پیغه مبه ری کدا هه بن.

به لئی، الْفَضْلُ مَا شَهِدْتَ بِهِ الْأَعْدَاءُ. "فهزل و گه وره یی نه وه یه، دوژمن شایه تی بدات." نه وه تا نه بوو سوفیان - که تا نهو کاته - سه رسه ختترین دوژمنی پیغه مبه ری خوا بوو، ته صدیقی راست و دروستی سه روره مان ده کات:

پیغه مبه ری خوا له ریگه ی نیرده کانیه وه، نامه ی بو پاشا و ده سه لاتدارانی ناوچه که ده نارد. "هیردقل" نیمپراتوری رۆمه کانیش، نامه یه کی له پیغه مبه ری خواوه به ده ست گه یشتبوو. هیره قل نامه کی له سه ره تاوه تا کو تایی خوینده وه. نه و جا ناردی به شوین نه بوو سوفیاند، که له و کاته دا به مه به ستی بازرگانی چوبوه شام. له نیوانیاند، نه م و توویژه ی خواره وه روویدا:

- نه وانه ی شوینی دده کون، زیاتر هه ژاره کانن یان ده وله مه نده کان؟

- هه ژاره کان.

- هیچ پاشگه زبونونه هیه ک روویداوه له نیو نه وانه ی باوه ریان پیی هیناوه؟

- تا ئیستا، نه خیر.

- له زیاد بووندان یان کهم بوون؟

- رۆژ به رۆژ له زیاد بووندان.

- له ژیانیدا هیچ درۆیه کتان لی بیستوه؟

- نه خیر، که سان درۆمان لی نه بیستوه.

ئىتر ھىرەقل لەتاو كاريگەرى نامەكە و ئەو وەلامانەى لە ئەبوو سوفيانهو
 بىستنى، كە تا ئەو كاتە دوژمنايەتى پىغەمبەرى خواى دەكرد، خۆى
 پىنەگىرا و ئەم وتانەى لە زار ھاتنە دەر: 'كەسێك بە درێژايى ژيانى درۆى
 لەگەڵ ھىچ كەسێكدا نەكردبێت، مەحالە ئىستا بەدەم خواوہ درۆ
 بكات.'^۱

ئەم بەسەرھاتە - كە تەنھا ئەو لايەنەيان باسكرد كە پەيوەندى بە
 باسەكەوہ ھەيە - دوو بەلگەى تىدایە لەسەر راست و دروستى پىغەمبەرى
 خوا. يەكەمیان ھىرەقلى ئىمپراتۆرى رۆمەكانە، كە لە سەرەوہ قسەكانيمان
 تۆمار كرد. دووھەميشيان وەلامەكانى ئەبوو سوفيانه، كە تەسدىقى
 پىغەمبەرى خوايان دەكرد، ھەرچەندە تا ئەوكاتەش شەرەفمەند نەبووبوو بە
 ئىسلام.

ئەوئەندە ھەيە ھىرەقل نەيتوانى زال بىيەت بەسەر عەشقى مولىك و
 دەسەلاتەكەيدا و، مولىكى حەقىقى و ئەبەدى لە كىس خۆى دا كە تا
 بەردەستى ھاتبوو. بەلئى، ھىرەقل موسولمان نەبوو و نەھاتە رىزى گروى
 بەختيارانەوہ. بەلام لەگەڵ ئەمەشدا قبوول كردنى رىسالەتى پىغەمبەرى خوا
 و، رەفتار نواندنى بە رىز و حورمەتەوہ، نامازەيە بۆ بەسەرەتى ھىرەقل و، لە
 روانگەى ئىمەشەوہ دان پىندانائىكى دلخۆشكەرە.. دانپيانان بە صىدق و
 صەداقەتى رسول اللہ دا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

لەپاستيدا ناوەرۆكى قسەكانى ھىرەقل واتا و نامازەى قووليان تىدایە.
 ناخر نەگەر كەسێك تا تەمەنى چل سالى تەنانەت بە گالتەش، تەنھا

۱- البخارى، بدء الوحي ۶ - مسلم، الجهاد: ۷۴.

درۆیه کی له گهڵ کەسانی ناسیدا نەکردبێ، چۆن دەکرێ له دەمی نزیک بوونەوهی له مەرگدا، درۆ بە دەم خواوه بکات!

"ياسر" بەر له موسولمان بوونی، پرسباری له "عەمار" ی کۆری کرد که بۆ کۆی دەچێ. عەماریش له وهلامدا وتی: "بۆ لای موحه مەد."

ئەم وهلامه بهس بوو بۆ عەمار: "ئەو ئەمینه. خەلکی مەککه وا دەیناسن. ئەگەر وتبیتێ پیغه مەبەرم ئەو پیغه مەبەرە. چونکه هیچ کەس درۆی لێ نەبێستووه."

ئەمە قسە و قەناعەتی چەند کەسیک نەبووه، بەلکو بۆچوونی هاوبەشی هەموو ئەوانە بووه که له کاتی پیغه مەبەرایەتی و پیش بوون به پیغه مەبەرشدا ناسیویانە.

ج - هەمیشە ئامۆژگاری راست پەوی دەکرد

پیغه مەبەری خوا هەرۆک چۆن رێک و راست دەژیا، ناوهای ئامۆژگاری بەردەوامی ئومەتە کە دەکرد تا سەرراست و راستبێ بن. جا لێرەدا به مەبەستی بەهەرە مەند بوون له فەرۆ بەرە کەتی ئەو فەرمودانە، هەندێکیان به نمونە دەهێنینهوه:

اضْمُنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ: اُصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ،
وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَدُّوا إِذَا أُؤْتِمِنْتُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ،
وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ.^١

١- أحمد ابن حنبل، المسند ٣٢٣/٥ - الطبراني، المعجم الكبير ٢٦٢/٨ - المعجم الأوسط ٧٧/٣ -

البيهقي، السنن ٢٨٨/٦.

” شه شتم له خوتاندا بۆ مسۆگەر بکهن، منیش چوونه بههشتتان بۆ مسۆگەر دهکهه:

- که قسهتان کرد، راستگۆ بن.
- که په یانتان دا، بیبهنه سهر.
- ئەمین و دهسپاک بن.
- داوینتان بیارتین.
- چاوتان له ناست هه رامدا بیوشن.
- دهستان له هه رام به دوور بگرن.

بهلئ، پیغه مبهری خوا تیرناسا هه همیشه رێک و راست ژیاوه. داواى ده کرد هه مووانیش هه ر بهو شیوهیه بژین. ته نانهت بهو ”سه داقهت” هه تایبه تیبیهی خۆی، گه یشته خالێک که له نیوان ”نیمکان” و ”جوب” دا بوو. نیت نه مه خالێک بوو که له و دیوییه وه ته نهها و ته نهها ”صیدقی نیلاهی” هه بوو. به ده برینیکى تر، رسول الله (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له راستى و دروستیشدا، به نیو ئاسۆی ﴿قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ (النجم: ۹) دا سهیر و سلووکى ده کرد. بهلئ، راسته نهو له روویه که وه له بازنهى ”نیمکان” دا بوو، بهلام له روویه کى تره وه جیهانى نیمکانى ته په راندبوو. ههروهک ”قازى عه یاض” له باسى میعراج دا دهلئ: ”هه زه تهى موحه مه د گه یشته شوینیک نهیده زانى پئی له کویدا دا بنئ. پئی وترا: ’پیهکت له سه ر پیه که ی ترت دا بنئ.’” بهلئ نهو له هه موو روویه که وه مرؤ بوو، بهلام راستی و دروستییه که ی بۆ وه ها پلهیهک به رزیان کردبووه. نامۆژگارى نیمه ش دهکات له سه ر هه مان خه سلهت و ده فه رموی:

”به‌لینى راستبۆيىم بدهنى و درۆ ناویتهى ژيانتان مه‌که‌ن، منیش به‌لینى
به‌هه‌شتان ده‌ده‌مى.“

له‌ فەرموده‌یه‌کى تردا ده‌فهرموی:

دَعْ مَا يَرِيْبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيْبُكَ، فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِيْنَةٌ، وَإِنَّ الْكُذِبَ رِيْبَةٌ.^١
”واز بی‌نه له‌ شتی‌ک که‌ گومانى لی‌ده‌که‌ی، بۆ شتی‌ک که‌ گومان‌ لیتی نی‌یه.
چونکه‌ راستگۆیى دل‌نیا‌ییه و درۆش گومان و دل‌ه‌راو‌کی‌یه.“

هه‌روه‌ها ده‌فهرموی:

تَحَرَّوْا الصِّدْقَ وَإِنْ رَأَيْتُمْ أَنَّ فِيْهِ الْهَلَكَةَ فَإِنَّ فِيْهِ النَّجَاةَ.^٢ ”هه‌رده‌م به‌شوی‌ن
پراستیدا برۆن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر لاشتان وا بوو به‌ هۆیه‌وه تیا ده‌چن، بزانی که
پزگار بوونی تیدا‌یه.“

له‌ فەرموده‌یه‌کى تردا ده‌فهرموی:

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ.
وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صَدِيقًا. وَإِيَّاكُمْ
وَالْكَذِبَ، فَإِنَّ الْكُذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا
يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكُذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا.^٣

”پێویسته راستگۆ بن، چونکه‌ راستگۆیى پێی پێشاندهره به‌ره‌و چاکه،
چاکه‌یش پێی نیشاندهره به‌ره‌و به‌هه‌شت. که‌سى وا هه‌یه به‌رده‌وام پراست ده‌لێ

١ - الترمذي، القيامة ٦٠ - النسائي، الأشربة ٥٠ - الدارمي، البيوع ٢.
٢ - ابن أبي الدنيا، الصمت ٢٢٧ - مكارم الأخلاق ٥١ - هناد، الزهد ٦٣٥/٢.
٣ - البخاري، اللباس ٦٩، الادب ٦٩ - مسلم، البر ١٠٣-١٠٥.

و به دواى پاستى و پاستگوييدا ده گه پړئ هه تاوه كو له لاي خوا به پاستگو
 (صديق) دهنوسړئ. نه كهن هرگيز درؤ بكن. چونكه درؤ كردن سرده كيشئ
 بؤ خراپه و به دره فتارىي، خراپه كاريش پړئ دؤزه خ پيشان ده دا. كه سى وا هه به
 هه ميشه درؤ ده كات و، به دواى گوفتار و كردارى درؤدا وپله، تا نه وهى له لاي
 خوا به درؤزن (كذاب) تومار ده كړئ.

پزگار بوون و سرفرازي له پاستگوييدايه. مرؤډ نه گهر بشمرئت له پيناو
 پاستيدا، نهوا تنها يهك جار ده مرئت. كه چى هر درؤيهك بؤ خؤى مردنيكه.
 كه عبي كورى ماليك (رضي الله عنه) ده فرموي: ” من به هؤى پاستگوييمه وه پزگارم
 بوو.“ به ئئ، هر كات باس له پاستگويي ده كريت، مه حاله نهومان به بيردا
 نه يهت.

كه عبي كورى ماليك (رضي الله عنه) بليمه تيكي نه وتو بوو، وته كاني هيندهى
 شمشيره كهى و، شمشيره كه شى هيندهى وته كاني تير و برنده بوو. شاعير و
 قسه زانكي به توانا بوو. به شيعره كاني ورهى كافرانى سره وژير ده كرد.
 يه كيكيش بوو له وانى له عهقه به دا به يعه تيان به پيغه مبهرى خوا (عليه السلام) دابوو.
 بؤيه به يه كيك له پيشه ننگه كاني نه نصار داده نرا. به لام هم هاوه له بهر پرتزه
 نه يتوانى به شدارى غه زاي ته بوبوك بكات. ته بوبوك جهنگيكي سهخت و تاقت
 پرووكين بوو. لهم جهنگه دا مشتتيك مرؤډ له گه ل سوپاي بئ شومارى پرمدا،
 هم له جهرگى بيابانى وشك و هه لقرچينه ردا دهسته ويه خه ده هات. بهم نياز
 و خه ياله وه كه وتنه پړئ و نهو قاره مانيتييه يان نواند. نهوان پاداشتى نه مه يان
 بؤ نووسرا، به لام پيكدادان پرووى نه دا و نهو جهنگه ترسناكش تنها له
 يادگه كاندا مايه وه.

پيغهمبەرى خوا (ﷺ) له هەموو غەزاكانى تردا، جوولە سەربازىيەكانى به نهيئى دەهيشتهوه، كهچى نەم جارەيان به ناشكرا كهوتە پرى و هەمووانى بانگهيشت كرد بۆ جيهاد. كهچى كهعب سەرەپاي نەم بانگه‌وازه ناشكرايه‌ش، هەر به‌شدار نەبوو. ئىستبا با له زارى خۆيهوه كورتهيهك له به‌سەر هاته‌كهى ببيستين:

” هەمووان بۆ نەم جەنگە بانگه‌يشت کران. دياربوو جەنگيئى دژوار له پيشدا بوو. بەلام خواى گەوره ته‌قدیری نه‌کردبوو پيشکدادان ڤوو بدات، بۆيه نەم جوولە سەربازىيە ته‌نها له چوارچيويهى نەزمونئىكى پراکتىكىدا مايه‌وه. جا نازانم پيغهمبەرى خوا له سەرەنجامى جەنگه‌كه ناگادار کرابووه‌وه يان نا، بەلام بايه‌خيتكى جياوازي بهم غەزايه دەدا.

منيش وهك هەر كه‌سيئى تر، ناماده‌كارىه‌كانم ته‌واوکرد. ته‌نانهت تا نەو ڤۆژه بۆ هيچ غەزايه‌كى تر ناوا خۆم به چاكي ناماده نه‌کردبوو. زۆرى نه‌برد سەرورهى هەردوو دنيا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) فەرمانى جوولەى دا و سوپا كهوتە پرى. منيش هەر به‌خۆم دەوت: ” هەرچونئىك بىت پيئان ده‌گه‌مه‌وه. ” له‌م ڤووه‌وه متمانه‌م به‌خۆم هەبوو. هيچ سەرقالئيه‌كيشم نەبوو، كه‌چى هەر دەموت: ” نەمڤۆ نا سبهى.. ” هەتا ڤۆژان تپه‌رپين و، گەيشتنه‌وه‌م به‌رسول الله بوو به‌كارئىكى مه‌حال. ئيتەر ده‌بووايه به‌ناچارى چاوه‌رپيم بگردايه.. كرديشم. به‌لام چ چاوه‌روانييه‌ك! هەر سه‌عاتيئى به‌چەندان ڤۆژ ليم ده‌ڤۆيشت.

سەرەنجام هەوالئى گەڤانه‌وهى پيغهمبەرى خوا له هەموو لايه‌كه‌وه ببيسترا. جاخۆ هەموو جارئىك هەر وابوو، هەر كه ده‌نگوياسى نزىكىسى هاتنه‌وهى بلاوده‌بووه‌وه، مه‌دينه سەرله‌نوئى ده‌بووژايه‌وه. ئىستاش خەنده و شادى له‌سەر روخسارى هەمووانه، چونكه پيغهمبەرى خوا (ﷺ) ده‌گه‌رايه‌وه...

له كۆتايدا ساتى چاۋەرپوانكراۋ ھات. سوپاي موسولمانان گەيشتەۋە مەدىنە. پېغەمبەرى خواش (ﷺ) ۋەك نەرىتى خۆي، سەرەتا سەردانى مزگەوتى كىرد و دواي دوو پىكات نوپىژ، دەستى كىرد بە پىشۋازى كىردنى موسولمانان. خەلكى پەيتا پەيتا دەھاتنە خىزمەتى. ئەۋانەش كە بەشدارىيان نەكردبوو، بىانويان دەھىنايەۋە. تەننەت زۆرىك لەۋانەي ھالىيان ۋەك من بوو، بىانويان دەھىنايەۋە و پېغەمبەرى خواش بىانۋەكەي قىبول دەكردن. جا خۆ منىش دەمتوانى ھەمان شت بىكەم، چونكە لە پرووى تواناي قەناعەت پېھىتان و قسەسازىۋە لە ھەموويان شەرەزاتر بووم. بەلام بەبى بوونى ھىچ عوزرىك، چۆن دەكرا لەگەل پېغەمبەرى خوادا درۆ بىكەم. درۆم نەكرد. نەمتوانى درۆ بىكەم. كە چومە خزوورى، بە بزەبەكى سەرزەنشت نامىزەۋە كە دلئى كوناودەر كىردم، پرووى تىكردم و فەرمووى: 'لە كۆي بوويت؟' منىش بە بى كەم و زىياد، ھالەتەكەم چۆن بوو ئاۋا بۆم گىتراپەۋە. لەپاش قسەكانم، پرووى لى ۋەرگىترام و لەژىر لىۋەۋە فەرمووى: 'ھەستە برۆ' نىتر منىش بەم ھالەۋە چومە دەرەۋە. كە ھۆزەكەم منيان بەم ھالەۋە دى، دەورىان لىدام و ھانىيان دەدام منىش بىانۋويەك بدۆزمەۋە تا خۆمى پى دەرياز بىكەم. تەننەت ۋەك بلئى قسەكانيان تاۋىك لە دلئدا جىبى خۆيان كىردەۋە. بەلام بەكسەر ھاتەۋە خۆم و، پرسىم: 'ھىچ كەسىكى تر ھەيە ۋەك من بىت؟' لە ۋەلامدا ناۋى دوو كەسى تىران پى و تم: "مورارەي كوپى رەبىع" و "ھىلالى كوپى ئومەيە". ھەردووكيان دوو صەحابى ناسراۋىش بوون و لە بەشداربوانى بەدر بوون. بەلئى، ئەۋانىش ھىچ بىانۋويەكيان نەھىنا بوۋەۋە و كەۋتبوونە ھالى منەۋە - ئاستغفر اللہ، چوۋبوونە ھۆلئى چاۋەرپوانىيەۋە - ھەردووكيان كەسانىك بوون شايانى چاۋلىكردن بوون. بۆيە منىش پىيارمدا ۋەك ئەۋان بىم و ھىچ عوزرىك نەھىنمەۋە.

لهو ماوهیهدا فەرمانتیک سەبارەت بە هەرسێکمان دەرجوو. ئیتر لەوێ دوای
هیچ موسولمانتیک قسەی لەگەڵدا نەدەکردین. هەردوو هاوێڵەکم خۆیان
خزانده ماله کانیانوه و شهو و پوژ بەبێ وهستان ده گریان. جا له بهر شهوی مز
گه نخبترینیان بووم، ده چوومه دهرهوه و له کاتی نوێژه کانیشتدا له مزگهوت
ناماده ده بووم. به لām هیچ کەس نەیدەدواندم. زۆریه کاتەکانم له مزگهوت
به سههه ده برد. جاری وا ده بوو، بۆ بینینی خەندەیهکی پیغه مبهری خوا به
پروومدا، چەندین ماوهی دوور و درێژ چاوه پوانیم ده کرد. به لām ههیهات،
هه موو جاره کان به دلشکاوایی ده گه پامه وه. نهو زاتهی که هه رگیز خه نده له
پوخساری نه ده پرا، بۆ جارێکیش بێ، ته ماشای نه کردم و بزیه کی به پروومدا
نهواند. زۆر جار که سه لامم ده کرد، چاوم ده پریهه لیوه کانی تا بزنام هه یچ
جووله یه که ده کا یان نا. به لām وه ره بینه، بچوو کترین جووله شی نه ده کرد. زۆر
جار که نوێژم ده کرد، به لاچاوێک ته ماشام ده کرد. کاتیک ده ستم ده کرد به
نوێژ ته ماشای ده کردم، به لām هه ر که له نوێژ ته واو ده بووم، به کسهه نیگا کانی
لی بزر ده کردم. په نجای رۆژی ره بهق ناوا تینه په ری. نیدی که سه کان، جینگه کان
هینه نامۆ بوو بوون له بهر چاوم، وامده زانی له ولاتیکی بیگانه دام.

رۆژتیکیان چووم بۆ بینینی "شه بوو قه تاده" ی ئامۆزام، که زۆره
خۆشده ویست و شهویش منی وه ک گیانی خۆی خۆشده ویست. له دیواری
باخه که یه وه خۆم هه لدا یه ژووره وه و چووم بۆ لای. سه لامم لی کرد، به لām
وه لāmی سه لامه که می نه دایه وه. لیم پرسی: 'بۆ خوا بلێ، باوه ر ناکه ی که خوا
و پیغه مبه ره که می خۆشده ویت؟' شه مجاریش هه یچ وه لāmیکه نه دامه وه. سێ جار
ئهم پرسیاره م لێ دووباره کرده وه، تا له جاری سێهه مدا وتی: 'خوا و
پیغه مبه ره که ی باشتر ده زانن.' شه مه ی وت و به جیبی هه شتم. ده توت دنیا ه
به سه ردا پرووخواه، ناخر هه رگیز چاوه پوانی هه لویستی وام له شه بوو قه تاده
نه ده کرد. دل م پر بوو و دامه پر مه ی گریان.

جارتكيشيان كه له كۆلانه كانى مه دینه دا ده سورا مه وه، گویم لیبوو
 پیاویك سۆراغى منى ده كرد. خه لكه كه ش منیان پیشاندا. پیاوه كه هاته لام و
 نامه یه كیشى به دهسته وه بوو. نامه كه له لایه ن "پاشای غه سسان" وه بو من
 نیررابوو. پاشا له نامه كه یدا بانگه یشتى ده كردم بو مهمله كه ته كه ی و
 نووسی بووی: 'بیستوومه هاوه له كه ت ده سته ردارت بووه و دا پیرپویت. جا بۆیه
 وه ره لای ئیتمه، چونكه كه سانى وهك تو لای ئیتمه قه درو قیمه تیان به رزه ..'
 داوى خویندنه وه ی نامه كه، له دلای خویدا وتم: "ئه مه ش تا قیكردنه وه یه كى
 تره." بۆیه نامه كه م دراند و خسته ناو ئاگره وه.

چله مین پۆژ بوو. پیغه مبه ری خوا كه سیكى نارد تا پیمان رابگه یه نیت كه
 پیوسته له خیزانه كانان دوور بكه وینه وه. منیش به نیراوه كه م ووت: 'چی
 بكم، ته لاقى بده م؟' - ئای به قوریانى وه فای بم - فەرموو بووی كه ته نها
 لییان به دوور بین. نیت به خیزانه كه م وت كه بچیته وه مالى باوكى. له م
 نیه نه ده شدا خیزانه كه ی هیلال به مه رچى خزمه ت كردنى هاوسه ره كه ی، داوى
 مۆله تی كرده بوو. چونكه هیلال كه سیكى به ته مه ن بوو و نه یده توانی ئیشه كانى
 خۆی رابپه رینیت. پیغه مبه ری خواش مۆله تی دا بوو. هه ندیک كه سیش
 پیشنیاری ئه وه یان بو كردم منیش هه مان شت بكم. به لام قبوولم نه كرد.
 راستییه كه ی نه مده زانی هه لویستی پیغه مبه ری خوا له به رامبه ر ته كلیفیکى
 وادا چۆن ده بیئت.

پۆژان هات و پۆژان رۆیشت. په نجا پۆژی ته واومان به م شیویه برده سه ر.
 نه مده توانی چیت به رگه بگرم. دنیا م لی هات بووه وه یه ك و هینده ی گۆر ته نگ
 و تاریك بوویوو. پۆژیکیان هه ره ك پۆژانى تر، نوژی به یانیم كرده بوو و له
 بانیزه ی خانوه كه مدا دانیشتبوم. گویم لیبوو یه كینك به دهنگى به رز ناوی
 منى ده هیئا. دهنگه كه ده یوت: 'مۆده ت لیبی كه عب' نیت هه ر كه ئه مه م

بیست، یه کسر زانیم مهسه له چیه. بویه راسته وخو چومه سوجه وه. ئه و
 رۆژه له دواى نوێژی بهیانی، پیغه مبهری خوا لیخو شبو وغانی راگه یاندبوو. به
 پهله به رهو مزگهوت را مکرد. هه موویان به پیوه وه ستابوون و پیرو زیابیان لی
 ده کردم. "ته لحه" باوهشی پیا کردم و ماچی ده کردم. وام ههست ده کرد
 سهر له نوێ له عهقه به دام. ئه و جا چومه حزووری فه خری کائینات و دهستی
 موباره کیم گرت، ئه ویش دهستی منی گرت - وا ده زاتم ئه گهر له و کاته دا
 مزگینی به هه شتیشی پی بدرایه، به و نه ندازه یه دلخوش نه ده بوو - ئینجا
 فره مووی: 'خوای گه و ره لیتان خوشبوو.' به دویدا ئه و نایه ته ی خوینده وه که
 سه باره ت به ئیمه دابه زیبوو:

﴿ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ
 وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
 لِيَتُوبُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ (التوبة: ١١٨)

"هه ره وه ها ته وه ی ئه و سئ که سه شی وه رگرت که (له غه زای ته بووک)
 دواخران دواى ئه وه ی که زه و ی چهنده فراوانه لییان ته نگ بووه وه، خویشیان له
 خوایان بیزار بوون، دلنیاش بوون که هیهج په نایه ک نییه (له خه شم و قینی خوا
 بیان پارێزێت) جگه له وه ی خوایان بده نه په نای ئه و زاته، پاشان ته وه ی لی
 وه رگرتن، تا ته وه به کهن، به راستی هه ر خوا ته وه وه رگرت و میهره بانه."

له پاش ئه وه ی رسول الله (ﷺ) نایه ته که ی ته و او کرد، عه رزم کرد: "یا رسول
 الله، من به راستگویی رزگارم بوو. په یانیش ده ده م تا له ژیاندا بم، جگه له
 راستی چی تر نه ئیم."^١

١ - البخاری، المغازی ٧٩ - مسلم، التوبة ٥٣-٥٥.

بهائی، حقیقہ‌تی نبووت له‌سەر بنچینهی "صدق" واته پاستگۆیی و راسته‌وی دارپێژراوه. هه‌موو پێغه‌مبه‌ران راستگۆن، پێوستیشه راستگۆ بن. چونکه نه‌گهر بچووکترین هه‌له یان لاری له هه‌ر یه‌کێک له‌م زاتانه‌دا هه‌بێت، که له جیهانی غه‌یبه‌وه فرمانه‌کان دێنن و به‌ مرۆفایه‌تی ده‌گه‌یه‌نن، نه‌وا هه‌موو شتی‌ک سه‌رغۆون ده‌بێته‌وه. نه‌وه‌تا سه‌رجه‌م نه‌و راستیانه‌ی که ده‌بێت ده‌بارهی مرۆفایه‌تی بیزانین، له‌ رێگه‌ی نه‌م مرۆفه‌ بژاردانه‌وه پیمان ده‌گات. نه‌مه‌ش باهه‌تیکی هێنده‌ هه‌ستیاره، بچووکترین هه‌له‌ هه‌لناگریت. بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ له‌م باره‌یه‌وه ده‌فه‌رموی:

﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَنِيزِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾ (الحاقة: ٤٤-٤٧)

"خۆ نه‌گهر (محمد صلی الله علیه وسلم) هه‌ندێک قسه‌ و گوفتاری به‌ده‌م ئێمه‌وه هه‌لبه‌ستایه، نه‌وا به‌ هێز و ده‌سه‌لاتی خۆمان ده‌مانگرت. نه‌وسا هه‌چ که‌سیک نییه‌ له‌ ئێوه‌ به‌ر به‌ست و به‌رگری بکات له‌ ئێمه‌."

به‌راستی پێغه‌مبه‌ری خوا له‌ به‌رامبه‌ر نه‌مر و نه‌هه‌یه‌کانی خوای گه‌وره‌دا، وه‌ک مردووێه‌ک وا بوو له‌ ده‌ستی مردوو شۆردا. وه‌حی به‌ره‌و چ ئاراسته‌یه‌ک بپوستایه‌ وه‌ری ده‌گێرا، ئیتر شه‌ویش هه‌تاهه‌تایه‌ له‌سه‌ر نه‌و ئاراسته‌یه‌ ده‌مایه‌وه. ته‌نانه‌ت نه‌و کاته‌ش که "قوربه‌ت"ی به‌ده‌ست هه‌نا و گه‌یشه‌ خالی کۆتایی، تۆسقالێک له‌م هه‌ستیارییه‌ی له‌ده‌ست نه‌دا بوو. له‌ده‌ستدان با له‌ لایه‌که‌وه‌ به‌هه‌ستیت، بگه‌ر قوولتر بووبوه‌وه‌ و گه‌یشه‌تبروه‌ ناستیک که‌ له‌ توانای که‌سدا نه‌بێت پێی بگات.

د - خاوهنى قسهى خوئى بوو

تا تهمەنى چل سالىى نه كەس ديويه تى و نه كەس ش بىستويه تى
هەزره تى موحه مەد (ﷺ) قسه يە كى دوور له راستى بكات. زاتىك كه له دوايدا
به شهرفى صحابى بوون ده گەشت، ده گيپتتهوه: " له سەردەمى نه فاميدا
له گەل پيغه مبهرى خوادا رتيكه وتين كه له فلانه جيدا يه كتر ببينين - ههروهك
پيشتريش نامازەم پيدا، جاهيليه ت ناوى ئەو سەردەمە بوو كه ئەوى تيا دا
ده ژيا. دەنا ئەو مرۆفه دل و ويژدان رۆشنه، هەرگيز له جهاله تدا نه ژياوه.
بهلكو هەميشه له چوارچيويه ژيانتيكى پيغه مبهرانە دا ژياوه - به لام من
به ليتنه كم له ياد كردبوو. له پاش سى رۆژ كه به بيرم هاتهوه، به پهله به رهو
شويتى ديارى كراو رويشتم. ده بينم وا پيغه مبهرى خوا له وئ له چاوه پروانيدا.
نه پوخسارى به پروومدا گرژ كرد، نه ليشم زوير بوو. تهنه ئەوه ندهى پى وتم:
"ئەى گەنج، ماندووت كردم. سى رۆژه لي ره چاوه پروانيت ده كم." ۱

ه - فه رمايشته گانى ته صديقى ده گەن

ئەو هەر له له دايك بوونيه وه هەزره تى موحه مەد موسته فا بوو. هەر
بۆيه له پاش پيغه مبهرايه تيش چى بووتايه، خەلكى به دل و به گيان باوه ريان
پى ده هينا و پشتراستيان ده كرده وه. به لئى، سەرانسەرى گەردوون ته صديقى
ده كرد و له به رامبهريدا ده يوت: صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. " راستت فه رموو ئەى
پيغه مبهرى خوا" له مه شدا مرۆفه كان تهنه نه بوون، بهلكو به زمانى
موعجيزه كان، هەر "جۆر" ه و نوينه رى خوئى ده نارد و، وهك بلئى به يعه تيان
پى ده دا.

۱ - أبو داود، الأدب ۸۲ - ابن سعد، الطبقات الكبرى ۵۹/۷.

لیره دا ده مه ویت که وانیه که بکه مه وه و تیشک بجه مه سهر بابه تیک که به
 گرنگی ده زانم: دهر پرنه نورانییه کانی قورئانی پیروژ و فرمایشته
 به نرخه کانی سهروه رمان (ﷺ) له پرووی ره چاو کردنی په یوه ندیی نیوان زات و
 سیفات و نه سمانه وه، دارای پله یه کی هیئنده به رزن، که نه فیله سووفه کان له
 پرتگی عه قله وه و، نه نهولیا کانیش به ههنگاوه کانی دل و، نه نه صفیاش به
 په هندی رۆح، نه یانتوانیوه - و ناشتوان - بگه نه ئاستیکی وه ها له دهرک و
 دهر پرن.

به لئی، نهم رۆحه به رزانه له ده می سهر که وتنیان به پله کانی که مالدا،
 هه میسه پیشانیانداوه و پیشانیسی ده دن که نه وان ههر ده رۆن و ده رۆن، له
 کۆتایی ههر مه نزلتیکیشدا که پیی ده گهن، راستی و دروستیی
 فرمایشته کانی قورئان و سوننه تیان بۆ ده رده که ویت و، به که شف و
 مو شاهه دوه چیژی فرموده کانی پیغه مبهری خوا ده که ن.

به لئی، هه موو نه و فرمودانه ی پیغه مبهری خوا سه باره ت به ئولو هییه ت
 (خوایه تی) فرمونی، وا نه مپۆ له لایه ن شاره زایانی نه و بواره وه دانه دانه
 ته صدیق ده کرین و، ده کرینه بناغه و بنچینه ی لیکۆلینه وه کانیان. ته نانه ت له
 باسی خوایه تی و حشر و زیندوو بوونه وه و قه ده ردا، له کۆمه له مه سه له یه کی
 هیئنده هه ستیار و ورد دواوه - له گه ل پاراستنی هاوسه نگی نیوانیان - که
 پیشینه کان و پاشینه کانیش نه ک ههر دهسته و سانه له په ی پی بردنیدا، به لکو
 نه گهر گریمانه ی "نه بوون" ی نه و فرموده نوورینانه بکه یین، نه و ه هیچیان
 نه یانده توانی له م بواره دا تاکه وشه یه کیش بلین.

له حه زره تی عومهر و عه مری کوری نه ختاب (ﷺ) ده گپرنه وه: "
 رۆژیکیان پیغه مبهری خوا دوا ی نویژی به یانی سهر که وته سهر مینه بر و هه تا
 نیوه رۆ وتاری بۆ داین. ئینجا نویژی نیوه رۆی بۆ کردین و دووباره چوه وه سهر

مینهبر و تا عهسر بهردهوام بوو. له پاش نویژی عهسریش، سدرله نویی چووه وه
 سهر مینهبر و تا کاتی خۆرئاوا بوون و تاری بۆ داین. باسی چیی کرد و
 دهرباره ی چی دوا؟ تیگه یشتن له هه مووی زۆر زه جمه ته. به لام ده توانریت
 بو تریت باسی هه موو نهو شتانه ی کرد که تا نهو کاته باس نه کرابوون. به لئی،
 له به دیهینانی به که مه وه دهستی پیکرد. ههر له به کهم تۆوه وه که له ره جمی
 بووندا چینرا، تا خه لقی گهردوون و، به دیهینانی مرۆ و، قۆناغه به که له دوای
 به که کانی خهلق. دواتر دانه دانهی نهو پرووداوانه ی باسکرد، که تا پۆژی
 قیامهت به سهر مرۆفایه تیدا دین.

به لئی، نهو پیغه مبه ره نازداره (ﷺ) قولاییه کانی رابردووی ته ی کرد و،
 باسی تایبه تمه ندی و سیفه تی هه موو پیغه مبه ران - تا ده گاته حه زره تی
 ناده م- ی کرد. نهوجا روانینی ناراسته ی داها توو کرد و، هه موو دیمه نه کانی
 تا مه حشهر و به هه شت و جهه ننه می خسته پروو. نه مه له کاتیکدا که نهو
 هیچ کتیبیکی نه خویندبووه وه و زانیاریشی له کهس وه رنه گرتبوو. ده ی
 که وایب هه موو نه م شتانه ی چۆن ده زانی؟ به لئی، به کیک هه بوو که هه موو نه م
 شتانه ی فیر ده کرد، بئ گومان نه ویش زاتی الله (جَلَّ جَلَالُهُ) بوو که به هه موو
 شتیک زانا بوو...

نهو بابه تانه ی باسی لیوه ده کردن، ههر له عه رشه وه تا فهرش، له ویششه وه
 تا قولاییه کانی زه وی، ههر هه مووی له لایهن "گوتاری بیژی نه زه لی" به وه
 فیرده کرا. ته نانه ت مرۆفی نه م سهرده مه ش باوه ری وایه که مومکین نییه نهو
 زانیاریانه به ریگه به کی تر به ده ست ببن. نه مه ش خۆی له خۆیدا به لگه به کی
 تره له سهر راستی بیژی ره سوولی نه که ره م (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

۱ - البخاري، بدء الخلق ۱ - مسلم، الفتن ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳۴۱/۵.

سەرورەمان باس لە پیغەمبەرانى پيش خۆى دەكات و، ئەدگارەکانیان دەناسينیت و هەرودە کو تابلۆيەك - بە هیلەکانى رووخسارىشيانەوه - دەياختە پيش چاوان.^۱ ئەهلى كيتابى ئەو سەردەمەش بى هيج پەخنەيەك هەموو ئەمانەيان قبوڵ دەکرد و دەيانووت: ”بەئى وايە، وەسفى پيغەمبەران لەكتيبەکانى نيمەشدا هەر وا هاتووە.“^۲ جا نایا كەسيك كە تەورات و ئينجیل يان كتيبىكى تری نەخویندبيتتەوه و، پیغەمبەرانى پيش خۆى هەم بە وردترین شیوه و بەو چۆنيتييهى كە لە كتيبەکانى پيشوودا باسكراوه - تەنانهت ئەو شتانەش كە لەواندا باس نەكراوه - وەسف بكات و، لەم كارەشيدا لە لایەن شارەزايانى ئەم بوارهوه تەصديق بكریت، ئايا ئەمە نايیتە شاهید و بەلگە لەسەر صيدقى رسول الله و راستى دەعواكەى؟!

روونکردنەوهى ئەو چەند لایەنەى كە هەولماندا لە نيو كەوانەيەكدا عەرزيان بكەين، سنوورى توانستى من تپەر دەكات. وا نازام خوینەريش - كە حالى وەك حالى منە - زۆر لەمە جياوازتر بيت. بەئى، بۆ ئەوهى مرؤف بگاتە ئاستيك كە لەم جۆرە بابەتانە تيبگات و كەسانى تريش تيبگەيەنيت، سەرەتا پيوستە خودى خۆى بگاتە پلەى تەصديقى ئەو بابەتانە. بەلام نيمە پالپشت بە وتەى ئەو كەسانەى كە باوەرمان وايە ئەم پايەيەيان بەدەست هیناوه، دەليين: شايتى دانى سەدان هەزار ئەوليا و ئەصفا كە پلە پلە لە بەرز بوونەوه دان و، ئەو فەيلەسوف و دانايانەش كە هەريان بە زانست رۆشن بووتەوه لەسەر ئەوهى كە پیغەمبەرى خوا لە هەر بابەتيك دوايیت،

۱ - بۆ نمونە برواننە: البخاري، الأنبياء ۲۴ - مسلم، الأيمان ۲۶۶ - ۲۷۸.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۷ - البيهقي، دلائل النبوة ۲/۷۴ - ۱۰۰ - الخليلي، السيرة الحلبية ۱/۲۹۸.

فرمایسته کانی له لوتکه‌ی ئەو بابەتەدان، مەودایەکی تری صیدق و راستپەوی ئەو پێک دەهێنیت.

بەلێ، دان پیاوانی ئەم کەسە بژاردانەش پیشانی دەدات کە پێغەمبەری سەرۆەر(ﷺ) له هیچ گوفتاریکیدا پێچەوانە‌ی واقع نەدواوه. جاخۆ قسەکانی له خۆیەوه نەبوون، تا نادروستی توخنی بکەوت! ئەو هەردەم دەمی بە پەيامە ناسمانییەکان پشکوتبوو و، وتەکانی ببوونە ئاوینە‌ی بێگەردی وەحی. هەر لەبەر ئەمەیه کە بووئە "سولتانی وتە"ی هەموو زەمان و مەکانیک.^۱

ئەو لایەنە‌ی لێرەدا دەمانەوت زیاتر لەسەری بوەستین، ئەو هەوالە غەیبییانە‌یه کە تاییەتە بە چەند رووداویکی داها‌توو‌وه و پێش چوارده سەده، پێغەمبەری خوا ئامازدی پێداون و، کە کاتیشی ها‌توو‌وه، وەك خۆی روویانداوه. بێگومان هەریەك لەم رووداوانەش راست و دروستیی حەزرەتی موحمەد(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دەردەخەن. بەلام بەر لەو‌ی بچینە ناو بابەتە‌کە‌وه، مەسەلە‌یه‌ك هەیه پێم باشە کە مێك هەلۆیستە‌ی لەسەر بکەین، ئەو‌یش لێکدان‌وه جیاوازه‌کانە سەبارەت بە مەسەلە‌ی "غەیب" بەلێ، ئەمەش لەو بابەتە هەستیارانە‌یه کە پێویستە بە وردی و سەرئە‌جوه توێژینە‌وه‌ی لەمە‌ر بکریت.

۱ - ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴾ (النجم: ۳-۴) " قسە و گوفتاری له

نارەزوو و هەوسە‌وه نییه. بەلكو تەنها نیگا و وەحیی خوا‌ییه.

غہیب له روانگہی صیدقہ وه

وشہی "غہیب" له قورنانی پیرۆزدا، له چہندین ئایہ تدا و بہ شیوہ
جیاوازه کانییہ وه باسکراوه:

﴿ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا
يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴾ (الانعام: ۵۹)

" کلیلی هه موو شاراوہ کان و زانیی هه موو نهینییه کان به دهست خویه و
هه ر لای نه وه، کهس نایانزانییت جگه له و زاته هه رچی له سه ر و شکانییه (له
گیاندار و بی گیان و گیا و دار و زینده وه رانی ورد و درشت له سه ر زه وی و له
تووی خاکدا) خوا پیی ده زانییت، هه روه ها هه رچی له ده ریاکانیشدا هه یه (له
زینده وه ری هه مه جوړ و ماسی سه یر و سه مه ره) ئاگای لییه تی و هیچ گه لایه ک
ناکه ویتنه خواروه خوا پیی نه زانییت، هه روه ها ده نکیک یان توویک له
تاریکایه کانی زه ویدا نییه، نه وه ده نکه چ شیدار بییت یان وشک بییت، هیچ شتیکی
نیه له خوا په نهان بییت و له (لوح المحفوظ) دا، یاخود له دؤسیه و ده زگای
تاییه تیدا تومار نه کراییت ."

له م ئایه تدا باس له وه کراوه که "غہیب" به ته وای له لای خوی گه وره یه
و غه یری نه و - به چه زه رته موحه مه دیشه وه - کهسی تر نایزانییت. مه گه ر
خوی گه وره خوی سه روه رمان به م شیوہ ناهیتیته ئاخوتن؟

﴿ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي
مَلَكٌ إِن اتَّبَعْتُمْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا
تَتَفَكَّرُونَ ﴾ (الانعام: ۵۰)

” ئەى محمد (صلى الله عليه وسلم) پييان بلى: من پيتان ناليم گەنجينه كانى خوا لاي منه، هەرەها لە نهيىنى و شاراوەكانيش هيچ نازانم و ئاگادار نيم و پيتان ناليم بەراستى من فريشتەم، بەلكو تەنها شويتى ئەو دەكەوم كە بە وهى و نيگا پيم دەگات، (هەرەها) پييان بلى: ئايا كويز و چاوساغ وەك يەكن؟ ئايا بۇ بيرانا كەنەو و تينا فكرن (لەو راستيانه).“

﴿قُلْ لَا أَمَلٌ لِّتَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الاعراف: ۱۸۸)

” ئەى محمد (صلى الله عليه وسلم) پييان بلى: كە من ناتوانم هيچ قازانج يان زەرەريك بەخۆم بگەيەنم مەگەر ويستى خواى لەسەر بيت، خۆ ئەگەر غەيبم بزانيايه ئەوا چاكەى زۆرم كۆدە كردهو بە خۆم و هيچ ناخۆشيه كيشم تووش نەدەبوو، من هيچ شتيك نيم تەنيا ترسيئەريك (بۇ ياخييه كان) و مزەدە ريشم بۇ كەسانيك كە باوەر دەهين.“

لە سورەتى ”الجن“ يشدا بەم شيويه هاتووه:

﴿عَلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿۱﴾ إِلَّا مَن أَرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿۲﴾ لَيَعْلَمَنَّ أَن قَدْ أَتْلَعُوا رِسَالَتِي رَيْبَ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۳﴾﴾ (الجن: ۲۶-۲۸)

” ئەو زاتە زاناي نهيىنى و شاراوەكانە، كەسيش لە نهيىنى و شاراوەكانى ئاگادار ناكات. مەگەر بۇ پيغەمبەريك خوا خۆى رازى بيت، ئەو كاتە فريشتە دەكاتە پاسهوانى لە بەرو پشتهو، تا خوا چاك بزانييت و ئاگادار بيت لەو هى بەريكوپيكي بەيام و پيئموويى پەروەردگاريان گەياندوو، هەرچەندە خوا

بههه موو ئه و شتانهش ئاگاداره كه كردوو يانه و پي هه ستاون و هه موو شتيك لاي ئه و زاته به ژماره ئامار كراوه.

ئيتاستاش له ژيتر روژشايي ئه م نايه ته دا، ده توانين شيكاريكي له م جوژه بكهين: بانگه شه كردني ئه وه ي كه ” پينغه مبهري خوا به ره هايي غه يبي ده زاني. ” زياده رو ييه. ههروهك چو ن ئه وه ي بووتريت ” هيج غه يبي نه ده زاني. ” كورتره وييه. به ئي، پينغه مبهري خوا (ﷺ) له خو يه وه غه يبي نه ده زاني، به لام له ريگه ي ئاگادار كردنه وه و هه وال پيداني پهروه ردگار ييه وه، به شيويهك ده يزاني - ههروهك زانيشي - هه ره ده توت له بهرده م شاشه يه كدا دانيشتووه و سه رجهم ئه و رووداوانه ي كه تا روژي قيامت رووده دن، به هيله گشتي و بنه ماكانيانه وه راڤه ده كات و ده ياغخاته پيش چاوي مروفايه تي.

خو ئه و بابتهش كه ئيمه ده مانه وي ت به ورد ي هه لو ئسته ي له سه ر بكهين، هه ره ئه مه يه. ئه و له خو يه وه هيج ي نه ده وه ت، به لكو گشت قسه و ناخواتينيكي، وه جيي پهروه ردگار بوو. جا كه هه وال ده ر و ئاگادار كه ر خواي گه و ره بوو، ئه و نه ك ته نها سه رداري هه ردوو جيهان، به لكو ته نانه ت كو مه له كه سان يكي پينگه يشتووش له نيو ئومه تدا، له شي وه ي كه رامه تدا ئاگاداري غه يب ده كر ئينه وه. ئه وه تا ره سوولي سه ره و ره (ﷺ) له فه رمووده يه كدا ده فه رموي ت: ” له نيو ئومه ته كه مدا كو مه ليك ” مله مون ” هه ن. ”^۱ ” مله مون ” يش ئه و كه سانه ن كه مه زه ره و به هره مه ندي ئيله ماي خواين.

حه زه رته ي عومه ريش (ﷺ) يه كي كه له وانه. ئه وه تا كاتي ك له مزگه وت وتاري هه يني ده دا، بيني وا سوپاي موسو لمانان كه له دووري چه ندين روژه

۱ - القرطبي، الجامع لأحكام القرآن ۱۳/ ۱۷۴ - ابن حجر، مقدمة الفتح الباري ۱۰۳ - الفتح الباري ۵۱۶/ ۶ - الغزالي، إحياء علوم الدين ۳/ ۲۴ - ههروهه برونه: البخاري، الانبياء ۵۴ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۳.

پری ده جه نگان، خمریکه له لایهن سوپای دوژمنه وه له بهری شاخه که وه گه مارۆ ده درتین. بۆیه له بهرامبهر ئهم دیمه نه دا وتاره که ی پری و له سهر مینبهره وه سی جار هاواری کرده "سارییه" که سهر کرده ی سوپاکه بو: "ئهی سارییه، بۆ لای شاخه که." حه زه تی سارییه ش به بیستنی ئهم ده نگه، ناگاداری بۆسه که بوویه وه و گه مارۆ که ی پوچهل کرده وه. ^۱ له لایه کی تره وه چه ندین زاتی وه لی وه ک "موحیه ددینی عه ره بی" و "مه ولانا جه لاله دینی پۆمی" و "ئیمامی په بانی" و "موشتاق نه فهندی" و سهدان نه ولیای تریش، چه ندین هه والیان له داها توو داوه و، پۆژگاریش راستیی هه واله کانیانی ده رخستوه. هه موو ئه مانه ش را ده ی دل په یوه سستی نه و زاتانه به په سوولی نازداره وه دووپات ده که نه وه و، رایده گه یه نن هه موو نه و واریداتانه ی به هره مه ندی بوون له "میشکاتی موحه ممدی" یه وه سه رچاوه ی گرتوه. ئیتر دوا ی ئه مه، تیگه یشتن له وه ی که نه و زاته - به ئیزنی خوا - تا چ ئه ندازه یه ک کراوه بووه به پووی غه ییدا، حه والهی ئیدراک و هزری خوینه ری نازیز ده که یین.

جا نه گه ر نه و که سانه ی پیغه مبه ری خوا پیی گه یاندوون، ئا به م جهۆره مه زه ری ئیلهام بن و دلیان والا بیته به پووی سه ره ئیلاهییه کاندآ و، تا نه و را ده یه ش له غه یب ناگادار بکریته وه، بۆ ده بی ناگادار کردنه وه ی سه ردار ی هه ردوو جیهان - که نه گه ر هه ر خو ی به ته نها بخریته تابه کی ته رازووه وه و سه رجه م ئومه ته که شی له تاکه ی تر دا، نه و تاکه ی پیغه مبه ری خوا سه نگینتر ده بیته ^۲ - له غه یب - وه ک یه کیک له موعجیزه کانی - به دوور بزانیته ..؟

کتیبه به ناوبانگه کانی فه رمووده، نزیکه ی سی سه د موعجیزه ی له م جهۆره ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) باس ده که ن. به شیکی زۆری نه و هه واله

۱ - أبو نعیم، دلائل النبوة ۵۷۹ - البیهقی، الاعتقاد ۳۱۴.

۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۷۶/۲ - الدارمی، المقدمة ۳.

غەبىبىيانهش، وەك خۆي ھاتونەتە دى و، ئەوانى تىرىش چاۋەروانى كاتى سەرھەلدىانىان دەكەن. ئىمە لىرەدا ھەموو ئەو ھەوالانە ناھىتىن، بەلكو تەنھا چەند غونەيەك دەھىتىنەو، تاوہكو بىرۆكەيەكمان لەمەر بابەتەكە بداتى. ئەو نمونانەش پۆلىن دەكەين بۆ سى كۆمەلەي سەرەكى:

يەكەم: ئەو ھەوالە غەبىبىيانهى تايبەتن بە سەردەمى خۇيەو.

دوۋھەم: ئەو فەرمائىشتانەى سەبارەت بە داھاتوۋى دوور و نزيكەو فەرموۋى.

سېھەم: ئەو دەرپرېنە پر موعجىزاتانەى كە بە شىۋازى "سەھلى مومتەنيع" (السهل الممتنع)^۱ فەرموۋى و، لەپاش پىشكەوتنى زانستەكان حەقىقەتەكانيان روون بووئەو.

۱- بۆ زانىارى زياتر تىكايە پرواننە: كىتېبى وتەكان، وتەى بىست و پىنجەم، ل ۵۷۱ - ۵۷۲.

ئا لەو کاتەدا کە هەرکەسە و پرسیاری شتێکی دەکرد، یەکیەک لە ئامادەبووان کە زۆر چاک لەو حالەتە پۆچیەیی پێغەمبەری خوا تیگەیشتبوو، بە ئێ، کە لە عومەر (رضي الله عنه) یە کراست لە جیبی خۆی راپەری و، فەرمووی: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. ” رازی بووین الله پەرورەدگارمان و، ئیسلام دینمان و، حەزرتی موحمەدیش پێغەمبەرمان بێت. ” ئەم وتە ناسک و پڕ واتایانەیی حەزرتی عومەر، دەروازەیی بەرووی ئەو سەرودە ئێنایی بەخشاندەدا ناوەلا کرد، کە لە ناخی پێغەمبەری خوادا شەهیان دەهات. ئیتر تەجەللیاتە جەلالییەکان، شوێنیان بۆ شەمالەکانی ئونس بەجێهێشت.

ئەم رووداوە، لە حەزرتی ئەو سەحایانەدا روویدا کە مزگەوتیان پڕکردبوو. هەر هەموویان تەصدیقی فەرماشته کانی پێغەمبەریان دەکرد و، وەك بلیتی بە بێدەنگ بوونیان دەیانوت: ” راست دەفەرموویت ”

٢ - نێمامی موسلیم دەگێرێتەو: پراویی حەدیسە کەش حەزرتی عومەر (رضي الله عنه) .. دەفەرمویت: ” لە غەزای بەدردا بووین. پێغەمبەر (ﷺ) ستراتژیی جەنگە کەیی بەتەواوەتی دارشتبوو و مەیدانی جەنگە کە دەگەرا. لە پڕیکدا روانینە کانی بڕیە ئەودو پەردە کانی غەیب و، نیگاکانیشی روو لە ئاسۆکانی داھاتوو، بە دەستی موبارەکی ئامازەیی بۆ چەند شوێنیەک کرد و، فەرمووی: ” سبەینی، ئیترە جیگەیی کوژرانی ئەبوو جەهلە، ئیترەش هی عوتبە و، ئەمەش جیبی شەبیبە و، وەلیدیش لێرەدا دەگەوزیت... ” وە چەندەها ناوی تریشی ژمارد. ” لەپاش کۆتایی هاتنی جەنگە کە، حەزرتی عومەر سوێند

١ - البخاري، العلم، ٢٩، الدعوات، ٣٥، الفتن، ١٥، الاعتصام، ٣، مسلم، الصيام، ١٩٧، الفضائل، ١٣٧، ١٣٦.

ده خوات و، ده لئيت: ” پيغه مبهري خوا ناماژهي بۆ چ شوئيتيك كردبوو، ناوها هه موويانمان لهو شوئيتانه دا به مردوويي ديته وه.“^۱

به لئى، نهو مرؤفانهي كه تا له ژياندا بوون، به زمانيان ته صدیقی پيغه مبهريان نه ده كرد، وا ئيستا به جهستهي مردويان، شايه تي ده دن له سه ر سيدق و راستگزيي نهو پيغه مبهره نازيزه. به لئى، پيغه مبهري خوا هه وائي نه دا و، هه وائه كانيشي بئ نه وهي سانتيميك بترازين، وهك خزيان ده هاتنه دي.

۳ - ئيمام نه جمه دي كورپى حه نبه ل له موسنه ده كهيدا نه م پروداوه ده گيرپيته وه:

جاريكيان پيغه مبهري خوا (ﷺ) له مرگه وت له نيئو هاوه لاندان دانيشتبوو، له ده رفه تيكدان فه رمووي: ” پاش كه ميكي تر مرؤفيكي نووراني لهو ده رگايه وه ديتته ژوره وه. نهو كابرايه له چاكترين مرؤفه كاني يه مه نه و ناوچه واني جيده ستي فريشته ي پيويه. “ پاش ماويهك كابرايهك هه ر بهوشپويه كه پيغه مبهري خوا وه سفي كردبوو هاته ژوره وه. له حزووريدا چؤكي دادا و، موسولمان بووني خؤي راگه يانند. نهو مرؤفه سيما پاك و روخسار دره وشاويهش، كه نمونه ي نه ده ب و ويقار بوو، جگه له ” جهريري كورپى عه بديلالاي به جعلي “ كه سي تر نه بوو.^۲

۴ - ئيمامي به ييه قتي له ” دلائل النبوة “ كهيدا نه م پروداوه ي خواره وه ده گيرپيته وه: نه بوو سوفيان له كاتي فه قمي مه كه كه دا موسولمان بووبوو، به لام هيشتا به ته واري ئيمان له دليدا جيگير نه بووبوو. جاريكيان كه پيغه مبهري خوا ته وافي كه عه بي ده كرد، نه ويش لهو ناوه دا ده سوورپايه وه. لهو كاته دا

۱ - مسلم، الجنة ۷۶ - النسائي، الجنائز ۱۱۷.

۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳۵۹/۴ - ۳۶۰، ۳۶۴.

ئەو ھى بەخەيالدا ھات كە: ” داخۇ دەبىت چۆن بىت گەر سەرلەنۇي سۇپا رىك بىخەمەو ۋە بەرەنگارى ئا ئەمە بىمەو؟ ” رىك لەو كاتەدا پىغەمبەرى خوا(ﷺ) ھاتە لاي و، بە ئەسپاسى ئەم قسانەى دا بەگوئىدا: ” دىسانەو ھەشكست خواردوومان دەكردىت. ” ئىدى ئەبوو سۇفیان لە مەسەلەكە ھالى بوو. ئەو ئىمانە لەرزۆكەى تا ئەو ساتەو ھەختە ھەببوو، لە پرىكدا جىگىر بوو. ئىتر لە شۆتىنى خۇى ئۆقرەى نەدەگرت و، ھەر دەپوت: ” داواى تۆبە و لىخوشبوون دەكەم لە خواى گەرە. ”^۱

باشە دەبى كى ھەوالى ئەم خورپە ئانىيەى دلى ئەبوو سۇفیانى بە پىغەمبەرى خوا گەئاندىت؟ ئەبوو سۇفیان بەم ھەئۆستەى دەرىدەخست كە ھەزرتى موھەمد(ﷺ) رەوانە كراوى پەرورەدگارە و راستبىزە لە گوفتارە كانىدا...

۵ - كىتەبە بەناوبانگەكانى فەرموودە ئەم رووداوى خوارەو ھەمان بو دەگىرنەو: عومەبرى كورپى ۋە ھەب - كە بە ” پىاۋە شەتەنەكە ” ى سەردەمى جاھىلىي ناسرابوو -^۲ لەگەل ” صەفوانى كورپى ئومەبە ” دا رىككەوتن. بەگوئەى ئەم رىككەوتنە، عومەبرى كورپى ۋە ھەب بەبىانوى كورپەكەبەو كە لەئىو دىلەكانى بەدردا بوو، دەچوو ھەدەنە ۋە بە شمشىرە ژەھراۋىبەكەى پىغەمبەرى خواى دەكوشت. لە بەرامبەر ئەمەشدا، صەفوان قەرزەكانى عومەبرى دەبۇارد و ھەر شىكىشى بەسەردا بەھاتايە، سەرپەرشتى كردنى خىزانەكەبى دەگرتە ئەستۆ.

۱ - البيهقي، دلائل النبوة ۱۰۲/۵ - ابن كثير، البداية والنهاية ۴/۴۴۸.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲۱۲/۳ - ابن الاثير، أسود الغابة ۴/۳۰۰.

عومەير شمشیره كەي تيز كر د و بەرەو نامانجە كەي كەوتەري. كاتيك گەيشتە مەدينە، برديان بۆ مزگەوتە كەي رسول الله ﷺ. عومەير كەسيك نەبوو متمانەي پي بكرت، ھەربۆيە ئەصحاب نەياندەويست بە تەنھا لەگەڵ پيغەمبەري خوادا بە جيبي بەيلن. ھەر ھەموويان ەك قەلەيك لە گوشت و خوين، بەدەوري پيغەمبەري خوادا ريز بسوون و چاوديريان دەكرد. ئينجا پيغەمبەري خوا ھۆي ھاتنەكەبي پرسى. ئەويش لە ەلامدا كۆليك درۆي ريخست. بەلام پيغەمبەري خوا باوەري بە ھيچ كاميان نەكرد. لە كۆتاييدا سەرورەي ھەردوو جيهان پتي وت: ” مادام تۆ راستيي نادركيني، ئەوا با من پيت بليم.“ ئينجا پيغەمبەري خوا(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) باسي ئەوەي بۆ كرد كە چۆن لە مەككە لەگەڵ صفوان ريككەوتوون لەسەر كوشتني پيغەمبەر و، چ گفتوگۆيەك لەنيوانياندا روي داو، بۆ دوور و دريؤبي ھەمووي بۆ گيرايەو. عومەير بە بيستني ئەمانە كاس و ورمابوو. بۆيە بي سي و دوو، دەستي موبارەكي پيغەمبەري گوشي و موسولمان بووني خۆي راگەياند. ھەزرەتي عومەير دواتر لە پيناوي سەرخستني ئيسلامدا، ھيندە كۆششي كرد، تا ئەوەي لە ريگەي ئەوەو چەندەھا كەس بە ئيسلام شادبوون.

پيغەمبەري خوا لە كۆيوە گويبیستی ئەم گفتوگۆيەي نيوان عومەير و صفوان بوو؟

لەگەڵ بووني ئەو دووريبە لە نيوانياندا، كۆ ئەم ھەوالەي بە سەرورەمان گەياند؟

جا با باوەرداران و ئەوانەش كە باوەريان نيبە، لە ھەولتي ھونجەكردني ئەم رواداوە و ھاوشيوەكانيدا بن و، ئيمەش بچينە سەر برگەي دواتر...

١- الطبراني، المعجم الكبير ١٧/٥٦-٦٢ - ابن الاثير، أسود الغابة ٤/٣٠٠-٣٠١.

دووهم

ئەو ھەوالانەى پەيوەندیان بە داھاتوو دە ھەيە

أ - لەسەردە مێكى نزیكدا

ئیمامى بوخارى و موسلىم لە ئوسامەى كورى زەيدەوہ (رضي الله عنه) دەگێرنەوہ: ھەزەرەتى ئوسامە، كورى "زەيدى كورى حاريشە" يە و خۆشەويستى پيغەمبەرى خوايە. ھەركات ھەزەرەتى ھەسەن يان ھوسەينى لەسەر رانیکى داينايە، ھەزەرەتى ئوسامەشى لەسەر رانەكەى تری داھەنا. جارتيكيان پرووى كرده ھەرسيتيان و، بەم جۆرە دوعاى كرد: "خودايە پەحم بەمانە بكە، چونكە منيش پەھميان پيئەكەم."^۱

پيغەمبەرى خوا (ﷺ) لە دوا رۆژەكانى ژيانى موبارەكيدا ئوسامەى كرده سەر كردهى ئەو سوپايەى كە نامادەى كردبوو بۆ جەنگان لەگەڵ رۆمەكان و، نەركى تەمى كوردنى دوژمنانى خواى لەو ناوچانەدا پى سپاردبوو، كە پيش چەندىن سال باوكى تيادا شەھيد كرابوو.^۲ بەلام كە ئوسامە بينى تەندروستى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) بەرەو خرابى دەچى، سوپاكەى راگرت و، تا وەفاتى سەرورمان نەبختە جوولە.^۳

ئەم ئوسامەيە دەليت: "رۆژتيكيان لە خزمەتى پيغەمبەردا بووم. چووبووہ سەر بانيژەى يەكيتك لە خانووہ بەرزەكانى مەدينە و، تەماشاي دەورويەرى دەكرد. لەو بەينەدا فەرمووى:

۱- البخارى، الادب ۲۲ - احمد ابن حنبل، المسند ۲۰۵/۵

۲- البخارى، المغازي ۸۷ - ابن كثير، البداية و النهاية ۳۰۴/۶ - ۳۰۵.

۳- ابن سعد، الطبقات الكبرى ۲/۲۴۹ - ابن كثير، البداية و النهاية ۳۰۴/۶ - ۳۰۵.

إِنِّي لَأَرَى مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ. ” ئىستا له نيتو ماله كانتاندا ههروهك باران بارين، دابارينى فیتنهكان ده بینم.“^۱

پێغه مبهرى خوا ئه مەى وت و لیمان جیا بووه وه.. له پاش ئه و، كووچه و كوولانه كان له تاو ته وژمى فیتنه كان ده یاننالا نند. به ئى، حه زه ته عومهر و حه زه ته عوسمان و حه زه ته عدلى (ﷺ) وهك قوربانى ئه و فیتنه شه هید کران. ههروهك بلئى فیتنه كانیش به زمانى به لا و موسیبه ته كانیان، به پێغه مبهرى خوا یان ده وت: ” صَدَقْتُ ...“

۱ - فیتنه كان

حه زه ته عومهر (ﷺ) به درژایى ژيانى له سه ره له ئدانى ئه م فیتنه ده ترسا. رۆژێكیان كه له ناو كوورێكى هاوه لانداندا له مزگه وت دانیشتبوو، پرسى: ” كهس هه یه له ناوتاندا ده نگویاسى ئه و فیتنه بزانیته كه پێغه مبهرى خوا هه وائى سه ره له ئدانى دابوون؟ “ هاوه لئى به ریز حوزه یفه هاته وه لام: ” به ئى ئه ی ئه میرى ئیمانداران من ده یزانم. “ له به رامبه ر ئه مه دا حه زه ته عومهر فه رمووى: ” تۆ كه سیكى بویر و چاونه ترسى، ئاده ی بو مان باس بكه. “ ئه ویش فه رمووى: ” فیتنه و به لاى مرؤف له كه سوکار و سامان و نه فس و مندال و دراوسیدایه، به لام نوێژ و رۆزوو و سه ده قه و فه رمان كردن به چاكه و رینگری كردن له خراپه، ده بنه كه فاره ته ئه و به لا یانه و ده یان په وینه وه. “ حه زه ته عومهر فه رمووى: ” نه خیر، من ئه مانه نا پرسم، به لكو مه به ستم له و فیتنه یه كه وهك شه پۆلى ده ریا شه پۆل ده دن. “ ئینجا حه زه ته عومهر یفه فه رمووى: ” ئه ی ئه میرى ئیمانداران، جا تۆ چیت داوه له وانه، له نیتوان تۆ و

۱ - البخارى، فضائل المدينة ۸ - مسلم، الفتن ۹.

ئەو فیتنانەدا دەرگایەکی داخراو ھەییە. " لە پاشان ھەزرەتی عومەر پرسى: " نایا دەرگاھە دەکریتەو ھە یان دەشکیتنری؟ " ھەر کە حوزەیفە وتى " دەشکیتنری، " ھەزرەتی عومەر راچلەکی و بەدەنگیکى لەرزۆکەو ھە ئەم چەند وشەیی لەزار ھاتەدەر: " کەوابى ئەو دەرگایە ھەرگیز جاریکى تر داناخريتەو. "

جا کە دواتر ھاوھەلان لە ھەزرەتی حوزەیفەیان پرسى: " داخۆ ھەزرەتی عومەر (رضي الله عنه) دەیزانى ئەو دەرگایە خۆیتەتى؟ " لەو لامدا پىنى وتن: " ھەرۆک چۆن دەیزانى لە دواى شەو رۆژ دیت، ئاواش دەیزانى کە مەبەست لەو دەرگایە خۆیتەتى. " ^۱

بەلئى، باش دەیزانى کە ئەو بروت، ئەو دەرگا داخراوانەى تايبەتن بە یەکرپزىی ئومەتى موحەمەدەو، دەکریتەو، و فیتنە و فەساد لە گەل خۆیدا دەیبات و، لەنێو ئومەتیشدا بیروپرای ھەمەچەشن و رەوتى جۆراوجۆر سەرھەلەدات...

ھەزرەتی عومەر ئەمانەى دەزانی. چونکە ھەوالدەرى ئەم پروداوانە، زاتى صادق و مەصدق، فەخرى کائینات، ھەزرەتی موحەمەد موسستەفا بوو (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

کە رۆژیشى ھات، ھەرۆک چۆن پیتەمبەرى خوا ھەوالئى دابوو، ھەرۆا پرویدا. ھەزرەتی عومەر لەلایەن فارسىکى خائینەو درایە بەر خەنجەر. ھەر لەو رۆژەدا کە ھەزرەتی عومەر درایە بەر خەنجەر، زامىکى قول و برىنىکى بەسۆش لە جەرگى یەکرپزىی موسولماناندا دروست بوو. بەرەى نەیار زۆر بەچاکى ئامانجەکەى ھەلبژاردبوو و، تیرە بى وىژدانەکەشى رىک و راست

۱- البخارى، موآقت الصلاة ۴ - الصوم ۳ - مسلم، الفتى ۲۶ - ۲۷

نامانجه که ی پینکابوو. بهائی، به وهفاتی نهو، فیتنه و نازاوه کان وه ک بلیسی بوونه لافاو و جیهانی نیسلامییان رامالی. بیگومان نه مه له لایه که وه کۆست و په ژاره که کی گه ورد بوو، به لام له لایه که تره وه، به لگه که کی هینده به هیز بوو، ههروه که نه وه ی به زمانی رووداوه کان له نه ستیره کانی ناسمان: "لا اله الا الله محمد رسول الله" بنوسریت...

۲ - سه ره که وتن

له سونه نی نه بو داوود و سه حیخی بوخاریدا نه م به سه رهاته مان به رچاو ده که ویت، که خه بابی کور ی نه رهت (ﷺ) بۆمان ده گه پرتسه وه. پوخته ی به سه رهاته که ش نه مه یه:

" له سه رده میکی پر نازار و نار په حمیدا، پیغه مبهری خوا (ﷺ) له په نای که عبه دا دانیشتبوو و، سه ریوشه که ی داوو به سه ریدا. کی ده زانی نه مجاره شیان تووشی چ نازار و سووکایه تیه که بوو بیت؟! نهو سه رده مه بوو که هه موو باو و نه ریه کانی جاهیلی، وه که چه که له دژی موسولمانان به کار ده هینران. هیشتا له به ندی کۆیلایه تی نازاد نه کرابووم. خاوه نه که م و گه وره کانی تری مه که که به جوژی نازاریان ده دام، که چیر توانای به رگه گرتنم نه ماوو. جا که بینیم پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ته نه یه، یه که سه ر خۆم گه یاندى و عه رزم کرد: 'نه ی پیغه مبهری خوا، نایا له په روه رده گار ناپار پیتسه وه تا کۆمه کی و سه ره که وتنمان به هاناوه بنیریت؟' - وای ده زانی رسول الله خیرا ده سه ته کانی به رز ده کاته وه و ده که ویتته دوعا کردن.. نه که هه ر نه وه نده، به لگو چاوه پروانی ده کرد دوعای خراپیشیان لیبکات - به لام پیغه مبهری خوا دوور له م چاوه پروانیانه، نه مانه ی خواره وه ی فرموو:

” سویند به خوا، نومته کانی پیش ئیوه ئەشکهنجی زۆر سهختریان چهشتروه. هه یانبوو ده خرایه ناو چالوه و به مشار ده کرا به دوو کهرتهوه، کهچی هیشتا له دینه کهی پاشگهز نه ده بووه وه. یاخود هی وایان هه بوو گوشت و ئیسقانی له یه کتر جیا ده کرانه وه و، تۆسقالئیک له رزه نه ده کهوتسه ئیمانیه که یه وه. وه لّاهی خوی گه وره ئه م کاره ته واو ده کات و به ئه نجامی ده گه یه نیت، به لام ئیوه په له ده کهن. رۆژئیک دادیت سوار له ”صهنا” وه ده روات بۆ ”حه زره مهوت” و جگه له ترسی ناژه له درنده کان، ترسی هیچ شتیکی تری نابیت.”^۱

هه روه ها حه زره تی ”عه دبی کوری حاتم” که فه رمووده یه کی هاوشیوه ی ئه مه ی له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ریوایه ت کردووه، باس له وه ده کات به چاوی خۆی ئه و رووداوانه ی دیووه که پیغه مبه ری خوا هه وائی روودانی دابوون.^۲

۳ - ” تۆ یه که م که سی که پیم ده گه یه ت ”

پیغه مبه ر (ﷺ) له یه کئیک له رۆژه کانی ئه و نه خۆشییه ida، که بووه هۆی کۆچکردنی بۆ خانە ی هه میشه یی، حه زره تی فاتیمه ی - ئه و فاتیمه یه ی که بی هاوتابوو له ناسکیدا و، له هه لئسوکه وت و، نیگا قووله کانیدا هه ر ده توت خۆیه تی - بانگ کرد و چهند شتیکی چرپاند به گویدا. حه زره تی فاتیمه به بیستنی ئه و وتانه، گریه و فیغانئیکی وای کرد، هه مووانی راچله کاند. له پاش که میك، دیسانه وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) چهند شتیکی تری به گویدا

۱ - البخاری، المناقب ۲۵ - مناقب الأنصار ۲۹ - الأکراه ۱ - أبو داود، الجهاد ۹۷.

۲ - البخاری، المناقب ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۷/۴.

چرپانده وه. نه مجاره یان هیئده شادی گرتی، هه رکه سی بیبینیایه وایدە زانی له هه موو ده رگاگانی به هه شته وه بانگهێشت کراوه.. له راستیدا به لای نه وه وه هه رواش بوو. به لئی، تا به و شیوه یه دلخۆش و شادمان بوو.

ئهم پروداوه له چاوی دایکی ئیمانداران هه زه رته ی عایشه (رضی اللہ عنہا) بزر نه بوو. پاش که میك هۆکاری نه و پروداوه ی لی پرسی، به لام هه زه رته ی فاتیمه پیسی وت: ”ئهمه پازینکی تایبه ته به پیغه مبه ری خواوه.“ و هیهچ شتیکی تری نه درکاند. به لام له دوا ی وه فاتی فه خری عالم (رضی اللہ عنہ) کاتیک هه زه رته ی عایشه جاریکی تر لیتی پرسیه وه، هه زه رته ی فاتیمه به م جو ره وه لامی دایه وه: ”له جاری یه که مدا، پیغه مبه ری خوا هه وائی وه فاتی خو بی پیدام، بو یه گریام. (به لئی، وه فاتی نه بی به جو ریک خستییه گریان و، نو قمی فیغانی کرد، نه وه تا چوارینه کانی نه و رۆژی به سه بو نه وه ی دنیا به یئیتته گریان:

مَاذَا عَلَيَّ مِنْ شَمِّ ثُرْبَةِ أَحْمَدَا أَلَا يَشُمُّ مَدَى الزَّمَانِ غَوَالِيَا
صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَانِبُ لَوْ أَنَّهُمَا صُبَّتْ عَلَى الْأَيَّامِ عُدُنَ لِيَالِيَا

”که سیک بو نی خو لی مه زاره که ی هه زه رته ی موحه ممدی کرد بی، چ گه ره که یه تی به دوا ی بو نی تر دا بگه ر ئی؟ به لا و کاره ساتیکی وام به سه ردا پرژاوه، نه گه ر به سه ر پرژا گه ره کاند ا برژانایه، هه موویان ده بوونه شه وگار.“

له جاری دو وه میشدا، مژده ی نه وه ی پیدام که من یه که م که س ده بم له ناو خێزانه که یدا، که پیسی ده گه م.. نیتر له به رته وه دلخۆش بووم.“^۲

له دوا ی شهش مانگ، نه ویش به باوکی شاد بو وه وه.. ئهم وه فاته ی هه زه رته ی فاتیمه ش ته صدیقی پیغه مبه ری خوا ده کات و، ده لیت: ”صَدَقْتُ“

۱- الذهبي، سير أعلام النبلاء ۲/۱۳۴.

۲- البخاری، المغازی ۸۳ - مسلم، فضائل الصحابة ۹۸-۹۹.

۴ - صلوح و ناشته‌وایی

له فەرمووده‌یه‌کی پیرۆزدا، که له لایهن زۆرینه‌ی ئەوانه‌ی فەرمووده‌یان
گیراوه‌ته‌وه پیاویت کراوه، پڕۆژیکیان پێغه‌مبهری خوا(ﷺ) له وتاردا ناماژه
بۆ هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن ده‌کات و، ده‌فه‌رمووت:

إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ
الْمُسْلِمِينَ.^۱

” ئەم کۆرەم سه‌ییده، به‌شکۆم پڕۆژێ له پڕۆژان خوای گه‌وره به‌هۆی
ئەمه‌وه، ناوێژی بچاته نێوان دوو کۆمه‌لی مه‌زن له موسوڵمانان.“

به‌ئێج، ئەو که‌ری کۆری که‌ریه. نه‌وه‌ی پێغه‌مبهری خوایه.. گه‌وره و
پایه‌داره. پڕۆژیک دیت ته‌نها له‌به‌ر ئەوه‌ی جو‌دایی و ناکۆکی نه‌که‌وتیه ناو
ئومه‌ته‌وه، ده‌ستبه‌رداری ئەو خیاڵه‌ت و سه‌لتنه‌ته ده‌بیته که پێی سپی‌راوه
و، به‌م جو‌ره‌ش ده‌یسه‌لمینیت که چۆن سه‌ییدیکێ کۆری سه‌ییده. بیست و پینج
یان سی سالی‌ک تیپه‌ر نه‌بووبوو به‌سه‌ر قسه‌کانی پێغه‌مبهردا، که یه‌ک به‌ یه‌ک
هاته‌ندی.

له دوا‌ی هه‌زره‌تی عه‌لی، ئەمه‌وییه‌کان هه‌زره‌تی هه‌سه‌نیان له‌به‌رامبه‌ر
خۆیاندا دیته‌وه. به‌لام هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن(ﷺ) پیاوی ناشتی و نارامی بوو،
بۆیه به‌ وازه‌ینانی له سه‌رجه‌م مافه‌کانی خۆی، ناشته‌وایی خسته نێوان ئەو
دوو سوپایه‌ی موسوڵمانانه‌وه که له لیواری به‌یه‌کدا پژاندا بوون. ئیتر به‌م

۱ - البخاری، الصلح ۹ - الترمذی، المناقب ۳۰.

جوړه - نه گهر به شتو هیه کی کاتیش بیټ - توانی پیښگریی له فیتنه یه کی ترسناک بکات. ^۱ شاعیر چند جوان وتویه تی:

کَرِيمُ بْنُ كَرِيمٍ بْنِ كَرِيمٍ وَجَدَهُ خَيْرُ الْأَنْامِ

”نهو (حسهن) که رمی کوری که ریمه. جا چوڼ وا نه بیټ، له کاتی کدا که باپیری باشت رینی مرؤفه کانه و مایه ی شانازی بوونه وهرانه.“

کاتیک پیغه مبه ر (ﷺ) هه والی نهم پرووداوهی دا، حزره تی حسهن هیشتا مندالیکي بچکولانه بوو. ته نانه ت له وانیه هه ر تی شنه گه یشت بیټ له وهی پیغه مبه ری خوا ناماژه بو چی ده کات. واته، نهو له بهر نه وهی پیغه مبه ری خوا وای فهرمووه، بهم کاره هه لنه ساوه، به لکو پیغه مبه ری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بویه نه وهی فهرمووه، چونکه ده یزانی حزره تی حسهن وا ده کات. به لئ، حزره تی حسه نیش ته صدیقی باپیری ده کات و، چه ندین سال دواتر پینی دهوت: ”صَدَقْتَ“

۵ - سه ده یه کی ته واو ده زی

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده سستی خسته سهر سهری ”عه بدوللای کوری بوسر“ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) و، فهرمووی: ”نهم منداله سه ده یه کی ته واو ده زی، نهو بالوو کانه ی روخساریشی لاده چن.“ ده گپ رنه وه نهو زاته سه د سالی ریک ژیا و بالوو که کانی روخساریشی لاچوون.^۲

۱- ابن کثیر، البداية والنهاية ۴۵/۸ - ابن حجر، الأصابة ۷۲/۲.

۲- الطبراني، مسند الشاميين ۱۷/۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۸۹/۴ - البزار، المسند

۴۳۱/۸ - ۴۳۲ - حاکم، المستدرک ۵۴۵/۴.

جا ههروهك چۆن پيغهمبهر(ﷺ) به پيئي نهيني نايهتي: ﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ
 مِنَ الْأُولَى﴾ (الضحى: ٤) هه ساتيكي ژياني له چاو ساته كاني پيشووتريدا،
 بهر زتر ده بووه وه، پله يه كي تري كه مائي ده بري و، ههردهم حالي پيشوتري به
 بهر اوورد له گهلا حالي دواتريدا، به كه م ده بيني و، بهم هزيه شه وه له رۆژيكددا
 سه د جار "استغفار" ي ده كرد،^١ بهو شيويه شه نوممه ته كه ي رۆژ دواي رۆژ
 ههنگاوئيك زياتر له ناسين و تيگه يشتني پيغهمبهره كه ياندا بهر وه پيش ده چن
 و، له بهر امبهر هاتنه ديي ئه وه هه والانه ي سه بارهت به داهاتوو دابووني،
 ئيمانين تۆزتيك زياتر ده بيت و، روو له پيغهمبهره نازداره كه يان ده لئين:
 "به راستي تۆ پيغهمبهر ي خوايت."

ب - داهاتووي نزيك

ئيستاش ده مانه ويته كه ميك له سه ر ئه وه نمونانه بوه ستين، كه له رووي
 واده ي زه مه نيبه وه له سه ر ده مي پيغهمبهر ي نازيزمانه وه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دوورن
 و، زياتر له وه سه ر ده مانه وه نزيكن كه ئيمه ي تيدا ده ژين. ته نانته
 هه نديكي شيان روويان له م سه ده يه ي خو مانه . كو مه ليكي تري شيان چا وه پوان
 ده كر يت له سه ده كاني دواتردا بينه دي. فه رموون ئيه وه چه پكيك له وه نمونانه:

١ - هه واله كاني خه نده ق

زۆربه ي كتيبه كاني سه يره و فه رمووده، ئه م به سه ره اته مان بو
 ده گير نه وه: "موسولمانان سه رگه رمي هه لكه ندي خه نده ق بوون به ده وري

١ - البخاري، الدعوات ٣ - مسلم، الذكر ٤١-٤٢.

مهدينه دا. لهو كاته دا تاشه بهرديكي زه به لاج هاته ريمان، كه به هيچ جورتيك له جيبي خوي نه ده جوولا. له كاتي هه لكه نندني خنده قه كه دا، پيغه مبهري خواش (ﷺ) له گه لماندا به شدار بوو. ته نانهت جار جارهش بو بهر زكر دنه وهي هي زي مه عنه وي مان، ده يفه رموو:

اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ ١

” پهروه ردگار، جگه له ژياني ناخيرهت، ژيانيكي تر نيه. ده سا له ته نصار و موهاجيرين خوش بيه.“

ته صحابيش بهم وتانهي رسول الله ده كه وتنه جوش و، له بهرام بهر يه وه ده يانوت:

اللَّهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنَّ لَاقِنَا ٢

” پهروه ردگار، نه گهر تو نه بوويتايه ئيمه نه ده گه يشتينه هيدايت، نه نوژومان ده كرد و، نه زه كاتيشمان ده دا. ده كه وايه سه كينهت و نارامي خوتمان به سهردا ببارينه و، له كاتي روويه رووبونه و شهاندا له گه ل دوژمن راگير و دامه زراومان بكه.“

نه وان ته نانهت بچووك ترين دهردي خوشيان دهرده لاي پيغه مبهري خوا. بويه خالي شم تاشه بهر ده شيان عهرز كرد. بهر پرائي كور ي عاذيبي ته نصاري (ﷺ) ده لئيت:

١- البخاري، المغازي ٢٩ - مناقب الأنصار ٩ - مسلم، الجهاد ١٢٦ - ١٢٩.

٢- البخاري، المغازي ٢٩ - مسلم، الجهاد ١٢٣ - ١٢٥.

"سکالای تاشه بمرده که مان برده لای پیغه مبهری خوا. شهویش تشریفی موباره کی هینا و، "بسم الله" لی کرد و چه کووشیکی لیدا. بهم پیاکیشانه سی یه کی بمرده که ی شکاند و، فرموی: "الله اکبر، کليلة کانی شام پی دران. سویند به خوا، نیستا کۆشکه سووره کانیاں ده بینم." پاشان چه کووشیکی تری لی دا و سی یه کی تری شکاند و، فرموی: "الله اکبر، کليلة کانی فارسم پی به خشران. سویند به خوا، نیستا کۆشکه سپیه کانی مه داین ده بینم." پاشان چه کووشی سیه می لیدا و، باقی بمرده که ی ورد کرد و، فرموی: "الله اکبر، کليلة کانی یه مه تم پی به خشران. سویند به خوا، نیستا ده رگا کانی سه نعا له بهر چاومن."^۱

ئهوه بوو چهند سالیك تی پهری که خوی گه و ره به شمشیری گه و ره سه رکرده کانی وهك "سه عدی کوری نه بی وه ققاص" و "خالیدی کوری وه لید" (ﷺ) فتحی هه موو نه و ناوچانه ی بو موسولمانان ناسان کرد و، کليلة کانیشیان ته سلیم به که سایه تی مه عنه وی پیغه مبهری خوا کران. دیاره نه مهش به لگه یه کی تر بوو له سه ر راستگویی نه و پیغه مبهره (ﷺ). جا ده بوو هه ر واشبووایه، چونکه نه و بو نمایندیه ی و پهیره و کردنی راسته وی هاتبوو. ته نانه ت نه گه ر - به فرزی مه حال - نه و شتانه ی فرموو بوونی "ده بیست" له راستیدا نه شبوونایه، نه و خوی گه و ره بهس بو نه وه ی خۆشه ویسته که ی به درۆ نه خاته وه، نه و شتانه ی ده هینایه بوون.

۱- أحمد ابن حنبل، المسند ۴/۳۰۳ - النسائي، السنن الكبرى ۵/۲۶۹ - ابن كثير، البداية و النهاية ۴/۱۱۶.

جا چۆن وا نهییت! له کاتی کدا تهنا نهت ده رباره ی "به پرائی کوری مالیک" که یه کی که له هاوه له ناوداره کان و تراوه: لَوُ اُقَسَمَ عَلَی اللّٰهِ لِأَبْرَهُۥٓ^۱ "سویند له سهر ههر شتی که بخوات، خوی گه وره نهو سوینده ی بۆ به جی دینیت." واته شه گهر چه ره تی به پراء سویندی له سهر هاتنه دیی شتی که بخوار دایه، که هاتنه دیشی مه حال بووایه، خوی گه وره بۆی ده هی نایه دی. جا ههر له راستیشدا هاوه له به پریزه کان له جهنگدا به پرائیان پیش ده خست و، وه ک بلیتی ده یانویست سه رکه وتنی خۆیانی پی مسۆگهر بکه ن.^۲ تۆ بلیتی خوی گه وره نه م تاییه تمه ندیه خه لاتنی یه کی که له هاوه لان بکات و به پیغه مبه ره که ی خۆی نه به خشی؟ نه وه نده هه یه پیغه مبه ری خوا رووداوه کانی ده یینی، ئینجا باسی ده کردن. به لئ، خوی گه وره نهوی ناگادار ده کرده وه و، نهویش رایده گه یانده ...

۲ - مزگینی ئاسایش و دهوله مهندی

عه دی کوری حاتم ده گپری ته وه. (عه دی، کوری حاتم می تاییه. پیشتر مه سیحی بوو. به لام به رده وام له گه راندا بوو تا پیغه مبه ری خوی دۆزییه وه، نهو زاته ی دۆزییه وه و گه یشت به سه رفرازی) نه م سه حاییه به پریزه به م شیویه ده دویت: "رۆژیکیان له حزووری پیغه مبه ری خوادا باسی هه ژاری و نه بوونی و، تالانکاری چه ته کان ده کرا. نهویش فه رمووی: 'رۆژی که دیت، ئافره ت به ته نها له حیره وه ده چیت بۆ که عبه و جگه له خوی گه وره له هیچ شتیکی تر ناترسی.'^۳

۱ - الترمذی، المناقب ۵۴. (نهو هاوه له به پریزه ی له فه رمووده که دا ناوی هاتوه، "به پرائی کوری مالیک، که برای چه ره تی "نه نه سی کوری مالیک" ه له باوکه وه.")

۲ - حاکم، المستدرک ۳/۳۳۱ - البیهقی، الشعب الایمان ۷/۳۳۱ - ابن حجر، الاصابه ۱/۲۸۱.

عهدی دهلیت: کاتیکی گوئیستی نه مانه بووم، سه رسام مابووم. له دلی خومدا ده موت: جا تا ریگر و چه ته کانی هۆزی "طانی" مابن، شتی وا چون ده بیئت؟ پیغه مبهه (ﷺ) بهرده وام بوو له سه ره مایشته کانی: 'رؤژیک دیت گه نجینه کانی کيسرا له نیوانتاندا دابهش ده کرتت.' منیش پرسیم: نهی پیغه مبهه ری خوا، مه بهستان له گه نجینه کانی کيسرای فارسه؟ نه ویش له وه لامدا فه رمووی: 'به لئ، مه به ستم گه نجینه کانی کيسرای فارسه.' نیتر نه وهندهی تر واقم ورما - چونکه کاتی ئه م ناخواتنه پرووی داوه، تیمپراتۆریه تی فارس له پرفیزترین و پرشنگدارترین رۆژه کانی ژیانیدا بووه - پیغه مبهه ری خوا بهرده وام بوو: 'رؤژیک دیت، پیاو که سیک نادۆژیته وه زه کاته که می بداتی.' عه دی ده لئ: من به چاوی خۆم دوانه که می یه که مم دیت، خوا یاری سیته میشیان ده بینم."^۱

عه دی، ئه م ماوهی سیته مه می نه ده دی. به لام رۆژیک هات، که سانیک ئه و ماوهیه شیان دی: له سه رده می خه لافه تی عومه ری کوری عه بدولعه زیزدا (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ئه و راستیه ی که پیغه مبهه ری خوا باسی کردبوو، ههروهک خۆی هاته دی.^۲ ئه و ده ولته مه زنه، که سی ده ولته تی وهک تورکیای ئیستای له خۆ گرتبوو، له پرووی دابهشکردنی داهاته وه گه یشتبووه ئاستیک که تاکه هه ژاریکی تیدا نه ده بینرا. وا نازانم موپاله غه مان کرد بیئت نه گه ر بلتین: "پتوه ری گوزه رانی نه مریکا و هه ندی له ولاتانی خۆرناوا به راورد به پیوه ری گوزه رانی ها ولاتیان له و سه رده مه دا، به جۆریک نزمتره که هیه چ به راورد کردنیک هه لئاگریت."

۱- البخاری، المناقب ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۷/۴.

۲- عبدالله بن عبدالحکم، سیره عمر بن عبدالعزیز ۱۱۰ - ابن کثیر، البداية و النهایه ۱۹۴/۶ - ابن حجر، الفتح الباری ۸۷/۱۳.

نهمه له گهڻ ٺهوي له دهولته ته دهولته منده کاني نه مڙدا، دابه شکر دني داهات هيٺده ناهوسه ننگه، له پال ٺهوانه دا که ڙياننکي زور خوشگوزه رانيان ههيه، که سائينکيش هن که له نيو خول و خاشاکدا ڙيان به سهر ده بن. که چي لهو سرده مه دا ٺه ناهوسه ننگيه ش بهري لي گيرابوو.

۳ - شهيد بونوي عه مام

موسولمانان سرگره رمي بونياتناني مزگهوتي نه بهوي بوون. هه ريه که و ئيشيکي ده کرد. هه يان بوو خشتي دروست ده کرد. هه يان بوو ده يگواسته وه و هي واشيان هه بوو ديواري داده نا.. به دلتياسه وه پيغه مبهري خواش (ﷺ) له نيو ٺهوانه دا بوو که کاريان ده کرد.. به لي، ٺهويش له سهر پشتي خشتي ده گواسته وه. له دهره فتيکدا "عه مام" هاته لاي پيغه مبهري و له سهر پشتي خشتي دوو خشتي هه لگر تبوو.. وه که بيه ويٺ ناز بکات، وتي: "يا رسول الله، نه ها دوو دانه يان خستو ته سر شام." پيغه مبهري خواش زهرده خه نه يه کي کرد و، به دم سږيني ته پوتوزي رو خسار ييه وه، ٺه و رو دا وه دلته زينه ي پي راگ ياند که ريک پاش سي سال دواتر به سهر يدا ده هات: وَيْحَكَ! تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَّةُ. (يا خود: اَبْسِرْ! تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَّةُ.^۱ "مژده بي عه مام، تاقمه ياخي بووه که ده تکورن." بهم شيويه، هه والي دايه و ناگاداري کرده وه له وه ي که له لايهن ٺه و پيږه ياخي بووه وه ده کوژر يٺ، که له حه زره تي عه لي هه لده گه رينه وه.^۲

به لي، له جنگي "صفين" دا حه زره تي عه مام، له ريزه کاني سوپاي حه زره تي عه لي دا بوو، هه له وه جه ننگه شدا شهيد کرا. ته نانه ت لايه نگراني

۱ - الترمذي، المناقب ۳۳۴.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲۵/۳ - ابن كثير، البداية و النهاية ۲۱۷/۳.

حەزرەتی عەلی، ئەمەیان وەك بەلگەیهك بۆ ناحەقیی لایەنی بەرامبەر دەهێنایەوه و، دەیانوت: ”كەوابێ تاقمە یاخی بووە كە ئێوەن.“^۱ بەلێ، ئەگەرچی لە صفیندا خۆینی حەزرەتی عەمار پڕا، بەلام هەر دڵۆپە خۆنیتکی وەك ئەوه وابوو كە لە بەرامبەر پیغەمبەری خوادا بلیت: ”راستت فەرموو.“

بەلێ خۆینەری نازیز، ئەگەر ناگادارکردنەوهی خوای گەورە نەبیّت، مرۆڤ چۆن دەتوانێ ئەم شتانه بزانیّت؟ ئەو تا لە فلیمه خەیاڵییەکانی ئەمڕۆدا دەبینین هەندێ پێشبینی و كەهانەت سەبارەت بە رووداوەکانی داھاتوو دەکرێن. لە راستیدا ئەمە کاریکی هێندە سەختیش نییە، چونكە هەموو ئەو پێشبینییانە، چەندەھا پێشەکی و سەرەتایان هەیە.. كەمێك لیھاتوویی لە پێكەوهنان و دارشتنی رووداوەكان، بەسە بۆ ئەوهی مرۆڤ لەم جۆرە بابەتانەدا خەمڵاندن بکات. بەلام لە هیچ کام لەو مەسەلانەدا كە پیغەمبەر(ﷺ) بە غەیبی هەوائی لەبارەیانەوه داو، تۆسقالینکیش لەو پێشەکی و سەرەتایانە بوونی نەبوو. بەم پێیە، لە توانای هیچ مرۆڤینکدا نییە – ئەگەرچی زۆر بلیمەت و ژیریش بیّت – كە دە یەکی ئەو هەوالانە رابگەیهنیّت كە پیغەمبەری خوا لەبارەیانەوه داو. ئەمەش دەگەریتەوه بۆ ئەوهی كە ئەم جۆرە بابەتانە، لەدەرەوهی سنوورەکانی عەقڵی ئێمە ئادەمیدان.. بەواتایەکی تر، مومکین نییە بەبێ بینایی چاوی غەیب، وە یاخود بەبێ کۆمەکی و پشتیوانی وەحی، ئەم مەسەلانە بزانی. كەوابێ، پیغەمبەری خوا لە خۆیەوه نا، بەلکو بەهەوال پێدانی لەلایەن پەرورەدگارەوه ئەمانە دی زانی. ئیتر لەبەرئەمە فەرمايشتەکانی هەمیشە راست دەرەدەچوون...

۱ - ابن کثیر، البداية و النهاية ۷/۲۶۷.

۴ - تاقمیکى بى دین به ناوی دینهوه

رۆژنیکیان پیغه مبهەر (ﷺ) غه نیمه تی دابهش ده کرد، کابرایه کی چاوا به قوولا چووی، ته ویل دهره ریوی، ریش چری، کولم قوتی، سهر تاشراو، هاته جزووی. له وانیه ئه م کهسه نوینه رایه تی ئه و تاقمه ی کردییت که له دواتردا سه ری هه لده دا. بى نه ده بانه رووی له پیغه مبهری خوا کرد و، وتی: " نه ی موحه ممد، دابهش کردنه که ت دادپهروه رانه نه بوو، دادپهروه ر به!" به لئى، له وانیه مونا فیق بوویت، ئاخ ته نها مونا فیق بوو که ده ی توانی ئاوا و به و شیویه قسه بکات. پیغه مبهری خوا له بهرام بهر ئه م هه لۆیسته دا فه رمووی: *وَمَنْ يَعْدِلْ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ؟ لَقَدْ خَبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ.*^۱ " جا ئه گه ر من دادپهروه رانه مامه له نه که م، کئى دادپهروه رانه مامه له ده کات؟ نه گه ر من دادپهروه ر نه م، که واته خه ساره تمه ند و په نجه رۆ بووم." جا ئه گه ر هه ر دوو پیته ی "ت" ی ناو رسته که به شیوازی دویتراو (که سی دووه می تاک) بخوینینه وه، ئه وا ئه وکات واتا که ی به م شیویه ده بیته: "... نه وا تو خه ساره تمه ند و په نجه رۆ بویت."

به مه پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئه م راستیه مان بو روونده کاته وه: نه گه ر که لیک پیغه مبه ره که ی دادگه ر نه بیته، ئه وا ئه و گه له له کیوه دادگه ری فیژده بن؟ جیگه یه کیش دادپهروه ری تیا دا نه بیته، خه لکه که ی مایه پوچ و خه ساره تمه ندن. که وایى ئیوه ش مایه پوچ و خه ساره تمه ندن ده بن. ئینجا نه گه ر من دادپهروه ر نه م، ئه وا من خه ساره تمه ندم. به لام خو پهروه ر دگار منی وه ک پیغه مبه ر نار دووه، که واته من په نچ به خه سار نیم. که وایى من دادپهروه رم.

۱- البخاری، المناقب ۲۵، الأدب ۹۵، الاستطابة ۴ - مسلم، الزکاة ۱۴۸.

حزرتی عومر (رضی اللہ عنہ) بۆ ته می کردنی ئەو نادانە که ئەدەبی قسە کردنی لە حزووری پێغەمبەری خوادا ئەدەزانی، داوای مۆلەتی کرد: "ئیزن بەدەن تا لە گەردنی ئەو مونا فیکە بەدەم." بەلام پێغەمبەری نازدار ئیزنی نەدا. پاشان لە زاری موبارەکییەوه سەبارەت بەغەیب ئەم وتانە هاتنەدەرەوه:

"لە داها توودا قەومیکی روخسار نەبلەقی، چاوەقوولاچووی، لووت پان سەرھەلەدەن. کاتیک قورئان دەخوینن، قورئان خویندنی خۆتانتان لەبەرچاوە دەکەوێت. بەلام ئەم قورئان خویندنیان، لە گەروویان ناترازێت. وەك چۆن تیر لە کەوان دەردەچێت، ئاوەها لە دین دەردەچن. تەنانەت بازووی بەکیکیشیان گۆشتە گرییەکی گەورە پێوێه." ^۱

سائەکان بە خیرایی تێدەپەڕین. هەر وەك بلیتی پۆژەکان کێرکییان بوو بۆ تەصدیق کردنی پێغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). لە نەهەرەواندا حەزرتی عەلی هەموو خەواربەجەکانی دایە بەر شمشیر. هەر لەوێشدا مژدەیان پێدا کە کابرایەکیان لەبەردەستدایە رێک بەو شێوەیە کە پێغەمبەری خوا وەسفی کردبوو. کەواتە ئەمە ئەو کەسانە بوون کە لە دین دەردەچوون و، لە دژی دین جەنگیان بەرپا دەکرد. ^۲

لە فەرموودەییەکی ضعیفدا هاتوووە کە پێغەمبەر (ﷺ) بە حەزرتی عەلی فەرموووە: "من لە پێناو تەنزیلی قورئاندا جەنگام، تۆش لە پێناو تەئویلیدا دەجەنگییت." واتە، هەر کە قورئان دەستی کرد بە نازل بوون، هەموو خەلکی لە دژم وەستان، جا منیش بەرەنگاریان بوومەوه. پۆژۆتیکیش دێ، کەسانیک دێن بە هەلە تەئویل و تەفسیری قورئان دەکەن، ئێتر تۆش لە بەرامبەر

۱- البخاری، الأدب ۹۵ - المناقب ۲۵ - مسلم، الزکاة ۱۴۲ - ۱۴۸. (لە پڕیویەتەکانی موسلیمدا، ئەم پڕیویەتە بە درێژی باس کراوە.)
 ۲- البخاری، الأدب ۹۵ - مسلم، الزکاة ۱۴۸ - ابن کثیر، البدایة و النهایة ۷/۲۹۰.

ئەوانەدا دەجەنگىيىت. ^۱ جا كە وەختى ھات، ئەوئىش پۈويدا. ھەزرىھى
 ھەلى(ﷺ) لە دژى خەوارىجەكان جەنگى بەرپا كىرد و، بەرەنگارى ئەو كەسانە
 بوو ھە كە وەك دەرچوونى تىر لە كەوان، لە دىن دەرچوويون.

بەئى، ئەو پىياوھ لىووت پانە، دەموچاۋ ئەبلەقە، ھەرۈەك ئەوھى بۆ
 تەصدىق كىردنى پىئغەمبەرى خوا دروستكرايىت، وابىو. بەجۆرىك كە ئەو
 ھالەتە نەرىئەھى ئەو، بە شىئوھەكى نەرىئە راست و دروستى پىئغەمبەرى
 خاۋى دەرەدەخست. جا ھەرۈەك چۆن ئەو پاداھتەئى ئىماندار دەستى دەكەوئىت
 لە ئەنجامى بەرەنگارىبوونەھى شەيتاندا، ھىچ سوود و پاداھتەئىك دەستى
 شەيتان ناخات، ئاۋەھاش بەو جۆرە، ئەو كابرايە، سەرەراي ئەوھى بوو بە
 ھۆكارىك بۆ تەصدىقى پىئغەمبەرى خوا(ﷺ)، بەلام ھىچ شتەئىكى دەست
 ناكەوئىت. بەئى، ھەرچەندە ئىمە لە پەراۋى سىماي ناپەسەندى ئەوھى،
 راستگۆئى پىئغەمبەرى خوا دەخوئىنەھە، بەلام ئەمە ھىچ شتەئىك دەستى ئەو
 ناخات. چۈنكە ئەو لەم بابەتەدا جگە لە ھۆكارىكى بەدبەخت چى تر نىيە...

۵ - گەشت بە كەشتى و "ئوم ھەرام"

بە گۆرەھى بەكىك لە رىوايەتەكان، "ئوم ھەرام كچى مىلھان"، پوورى
 شىرى پىئغەمبەر بوو. رىوايەتەئىكى تىرىش باس لەو دەكات كە خزمى نىزىكى
 داىكى بوو و، بەم پىئە ھەرۈەك پوورى وابوو. جا بۆئە پىئغەمبەرى خوا وەك
 بچىتە مالى خۆيانەھە، ئاۋا دەچوۋە مالىان و، جارجارەش لەوئى پشوى دەدا.
 جارەئىكان كە بۆ پشودان تەشرىفيان چوويونە ئەوئى، بەدەم زەرەدەخەنەھە
 لەخەو ھەئسا. ئوم ھەرام ھۆكارى ئەم زەرەدەخەنەھى پىرسى: "ئەھى

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۸۲/۳ - أبو يعلى، المسند ۳۴۱/۲ - حاكم، المستدرک ۱۳۲/۳.

پيغەمبەرى خوا، بۆچى زەرەدە خەنە گرتىتى؟ “ ئەويش فەرموى: ” بىنىم كەسانىك لە ئومەتەكەم ھەرۈەك پاشاكان، بەسۈارى كەشتى دەچوون بۆ جىھاد. ” جا كە ئوم ھەرام ئەمەى بىست، يەكسەر وتى: ” دوغام بۆ ناكەيت منىش لەوان بىم؟! ” پيغەمبەرىش (ﷺ) فەرموى: ” تۆ لەوانىت. ” نىنجا پيغەمبەرى خوا كەمىكى تر پشۈوى دا. ئەبجارەشىيان بەدەم زەرەدە خەنەۋە خەبەرى بوۋەۋە و ھەمان شتى بە ئوم ھەرام وتەۋە. ئەويش دووبارە داۋاى كەردەۋە: ” دوغام بۆ ناكەيت منىش لەوان بىم؟! ” لە بەرامبەر ئەم داۋاكارىيەدا، پيغەمبەرى خوا پىتى فەرموو: ” تۆ لە يەكەمىنەكان دەبىت. ”

سالەكان يەك لەداۋاى يەك تىدەپەرىن. ئەۋە بوو ئوم ھەرام، لەگەل “غوبادەى كورپى صامت” ى ھاۋسەرىدا، ھاۋدەم لەگەل يەكەم كارۋانى موسولماناندا، بەسۈارى كەشتى بەرەۋە فەقى “قوبرىس” بەرىتكەۋتن. بەلام لەۋى ئوم ھەرام لە ولاخەكەى دەكەۋىتتە خوارەۋە و گيان دەسپىرىت.

ئىت لەۋ رۆژەۋە موسولمانان زيارەتى گۆرەكانيان دەكەن و بەكول بۆيان دەگرىن. بىگومان ھەر دلۆپىتكىش لەۋ دلۆپە فرمىسكانە، صىدق و راستگۆبى پيغەمبەرى خوا دوۋبات دەكاتەۋە. چونكە سەرۋەرمان ھەۋالىكى غەبىبى داۋە و، ئەۋ ھەۋالەش ملىم بە ملىم ۋەك خۆى ھاتوۋەتەدى. قوبرىس و مېژوۋەكەى، ھەرۋەھا گلگۆى ئەۋ ھاۋەلە بەرىزانەش كە لەۋىن، بەلگەيەكى بەدرۆنە خراۋەى ئەۋ راستگۆبىيەن.

بەلئى، جا كە ۋادەى فەرمائىشتەكانى پيغەمبەرى خوا دىنە پىش، يەك بەيەك دەردەكەۋن و، ئىمەش بە تەماشاكردىيان لە ئاۋىنەى مېژوۋدا، شاىەتى خۆمان نۆى دەكەينەۋە. لەھەر جارىكىشىياندا، بەئەندازەى گەردىلەكانى جەستەمان دەلئىن: ” راستت فەرموۋە ئەى پيغەمبەرى خوا. ”

۱- البخارى، الجهاد ۳، ۸ - مسلم، الامارة ۱۶۰ - ۱۶۲.

به لئ، لهوانه یه گوزارشت و دهرپرینه کانی ئیمه بهس نه بن بؤ
 روونکردنه وهی ئەم بابەته، به لآم دئنیام ئەو دهنگهی که هەر ئیماندارێک له
 ناخی ویزدانی خۆیدا دهیستیت، هینده بلند و زولآله گوی پینه دان و نکوولی
 کردنی وه که ئەسته م بیته وایه ...

٦ - بهنو قهنتورا

پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهرباره ی ئەو گه له ی که به سهر جیهانی ئیسلامیدا
 زال ده بیته، فەرموویه تی:

فَإِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضُ الْوُجُوهِ صِغَارُ الْأَعْيُنِ ذُلْفُ
 الْأُنُوفِ. ' " له ئاخززه ماندا "بهنو قهنتورا" په یادا ده بن. ئەمانه گه لیکن
 ده مورچاویان پانه و چاویان بچووکه و لووتیان پانه.

هه ندیک له په راوه کانی میژوو ده لئین ئەو گه له "مه غۆل" ه کان بووه. جا له
 میژووی جیهانی ئیسلامیدا دوو ژێرده سته یی گه وره و ترسناک هه ن که
 وه سفه که ی پیغه مبهری خویان به سهردا ساغ ده بیته وه: به کیکیان
 داگیرکاریه که ی "فیژدیناند" ه له ئەنده لوس، که ئەمه له هه موو روویه که وه
 شالآویکی به ربه ری و درندانه بوو. لهو شالآوه درندانه یه دا. مرۆفه کان کوشتوپر
 کران و کتیبخانه کانیش کرانه کاوله و سووتینران. ئەوی تریشیان کاره سات و
 نه هاهمه تیی مه غۆله. ئەوانیش هه رچی ناوه ندی کلتووری و ئەدگاری
 شارستانی هه یه له میسر و سوریا و ئەنادۆلدا، هه ر هه موویان خاپوور کرد و،
 گشت لایه کیان کرده وێرانه و پاشانیش بۆی دهرچوون.

١ - البخاری، الجهاد، ٩٥، ٩٦ - أبو داود، الملاحم ٩ - ١٠.

جا له بهرته وهی پیغه مبهری خوا زۆر خه مخۆری چاره نووسی ئوممه ته که یه تی و له نزیکه وه په یوه ندیداره پیته وهی، ئاوا بهم جوړه هه والانه سه رنجیان را ده کیشی و ناگاداریان ده کاته وه، ههروهک بفرموئ: کاتی که ئوممه تی موحه ممه د شایسته ی سزادان ده بیته، خوی گه وه وهک نامرازیکی ته می کردن، سته مکارانیا ن ده کا به گۆدا. به ئی، سته مکار شمشی خویه. له پیشدا تۆله ی پی ده سه نیته، نینجا ده گه پیته وه و تۆله له ویش ده سه نیته وه. واته زال میش له زولمه که یدا به رده وام نابیت. ^۱ به لآم له سه رته تادا خوی گه وه نهو زالمانه به سه ر موسولماناندا زال ده کات، له پاشاندا ده یانگریته و بیخیان هه لده ته کینی و ده یانبا به ناخی زه ویدا.

ئیت بهم شیته یه، پیغه مبهری خوا که نمونه ی بهرجه سته بووی شه فقه ته، هۆشیاری ده داته ئوممه ته که ی تا دوو چاری ئاوه ها عاقیبه ت شه پیهک نه بن و وینه ی نهو به لآ و موسیبه تانه شیان بو ده کیشیته که به سه ریاندا دیت، تا دووره پهریتر بن لهو کردارانه ی که ده بنه مایه ی کیش کردنی خه شم و توورپی خوی گه وه.. به ئی، هه والدان ی نهو سهروه ره لهو رووداوانه ی که شه ش سهوت سه ده دوی خوی هاتنه دی، به ناشکرا رایده گه یه نیته که نهو پیغه مبهری خویه.

۷ - فهتھی نهسته مبولون

نهسته مبولون، که تا نهو رۆژه به " قوسته نتینییه " ناو ده برا، فهتھی ده کریته و ده که ویتته دهستی موسولمانان. حاکم له "موسته درهک" ه که یدا، نه م هه واله ده رئاسایه ی پیغه مبهری خوا بهم جوړه ده گپریته وه: لَتْفُتْحَنَّ

۱ - " زولم و سته م به رده وام نابیت، به لآم کوفر به رده وام ده بیته. " پروانه: المناوی، فیض القدر ۱۰۷/۲. ههروه ها بز نهو فه رمایه شته ی که به واتای: " خوی گه وه که می که ده رفه ت ده دات به زالم، به لآم هه ر نهو نه دی گرتی و تۆله ی لیسه نده وه، ده ربازی نابیت. " دین، پروانه: البخاری، تفسیر (سوره هود) ۵ - مسلم، البر ۶۲ - الترمذی، تفسیر (سوره الأنفال) ۱۱.

الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلْنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلْنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ. ١ " ههلبهت
 رۆژتیک دیت قوستهتینییه فتح ده کریت. جا سهرکردهی ئەو فتحه چهنده
 سهرکردهیه کی چاکه، و ئەو سوپایهش که فتحی دهکات چهنده سوپایه کی چاک
 و پهسنده."

خهریکه بلیین ههرچی سهرکرده مهزن و قارهمانه جیهانگیرهکانی میژووی
 ئیسلامی ههیه، ههریهکهو له سهردهمی خۆیدا، تهناتهت ههر لهسهردهمی
 ئەصحابی کیراموه(ﷺ)، له پیناو بوونه هۆکاری بهدیهاونی ئەو مژده
 پیروزه‌دا، چه‌ندین جار تا ئەسته‌مبوول هاتوون و گه‌راونه‌ته‌وه. هه‌زهره‌تی
 "ئەبوو ئەییوبی ئەنصاری"یش که وه‌ک گه‌وه‌ریکی گرانبه‌ها به‌ سنگی ئەو
 شاره‌دا هه‌لئاسراوه، یه‌کیکه له‌وانه. واده‌زانم دووباره کردنه‌وهی کۆمه‌له
 باسێک که لای هه‌مووان زانراوه، ببێته مایه‌ی وه‌رس بوون و به‌فیرۆدانی کات.
 به‌لام دیسان پشت ئەستور به‌چاوپۆشینتان، ده‌مه‌ویت ناماژه بۆ یه‌ک دوو
 مه‌سه‌له بکه‌م:

"ئولویاتلی حه‌سن"، ئەو قاره‌مانه‌ی که له رۆژی فتحی ئەسته‌مبوولدا،
 به‌سهر شوراکاندا سهرکه‌وت و یه‌که‌م ئالای چه‌قاند، سهربازیکی هه‌روا ناسایی
 نه‌بوو. به‌لکو یه‌کیک بوو له‌و ئەفسه‌رانه‌ی که له "ئهنده‌روون" دا پیگه‌شتبوو،
 له هه‌مان کاتیشدا هاویۆلی سولتان "موحه‌مه‌دی فاتیح" بوو.

ئەوان چه‌ند که‌سێک بوون له‌و سهرده‌مه‌دا. "خزر چه‌له‌بی" یه‌که‌م قازی
 ئەسته‌نبوول، "ئولویاتلی حه‌سن" و "سولتان موحه‌مه‌دی فاتیح" ته‌نها سێ

١ - أحمد ابن حنبل، المسند ٤/٣٣٥ - الطبراني، المعجم الكبير ٢/٣٨ - الحاكم، المستدرک
 ٤/٤٦٨.

٢ - ناوی ئەو قوتابجانه‌یه بوو که له ده‌ولته‌ی عوسمانیدا کاربه‌دستانه‌ی ده‌ولته‌ی پێده‌گه‌یاند.

که سایه تویی نهو دهسته یه بوون که خویندن و پیڅه یشتنی ههرسیکیان پیکه وه بووه.

نهو رۆژهی شووراکان به زینران، نولویاتلی له پای به بیژنگ بوونی جهستهی و نهو هه موو برین و پیکانهی بهری که وتبوو، چووه سهر شووراکان و توانی بهیداخه کی هه لیکات. پاش که میک موحه مدهی فاتیح له پهنا سهری نه م پاله واندها گیرسایه وه که دوا ساته کانی ته مه نی ده ژیا. زهرده خنه ی سهر لیوی هسه ن، فاتیحی سهر سام کردبوو، بۆیه لیی پرسی: ”هۆی نه م زهرده خنه یه چییه؟“ نه ویش وه لامی دایه وه: ”که میک بهر له ئیستا رسول الله ته شریفی هینا و نه م ناوهی ده پشکنی. دیده م به بینینی جه مائی گوئینی شاد بوو، ئیتر چۆن شادمان نه بم..“

به لئی، نۆ سده پیشت هه وائی دابوو، نۆ سده دواتریش له نیو نهو سوپایه دا بوو که نه وییان فه تی ده کرد. منیش پالپشت به مه، هه موو جارێک وتوومه و هه ر ده شلیم: ”نه گه ر سێ چوار که س به دلنکی خاوین و پر له ئیخلاسه وه، له پیناو خزمه تکردنی دینی خوادا له شوینیکدا کۆبنه وه، نه وا به دلنیا یه وه رۆحیا نه تی پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له ویدا ناماده ده بێ و، خۆشیان و شوینه که شیان شه ره فمه ند ده کات.“

جا ههروهک چۆن فهقی نهسته مبول به وینهی شایه تییه کانی تری صیدقی ره سول، ده بیته به لگه یه کی تر له به لگه کانی راستگویی پیغه مبه ری خوا، هه ر به و جۆره، نه بوو نه ییوی ته نصاریش شاهیدیکی به لگه نه ویستی تری نه م شایه تییه یه. جا خۆ هه زه ته تی نه بوو نه ییوب له پیشه نگی نه وانه وه بوو که مزگینی نه و فهقیان بیستبوو.. ئیتر نا له بهر نه مه بوو، که له مه دینه ی

مونه ووه ره وه كه وتبوه پړ، و، وه سیه تی كړد بوو كه له نهسته مېوول
نه سپه رده ی خاك بكریت.

ج - داهاتووی دوور

۱ - وهن (خوښه ویستی دنیا و ترس له مردن)

پيغه مېبری خوا (ﷺ) هه والی نه و پرو د اوانه شی پي ړاگه یان د وین كه له
پړوژگاری نه مړومانه وه زور نریكن. یه كه له وانه:

يُوشِكُ الْأَمَمُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قَصْعَتِهَا فَقَالَ قَائِلٌ:
وَمِنْ قِلَّةٍ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ،
وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْذِفَنَّ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
الْوَهْنَ. فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ.^۲

” هه روهك چوڼ نوممه ته كان، گه له كان، مړوفه كان یه كتری ده عوه ت ده كه ن
بړ سهر سفره، ناوه اش یه كتری ده عوه ت ده كه ن بړ سهر نیوه و ده دن
به سهر تاندا. “ یه كیك پرسى: ” جا نایا له بهر نه وه یه كه نیمه كه مین؟ “
پيغه مېبری خواش له وه لآمدا فهر مووی: ” نه خیر به پیچه وانه وه، نیوه نه و
پړوژه زورن، به لآم هه روهك كه ف و شه خه لیكن كه لافاو پرایده مالى. . خواى
گوره ترس و سامى نیوه له سنگى دوژمنان تاندا ده رده هینى و، ” وهن ” یش
ده خاته دلئ نیوه وه. “ دیسان یه كیكى تر پرسى: ” نه ی پيغه مېبری خوا،

۱- ابن حجر، الإصابة ۱/ ۴۰۵.

۲- أبو داود، الملاحم ۵؛ أحمد ابن حنبل، المسند ۲/ ۳۵۹، ۲۷۸/۵.

وهن چييه؟“ پيغه مبهري خواش فەرمووی: ”خۆشويستنی دنيا و رقبوونەوه له مردن.“

له يەكەم رۆانيندا بۆ ئەو بېرگانەي سەرەوه، ئەم واتايانە حاڵی دەبين: رۆژنيك ديت، گەل و نەتەوه كان بەكۆمەڵ دەدەن بەسەرماندا. وەك ئەوهی لەسەر سفرە خواردن دابەش بکەن، ئاوها سامانە زەمینی و ژێر زەمینیەکانمان لە نیتوان خۆياندا دابەش دەکەن. بەلێ، دەست دەگرن بەسەر هەموو سامان و سەرچاوەکانماندا، لەسەر زەوی بێت یان ژێر زەوی. هەر بە بەرچاوی خۆشمانەوه وەك بلیی سفرەکانمان دەپێچنەوه و لووشی دەدەن. بەلێ، خۆمان پارووەکەيان بۆ نامادە دەکەين و پاشان دەبێچنە بەردەميان، ئەوانیش بە ئیشتیهایەکەوه کە تیر بوون نازانیت، چلێسانە هەموو ئەو شتە قوت دەدەن کە دەخرێنە بەردەميان.

هەموو ئەمانە لەپای چي؟ ناخر چونکە ئەوکات ئیمە چي تر درەختیکی رەگ داکوتاو نين و، بووینەتە ئەو خۆڵ و خاشاکەي کە لافاو راپدەمالیت. بەلێ، لە بەرامبەر ئەو یەکتەر خۆری و لە یەکتەر خۆیندەني کە دەرەنجامی جیاوازی میزاج و مەشرب و حیزب و بیروپراکمانەوه سەریان هەلداوه، ئەوان لە دەوری بەرژەوهندییە نزمە دنيايەکان کۆبوونەوه و، ئیمەيان خستە ژێر رکیفی خۆيان. لەپێشدا ئەوان لە ئیمە دەترسان. چونکە ئیمە، هیندەي هەلھاتنی ئەوان لە مردن، بەرەو پرووی دەچووین و دنيامان بە کەم دەزانى. ئەي ئیستا؟ هەلبەتە ئیستا ئیمە لە مردن رادەکەين و، لەوانیش زیاتر دنيامان خۆشدهویت. نیتەر ئەوانیش ئەم لاوازییەي ئیمەيان قۆستوووتەوه و، لە هەستیارترین جیگەمان دەدەن.

جا ئەگەر کەمێک چتر بێرکردنەوه مان ئاراستەي ئەم فەرموودەيە بکەين، کە لە یەكەم رۆانيندا وا دینیت بەخەيالی مرۆڤدا کە مەبەستی شالۆی خاچ

په‌رستان بیټ، ئەوا بۆمان دەرده‌که‌وێت که به ناشکرا ناماژەش دەکات به
کۆمه‌له‌ ڤووداوێک که له میژووویه‌کی زۆر نزیک‌تردا ڤوویانداوه.

بۆ نمونه: ڤائیف قه‌رده‌داغ کتیییکی نووسی به‌ناوی "گه‌رده‌لوولی نه‌وت".
به‌لام دواتر هه‌ر له‌لایه‌ن ئەو ده‌ستانه‌وه که گه‌رده‌لووله‌که‌یان هه‌لگه‌رساندبوو،
تیرۆر کرا. چونکه ئەو کتیبه، له‌ لایه‌که‌وه به‌دبه‌ختی و غه‌در و واوه‌یلاکانی
مرۆڤی سه‌ده‌ی نۆزده و بیستی ئەو جوگرافیا به‌وه، له‌لایه‌کی تریشه‌وه "قاله
و هاواری" ده‌ستدریژی‌کارانی له‌خزگرتبوو.

ئە‌ی چۆن وه‌ک سفه‌ریه‌ک دایان به‌سه‌ر ده‌وله‌تی عوسمانیدا! هه‌موو
ده‌رده‌که‌شیان نه‌وه‌بوو ده‌ست بگرن به‌سه‌ر سامانه‌ سروشتیه‌کانی ئەم خاکه
به‌رین و ده‌وله‌مه‌نده‌دا. ته‌نانه‌ت سه‌خت‌ترین هه‌یرشی ناشکرای خاچه‌رستان به
دریژی میژوو، له‌چاوه‌ ئەم ده‌ستدریژییه‌ ژێره‌ژێر و په‌نه‌انه‌ی کوفردا، هه‌شتا
به‌ بچووکی ده‌مايه‌وه. به‌ئێ، وه‌ک ئەوه‌ی به‌کتری بۆ سه‌ر خوانێک بانگه‌یشت
به‌کن، ئاوه‌ها به‌کتریان بانگه‌یشت کرد و، هه‌رچی سه‌روه‌ت و بوونی ئەو
میله‌ته‌ هه‌یه، له‌نیوان خۆیاندا دابه‌شیانکرد...

ئەو زه‌هنیه‌ته‌ی که چه‌رخ‌ی خیانه‌تی له‌و سه‌رده‌مه‌دا ده‌چه‌رخاند،
هه‌زرتی عوسمان و هه‌زرتی عه‌لی (ﷺ) له‌په‌شته‌وه پێکا و عه‌صری
سه‌عاده‌تی به‌خوێن سوور کرد. جا هه‌ر نه‌وه‌گانی ئەوانه‌ش بوون، که له
په‌شته‌وه خه‌نجه‌ریان له‌ ئالی عوسمان دا و جیهانی ئیسلامیه‌یان به‌ سه‌ر کرد.

ئیتیر به‌و جوژه، وه‌ک ئەوه‌ی به‌ره‌و سفه‌ریه‌کی ڤازاوه‌ی ناماده‌کراو ڤابه‌کن،
ئاوه‌ها دابارینه‌ سه‌رمان. جا هه‌روه‌ک "موحه‌مه‌د عاکیف" ده‌لێت: "کیان

١ - شاعیری نه‌ته‌وه‌یی تورکیا به‌وه، له‌ نیوان ساڵه‌کانی (١٨٧٣-١٩٣٦ ز)دا ژیاوه. سه‌رجه‌م
شیه‌ره‌کانی له‌ دیوانێکدا کۆکراوه‌ته‌وه به‌ ناوی: "الصفحات".

هیندی و کییان گوشت خۆر، کیشیان نازانم چ به لایهك بوو. “ئیدی هه موو
ئه مانه خربوونه وه و دهولهتی عوسمانییان به تالان برد... .

له رابردودا هیرشبهران به زیهنیه تیکی دیاریکراوه وه هیرشیان ده کرده
سه رمان. ئه مهش له هیرشی ئه وروپای ده مارگیدا خۆی ده بینیه وه. ئه و
داماوه چه واشه کراوانه، به عه قلی خۆیان بۆ رزگارکردنی گۆپی حه زره تی
مه ریم ده هاتن. هه لبه ته نه یانده زانی که حه زره تی مه ریم (عَلَيْهَا السَّلَام) له
دیدى ئیمه دا، زۆر فه زیله تدارتر و پایه بلنדרه له وهی ئه وان باوه رپان پییه تی.
ئاخر ئیمه باوه رمان وابوو که ئه و له به هه شتدا ده پیته خیزانی سه روه رمان و
به و چاوه وه ته ماشامان ده کرد که دایکی ئیماندارانه. ^۱ خۆ ئه گه ر حه زره تی
مه ریم له ژياندا بووایه، ئه و له به رامبه ر بیروباوه ری باطل و په ژمورده ی
ئه واندا، که ئه ویشی بیزار و ناره حه ت ده کرد، ده بووینه پارێزگاری
راسته قینه ی حه قیقه ته که ی...

ئه وه ی مه به ستمه بیلیم ئه وه یه که: شالۆی خاچه رستان به ره مه می ئه و
زیهنیه ته نابوته نییه که پیغه مه به ری خوا ئامازه ی پێدابوو له و فه رمووده یه دا
که کردبو مانه بنه ره تی باسه که مان. به لکو مه به ستمی ئه و رێککه وتنه
ترسناکه ی کوفره، که له رابردوو یه کی نزیکدا به هه موو سام و بیمیکیه وه
بینیمان و تا ئیستاش هه ر ده یینین. به لئى، تا ئه م ساته ش جیهانی ئیسلامی
سفره یه کی کراویه به روویاندا و نه یه توانیه له و حاله ته ی ده ربازی بییت. جا
هه روهك بینیتان، ئه و پرووداوانه ی چواره سه ده له مه و پێش هه والیان درابوو،
ئه مپۆ وشه به وشه یان هاتۆته دی و بوونه ته به شیک له واقع.

۱- الطبرانی، المعجم الكبير ۵۲/۶، ۲۵۸/۸.

۲ - فیتنه‌ی کۆمیونیزم

ئین عومەر (ﷺ) دەگێڕتەو: "رۆژیکیان پێغه‌مبەری خوا ڕووی کردە لای خۆرەلآت و فەرمووی: أَلَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هَاهُنَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ.^۱" "وریا بن، فیتنه نا لێرەو سەرەلڤەدات، لەو شوێنەو کە چاخی شەیتانی تێدا بلابوووەتەو."^۱

نەگەرتکی بەهێز هەیە کە پێغه‌مبەری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لەم فەرموودەیدا ناماژە بۆ ئەو فیتنەبە بکات، کە وەک بەدیلیک بۆ ستمکاران و کافرانی خۆرناوا، لە خۆرەلآتدا سەرەلڤەدات.

جا وشە "قَرْن" کە لە دەقە کەدا هاتوو، هەر وەک چۆن بە مانای شاخ یان قۆچی نازەل دێت، ئاواش بەمانای سەدە یان سەردەم دێت. بۆیە وا پەسەنترە کە زیاد لە واتای شاخ، "سەدە" یاخود "سەردەم" بەهەند وەرگێڕیت. هەرچی "قَرْنُ الشَّيْطَان" یشە، بەواتای "سەردەمی شەیتان" دێت کە پێچەوانەی عەصری سەعەدەتە. سەردەمی شەیتان ئەو سیستەمە نەگرسەدە کە لەسەر بناغەی ئینکاری کردنی نولوهیەت (خوابەتی) دامەزراوە، و نامانجیشی بلاوکردنەوی ئیلحاد و، ئیباحیەت (بەدەرەوشتی) و هەموو ئەو خراپەکاریانە کە لە دوینێو تا ئەمڕۆ، شەیتان لە پێگەی نەفسی ئەمارەیی بەدخوازەو هەولێ داوێ بیچرپینێ بە ناخی مرۆڤدا. ئەگەرچی ئەم سیستەمە تۆقینەرە، کە پۆلەیی ناشەرعیی پزۆمی سەرمایەدارییە، ئیستا وا لە گیانەلادایە، کەچی تا ئەم ساتەش لەسەر زەوی، پالەوانی بێ پکابەری دوژمنایەتی کردنی دین و دیانەت و موقەددەسات و

۱- البخاری، الفت ۱۶ - مسلم، الفت ۴۵ - ۵۰.

میژوو و تنانته دیموکراسیسه و، بوووته خهونی ترسناکی مرؤفه کان. ^۱ بویه
 وادهیینم پیغه مبهری خوا شو سهرده مهی که ثم سیسته مهی تیدا
 بالادهسته، به شوینکه توانیشیه وه، به "سهرده مهی شهیتان" ناوزده دهکات.
 ئیتر به مجوره هؤشیاری ده داته ئومه ته که هی له بهرامبهر شو قهیرانه
 جیهانییانه وه که ثم سهرده مه له گه لّ خؤیدا دهیانهنیتت.

۲. گهنجینه که هی فورات

پیغه مبهری سهروه رمان (ﷺ) له فرموده یه کدا ده فرموی:

يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَن كَنْزٍ مِّنْ ذَهَبٍ (أَوْ جَبَلٍ مِّنْ ذَهَبٍ) فَمَنْ حَضَرَهُ
 فَلَا يَأْخُذُ مِنْهُ شَيْئاً. ^۲ "نزیکه رووباری فورات رۆبچیی و چیا به کی ئالتون
 ده رجات. نه گهر ههر کهستان له وی بوو با هیچی لی هه لئه گری."

تا ئیستا چهنده ها جهنگ و کوشتاری گه وه له نزیک فوراتدا روویاندا وه.
 جا نه گهر له میژوو به کی نزیکه وه ده ست پیبکه مین، ده بینین جهنگی کی مه زن
 له نیوان عیراق و ئیراندا له نزیک رووباری فوراتدا روویدا. له سالی (۱۹۵۸)
 یشدا ههر له نزیک شو روویاره دا، کوشتارگه یه ک روویدا و چهنده ها که س له
 نه وه کانی پیغه مبهری خوی تیادا کوژران.. له گه لّ شه وشدا ناکریت شو دوو
 رووداوهی سهرده بینه راقه و مبههستی فرموده که هی پیغه مبهری خوا.
 به لکو وا گونجاوتره به دووی شو ئامازانه دا بگه رپین، که بۆ کۆمه له رووداویک
 کراون که له وانیه له داهاتوودا روویده ن. بۆ نمونه:

۱ - ثم لیکدانه وه یه له سالی ۱۹۸۹ دا کراوه.

۲ - البخاری، الفتن ۲۴ - مسلم، الفتن ۳۰-۳۲.

ههروهك چۆن دهكړئ به شپوهيهكي مهجاری ناماژه بيټ بؤ نهو
سهردهمهى كه ناوى فورات وهك ئالتون بهنرخ دهبيټ، ناوهاش دهگونجې وشهى
"ئالتون" هيما بيټ بؤ نهو داهاتهى له نهنجامى دروستكردنى بهنداو و
بهرهستهكانهوه بهدهست دئ. ههروهك دهشگونجې ههوالئى نهوه درابئ كه ناوى
فورات بهتهواوى وشك دهبئ و لهژريدا چهندين پاشخان و سهرچاوهى ئالتون و
نهوت دهردهكهون. نهمه جگه لهوهى كه دهكړئ له نهنجامى دارمانه
خاكيهكانهوه كان (معدن)يكى لهو شپوهيه بدوزريتهوه. بهلام ههرچونئيك بيټ،
گومان لهوهدا نيهه فرموودهكه باس له مهترسى نهو ناوچديه دهكات، كه
وهك بؤمبيئكى تهوقيتكراو وايه له جهستهى جيهانى ئيسلاميدا. نهمانه
شتانئيك نين نهپرؤ دهركهوتبيټن، بهلكو پرووداوهگهليكن له داهاوتودا
پروودهدهن.. ئيدى نهوانهى بهو رؤزگار دهگن، سهرلهنوئى له ناخى دليانهوه
دهليئن: " راستت فرمووه ئهى پيغهمبهرى خوا." و بهمهش ئيمانكهيان تازه
دهكهنهوه.

٤ - پالفتهبوونى مهسيحيهت

سهردارى ههردوو جيهان(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ههوالئى نهوهمان دهداتئى كه
ناينى مهسيحى پالفته دهبئ و، ناويتهى رؤحى موحهمهدى دهبيټ. ^١ بهئى، له
كاتيكدانويتههرانى ئينكار و ببواوهري ئيمانداران دهستگير دهكهن، نهوانهى
كه هيزى ناسمانيان بهدهسته، به پشتيوانى پهروهردگار جاريكى تر بهدبهختى
موسولمانان دهگوزن و، لووتى ئيلحدائش جاريكى تر دهشكيتتهوه.. لهم
جهنگه جيهانييهدا ههموو لايهك پر دهبيټ له تهرم و جهستهى مردوو. ئينجا

١- البخاري، الأنبياء ٤٩ - مسلم، الأيمان ٢٤٤-٢٤٧.

هەلۆکان هەلڤهستەن بە گواستنهوهی ئەو تەرمانەهی که سەرزه‌وییان داپۆشیوه.^۱
ناماژه‌ی ئەم هەلۆیانە بۆ دەزگایه‌کی دیاری کراو چەنده مانابه‌خشه!

۵ - چاکسازی له کشتوکاڵدا

چەندین چاکسازی و پێشکه‌وتن له بواری کشتوکاڵدا ئەنجام ده‌دریت. له سایه‌ی ئەو پێشکه‌وتنانه‌وه، هەناری وا دیتە بەرهم که بیست کەس ئینجا ده‌توانن ته‌واوی بکه‌ن و، سیبەری توێکله‌که‌شی مرۆڤیک داده‌پۆشیت.^۲ هەر وه‌ها ده‌نکه گه‌میش به‌وجۆره گه‌وره ده‌بیته. ئەمانه شتانیکن ئیمه له پۆزگاری ئیستاماندا نایانبینین، به‌لام به‌دنیاییه‌وه له داها‌تودا ده‌بینرین. جا که ئەو پۆزه دیت، ده‌وتریت: "به‌راستی تۆ نیراوی په‌روه‌رگاریت." ئیتر به‌م شیوه‌یه، رایه‌له‌کانی وابه‌سته‌بوون به‌ پیغه‌مبەری خواوه نوێ ده‌کرێنه‌وه و پته‌وی به‌ده‌ست دینن. چونکه سه‌ده‌کان راستیی و دروستیی ئەو ده‌رده‌خەن و، هەموو فرمایشته‌کانی یه‌ک به‌ یه‌ک ده‌خەنه پێش چاوان.

ئیمه شه‌یدا و تامه‌زرۆی ئەو "سبه‌ینی" یه‌ین که له ره‌حمی زه‌مه‌نه‌وه چاو به‌ دنیا هەل‌دینیت. ئەوه سبه‌ینییه‌که جگه‌ له‌و، هیچ پۆشاییه‌کی تر نییه‌.. خۆ نه‌گه‌ر ساتیک خامۆش ببیت، ژیان سه‌رتاپا ده‌بیته شه‌وی یه‌لدا. ده‌ک پۆحت شاد بێ عاکیف!

۱- مسلم، الايمان ۱۱۰ - الترمذي، الفتى ۵۹.

۲- مسلم، الفتى ۱۱۰ - الترمذي، الفتى ۵۹.

٦ - ناهاوسه نگییه گانی سهرده م

با بگه پیننه وه بو لای ئه وهوال و نامازانهی که په یوه ندییان به پوژگاری نه مرۆمانه وه ههیه. پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ده فهرمویت:

إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ تَسْلِيمَ الْخَاصَّةِ وَفُشُوَ التِّجَارَةِ حَتَّى تُعَيِّنَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا عَلَى التِّجَارَةِ، وَقَطَعَ الْأَرْحَامَ وَشَهَادَةَ الزُّورِ وَكَيْتْمَانَ شَهَادَةِ الْحَقِّ وَظُهُورَ الْقَلَمِ.^١

” له ده می نزیك بوونه وهی قیامه تدا، سه لامکردنی تاییه تی (واته دیاری کردنی ئه وه که سانهی سه لامیان لیده کریت) سه ره لده دات. بازرگانی به جوړیک گه شه ده سینیت، ته نانه ت ژن هاوکاری میرده که می ده کات له بازرگانیدا. سیله ی ره حم ده پچرتنریت. له کاتی کدا که شایه تی درۆ ده دریت، که چی شایه تیدانی حق ده شارریتته وه. قه له می ش بره وه ده سینیت.“

ئهم فهرماشته وا به پروونی پوژگاری ئیستامان وه سف ده کات، جی بو هیچ رافه و لیکدانه وه یه ک جیناهیتیت.

بازرگانی به جوړیک بره وه ده سینیت، سه رمایه ی ملیاره ها و تریلیۆنه ها، مامه له ی پیوه ده کریت. ته نیا له ریکلامه کاندای ملیۆنه ها و ملیاره ها خه رج ده کریت. ئافره تیش له م نیوه نده دا زۆریه ی جار وه ک ئامرازی ریکلام کردن به کار ده هینریت. جاری واش ده بی ئافره ت راسته وخۆ ده چیتته دنیای بازرگانیه وه و، له بازار و پيشانگه کاندای خویان ده بنه ریکلامکاری خویان. تکام وایه گومان نه بن که من دژی بازرگانی بم. به لکو ته نها ده مه ویت نامازه به راستی و دروستی ئه وه وهاله بکه م که پیغه مبهری مرۆفایه تی (ﷺ) باسی کردوه.

١ - أحمد بن حنبل، المسند ١/١٠٧-١٠٨، ٤١٩-٤٢٠ - البخاري، الأدب المفرد ٣٦٠ - حاکم، المستدرک ٩٨/٤.

سیلەى رەحم دەپچىرىتىت و، مافى داىك و باوك و خزمە نىزىكەكان دەخىرنە ژىر بى و پىشىل دەكرىن. كاتىكىش داىك و باوك پىر دەبن و كەلكى هىچيان نامىنىت، واتە رىك لەو كاتەدا كە ناتاجى شەفەقەت و چاودىرىن، پادەستى خانەى پەككەوتە و خەلۆەتگەى پىران دەكرىن. ئىدى ئەو مرۆفە بەسالآچوانە هەولئەدەن لەوئىدا ئەو ئاسودەىيە بەدەست بەئىنن، كە لە مالمەكانى خۇياندا لەدەستيان دابوو. وئىراى ئەوہى خۇاى بالادەست لە پاش زاتى مەزنى خۇى، گەورەترىن مافى بەوان بەخشىوہ،^۱ كەچى ئەم فەرمانەى پشتگوئ دەخىرت و، بەجۆرىكى نارەوا و دوور لە بەزەبى، كە تەننەت وا لە مرۆفە دەكات رەحمەت بۆ دىرندەترىن بەرەربىيەكان بنىرتىت، مامەلەيان لەگەلدا دەكرىت. (جا نایا ئەو شتانەى باسكران، بەسەر رۆژگارى ئەمرۆماندا دەچەسپىن يان نا؟ وەلامى ئەمە بەجىدەهئىلم بۆ دەرك و عىرفانى خوتىنەرى هئوا.)

قەلەم پەرەدەسەنىت و، چاپخانەكانىش بى وەستان لەكاردا دەبن و، سەرگەرمى لە چاپدانى رۆژنامە و، گوڤار و، كىتب دەبن. دەزگاكانى چاپ و بلاوكردەنەوہش بەردەوام كىتب و، ئىنساىكلۆبىدىا بلاودەكەنەوہ تا ئەوہى رەفى كىتبخانەكان پىر دەبن لە ھەزاران جۆرى كىتب. نووسىن دەبىتە پىشە و، نووسەرىش پەرە دەسەنىت.

شاىەتىى ناھەق و درۆ، كۆمەلگە دەھەژنىت و كەسىش لە شاىەتىى ھەق نىزىك نابتەوہ. ژيانى كۆمەلایەتىش وەك بلىى دەبىتە كارگىيەك بۆ بەرھەم ھىنانى درۆ. ئىتر لە دنياىەكى وادا، درۆ و خىانەت و ساختەكارى تا پادەىيەكى بەرچا و دەبنە تەوہرى ژيان...

۱ - (سورة البقرة: ۸۳)، (سورة النساء: ۳۶)، (سورة الأنعام: ۱۵۱)، (سورة الأسراء: ۲۳)، (سورة لقمان: ۱۴).

جا وهك ده‌بینن، هیئنده به پوونی گوزارشت له بابه‌ته‌که‌کان کراوه، که له‌وانیه‌یه ئەم گومانه به می‌شکی هه‌ندی که‌سدا بی‌ت: ”تۆ بلیی به راستی ئەم فەرما‌یشتانه هی سه‌روه‌رمان بن؟“

وه‌لامی ئەمه‌ش له‌وپه‌ری سانا‌یدایه: ئەم وتانه، له‌و کتیبی فەرموودانه‌دا هه‌ن، که به لایه‌نی که‌مه‌وه سیانزه سه‌ده له‌مه‌ویه‌ر تۆمار کراون. جا ئە‌گه‌ر ئەم وتانه هی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌بن، ئە‌ی هی کێن؟ کێ توانای ئە‌وه‌ی هه‌یه وه‌ك ئە‌وه‌ی به‌ چاوی خۆی ببینی، باس له‌و پووداوانه‌ بکات که ئە‌و هه‌موو سه‌ده‌یه‌ دوای خۆی دینه‌ گۆڕی؟ خۆ ئە‌گه‌ر ئە‌و وتانه‌ هی هه‌ر که‌سیکی تر بن جگه‌ له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا، مه‌گه‌ر نای‌ت لانی که‌م هه‌نده‌ی سه‌روه‌رمان دارای پوانینیکی نورانی بی‌ت؟ جا ئایا له‌ می‌ژوودا که‌سیکی تر هه‌یه‌ هاوشانی پی‌غه‌مبه‌ر بی‌ت، تا ئە‌م فەرما‌یشتانه‌ی بد‌رینه‌ پال؟ نه‌خه‌یر، ئە‌م فەرمووده‌ غه‌یبیانه، هه‌موویان بۆ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ده‌گه‌رینه‌وه. چونکه‌ په‌روه‌ردگاری فیری کردوه، و، ئە‌و‌یش ئیمه‌ی لی‌ تا‌گادار کردوونه‌ته‌وه. به‌‌ئێ، ئە‌م پووداوانه‌ی له‌ رۆژگاری ئە‌مه‌رماندا پووده‌ده‌ن، زۆر به‌ پوونی مه‌ودای راست‌گۆیی پی‌غه‌مبه‌ری خوامان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) بۆ ده‌رده‌خه‌ن.

٧ - بلا‌وبوونه‌وه‌ی زانست

له‌ فەرمووده‌یه‌کی قودسیدا هاتوه، که‌ خوای بالاده‌ست ده‌فه‌رموی:

أَبْثُ الْعِلْمَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ حَتَّى يَعْلَمَهُ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ وَالْعَبْدُ وَالْحُرُّ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ.^١ ”له‌ ناخ‌ر زه‌ماندا، به‌‌جۆرێک زانست و زانیاری بلا‌وده‌که‌مه‌وه، تا ئە‌وه‌ی هه‌رچی پیاو و ژن، کۆیله‌ و نازاد، بچووک و گه‌وره‌ هه‌یه‌ فیری ده‌بن.“

١- الدارمی، المقدمه ٢٧ - أبو نعیم، حایة الاولیاء ١٠٠/٦.

سەر جەم چىن و پىنكها تە جياوازە كانى كۆمەلگە، لە ناوئەندە كانى فېربووندا سەرگەرمى بە دەستەپىنانى زانست دەبن، بە جۆرىك ھەروەك بلىنى دەكەونە پىشپىكى كەرنى يەكترى لەم بوارەدا. كەرنەوھى ئەو ھەموو خويتىدنگە و، بونياتنانى ئەو ھەموو زانكۆ و، تەرخانكەرن و بە گشتى كەرنى ھۆكارە كانى بە دەستەپىنانى زانىارى و پەيوەندى لەسەر ناستى جىھانى بۆ ئەم بوارە، ئەو ھەردە خات كە پىنغەمبەرى خوا (ﷺ) لەم فەرمايشتەيدا كە لە پەروەردگار پىيەوھە دەيگىرتتەوھە، نامازە بۆ سەردەمى زانست و زانىارى دەكەت. پىشكەوتنە كانىش لەم بوارەدا وتە كانى سەروەرمان پشتراست دەكەنەوھە. وەك بلىنى زماغالى ھەر ناوئەندىكى زانستى برىتى بىت لە: ”ئەي پىنغەمبەرى خوا، تۆ گوفتار دروستىت. “ جا كاتىك زانست دەخرىتەوھە سەر رىچكە رەسەنەكەى خۆى، زانستەكان ھەر خۆيان ئەم گەواھىيە دەدەن...

۸ - ھەلھاتن لە قورئان

ھەروھە پىنغەمبەرى ئازىزمان (ﷺ) لە فەرموودەيەكى ترىدا، كە دەقاودەق بەسەر واقىعى ئەمپرمۇماندا دەچەسپىت، دەفەرموى:

لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُجْعَلَ كِتَابُ اللَّهِ عَارًا وَيَكُونَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا. ۱

” قىامت ھەلھاتى تا قورئان نەبىتە ماىھى شەرم و نەنگى بۆ ھەلگەرنى و، ئىسلامىش غەرىب و نامۆ نەبىتەوھە.“

لە كاتىكدا كافر بەناشكرا كوفرەكەى رادەگەيەنەت، كەچى موسولمان وەك ئەوھى موسولمانىتەيەكەى ماىھى شەرمەزارى بىت، بەشەرم و دلەراوكتەوھە باسى لىوھە دەكەت. لە بەرامبەر بانگەشەى ناشكراى ئەوانىشدا

۱ - ابن أبي الدنيا، العقوبات ۲۱۶.

بؤ بیروپا و بلاوکراوه کانیان له پاس و فرۆکه و جینگاکانی تردا، کهچی موسولمانان ناتوانن تهنا ته ناهت قورئانه کانیشیان بکه نه وه و بیخویننه وه. ده که ونه ژیر فشاریکی دهروونی نهوتزوه، که نه گهر له پوآله تیشدا هیچ یاساغیتک نه بیت، کهچی له ژیر کاریگه ریی نهو په ستانه دا، ههست به شهرم و ته ریقی ده که من و، نه وه ده شارنه وه که لایه نگری قورئانن.

جا نایا نیستا نیمکانی نکوولتی کردنی نه م راستیه له توانادایه؟ مه گهر نه مه یه کیتک نییه لهو نه هه مه تییانه ی که موسولمانانی نه مرۆ گیرۆده ی بوون؟ مه گهر نیسلام به هه موو شتیکییه وه غه ریب نه بووه؟

جا با لیره دا دهست له ویتا کردنی نه م ره وشه ناسۆره مان هه ل بگرین، که مایه ی به زه بی پیداهاتنه وه یه. به لئ، پیغه مبه ری خوا چه ندین سه ده بهر له پرودانیان و بهو شیوه یه ش که پروده ده ن، هه وائی سه رجهم نهو پروداوانه ی راگه یاندووه. . ئینجا که واده ی پرودانیان دیته پیتش، بهو جوۆره ی هه والیان دراوه بگره به بچووکترین ورده کارییه کانیشیان وه ده رده که ون و ته صدیقی پیغه مبه ری نازدار (ﷺ) ده که من. جا ئیتر نازانم، هه موو نه مانه بهس نین بؤ نه وه ی بگره یینه وه و سه رله نوی به یعدت بهو زاته بده ینه وه. .

۹ - چه مکی کات

پیغه مبه ری سه ره ره مان (ﷺ) له فه رمووده یه کی تردا، لهو شوینده دا که وه ک یه کیتک له نیشانه کانی قیامت باس له وه ده کات که قورئان ده بیته مایه ی شهرم، به رده وام ده بی و، ده فه رموی: ”قیامت هه لئاسی هه تا له یه کتر نزیک بوونه وه و هاتنه وه یه ک له کات و دوورییه کاندأ روونه دات.“^۱

۱- البخاری، الاستسقاء ۲۷، الفت ۲۵ - الترمذی، الزهد ۲۴ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵۱۹/۵.

وشەي "تقارُب" كە لە دەقەكەدا ھاتوو، بە واتاي نزيكبوونەوھى دوو شت دىت لە يەكترى. جا بەم شىتوازە دەربىرنە، پىغەمبەرى خوا، لە لايەكەوھ ناماژە دەكات بۆ پىژەيى (إضافي) بوونى كات (الزمان) و لە لايەكى تىرشەوھ ئەوھمان تىدەگەيەنىت كە دەتوانىت لە ماوھىيەكى زەمەنىي كورتدا، ئەو كارانە ئەنجام بەدريّن كە لەو سەردەمەدا كاتىكى زۆرى خاياندووھ. ئىتر ئەو راستىيەي كە گشت كايەكانى ژيان، بەھۆى شۆرشى پىشەسازى و تەكنەلۇجياوھ ھەنگاويان ناوھتە چاخى خىتايىيەوھ، لەو بابەتە بەدەيھيانەيە كە تەنانەت منداالانىش فامى دەكەن. جا ھەروەك چۆن لە فەرموودە پىرۆزەكەدا تىشك خراوھتە سەر نەم راستىيە، ھەر بەو جۆرەش ناماژە بە ھۆكارە خىتراكانى گواستەوھ و گەياندى ئەمپۆ كراوھ، كە دوورىيەكانيان بەتەواوى كورت كردووھتەوھ. ھەروھەا لە فەرموودەكەدا، پەنجە خراوھتە سەر بابەتەك كە پىسپۆرپانى بوارى گەردوونزانی و فىزيای گەردوونى تىدەگەن. گۆى زەوى بە تىنپەربوونى كات، شىوھىيەكى ھىلكەيى (Elliptical shape) وەردەگرىت. ئەم گۆرانكارىيە، كاريگەريى لەسەر كاتىش دەيىت. ئىتر بى ئەوھى ھەستى پىبەكەين، سەعاتەكامان ھەروەك چۆن پەوشى جىھانىش، دەكەونە ژىر كاريگەريى ئەم گۆرانكارىيەوھ.

بە تىگەيشتنى من، ئەم فەرموودەيە پرويەكى تىرشى ھەيە، كە ئەمەيە: كات بوونىكى گۆرەيى (الوجود الاعتباري) ھەيە. بەلام لەگەل ئەوھشدا، لە ھەر جىگەيەكدا بىت كات ھەر كاتە. بۆ نمونە، ئەگەر بچىن بۆ "كەلووى گاجووت" و لەوئىشەوھ تەماشای تەمىكى گەردوونى (nebula) بەكەين كە چل مىليۆن سالى پرووناكى لىمانەوھ دوورە و، بە خىتايىي سەد و پەنجا ھەزار كىلۆمەتر لە چركەيەكدا لىمان دوور دەكەوتتەوھ، ئەوا چەند كاتىكى زۆر جياواز و جۆراوجۆر دەبينىن. جا ئەم يەكەيە، لە تەمىكى گەردوونى دىكەشدا،

که به نیوهی خیرایی پروناکی له دورکهوتنه وه دا بڼ، هر به پڼوهریکي کاتي داده نړئ. بهرپه چاوکردنی پڼزه کان، بۆ نهوانه ی له ناسته نزمه کانی تریشدان، هر هه مان شته ...

به لئ، خو نه گهر پوژنیک بیت و مرؤف نهو توانایه ی هه بیت که به چیتته دهره وه ی کۆمه له ی خور، نهوا پڼده چیت نهو تیگه یشتنه ی که ئیستا هه یه ته ی له مهر چه مکی کات، به ته وای سهره وژیر ببیتته وه.

نه وه تا به دوو وشه ی رازنامیز و نه فسوناوی که "تقارب الزمان" ه، پڼغه مبهری سهره وهران (ﷺ) به یه کجار نامازه به چه مکی کات و، چه نده ها پڼوهری زه مه نیی تر ده دات، که له پاشه پوژدا دینه ریمان.

جا ئیستا ده پرسین: ئایا ده کړئ نه و تانه، و ته ی مرؤف بڼ؟ دا خو غه یری نهو زاته ی که زه مان و مه کان له ده ستی قودره تیدا هه لده سورپڼئ، کیئ تر ده توانئ نه م حه قیقه تانه بزانی؟ تکا ده که م، ئایا نه مانه شتانیکن که هه سیکی نه خو پڼده وار، له سه رده میکی پر له نه خو پڼده واریدا بیانزانیته؟ هه لبه ته نه خیر. به لکو خوی ته باره ک ته عالا هه موو نه م شتانه ی فیر کردوه. ئیتر نهو سه روره ش ته نها نهو شتانه ی راگه یانندوه، که په روره دگاری فیئری کردوه.

پوژ و مانگ و سال و سه ده کان، یه ک له دوا ی یه ک دین و ده پوژن. زانست و ته کنه لو جیاش به چه ندین هه نگاهی زه به لاه له پڼشرپه ویدایه. کاتیکیش ده گه نه دوا نامانج، نهو راستییانه یان بۆ دهرده که ویت که پڼغه مبهری خوا (ﷺ) پڼش چه ندین سه ده بینونی و له باره یانه وه دواوه. ئیدی بابای زاناش سه رسامیی خوی پئ ناشارریتته وه و له ناخی دلپیه وه ده لیت: " نه ی پڼغه مبهری خوا، تو بۆ خو ت خودی راستگوییته."

۱۰ - بلا و بونوهی سوو (الرّبا)

رؤژتیک دیت سیستمی سوو خوری و فایز تا ده توانیت بلا و ده بیته وه. تنانته نهو کهسهش که خوی مامه لهی پیوه ناکات، ناتوانی خوی لی بویری و توز و پریشکه که بی همر بهره که ویت. پیغه مبهری خوا (ﷺ) له فرموده یه کی مویاره کیدا، نامازه بو نم په تاهه ده کات که به یه کیک له گهوره ترین نه خوشییه کانی نم سرده مه مان هه ژمار ده کری و، پوژ دوا ی پوژ ره ههنده ترسناکه کانی له بهره سندن دایه:

لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرَّبَا فَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ أَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ.^۱ ”رؤژگار تیک به سهر خه لکیدا دیت، که سیکیان تیدا نامیتیت سوو نه خوات، همر که سیش نه یخوات نهوا توزه که ی بهره که ویت.“

فرموده که سهرنجمان بو لای دوو خال راده کیشیت:

یه که میان: به هوی نه وهی که سهرجم دارایی و سامانی ده ولت له بوته ی سووه وه به ده ست دیت و ده زگا داراییه کان، بانک بن یان بانک نه بن، له م رووه وه وهک یهک مامه له ده کهن، نهوا مروژ ههرچه ندیکیش ههستیاری بنوینیت، به دلنیا یه وه پشکی خوی له م په تا گوئیزرا وه یه که سهرتاپای ژسانی ته نیوه بهره که ویت. واته چهند پریشکیکیش بهر نهو ده که ویت. نه وهنده هه یه مروژ له وه ها هه لومهر چی کدا تنها به نیه تی قوتاری ده بیت و، نیازی دلی ده بیته په ناگه و دالده ده ری.

دووه میان: له زمانی عه ره پیدا ته پوتوز پیاپژان واتایه کی تریشی هه یه. که سانیک سوو خوری ده کهن، نهوانهش که نم کاره ناکه ن، بهر ته پوتوزه که ی

۱- أبو داود، البيوع ۳ - النسائي، البيوع ۲ - ابن ماجه، التجارة ۵۸.

ده‌كهون. له كاتيكددا چيني سهرمايه‌دار له رېنگه‌ي سووخوڅرييه‌وه سهرمايه‌كه‌ي خو‌ي گه‌شه‌پيډه‌دا، چيني هه‌ژارېش به هه‌مان رېژه، بېنه‌وا و كه‌ساس ده‌بيټ. نيت‌ر به‌م شيويه ته‌پوتو‌ز و هه‌راي مملاني و كي‌شمه‌كي‌شي بي‌ نه‌ماني تيوان نه‌م دوو چينه، كو‌مه‌لگه هه‌راسان ده‌كات و، رۇژي‌كي‌ش دي‌ت ده‌گاته ناستي‌ك هه‌مووان بي‌زار ده‌كات.

پي‌م وايه هه‌موو نه‌مانه هاترونه‌ته دي و، له هاتنه‌ديش‌دان. شه‌وه‌تا شه‌و لايه‌نانه‌ي كه نه‌م فه‌رمووده پيرۇزه به هه‌ردوو رووه‌كه‌يه‌وه ناما‌زه‌ي بو ده‌كات، ني‌ستا به هه‌موو قيزه‌ونييه‌كه‌يه‌وه له‌به‌رچاوي مرؤفي شه‌م سه‌رده‌مه‌دايه. به جوړي‌ك خه‌ريكه بلين، دامه‌زراويه‌كي بازرگاني نه‌ماوه كه - راسته‌وخو‌يان ناراسته‌وخو - به سووخوار‌دنه‌وه تيونه‌گلابي. هه‌رچي بازرگاني هه‌يه له جيهان‌دا، گشتي له‌نيوان جه‌ر و پي‌چه‌كاني شه‌م جو‌ره بير‌كر‌دنه‌ويه‌دا هه‌لده‌سوړي و، تي‌كراي دنيا، مامه‌له‌كردن به سووه‌وه هه‌روه‌ك ئالو‌گوړي شه‌مك و دراو به كارنكي ناسايي ده‌بينيت.

سه‌روه‌ري هه‌ردوو جيهان(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هه‌ر زوو ئومه‌ته‌كه‌ي له‌و قهيرانه ناهه‌مواره ناگادار كرده‌وه كه له ناكامي سووه‌وه به‌روكي مرؤفايه‌تي ده‌گرټ و، هو‌شياربي دانې كه زور وريايانه هه‌لسوكه‌وت بكهن و، نه‌كه‌ونه ناو په‌نگاوي سووه‌وه. به‌لام وه‌ره ببينه كه وا نه‌مرؤ جيهاني ئيسلامي تاوه‌كو كه‌رووي له‌نيو زه‌لكاوي سووخو‌ريدا تي‌ناوه و وا دياره هيچ نيازني‌كيشي نيه‌ه

لیتی بیتتدهر... ئەمە سەرباری ئەوەی کە ئیسلام، دینیکیە جەنگی دژی سوو
پاگەیاندووه.^۱

خۆزگە موسولمانان، هیچ نەبووایە بەشیککی ئەو دەرپرینە ھەرپەشە
نامیزانە قورناتی پرۆز لەمەر ئەم بابەتە تیبگەشتنایە و، لەو دەرپەدەری و
پەڕیشانییە رزگاریان ببوایە، کە بەھۆی سوو خواردنەو دووچاریان بوو.

۱۱ - ئەو دەمەی ئیماندار خۆی دەشاریتتەو

پینغەمبەری رەحمت(ﷺ) لە فەرموودەییەکی تردا، کە رەوشی
ئەمپرومان بە وینەیی تابلویەک دەخاتە پیش چاوە، دەفەرموی:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَسْتَحْفِي الْمُؤْمِنُ فِيهِمْ كَمَا يَسْتَحْفِي الْمُنَافِقُ فِيكُمْ
الْيَوْمَ.^۲ ”رۆژگاریک دادی بەسەر مەردوومدا، ئیماندار لەناو خەلکیدا خۆی
دەشاریتتەو، ھەرەک چۆن ئەمپرو موناڤیق لەناو ئیوودا خۆی دەشاریتتەو...”

لەو سەردەمەدا دووروو چۆن ھەلسوکەوتی دەکرد؟ چ رینگەچارەییەکی
دەگرتەبەر بۆئەوێ پیتی نەزانن؟ ئیتەر بە ھەمان شێوە، مرۆفی باوەرداریش
ھەرەک ئەو رەفتار دەکات و، ناچار دەبیت خۆی دەرئەخات و پەرستشەکانی

۱- ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٢٧٨ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِخَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ
وَزَّوَالِهِ ٢٧٩ وَإِن تَبَيَّنْتُ فَكُمْ لَهُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَغْلُمُونَ وَلَا تَغْلُمُونَ﴾ (البقره: ۲۷۸-۲۷۹) ”ئەو ئەوانەیی
باوەرتان ھێناو، پارێزگاری خواناس بن و واز لە پاشماوەی سوو بەئین ئەگەر ئیماندارن. خۆ ئەگەر
وانەکن، ئەو جەنگ لەگەڵ خوا و پینغەمبەرە کەیدا رابگەینن (کە سەرئەنجامەکی زۆر سامناکە)، خۆ
ئەگەر تەوێبە بکەن و (لە سوو خۆری واز بەئین) ئەوا تەنھا سەرمایەکانتان بۆ ھەبە وەری بگرنەو، نە
ستەم دەکن (لە قەرزەرکان) نە ستەمتان لی دەکریت.“

۲- الطیرانی، مسند الشامیین ۱/ ۱۴۸.

به نهیښی ته نجام بدات. تا به شکوم بهم شیوهیه بتوانیت پاریزگاری لهو پیښگه یه بکات که له کومه لگه دا هدیته تی.. ته گه رنا ژيانی لی تال ده کهن. زیه نیه تی ته م شهر خوازه زال، جتی که سانی باوه ردار و پاک داوتنی تیدا نابیته وه. نیت بهم جزره بواره کانی کارکردن و به شیک له پله و پوسته کانی ده ولت، به ته واوی به پرویاندا داده خرین و، له نیتو کومه لگه دا به چاوتکی سوک و بی نرزشه وه لیتان ده روانریت.

فهرموده یه کی تریش هیه جهخت له سهر هه مان لایه ن ده کاته وه: " فیتنه گه لیکتی ته وتو دینه پیش، وای لیدیت مرؤ له بهر نویژکردن عه بیدار ده کړی. ههروهک چو ن ته مرؤ نافرته تی داوتن پیس عه بیدار ده کړی." ^۱

جا کاتیک عه بیدارکردنی نافرته تی داوتن پیس ده شوبه یتریت، ته وا له سهر بناغهی ره چا وکردنی بنه ما و نورمه کومه لایه تیسه کانی ته و سهرده مه یه. ته گه رنا له رۆژگاری ته مرؤ دا، ته م ره وشته قیزه ونه نهک هه به عه یب و نابروو چوون دانانریت، به لکو به تاییه تی له هه ندی ناوچه دا وه کار و پیشه ته ماشا ده کړیت.

جا به دهر له ماوه یه کی زه مه نیی دیاریکراو، ته و رۆژانه ش دین که تیایدا خه لکی ته نها له بهر ته وهی نویژ ده کهن، سووکایه تییان پینده کړی و، وهک ته وهی کاریکتی نابروویه ریان ته نجام دابی، دهستی تومه تیان بو دریز ده کړی و، له ژیر سته می هیزه شهر خوازه کاندا ده نالینن. نیت له هه لومه رجیکتی وادا، باوه رداران به شار دنه وهی نیمانه که بیان، ته م به لایانه له خو یان دوور ده خه نه وه.

۱- علي المتقي، كنز العمال ۱۱/۱۸۰. (له "نعميم بن حماد" و "طبراني" يه وه گپراويه ته وه.

۱۲ - نهوت له تالهقان

پیغمبره خوار (ﷺ) ده فرموی:

وَيَحَا لِلطَّالِقَانِ! فَإِنَّ اللَّهَ فِيهِ كُنُوزًا لَيْسَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ.^۱

دهسته واژه‌ی "وهیح" له زمانی عه‌ره‌بیدا بۆ نهو مؤدانه به‌کار دیت، که ناو‌یتته‌ی بزه‌یه‌کی تالّن. نه‌وه‌تا کاتیک پیغمبره‌ی خوا هه‌والی شه‌هید بوونی حدزده‌تی عه‌مماری راگه‌یاند، هه‌مان دهسته‌واژه‌ی به‌کاره‌یتنا و، پیی فرموو: وَيَحَا يَا عَمَّارُ.^۲

هه‌رجی "تاله‌قان" یشه، ناوی ناوچه‌یه‌که له قه‌زوین، که به‌ کینلگه نه‌وتیه‌کانی ناسراوه. که‌وابی رافه‌ی فرمووده‌که به‌م جوّره ده‌بی: "مژده‌بی تاله‌قان، خوای گه‌وره له‌ویدا چهن‌دین گه‌نجینه‌ی هه‌یه، که نه ئالتوون نه زیو."

جا بۆیه له‌وانه‌یه له‌ داهاتوودا چهنده‌ها کانی کانزایی تر، به‌ وینه‌ی یۆرانیۆم یاخود نه‌لماس بدۆزینه‌وه. به‌لام هه‌یچ کام له‌مانه نه‌نجامه‌که ناگۆریت، چونکه سه‌روه‌رمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) باس له‌ گه‌نجینه‌یه‌که ده‌کات که له‌ په‌گه‌زی ئالتوون و زیو نییه... نه‌مه وێرای نه‌وه‌ی که ئیستا نه‌و کانزایانه‌ دۆزراونه‌تموه. ئیتر ته‌نانه‌ت نه‌و نه‌وته‌ش که له‌ تاله‌قان ده‌ردیت، ته‌صدیقی پیغمبره‌ی خوا ده‌کات و، جاری راستی و دروستیه‌که‌ی ده‌دات...

۱- علي المتقي، كنز العمال ۵۹۱/۱۴. (له "أبو غنم الكوفي" يه‌وه گيترايه‌تموه.)

۲- البخاري، الصلاة ۶۳ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/۳.

۱۳ - شوینکه و تنی نه هلی کیتاب

جیهانی نیسلامی ههنگاو به ههنگاو و بست به بست شوین نه ته وه کانی پیش خزی، واته مه سیحی و جووله که کان ده که ویت و، لاساییان ده کاته وه. ته نانه ت نه گهر یه کیک له وان سهر بکات به کونی بزن مژه یه کیشدا، نه وا موسولمانانیش چاوی لیده که ن و، سهر ده که ن به و کونه دا. نووری دیده، سه روه رمان چه زره تی موحه محمد موسته فا (ﷺ) به م ده رپرینه پوخت و پسر واتایه ی خواره وه، نه م راستییه مان بۆ باس ده کات:

لَتَتَّبِعَنَّ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ شَبْرًا بِشَبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرِ ضَبٍّ لَاتَّبَعْتُمُوهُمْ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ؟ قَالَ: فَمَنْ؟

" به جوریک شوین نه ته وه کانی پیش خۆتان ده که ون و لاساییان ده که نه وه، بست به بست و ههنگاو به ههنگاو شوینیان ده که ون. ته نانه ت نه گهر نه وان سه ریکه ن به کونی بزن مژه یه کدا، ئیوه ش هه مان شت ده که نه وه."

هاوه لآن پرسییان که نایا مه به ست له رسته ی " نه ته وه کانی پیش خۆتان " مه سیحی و جووله که کانه؟ پیغه مبه ری خواش له وه لآمدا فه رمووی: " نه ی ئه بی کیی تر بی؟! " ^۱

حالی حازر بارودۆخی ئیمه و سه رجه م جیهانی نیسلامیش له بهر چاودایه .. نه وه تا زۆریکمان که سایه تی خۆمان بزر کردوه و دوو چاری قهیرانی ناسنامه بوینه ته وه. حالمان - به ده رپرینی فه رمووده که - ههروه ک حالی نه و مه ره سه رلیشیواوه وایه، که له نیوان دوو پانه مه ردا هه ر له هات و چووندایه. نه مه وپرای نه وه ی سه رجه م نه و هۆکاره نه رینی (سه لبی) یانه ی که

۱- البخاری، الأنبياء ۵۰ - مسلم، العلم ۶.

پۆژانیک دەولەت و ژیاڕەکانی تریان ڕووخاند و لەناویان بردن، وائەمە ڕۆ
 ھەرۆک ئەختەپووت، لە ھەر چوار لاوہ ژیاغانی تەنیوون. کەچی ئیمەش بەدەم
 سەرسامی و چاولیکەرییەوہ، وادەزانین ئەم داوی مەرگە شارپنگە نوینگەری و
 شارستانییەتە. بەئێ، لە ھیچ کام لە سەردەمەکاندا ھیچ گەل و نەتەویەسەک،
 بە ئەندازە ی چاولیکەریی ئیمە بۆ خۆرتاوا، ئالوودە و مەراقی چاولیکەری و
 لاسایی کردنەوہ نەبووہ. ئەمە ڕۆ لە جیھانی خۆرتاوا دا ھەر تازەگەرییەک بێتە
 مەیدان، بەبێ داواکردنی پەرلە ی گوزەر بیوون (شفرۃ العبور)، یە کسەر لای ئیمە
 پەسەند دەکری و، لە خیرایی ئەم پەسەند کردنە شماندا پینش زۆریک لە ولاتە
 خۆرتاوا ییەکان کەوتوین. ئەمە لە کاتی کدا کە پیغەمبەری خوا، تەنانەت لە
 وەردترین بابەت و ئەو باسانەشدا کە بە لاوہکی دەبینران، پیچەوانە ی ئەوان
 دەجوولایەوہ.^۱

جا ھەرچۆنیک بێت، نامانەوێت دەرگای ئەم باسە بکەینەوہ. چونکە
 تەوہرە ی بابەتە کە مان ئەوہ نییە. بەلام ئەو ڕووی ئیمە دەمانەوێت
 ھەلۆیستە ی لەسەر بکەین، ھەوالدانی پیغەمبەری خوا (ﷺ) پینش چەندین
 سەدە بەرلە ئیستا، لە ھەموو ئەو ڕووداوانە ی کە لە داھاتوودا ڕوودەدەن.
 کاتی کیش وادە و وەرز ی دیاریکراویان دیت، دەقاودەق وەک خۆیان دەردەکەون.
 بەئێ، ھەموو ڕووداوەکان لەسەر زاری موبارەکی ئەودا، لەسەر شیوہ ی
 مزگیننی و ئاگادار کردنەوہ خۆیان پیشان دەدەن. ئنجا کە کاتی دیاریکراو
 (الوقت المہون) یان دئی، دەبنە زمانیکی پاراو و شایەتی لەسەر صیدق و
 راستگۆیی ئەو دەدەن.

۱- أبو داود، الصلاة ۸۸ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۶۴/۵ - ۲۶۵.

سیھەم

ئەو ھەوالە غەیببىيانەى پەيۋەندىيان بە لقە

ھەمەجۆرەكانى زانستەۋە ھەپە

لەم بەشەدا كورتيەك لەو فەرموودانەى پيغەمبەرى ئازيز(ﷺ) باس دەكەين، كە دەربارەى لقە جياۋازەكانى زانست فەرموونى و، دەبنە بەلگە لەسەر راستبىيى ئەو سەرۋەرە.

پيغەمبەرى خوا(ﷺ) چۈاردە - پانزە سەدە بەر لە ئىستا وتەپەكى فەرموۋە، لەو پۈژەشەۋە تا ئىستا لقە جۆرەجۆرەكانى زانست كە سەرقالى لىكۆلئىنەۋى فەرممايشتەكانى ئەون، چەندىن ھەنگاۋى گەۋرەيان بەرەو پىش ناۋە و قۇناغى سەرسورھىنيان برىۋە.. كەچى سەرەنجام دەبىنىت ئەو كەلە زاناپانەى كە ھەرىكەيان بە پىشەنگ و شارەزاي بوارەكانى خۇيان دادەنرىن، لەسەر زمانى زانستەكانيان تەصدىقى ئەو زاتە دەكەن و جەخت لەسەر راست و دروستىيەكەى دەكەنەۋە. بەلئى، تا ئەمپۇ تەنانەت تاكە رستەپەكىش لە وتەكانى پيغەمبەرى خوا(ﷺ) لەمەر ئەم بابەتە بەدرۇ نەخراۋەتەۋە.

لە لايەكى ترەۋە، سەربارى ئەو ھەموو ماددەپەرستەى كە سەريان بۇ زانست و تەكنەلۇجيا نەۋى كرددوۋە و لە خزمەتيدان، كەچى ئەو (زانست و تەكنەلۇجيا) - لەگەل ئەو پيشكەۋتنە مەزنىشەدا - پشت لە ھەموويان دەكات و، لە پىگەدا بەجىيان دەھىلئى و رۋو دەكاتە پيغەمبەرى خوا. ئىتر بە نەدەب و رىزەۋە لە بەرامبەر ئەو زاتەدا ملكەچ دەۋەستى و، تا دەنگى بر

بكات ده لئى: ” صَدَقْتُ“ جا خۆرى تىنە دەچوو كە بەجۆرىكى تر بووايه، چونكە ئەو نىراوى حەقى پەروەردگارە.

لىزەدا ھەول دەھىن ھەلۆستە لەسەر چەند نمونە يەكى ھەلۆبۆرراو بەكەين. تۆيۆنەھەي زانستى بابەتە كەش دەسپۆرینە ئەو كۆتیب و بلاو كراونەي تايبەتن بەو بوارەوہ:

۱ - ھەموو نەخۆشییەك چارەسەرى ھەيە

لە فەرموودەيە كدا كە ئىمامى بوخارى (ﷺ) رىوايەتى كەردووه، پىغەمبەرى پىشەوامان (ﷺ) دەفەرموى: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ بِهِ شِفَاءً. ۱ ”خوای گەورە نەخۆشییەكى نەناردووه، كە بەدوايدا چارەسەرى كىشى بۆ بەدى نەھيئابى.“ واتە، چەند جۆرى نەخۆشى ھەبى، بەدئىيايەوہ خوای گەورە (سُبْحَانَ وَتَعَالَى) شىوازی چارەسەر و تیمار كەردىشى بۆ دروست كەردووه. ھەمەكەترىن و گشتگەترىن وتەيەك لە دىياى پزىشكىدا و لە پرووگەي ھاندانى زانستخووزىيەوہ تا ئەمڕۆ وترايىت، دەبيت ئەم فەرمايشتەي پىغەمبەرى خوا بيىت. ئەمە ئەوہ دەگەيەنئى كە ئەگەر نەخۆشییەك ھەبيت، بيىگومان چارەسەرەكەشى ھەيە. كەوابى، رۆژنىك لە رۆژان - بە پشتىوانى و كۆمەكى پەروەردگار - بە حەقى دەتوانئى دەرمانى ھەموو دەردەكان بدۆزىنەوہ.

رىوايەتىكى ترى فەرموودەكە بەم جۆرەيە: لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ. ۲ ”ھەموو دەردىك، دەرمانى ھەيە.“

لە فەرموودەيەكى دىكەشدا ھاتووه كە:

۱- البخاري، الطب ۱ - ابن ماجه، الطب ۱.

۲- مسلم، السلام ۶۹ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳/۳۳۵.

تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ:
 الْهَرَمُ^١

” تاگادار بن، که مته رخمی نه کهن له تیمارکردندا. خوی گهوره دهردیگی ناردبی، نهوا به دلنیا بیهوه به دوایدا ریگی چاره سهریشی پیشانداوه. تنهها یدک نه خۆشی ههیه چاره سهری نه بی، نهویش پیربوونه.“

خۆ نه گهر ریگه چاره ی درێژکردنه وه ی ژیانیش بدۆزنه وه، یاخود بۆ ماوه یه کی کاتی ته مهنی مرۆفه کان له ناستیکی دیاریکراویشدا بوه ستین، بگره نه گهر مردنیش دوا بجن، نهوا دیسان دهستهوسان ده بن له وه ی که گهشتی ته قدیرکراوی قافلای مرۆفایه تی بوه ستین. نهو ریگایه ی که له جیهانی رۆحه وه دهست پیده کات و به قوناغی مندالی و لاوی و پیریدا گوزهر ده کا و، سه ره نجام به گۆرپدا تیپهر ده بی و له ویشه وه تا حه شر درێژ ده بیته وه .. پاشان بهردهوام ده بی تا کو له به ههشت یان دۆزه خدا کۆتایی پیدیت... بهرگرتنیش بهم ریگایه هه رگیز مومکین نییه. نهو ته مرۆفه کان دینه دنیا وه و گهوره ده بن و پاشان پیر ده بن، له پاش پیربوونیشیان ده مرن. ئیتر جگه له مه، هه موو ده رد و نه خۆشییه کانی تر چاره یان ههیه، نه وهنده به سه که توژی نه وه بکری و بدۆزریته وه...

فه خری کائینات (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بهم دهرپرینه و هاوشیوه کانی نه مه، ته وای مرۆفایه تی بۆ توژی نه وه ی زانستی هانده دات و، بانگه یشتی سه رجه م زانایان و لیکۆله ره وان و، تی کرای نهو "مُلَهُمُون" هه ش ده کات که به هره مه ندی ئیلهامن، بۆ گه ران به دوا ی چاره سه ردا:

١- أبو داود، الطب ١ - الترمذی، الطب ٢ - ابن ماجه، الطب ١.

بەشىك لە بودجەكانتان تەرخان بکەن بۇ بونياتنانى ناوەندى توۋىنەوھى زانستى. تاوھكو ئەو مەنزلەى دەگاتە كەنارى مردن، بړۆن و ھەرچۆنىك بووھ ئەو گۆرپەپانە فراوانەى كە تا ئەو سنوورە دريژ دەبیتەوھ، بجنەنە ژيړ كۆنترۆلى خۆتانەوھ.

جا خۆ قورنانى پىرۆزىش ھەردەم رېنمايەكانى لەم بوارەدا چرکردووەتەوھ. ئەوھتا كاتيك تاسە و خولياى زانستخوازيى لە مرۆفەكاندا دەبزوييت، موعجيزەى پيغەمبەرانىان دەخاتە پيش چاۋ. بەخستەنە پرووى ئەو موعجيزانەش، ئەو كۆتا سنوور و دوايەمىن مەنزلە دياريدەكات، كە ليكۆلينيەوھ و دۆزىنەوھەكان پيى دەگەن. بەلئى، جا ھەرۋەك چۆن پيغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) لە رۆحيانەت و ژيانى مەعنەويدا بوونە رابەر و پيشەواى مرۆفايەتى و، لە رينگا خوار و خيچەكانەوھ بەرەو كەنارە راست و سەلامەتەكان ئاراستەيان كردن، ھەر بەو شيوەيەش لە زانستە نەزموونيبەكاندا، واتە لەو زانستانەشدا كە مايەى رۆشنايى عەقل و ژيرين، ريبەرايەتى كردنى گروى ئادەمىزادىان گرتە نەستۆ و، ھەر يەكيتيان ۋەك شارەزا و پسپۆرى بوارىك، پيشيان كەوتن و رينگەيان پيشانندان. ھەر بۆيە دەتوانين بلين مرۆفايەتى كليلى سەرجمە پيشكەوتنە ماددى و مەعنەويەكانى لە پيغەمبەرانەوھ ۋەرگرتوۋە. بەلئى، مەبەست لە باسكردنى موعجيزەى پيغەمبەران لە قورناندا، لەپيناۋ ھاندان و تاسە بزوييني نيمەى مرۆفە بۆ گەيشتن بەو سنوورەى موعجيزەكان كە رينگەمان دراوھ پيى بگەين.

بۆ نمونە: ھەزەرەتى مەسيح - بە ئيزنى خوا - مردووى زيندوۋ كرددووەتەوھ. قورنانى پىرۆزىش ئەمەمان بۆ دەگيريتەوھ. بەلام دەبیت ئەوھ بزائين كە ئەوھ كۆتا سنوورە و، پيشكەوتنى مرۆفە لەو ئاستەدا كۆتايى ديت. بۆچى؟ ئاخىر چونكە لەويدا كارە ئاسايەكان (العاديات) تەواۋ دەبن و، ئيتىر

لهوديو ئەو سنوورهوه، كاره ده رناساكان (الخوارق) دهست پيڤه كهن. توانستی ناده ميزاد و ئەو كارانهش كه به ئيرادهي مرؤف ده توارئ بكرين، ناتوانن له چوارچيوه ياسا فيتريه كان (ئەو ياسا باوانه ي له گهردوندا به كارن) بترازين. به لئ، داهينانه سه رسوپهين و ناوازه كانى زانست و ته كنه لوجيا بگه نه هه ر ناستيك، هيشتا كۆله وارن له وه ي سنووره كانى په رجو (المعجزة) تيبه ر بگه ن. ئەمەش ده گه رپتەوه بۆ ئەوه ي كه ئەو سنوورانە، كايه و گۆزه پانى ئەنبياي عيزامن و، تا ئەبه ديش هه روا ده ميننه وه. به لئ، ئەوه ته نها پيغه مبه رانن كه ده توانن له و كايانه دا بچوئينه وه. ئيت له مديوى ئەمه وه و، تا ئەو سنووره ي موعجيزه كان دهست پيڤه كهن، پيشكه وتن و قوناغپري ناده ميزاد هه موو كات مومكينه. جا خۆ هه موو ئەو هاندانانه ش هه ر له به ر ئەمه يه.

ئيت ئەوه تا ده بينى قورئانى پيرۆز، به موعجيزه كه ي حه زره تى مه سيح (ﷺ) گيانى شه وق و تاسه ده كا به به رماندا و پيمان ده لئ: رينگاكانى چاره سه ر و هه توان، هه تا سنووره كانى مردن كراوه ن.. ته نانه ت ئەو نه خۆشيانه ش كه تا ئيست چاره سهريان بۆ نه دۆزراوه ته وه، وه ك شيريه نجه و نايدز، چاره يه كيان هه ر هه يه. به دوايدا بگه رين و بيدۆزنه وه. ته نانه ت هه نديك له و نه خۆشيانه ي كه پيشتر وا ده بينران چاره سهريان نييه، وا ئەمپۆ به ئاسانى چاره سه ر ده كرين. جا ئەگه ر چاكي هه ول و گه رانى ليكهن به لادا، ئەوا چاره سه رى ئەو نه خۆشيانه ش ده دۆزنه وه...

هه روه ها ئەو موعجيزه يه ش كه به ده ستى حه زره تى موسا (ﷺ) پيشكه شى مرؤفايه تى كرا، ئەو وانه يه مان فيرده كات كه ده تواريت بئ گيانه كان رامبكرين بۆ به جيهينانى كۆمه له ئه رك و فه رمانيك.. به لئ، له م سه رده مه دا ئەم ده رگايه خراوه ته سه ر پشت. به لام نه ئەمپۆ و نه سه بينيش، هه رگيز مرؤف ناتوانيت گۆچانه كه ي ده ستى فريبدات و له سه ر شيوه ي مارينكى راسته قينه دا

بیبینیت. چونکه ئەوە رووداویکە لە دنیای کارە دەرتاساکاندا بەرپۆه دەچیت. ئەوەش کە لە توانای نێمەى نادهمیزاددايه، تەنها ئەو شتانەیه کە لە چوارچۆیهى یاسا باوەکانى گەردووندا خۆیان دەبیننەوه.

جیى خۆیه تی لێردا باسیك له قورئانى پیرۆزیش بکهین. ئەو قورئانەى کە موعجیزەیه کى بى و نینهیه و هیچ توانستیک پى ناگاتەوه. بەلئى، قورئانى پیرۆز هەر لە سەرەتاوه تا کۆتایى، دوايه مین ئاسۆى هزرى ئەدەبیه و، پینگە یشتنەوهى مەحاله. ئەو وتە و دارشتنە و نێه یانەى کە لە بەرزترین ئاستى ئەدەبى و هۆنینه وه دان و، ئەو دەرپرینانەش کە مرۆفە کانیان راپیچی دواى خۆیان کردوو، رۆژیک دیت تا بەر دەرگای قورئانى پیرۆز نزیك دەبنەوه، بەلام نیتەر له ویدا هەروەك "له بید" دهگەنه ئاسۆى سەرسام بوون و دەچەقن. چونکه قورئانى پیرۆز موعجیزەیه کى ناوازهیه له گوفتاردا. جا بۆیه گوفتار و ناخواتنە مرۆیه کان هەرچەندیکیش قەشەنگ و کاریگەر بن، هیشتا هەر لە چوارچۆیهى کاروباره باو و ئاسایه کان دەرنانچن.

جا لەبەرئەوهى ئەم باسه بابەتیکى تەواو جیاواز و سەریه خۆیه، ئەوا - بى ئەوهى ناماژەشى بۆ بکهین - دەستى لى هەلده گرین و، بەجیى دەهیلین بۆ ئەو بەشەى تاییه ته بهم باسهوه.

هەروەك پیشتریش ناماژەمان پێدا، موعجیزەى پێغه مبهران (ﷺ) وهك بلیى سنووریکى دیاریکراو پیک دەهینن و ئاسۆى زانسته ناده میه کان دهکیشن.. له هه مان کاتدا باسکرانیشیان له قورئانى پیرۆزدا، ئەرکى هاندان

١- ناری "البید بن ربیع" یه. له شاعیره بەناوبانگەکانى سەردەمى جاهیلیه و یه کینکه له شاعیرانى "المعات". به خزمەتى پێغه مبهرى خوا (ﷺ) گەیشتوو و موسولمان بووه. پاش موسولمان بوونیشى جگه له بهیتك هیچ شیعریكى ترى نەوتوو.

و تاسه جوولاندنی مرۆڤه‌کان به‌جێ ده‌هینن. ئیتر دواى ئەمه، بۆ ههول و کۆششی مرۆڤه‌کان به‌جێ ده‌هێلریت.^۱

پێویسته مرۆڤ ههول بەدات بگاته ئەو خاله و، له بازنه‌ی باو و پیتسا ئاساییه‌کاندا، هه‌موو شتی‌ک ته‌ی بکات و، له هه‌ولێ نزی‌ک بوونه‌وه‌دا بیت له سنووری جیهانی ده‌رئاساکان. به‌ پاده‌یه‌ک که‌ شه‌گه‌ر - گریمان - هه‌نگاوێکی تری له‌مدیو ئەو سنووره‌شه‌وه‌ نا، بتوانیت به‌و ئاسۆیانه‌دا گوزه‌ر بکات که‌ به‌رووی موعجیزه‌کانی پێدا شو‌رپوونه‌ته‌وه‌.

بۆ نمونه‌، مرۆڤ له‌ گۆره‌پانی زانستی پزیشکی‌دا تا ئەو ئاسته‌ی ده‌گاته مردن، ده‌توانیت پێشکه‌وتن تو‌مار بکات. به‌لام که‌ دیته‌ سه‌ر مردن، ئەوه شتی‌که‌ چاره‌سه‌ری نییه‌. چونکه‌ مردنیش هه‌روه‌ک ژیان مه‌خلوقی‌کی خوای گه‌وره‌یه‌. ئایه‌تی: ﴿ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ ﴾ (المک: ۲) ” هه‌ر ئەو خۆی مردن و ژیا‌نی به‌دیه‌پێناوه‌.“ ئاماژه‌ بۆ ئەم حه‌قیقه‌ته‌ ده‌کات.

به‌لێ، مردن له‌ناوچوون و دارزان و کوژانه‌وه‌ و هه‌له‌شانه‌وه‌ نییه‌. به‌لکه‌ به‌ ئەمر و ویستی په‌روه‌ردگار، بریتیه‌ له‌ وه‌رگرتنه‌وه‌ی هه‌موو ئەو شتانه‌ی که‌ تا ئەو پۆژه‌ به‌ ئەمانه‌ت پاسپاره‌ کرابوون. ئیتر هاندانی زانسته‌کان هه‌ر تا ئەم پاده‌یه‌ ده‌بیت. هه‌رپۆیه‌ ئەو به‌رپرسیاریتییه‌ی ده‌که‌ویتته‌ سه‌رشانی هه‌موو غیره‌تمه‌ندان و هی‌مه‌مت بلندان، ئەوه‌یه‌ که‌ گوێ بده‌نه‌ ئەم هاندانه‌ و، پشکی خۆیانی لێ وه‌ریگرن و، دوا‌ی تو‌زینه‌وه‌ و هه‌له‌سه‌نگاندن بیه‌خه‌نه‌ خزمه‌ت و سوودی مرفایه‌تییه‌وه‌.

پێغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (عَلَيْهِ السَّلَام) سه‌باره‌ت به‌ زانستی پزیشکی، به‌تایبه‌تی ده‌رباره‌ی هۆشیاری ته‌ندروستی که‌ به‌ پزیشکی خۆپارێزی (الطب

۱ - بۆ درێژه‌ی زیاتر پ‌روانه‌: کتیی و ته‌کان، ته‌ی بیسته‌م، مه‌قامی دووه‌م، پێشه‌کی.

الوقائي) ناوده بریت، چەندین فەرموودەى فەرمووە. ئاشکرایە ئەم بابەتە پانتاییەکی فراوانی لە زانستی پزیشکیدا گرتووە، ھەر دەشبەن وای. چونکە گرنگترین شت ئەوێە کە تاك لە نەخۆش کەوتن بپارێزیت، ئەمەش تا بلیی کارێکی ئاسانە. بەلام پاش تووشبوون بە نەخۆشی، چارەسەر زەھمەت و گران دەبێ. بۆیە پیغەمبەر(ﷺ) لە سەرەتادا گرنگی بەم لایەنە داوہ و، ئەم بابەتە (پزیشکیی خۆپارێزی)ی کردووەتە چەقی زۆرینەى پرتنمایە پزیشکییەکانی.

ھیچ جیگەى سەرسورمان نییە کاتیک لە عەصرى سەعادەتدا پزیشکەکان، بە تاییەتی ئەوانەى لە دەرەوہ دەھاتن بۆ مەدینەى مۆننەووەرە، کاریان دەست نەدە کەوت. گرنگترین ھۆکاری ئەمەش دەگەراییەوہ بۆ تەواو رەچاکردنی ئەو دەستورانی کە پیغەمبەری خوا لە مبارەییەوہ داینابوون.

حەزەرەتی رسول اللہ(ﷺ) لەگەڵ ئەوەشدا کە "طیب القلوب" بوو و ساپێزی دل و دەروونەکانی دەکرد، لە ھەمان کاتیشدا لە پروی جەستەیشەوہ وەک بلیی پزیشکیی دەکرد و، چەندان پێشوینی دەگرتەبەر لەپینا و پاراستنی مەزجەکانی دەوربەری لە ھەموو دەردیکی ماددی و مەعنەوی.

لەو سەردەمانەدا "تاعون" نەخۆشییەکی سامناکی ئەوتۆ بوو کە نەدەتوانرا بەری پێبگیریت. لەم سەردەمەى خۆماندا ئایدز چی بیت، تاعونیش ئەو سەردەمە ئەوہ بوو. جا بۆیە یارانى پیغەمبەر(ﷺ) لە بەرامبەر ئەم نەخۆشییە ترسناکەدا زۆر ھەستیار و خۆپارێز بوون. چونکە سەرورەمان بەردەوام لەم پەتایە ئاگاداری دەکردنەوہ و ھۆشیاری دەدانى. ئیتر ئەم کۆمەڵە نوروانییە، لەناو خۆیاندا بە پاکژى و بێگەردى خۆیانەوہ دەژیان. بەلام ھاوکات لەگەڵ ھەلمەتە سەربازییەکاندا بەرەو شام و ئەنتاکیا، ئەوانیش تووشى ئەو پەتا کوشندەییە بوون کە لە ژینگە پەیس و پەتاسینەکەى

رۆمەکاندا ھاتبوو ھاراو. پەتاکەى "عەمۆس" یش پەتایەکی لەم جۆرە بوو،
کە بە ھۆیەو سى ھەزار سەحابى لەو دەقەرە شوومەدا شەھید بوون.^۱

لەو رۆژەدا، ئەمىنى ئومەت "ئەبوو عوبەیدەى جەرراخ" یش لەنێو ئەوانەدا
بوو کە لە عەمۆس بوون. ئەو ئەبوو عوبەیدەى کە حەزرتى عومەر
چەندىن ساڵ دواتر کاتىک بە ھۆى پىکانەکەىو کەوتە سەر جىگا، دەبارەى
فەرمووى: "ئەگەر ئەبوو عوبەیدە لە ژياندا بووایە، ئەوا ئەوم لە جىگەى خۆم
پىشنىاز دەکرد بۆ خەلافەت."^۲

کاتىکىش شاندى نەجرانىەکان ھاتنە خزمەت پىغەمبەر(ﷺ) و، داوايان
لینکرد کە کەسىكى ئەمىن و متمانە پىکراوايان لەگەلدا بنىرى، روى
موبارەکى کردە ئەبوو عوبەیدە و، فەرمووى: "ھەستە لەگەلئان برۆ."^۳

بەلئى ئەو، ئەمىنى ئومەت و یەکىنک بوو لەو دە کەسەى مژدەى
بەھەشتیان پىدرابوو. ئىدى ئەو رۆژە، ئەم سەحابىیە بەرپىزەش لەو ناوچەىدا
بوو، کە پەتای تاعون گىانى مرۆفەکانى دروینە دەکرد.

ئەم بەسەرھاتە لە رۆژەکانى خەلافەتى حەزرتى عومەردا(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)
روویدا. خەلیفەى پىغەمبەرى خوا سەردانى ناوچە فەتخ کراوەکانى دەکرد و،
لە نزىکەو چاودىرى پىشھاتەکانى دەکرد. نىازى بوو سەردانى عەمۆسىش
بکات. بەلام کاتىک بىستى پەتای تاعون لەو ناوچەىدا بلابوو تەو، برپارى
گەرانەوہى دا. لە بەرامبەر ئەم ھەلۆستەدا، ئەبوو عوبەیدە پىشى لىگرت و،
پىنى وت: "ئەى عومەر، مەگەر لە قەدەرى خوا ھەلدىت؟" حەزرتى

۱- ابن کثير، البداية و النهاية ۹۳/۷.

۲- ابن کثير، تفسير القرآن العظيم ۳۳۰/۴ - الطبري، تاريخ الأمم و الملوك ۵۸۰/۲.

۳- البخاري، فضائل أصحاب النبي ۲۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۵۴-۵۵.

عومهریش له وهلامدا فەرمووی: ” بەلێ، له قەدەری خواوه، بەرهو قەدەری خوا هەلدێم. ” له راستیدا ئەمەش یەکیکە له بەلگەکانی فێراسەتی حەزرەتی عومەر.

داخۆ کاریکی دروستی کردبوو؟ نایا بە گەرانهوی پێکابووی؟ جا کاتیک حەزرەتی عومەر له بیری ئەم گومانانەدا بوو، عەبدوڕەحمانی کۆری عەوف گەشت بە هانایەوه و، ئەم فەرموودەیهی بۆ گێڕایەوه:

إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ.^١

” ئەگەر بیستتان له شوێنێکدا تاعون بلاویووه تەوه، ئەوا نەکن بچن بۆ ئەو شوێنە. وه ئەگەر لهو شوێنە ئیوهی لیبون ئەم پەتایە سەری هەلدا، ئەوا له تاو ئەوهی لیبی هەلبین، مەیهنە دەرەوه.”

تکا دەگەم نایا ئەمە هەر ئەو رێشوێنە نییه که پزیشکی هاوچەرخ ناوی پەرژینی تەندروستی لێناوه؟ جا هەر وهك دەبینن، چەندین سەده له مەهوپیش پێغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەمە فەرمووه و، زانستی پزیشکی ئەمڕۆش تەصدیقی دەکات و، دەلێ: ” راستت فەرمووه.”

٢ - دەردی گولی و پەرژینی تەندروستی

پێغه مبهری خوا (ﷺ) له فەرموودەیه کدا، که هەردوو پێشەوا ئەمەدی کۆری حەنبەل و بوخاری دەگێڕنەوه دە فەرموی: فِرٌّ مِنَ الْمَجْدُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ

١- البخاري، الطب ٣٠ - مسلم، السلام ٩٨.

الأَسَدِ^١ ” ههروهك له شير ههلدئيت، تاواش له كهسيك تووشي گولي بوويت، ههلبى.“

ئهو دهرپرینه چوینراوهی له فهرمووده پیرۆزه کهدا هاتووه، هیچ پهیوهندییهکی نه به میکرۆبی گولییهوه ههیه، نه بهوهشهوه که مرۆفی گول له شیر بچیت، وهك ههندیك كهس وا گومان دهبن. پیم وایه وهك زۆریك مهسه لهی تر، ئەم لیکچوواندانانه (تشبیهاات) کۆمه له ههلبه سترایکن له لایهن كهسانی ترهوه بهرهم دههینرین. نه گهرنا ره چاوکردنی نیاز و مه بهستیکی لهم جۆره له دهرپرینه کانی پیغه مبهری خوادا، هه رگیز شایانی باس نییه.

ناییت ئهو ههلهاته نهی له فهرمووده کهدا ناماژی بۆ کراوه، وا تیبگهین که مه بهستی ئهوه بیت کابرا که وشه کانی بخته بن بایی و پابکات. به لکو له وان هیه پیغه مبهری پیشهوا (ﷺ) له ریگهی ئەم فهرمووده هیه وه نامۆژگاریان بکات که بهرنگاری ئهو نه خۆشیه بیسه وه که به گولی ناوده بری و، به دووی ریگه چاره کانی خۆپاریزیدا بگه رین. واته ئه وهی نامۆژگاری له باره وه کراوه، بریتیه له په رژینی ته ندروستی و جماندن (التحشید) دژی تووشبوون بهو په تابه. جا مرۆقه کان له بابتهی روویه روونه بوونه وهی شیردا چهنده ههستیاری بنوینن، پیویسته له بهرامبه ر گولیشه وه ئه وه نده وریا و ههستیاری بن. چونکه سه رجه م گوفتاره کانی پیغه مبهری خوا دارای ره هه ند و قولاییه کی تاییه تن. به لئ، به هه ول و کۆششینیکی زۆر جددی نه بیت، مرۆف ناتاناییت ده رکی حه قیقه تی فه رمایشته کانی ئهو زاته بکات.

١- البخاری، الطب ١٩ - أحمد ابن حنبل، المسند ٤٤٣/٢.

۳ - نهم و لیکی سهگ

نیمامی موسلیم له سه حیحه کهیدا نهم فرموده دهیه ده گپرتته وه:

طُهورُ إِنْاءٍ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَّ
بِالْتُّرَابِ.^۱

” نه گهر سهگ ده می خسته ده فری هر یه کیکتانه وه، نهوا پاکژیسه که ی به وه ده بیته که حوت جار بیشوات، یه که م جاریشیان به گل.“

نهو که رهسته و ماددانه ی که نه مرپۆ له بواری پاکژکردنه وه (تعقیم) دا به کاریان ده هیتین، لهو سهرده مه دا بوونیان نه بووه. نیت لهو رپۆژگاره دا پیغه مبهری خوا (ﷺ) به مه بهستی پاکژکاری دژه میکرو ب، به زوری نامۆژگاری به کارهینانی گلی ده کرد. نجا دواتر و له نه نجامی لیکۆلینه وه زانستییه کاندایه کهوت که گلش هر وه ک ناو، کرداری پاکژکردنه وه نه نجام ده دات. نه مه سهره رای نه وه ی که گل ههر دوو مادده ی ”ته ترالیت“ و ”نیتراسایکلین“ ی تیدایه، که بۆ له ناو بردنی کۆمه له میکرو بیته که به کار دین. جا کاتیک پیغه مبهری خوا رینمایی به کارهینانی گل ده کات بۆ شوستن، مه بهستی نه وه یه که پیوسته سهره تا که رهسته که ته عقیم بکریته.

جگه له م واتایانه ی سهره وه، فرموده پیرۆزه که سهرنجمان بۆ نهم لایه نانه ش راده کیشت:

یه که م: کۆمه له نه خۆشییه که که له وانیه له سه گدا بوونیان هه بن، نه گهری نه وه ی هیه له جهستی مرۆفیشدا ژینگه ی له باریان بۆ بره خسی. نه مه ش به یه کیته که له بابته هه نوو که ییه کانی رپۆژگاری نه مرپۆ داده نری.

۱ - مسلم، الطهارة ۸۹-۹۴ - الترمذی، الطهارة ۶۸.

دووهم: ئەو شتانەى كە وەك پاشەپۆى سەگ وان، دەكەرى بەتەواوەتى زىانىيان هەبىت بۆ تەندروستى مرۆڤ، لىكەكەشى ھەروا... خۆ ئەگەر لە كاتى خۆيدا رى و شوپنى پىويست نەگىرپتە بەر، ئەوا پىشگرتن لەو نەخۆشپىيەى كە لەوانەو دەگوازپتەو، دەبپتە كارىكى مەحالى. ھەريۆپە تەعقپم كردن گرنكى تايبەتى خۆى ھەيە.

سپنهم: لايەنىكى دىكەى سەرنج راپكيش لەوهدا كە دەبپت يەكەم شوشتن بە گل بپت، برپتپىيە لەوہى كە گلەكە لەو ساتەدا دەگۆرپت بۆ مىكروپىيىكى پاكۆكەر (مَعْقَم) و نپتر پىويستە ئەوئش شەش جار - لە رىوايەتپكى تردا ھەوت جار - بشۆرپت. تەنانەت ئەم بابەتە بپووە سەرباسى ھەندىك لە بلاوكراوہ ئەلمانى و بەرىتانپپەكان. بەم جۆرە راستبپزى و دروستپى ڤەرمابپشەكانى سەرورەرمان(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لەلايەن ئەوانپشەو تەصدىق دەكړن.

پنغەمبەرى خوا لەبەرەمبەر سەگدا ھپندە ھەستپار بوو، تەنانەت جارپكپان بەگۆپرەى ئىجپتپھادى خۆى ڤەرمانى كوشتنپشى دان.^۱ بەلام دواتر ئەم ڤەرمانى وەستاند و، ڤەرموى: ” ئەگەر سەگەكان بەتەنھا خۆپان ئوممەتپك نەبوونايە، ئەوا ڤەرماتم دەدا بە كوشتنپان.“^۲

واتاسى ئەمەش ئەوہيە: ئەگەر سەگەكانپش بە وپنەى نەتەوہ جۆراوجۆرەكانى ترى وەك ئادەمپزاد و رپووەكەكان و بپگپانەكان و ھتد...، رەگەزپك نەبوونايە لە رەگەزەكانى پاراستنى ھاوسەنگپى ژپنگەپى (التوازن البپنى)، ھەرەھا بەگۆپرەى رپسا گەردوونى و سروسپتپپەكان (الشريعة

۱- البخارى، بدء الخلق ۱۷ - مسلم، الطهارة ۹۳.

۲- الترمذى، الصيد ۱۶ - أبو داود، الأضاحى ۲۱ - الطهارة ۳۷.

الفطرية) زهرووره تيك نه بووايه له بوونياندا، نهوا نه وکات فرمايم ددها به له ناوبردنيان. چونکه سدگ سرچاوه و لانکهي ميکرويه...

روايني پيغه مبهري خوا (عَزَّوَجَلَّ) بُو بابه ته که له روانگهي نهم هه لوئستهي دوايه وه، خوئي له خويدا موعجيزه يه کي تره.. نه وه تا ده بيسين نهو ريسا و هاوسه نگيه ژينگه ييهي که له سروشتدا کارايه و نيمه خهريکه تازه به تازه خوغي ده که مين، هر له و کاته وه بايه خي پي دراوه و، له سر بنه ماي نه کوشتنی به هه وه نته يي سه گه کان باسي ليوه ده کري و ده کريت به ياسا. نيمه ش پاش ۱۴۰۰ سال نينجا خهريکه ورده ورده ده رک به زهروورتهي ريگرتن له قرتيکه و تني (انقراض) ي وه چهي گيانداراني وه که نه ههنگ و فيل و کهرکه ده نه کان ده که مين، که تیکچووني هاوسه نگيي ناو سروشتيان ليده که و نته وه. جا کاتيک پيغه مبهري خوا پيش هه زار و نه ونده سال ده فهرموي: ” نه گهر سه گه کان به تنها خويان نوم تيك نه بوونايه... ” نهوا له سه رده ميکي زور پيشه خته وه، بابه تيکي زور گرنگمان وه بير ديتيته وه.

به لئي، خوي گه و ره (عَزَّوَجَلَّ) گهردووني به دي هيناوه و، هاوسه نگيه کي گشتيشي له نيوان نهو توخم و ماکانه دا هيناوه ته ناراه که نهم گهردوونه يان پيکه هيناوه. نهم نايه ته پيروزه ش: ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿۷﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿۸﴾﴾ (الرحمن: ۷-۸) ” تهرازوو و پيوهري بُو هه موو شتيک داناوه. بويه نيوه ش نهم هاوسه نگيه تيك مه ده ن. ” ناماژه بُو نهم بنه ما هه مه کيه ده کات. به لئي، پيغه مبهري خوا مه ردي هاوسه نگي بوو. هه لبه ته که هاوسه نگي ده پاراست و - به ده رپينه کهي سه ره وه ي - قه لاچوي سه گي نه ده کرد. به تنها له و رسته چند وشه ييهي سه ره وه دا توانيمان چند لايه نيکي موعجيزه يي تو مار بکه مين، به لام کي ده زاني له داهاتودا هه مان

رسته ده بیته نیلهامی چند حقیقت؟! خۆ ئەگەر هەر کەسیکی تر - به
 په چا و کردنی میژووی دەرپرینی ئەم وتیه - بەدریژایی هەموو ژیاانی له
 بێرکردنەوەدا بووایه و تهنه ئەم تاکه رستهیهی بووتایه، ئەوا ئەمه بهس بوو
 بۆ ئەوهی بیخهینه ریزی زانا و بلیمه ته کانهوه. کهچی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ئەم
 فەرموودهیه و ههزاره های تری وه که ئەمه ی فەرمووه. ئیستاش با لیگه پرتین
 بلیمه تی له ده رگانه ی ئەو سهروه ره دا خه ریکی سوال کردن بی و، ئیمه ش
 کۆتایی به م پرگه یه به یئین:

زۆر به روونی و به بی هیچ دوودلییه که ده لئین: به سه رهات و پروداوه کان،
 هه میسه و هه رده م به زمانی تاییه تی خۆیان ته صدیقی پیغه مبهری خوا
 ده که ن و دووباتی ده که نه وه که: ” تۆ پیغه مبهری خواست و، هه مووکات
 راستگۆ و دروستیت. “ جا ئیمه گو ماغان له وه دا نییه که تا هۆشیاریی زانستی
 به ره و پیش بچی، رۆژیک دئ مرۆفه کانیش هه مان قسه دووباره بکه نه وه.
 به ئی، ئەمرۆ زانسته کان، هه ریه که یان وه که سیخوړیک به ناو بوونه وه راندا
 رۆچوون و، سه رگه رمی لیکوئینه وه و وردبوونه وه ی ئەو راستیا نه ن که قورئان
 و سوننه ت باسیان کردوون. له ژیر رۆشنایی ئەم لیکوئینه وان هشا، ئەو رۆحه
 هه ستیارانه ی که به رووی حه قیقه تدا بیدارن، رۆژ دوا ی رۆژ راستی و دروستی
 پیغه مبهری خوا یان پرونتر بۆ ده رده که ویت و، به زمانیکی زو لآتر ده یده ن
 به گوئی جیهاندا...

٤. ده ست شتن له پیش و پاشی خواردن

له فەرمووده یه کدا که تیرمذی و ئەبو داوود ریوایه تیان کردووه،
 پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده فەرموی:

بَرَكَةُ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ. ^۱ ” بهر هکتهی (موبارهک بوونی) خواردن، له شور دنی دهسته کاندایه له پیش نان خواردن و له پاشیشیدا.“

واته نه گهر له خوار دنه کانتاندا به دواي موباره کيی و پاکو خاوی نییدا ده گهر پین و ههز ده کمن نهو خوار دنه ی ده یخون بیته مایه ی بهر هکته بۆتان، نهوا ههم له پیش و ههم له پاش تهواو بوونیشدا ، وهک نهوه ی ده ستنو یژ بگرن، دهسته کانتان بشون.

پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهم وتانه ی بنه ما و بناغده یهک بۆ پاکژیی داده ریژیت. نه گهر نا نیمه به عه قلی خۆمان ده رکی نه مانه مان نه ده کرد. نه خاصه مرۆفی نهو سهرده مه، ههر گیز بیری به لای نه ودا نه ده چوو که ده کری له نیو نینۆکی کدا ملیونه ها میکرو ب خۆیان مه لاس دابیت. تۆ واز له خه لکی نهو کاته بهینه، ههر له م سهرده مه ی خۆماندا چهند کهس هیهه ی رووی زانستی نه م بابه ته بزانی؟..

ديسان سه بارهت به پاکو خاوی نیی، پیغه مبهری خوا نامۆژگار یان ده کات که کاتیک له خه وه لده ستین، یه کسه ر ده ست نه به یین بۆ خواردن، به لکو پیویسته سهره تا دهسته کان جوان بشور رین، چونکه مرۆف نازانیت کاتیک له خه ودا بووه، دهستی له کویدا بووه و بهر چی که وتوه. ^۲ ههروهک ده بیسن، پیغه مبهر (ﷺ) پاکژی دهسته کان ده خاته پیش چاو و به بایه خه وه جه ختی له سه ر ده کاته وه.

پزیشکه کان مه گهر له مرۆدا توانییتیان به تهواوی له م مه سه له یه تی بگه ن و بۆ خه لکی شی روونبکه نه وه. به لئ، مرۆف له کاتی نووستندا دهستی به ملاو

۱- أبو داود، الاطعمة ۱۱ - الترمذي، الاطعمة ۳۹.

۲ - البخاري، الوضوء ۲۶ - مسلم، الطهارة ۸۷-۸۸.

نهولادا ده گيرئى و بئى نهوهى ناگاشى لئيبى، دهستى ميكرؤباوى ده بئى. ئنجا كاتيك بئى دهست شفق دهست دهبا بؤ دهسى، نهوا پروونه كه چى قووت ده دات...

جا مه گهر لهو سهرده مه دا مايكرؤسكؤب و تيشكى ئىكس و تاقىگه شىكارى هه بوون، تا پئغه مبهرى خوا ئوممه ته كهى لهو ميكرؤبانه ناگاداريكاتوه كه دهستى مرؤف پيس ده كه ن؟! نه خيتر، هيچ كام له مانه بوونيان نه بووه. به لام له وديو هه موو نه مانه وه، حه قيقه تيك بوونى هه بوو، نه وئيش مه وجودييه تى نهو زاته بوو، كه له رتيگهى دريژه شه پؤله جورا و جوره كانى وه حيه وه، سهر جهم نه مانه ي فترده كرد... به لئى، نهو هه ميشه له لايه ن موعه لليمى نه كبه ره وه، جا له رتيگهى "الوحي المتلو" وه بيت يان "الوحي غير المتلو" وه، فترده كرا، ئيتر نه وئيش ئوممه ته كهى فترده كرد و ته بليغى ده كردن... هه ر بؤيه مه حاله له فه رمائشته پيرؤزه كانيدا هينده ي تواسقائيك هه لبه ست و ناراستى بهرچا و بكه وئيت.

٥ - پاك و خاويئى ده م و ددان (سيواك)

له هه ديستىكى موته واتيردا كه له "كوتووبى سيته" دا به كوئى دهنگ رپوايه ت كراوه و، ئيمزاي نزيكه ي چل سه حابى هه لگرتووه، پئغه مبهرى خوا (ﷺ) ده فه رموئى: لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَيَّ أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ^١ "نه گهر له بهر نه وه نه بووايه كه بارگرانى ده خه مه سه رشانى ئوممه ته كه م، نهوا فه رمانم پئى ده دان پيش هه موو نوؤيئك سيواك بكه ن."

١- البخاري، الجمعة ٨ - مسلم، الطهارة ٤٢ - أبو داود، الطهارة ٢٥ - الترمذي، الطهارة ١٨ - النسائي، الطهارة ٧ - ابن ماجه، الطهارة ٧ - أحمد ابن حنبل، المسند ٨٠/١.

جا له بهر نه وهی پیغه مبهری په حمدت (عَلَيْهِ السَّلَام) له خه می نه ودا بوو
 نوممه ته که ی نه خاته نارې حه تی و نه زیه ته وه، فه رماتیکی له م جوړه ی نه دا وه.
 نه گه رنا نه وکات سیواک کردنیش هه روه ک ده ستنوژیو، ده بوو به یه کیټک له
 فه رزه کانی نویو. شتیکی واش له گه ل بنه مای ئاسانکاری که له پړوحی نه م
 دینه وه سه رچاوه ی گرتووه، یه کی نه ده گرتووه. چونکه زه همه ته هه موو که سی
 له هه موو شوینیټکدا سیواکی ده ست بکه ویت...

به کارهینانی سیواک فه رز نییه، به لام له گه ل نه وه شدا یه کیټکه له سونه ته
 گرنه گه کان. زانایانی پیشین چه ندین به رگ کتیټپیان ده رباره ی نه م بابه ته
 نویوو. لیټکو لره هاوچه ر خه کانیشمان، چه ندین توژی نه وه ی زانستییان
 له مبه ر نه م بابه ته، به ر هه نده جیاوازه کانیه وه به نه نجام گه یاندووه. ان شاء الله
 له داهاتودا نه و باسانه ش ده خویننه وه...

سیواک، واته "پاک کردنه وه ی ددان". دیاره نه مه ش ته نیا به سیواک
 ناکری، به لکو په نجه، خوئی، مه عجون یا خود شتی تریش ده کری
 به کار بهیټیریټ. به لئی، هه رکه سه و به و شیوه یه ی ده یه وئی، ده توانی ددانی پاک
 بکاته وه، که سیش مافی نه وه ی نییه له به رامبه ر نه مه دا هیه چ بلئی. به لام
 ده بی نه وه مان له یاد نه چی که سیواکیش کو مه له خاصیه تیکی تایبته به خوئی
 هه یه.

نیستا بیر له دینیټک بکه نه وه که موبه لیغه که ی (نه ک دامه زریټنه ر و
 دانره که ی. چونکه دامه زریټنه ر و دانره ی دین، ته نها خوی گه وره یه (جَلَّ وَعَلَا).
 سه روه رمان را گه یه نه ر و ته بلیغ کاریه تی) فه رمان ده دات پړوژی پیټنج تا ده جار
 سیواک بکری و، به کارهینانی شی وه ک سونه تیټک داناوه. بویه له م روانگه یه وه
 ده توانین بلین: نیسلام هه ر له زووه وه چه مکی پاکژیی ده م و ددانی هاوچه رخی
 له دواوه به چیټیشتووه. له راستیدا وا نازانم ته نانه ت پزشکیه کانی ددانیس چ

جای خه لکی ناسایی، رۆژی پینج تا ده جار ددانیان بشۆن. ئەمە لە کاتیکدا که ددان پاکردنەوی رۆژانە سەرورمان - بە لایەنی کەمەو - خۆی لەم ژمارەدا دەبینیەو. ئەوەتا شەوانە چەند جارێک هەلەستا بۆ نوێژ و، لە پێش هەر نوێژیکیشدا سیواکی بەکار دەهێنا. ^۱ ئینجا لە نوێژی بەیانی، هەر دوو نوێژی ئیشراق و ضحی، نیوهرۆ و عەسر و شپوان و خەوتناندا، هەرەک لە کاتی دەستنوێژ و بەر لە نوێژکردنیشدا بەردەوام سیواکی دەکرد. ئەمە سەرباری ئەوەی که لە دواي هەر خواردنیکدا هەرگیز پاککردنەوی ددانەکانی پشتگۆی نەدەخست. جا ئەگەر هەموو ئەمانە بژمێرین، پێم وایە سیواک کردنی پێغەمبەری خوا (ﷺ) واتە پاککردنەوی دەم و دانسی، ئەو ژمارەیه تیپەر دەکات که لە سەرەویدا ناماژەمان پێدا.

۶ - هاوسەنگی لە خواردن و خواردنەویدا

پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە فەرموودەیه کی تردا دەبارە ی پزیشکی خۆباریزی، دەفرموی:

ما مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسَبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتِ يُقْمَنَ بِهِ صُلْبُهُ، فَإِنْ كَانَ لِأَعَالَةٍ فَثَلُثْ لَطْعَامِهِ، وَ ثَلُثْ لَشْرَابِهِ، وَ ثَلُثْ لِنَفْسِهِ.^۲

”خراپترین شتێک که ئاده میزاد پەری کردییت، سکیه تی. ئاده میزاد ئەوئەدی بەسه که چەند پاروویهک بخواست و پشتی خۆی پێ پارگرت. ئەگەر هەر نەیتوانی وا بکات، ئەوا با گەدە ی دابەش بکات: سێیه کی بۆ خواردن، سێیه کی بۆ خواردنەو، ئەو سێیه که شی ماوئەتەو بۆ هەناسەدان.“

۱- البخاري، الوضوء ۷۳ - مسلم، الطهارة ۴۲-۴۸.

۲- الترمذی، الزهد ۴۷ - ابن ماجه، الأَطْعَمَة ۵۰ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۳۲/۴.

ههروه‌ها چهند فهرمووده‌یه‌کی تریش ههن، که ده‌بنه پالپشتی ئەم
فهرمووده‌یه. له یه‌کێک له‌وانه‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌فه‌رموئ:

أَحْسَى مَا حَشِيْتُ عَلَى أُمَّتِي كِبْرَ الْبَطْنِ وَمُدَاوِمَةَ النَّوْمِ وَالْكَسْلَ وَضَعْفُ
الْيَقِينِ.^۱

”زۆرت‌رین شتێک ده‌ریاره‌ی ئوممه‌ته‌که‌م لێی بترسم: ورگنی و زۆر خه‌وی و
ته‌مه‌لێ و لاوازی یه‌قینه.“

ئهو تایبه‌تمه‌ندیانه‌ی له‌ فهرمووده‌کاندا باس کراون، ده‌ره‌نجام له‌ ده‌وری
هه‌مان خالدا کۆده‌بنه‌وه. به‌لێ، مرۆڤێک که سه‌رتاپای ژبانی بی ”مراقبه‌“ و
”محاسبه‌“ و غافلانه‌ به‌سه‌ر ده‌بات و، زۆریه‌ی ته‌مه‌نی به‌ خه‌و ده‌گوزهرێنی،
بیگومان قه‌له‌و و ورگنیش ده‌بی. تا قه‌له‌وتریش بی، زیاتر ده‌خوات. تا
زیاتریش بخوات، ئه‌وه‌نده‌ی تر خۆی ده‌داته‌ ده‌م غه‌فله‌ته‌وه. یاخود ده‌توانین له
هۆکاری یه‌که‌مه‌وه ده‌ستپێکه‌ین و، بلێین: هه‌رکه‌سی زۆر بخوات،
به‌دلنیا‌یه‌وه زۆریش ده‌خه‌وی، ئه‌وه‌شی زۆر بخه‌ویت بی هیچ گومانێک یه‌قینی
له‌ لا دروست ناییت. بۆیه له‌ هه‌رکام له‌ گۆشه‌کانه‌وه بۆ ئەم بابته‌ به‌روانین،
ده‌بینین که هه‌موو ئەمانه‌ کۆمه‌له‌ پالنه‌ری‌کن وا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌که‌ن
خه‌می ئوممه‌ته‌که‌ی بخوات.

به‌لێ، لێره‌دا دیسانه‌وه قسه‌ حه‌واله‌ی سیما ناوازه‌کانی جیهانی پزیشکی
ده‌که‌ین و له‌گه‌ڵ شیکاره‌ زانستییه‌کانی ئه‌واندا به‌جێتان ده‌هێلین. له‌ پاش
خوێندنه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی توێژینه‌وه‌کانیان، بۆتان ده‌رده‌که‌ویت که
فه‌رمایشته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که به‌ر له‌ چه‌ندین سه‌ده‌ فه‌رموونی،

۱- سیوطی، الجامع الصغیر ۲۴/۱ (له "الأفراد"ی "الدارقطني" یه‌وه گێراویه‌ته‌وه.)

عہدنی حدق و حقیقہ تن و، شتیکی ناراستہ قینہ با بچووکیش بیّت له
ئاخاوتنه کانیدا بهرچاو ناکه ویت...

۷ - "کل" ی چاو

ئیستاش ده مه ویت بچینه سهر فرموده یه کی تر. پیغهمبهری خوا (ﷺ)
ده فهرموئ:

إِنَّ خَيْرَ أَكْحَالِكُمْ الْإِمْدُ، يَجْلُو الْبَصَرَ وَ يُنْبِتُ الشَّعْرَ. ^۱ "باشترین کلیک
به کاری بهینن، "ئه سمه د" ه. نم کله دیده روشن ده کاته وه و مووی برژانگیش
به هیتر و دریزو ده کات."

دکتوره زیهن و دل روشنه کاغان ده لاین: باشترینی نه وه ده زمانه ی که تا
ئیستا به کار هیتراون بو به هیترکردنی چاو و برژانگ، بریتییه له کل، که
پیغهمبهری نازداریشمان پینمای کردوه. ئیمهش له لایهن خۆمانه وه
پیشینی نه وه ده کهین که به کارهینانی کل له سالانی داهاتووی دنیای
جوانکاریدا، بیته دیارده یه کی دیار و بهربلاو. یه کیکی تر له و ماددانه ی که
هاوشانی کله و، به هزی پاریزگاری کردنی له پیست و، کاریگریه دژه
زینده یه که یه وه (antibiotic) پیغهمبهری خوا ناموزگاری به کارهینانی کردوه،
خنده یه. ^۲ توئینه وه زانستییه کان ده ریاغستوه که توانای ته عقیم کردنی
خنده، ته نانت له و ماددانهش که بو نه و مه بهسته به کاردین، وه "گیراوه ی
نایو دین" و "میرؤفسیلون" به هیتره.

۱- الترمذی، اللباس ۲۳ - ابن ماجه، الطب ۲۵.

۲- الترمذی، اللباس ۲۰ - الطب ۱۳ - أبو داود، الترجل ۱۸.

۸ - رەشكە

لە فەرموودەيە كەدا كە ئىمامى بوخارى لە ئەبوو ھورەيرە (رضي الله عنه) دەيگىزىتتەو، پىغەمبەرى نازدار دەفەرموئ: **إِنَّ فِي هَذِهِ الْحَبَّةِ السُّودَاءِ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ**.^۱ "ئەم دەنكە رەشكەيە دەرمانە بۆ ھەموو دەردىك جگە لە مەرگ."

دەستەواژەي "ھەموو دەردىك"، لە زمانى غەرەبىدا كىنايەيە بۆ زۆرىي. لەگەڵ ئەمەشدا، ئەگەر بخرىتە بەر نەشتەرى تويىنەويەكى بنەپەرتى و لىكۆلىنەويە جددىي لەسەر بكرىت، كى دەزانى چارەسەر و دەرمانى چەندەھا نەخۆشى لى دەدۆزىتتەو. ھەروەھا فەرمايشتە پىرۆزەكە سەرنجمان بۆ لاي دوو خال رادەكىشىت:

يەكەمىيان: رووى شىفابەخشى رەشكەيە.

دووھەمىيان: تەنانت رەشكەش چارى مەرگ ناكات.

جا با لىرەدا رووى زانستىي ئەم باسە بۆ پىسپۆراني ئەم بوارە بەجى بەيلىن و، ھەلۆتستە لەسەر يەك دوو خال بکەين:

لە كاتى نەخۆشىدا و، بەتايبەت لە ماوہى چاكبوونەوہ (النقاحۃ)دا، بوونى رىژەيەكى زۆر لە پىرۆتىن لە خواردنەكاندا زۆر گرنگە. لەپال ئەمەشدا، دەولەمەندى لە گەرمۆكە (كالۆرى) و قىتامىن و، ئىنجا ئاسانىي ھەرسكردينش، بەھەمان راددە گرنگن. وا بزانم ئەو شتانەش كە پزىشكەكان لە كاتى نەخۆش كەوتندا رىنمايى دەكەن، ھەر ئەمانەن. جا بۆيە دەبىت ئەو خواردنانەي نەخۆش دەياغوات، پىرۆتىن و كالۆرىي زۆريان تىدابیيت و ھەرس

۱- البخاري، الطب ۷ - مسلم، السلام ۸۸-۸۹.

کردنیشیان ناسان بیټ. تاكو له لایه كهوه نه خوښه كه نهو هیزه ی بیټهوه بهر كه له دهستی داوه، له لایه کی تریشهوه له کاتی همرس کردندا وزه ی زور به کار نه بات. له رۆژگاری ئیستاماندا توژیینهوه زانستییه کان سهلماندوویانه كه ههموو هم تاییه تمه ندییانه له رهشکه دا بوونیان ههیه. نهو نمونه بهرجه ستانهش كه له پاش نه زمون کردن گهیشتونته نه نجام، نایه نه ژماردن... نه مه نهوه ده گهینه یت كه پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هدرگیز له خوښهوه قسه ناکات و، یتکرای نهو شتانه ی باسیان ده کات دینه دی و، نه نجامه کان هه میسه ته صدیقی ده کهن.

۹ - میټش

جا با به فهرموده یه كه له صحیحی بوخارییهوه، درپژه به باسه كه مان بدهین. سهرداری مرۆفایه تی (ﷺ) ده فهرمووی: إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي إِتَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ.^۱ "نه گهر میټش كه وته ناو قاپی (خواردن یان خواردنهوه) ی به کیتکتانهوه، نهوا با ههمووی نو قم بکات و له پاشان فری بدات. چونکه له یه کینك له باله کانیدا دهر د و، لهوی تریشیاندا شیفا و دهرمان ههیه."

یه کهم: پیټش ههموو شتیك، لهو رۆژگارهدا كهس نهیده زانی میټش هه لگری میکرۆبه. کاتیک میټش ده كه ویتته نار شله مه نییه كه وه، بۆ پاراستنی خو ی، هه ولده دات یه کینك له باله کانی به بهرزی بهیلتیه وه. واته ههر دوو بالی نقوم ناکات له شله كه دا. تاكو کاتیک رزگاری ده بی، باله وشکه كه ی کرداری فرینی بۆ ناسان بکات. نیتر بهم شیویه میسه كه ده فری، به لام نهو میکرۆبانیه كه

۱- البخاری، بدء الخلق ۱۷ - الطب ۵۸ - أبو داود، الأَطْعَمَة ۴۸.

له ناو خواردن و خواردنه وه کافماندا به جی هیشتوه، تووشی نه خوشیمان ده کهن.

دووهم: له حاله تیکی وادا رینمایی ده کریت که: میشه که به ته وای نوقمی ده فره که بکری و، دواتر ده رهینتری و فری بدری. چونکه له یه کیک له باله کانیدا میکروپ و، له وی دیکه شیاندا ده رمانیک هیه که کاریگری و زیانی نه و میکروپه ناهیتیت. جا له و کاتدا که میشه که له تاو ترسی له ناو چون باله فرتی ده کات، به ده ستدان له پشتی، نه و کیسه ده ته قیت که ده رمانه که ی تیادا نه مبارکراوه. ئیتر به و شیوه یه میشه که نه و میکروپه له ناو ده بات که باله که ی تری هه لیگرتبوو.

نه و زانایانه ی به دوادا چونی نه م حاله ته یان کردوه، ده لئین: کاتیک ده ستمان نا به پشتی میشه که دا، له ریگی مایکروسکوپه وه بینیمان که چند بوونه وهریکی مایکروسکوپه به ملا و نه ولادا پهرش و بلا و بوونه وه. له لیکۆلینه وه کانی دواتر ماندا بۆمان ده رکوت که نه وانه چند کارمه ندیکی تاییه تن به کرداری ته عقیم کردنه وه.

۱۰. خوینی بینویژی

دایکی نیمانداران چه زره تی عایشه (ﷺ) بۆمان ده گیریتته وه: ”رۆژیکیان ”فامه ی کچی حوبه یش“ هات بۆ خزمه تی پیغه مبه ر(ﷺ) و وتی: ”نه ی پیغه مبه ری خوا، به هیچ شیوه یه ک خوینم ناوه ستیتته وه و به رده وام له سووری مانگانه دام، جا ئایا واز له نوژی بهینم؟“ پیغه مبه ری خواش له وه لامدا فرمووی: ”نه خیر، نه وه خوینی سووری مانگانه (حیض) نییه، به لکو گرفتیکه له ده ماره کانی خویندا.“^۱

۱- البخاری، الوضوء ۶۳ - مسلم، الحيض ۶۲.

به‌ئێ، پاش تیپه‌رپوونی ئەو هه‌موو سه‌ده‌یه، ئینجا بۆمان ده‌رکه‌وت که سه‌رچاوه‌ی خوینی حه‌یض خوین به‌رپوونێکی ناوه‌کییه. ئیتر بۆ جارێکی تریش له به‌رامبه‌ر ئەو زاته‌وه سه‌راسیمه و سه‌یران داده‌مێنن. داخۆ نه‌بێ پێغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له‌و سه‌رده‌مه‌دا چۆن ئەم باب‌ه‌ته‌ی زانیی، که ته‌نها له‌رێگه‌ی توێژینه‌وه زانستییه‌کانی ئەمرۆوه سه‌لمێنراوه؟ بێگومان له‌ رێگه‌ی هه‌واڵ پێدانی په‌روه‌ردگارییه‌وه.. به‌ئێ، په‌روه‌ردگاری فیزی ده‌کرد، ئیتر نه‌ویش ده‌زانی. تیپه‌رپوونی ئەو هه‌موو سه‌ده‌یه‌ش، چه‌ندین په‌هه‌ندی جۆراوجۆری هاویشه‌ سه‌ر ئەو گه‌وهه‌ری ده‌رپینه. قسه‌ی زانایانیش له‌م رووه‌وه ئەوه‌یه که، خاوه‌نی ئەم وته‌یه جگه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ر ناکرێ که‌سیکی تر بێ.

۱۱ - له "مه‌ی" دا ده‌رمان نییه

تاریقی کوری سوهد (رحمته‌الله‌ علیه) ده‌گێرته‌وه: پێش ئەوه‌ی مه‌ی حه‌رام بکری، بۆ چاره‌سه‌ری هه‌ندی له‌ نه‌خۆشییه‌کانمان به‌کارمان ده‌هێنا. کاتی‌ک حه‌رام کرا، چووم بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا و مه‌سه‌له‌که‌م عه‌رز کرد. پرسیا‌ری ئەوه‌م کرد که ئایا مۆله‌ت هه‌یه مه‌ی به‌کاربه‌یتریت بۆ ته‌داوی و چاره‌سه‌ر. له‌ وه‌لامدا فه‌رموویان: **إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ**.^۱ " نه‌خێر، مه‌ی خۆی بۆ خۆی نه‌خۆشییه، هه‌رگیز نابێته ده‌رمان."

له‌ زۆربه‌ی ناوچه جیاوازه‌کانی جیهاندا، چه‌ندین کۆنفه‌راس و کۆرپه‌ند ده‌رباره‌ی ئەم باب‌ه‌ته به‌سه‌راون. له‌ هه‌مووشیاندا زانایان و لێکۆله‌ره‌وان یه‌که‌دنگ بوون له‌سه‌ر ئەوه‌ی ته‌نانه‌ت تاکه‌ دلۆپیکیش له‌مه‌ی به‌سه‌ بۆ ئەوه‌ی

۱ - مسلم، الأشربة ۱۲ - الترمذي، الطب ۸ - الطحاوي، شرح المعاني الآثار ۱/۱۰۸.

که کۆمهڵتیک شیتەل بوونەوه و پووکانەوه لە پینکەتەوی فیزیکی و پۆحی مرۆڤدا بێنیتە کایەوه. جا هەرۆک دەبینن، پێغەمبەری نازیز (ﷺ) بەر لە چەندین سەدە پەنجەمی خستووەتە سەر ئەم بابەتە و، رایگەیاندووه کە مەمی خۆی لە خۆیدا نەخۆشییە.

۱۲ - خەتەنە کردن

پێغەمبەری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) پینج شت بە بەشیک لە فیتەرت دادەنیت. یەکیکیش لەوانە خەتەنە کردنە.^۱ جا با بزانی زانیان لەمبارەییەوه چی دەلێن؟ مەگەر ئەوانیش هەمان راستییان نەسەلماندووه کە: پیتستی خەتەنە، شوینی کۆبوونەوهی میکروبیە و، ئەندامیکە مەترسی دران و تووشبوون بە شێرپەنجەمی هەیە. تاکە رینگە چارەش، بریتییە لە خەتەنە کردن.

ئەمە نیشانەمی ئەوێه کە خۆرئاوا لەم مەسەلە یەشدا، زۆر لەپیش هەندێ لە دەبنگە سەرخۆشەکانی لای خۆمانەوهیە. ئەمڕۆ ژمارەمی ئەوانەمی کە لە ئەمریکا و بەریتانیادا خەتەنە کراون، دەگەنە ملیۆنەها.

تاکا دەگەم رێم بەن لێرەدا و تەیه کی کەلە شایەتی ئەم چەرختان عەرز بکەم، کە لە رینگەمی بیرکیشییەوه هاتەوه بیرم: "خۆرئاوا سکی پرە بە نیسلام و، پۆژتیکیش دیت کە دابینی. هەرۆک چۆن دەولەتی عوسمانیش سکی پرە بە خۆرئاوا، پۆژتیک دیت ئەویش سکه کەمی دادەنیت."^۲

ئەم و تەیه کە حەفتا - هەشتا ساڵ بەر لە ئیستا و تراوه، بەشیکمی هاتۆتەدی. ئیتر ئیستا ئیمەش، بەچاوی پر ئومید و هیواوه لە چاوه پوانیی لەدایکبوونەکەمی ترداین. ئەو هتا ژانی لەدایک بوونەکە تاوی سەندووه. إن شاء

۱ - البخاری، اللباس ۶۳ - الأستاذان ۵۱ - مسلم، الطهارة ۴۹.

۲ - بديع الزمان سعيد النورسي، السيرة الذاتية.

الله له داها تویه کی زور نریکدا، گریانی مؤده به خشی نه و کوربه یه
ده بیستریت...

تا نیره، له ناست راستگویی و دروستی پیغه مبهری خوا (ﷺ) و
پیغه مبهرانی تر (ﷺ) دا هلوئسته مان کرد. هر پیغه مبهریک له راستگویی و
دروستیدا له لوتکه دایه. درؤ نهیتوانیوه له ژبانیاندا هینده ی گهر دیله یه ک جن
بؤ خوی بکاته وه. جا نه گهر تۆسقالتیک لارو خیتی له خویاندا هه بووایه، نه و
نه یانده توانی رینمای هیچ که سیك بکه ن به ره و راسته پری. خو دیاره نه وان بؤ
نه وه نیراون تا مرو قایه تی بجه نه سهر رینگه ی راست و، پیناسی نه و شارپنگه یه
بکه ن که به ره و به هه شت ده یانیات. به لئی، نه گهر واتای راستگویی و دروستی
به ره جسته ببوایه، نه و سیفهد و ناکاری پرشننگداری پیغه مبهرانی تیا دا
ده بینرا...

له م نیونه شدا بینیمان که راست و دروستی سهروه مان، به هه زاران
به لگه ی نیوان نه زهل و نه به د، پشگیری ده کری. نه وه بوو به لگه کافان به سه ر
سی کۆمه له ی سه ره کیدا پۆلین کرد. ده بی نه وه ش بزانیت که نیمه خو مان
نه و پۆلین و شیوازی خستنه پروه مان په سه ند کرد. نه گه رنا، ده کری راست و
دروستی نه و زاته (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به هه زاره ها دانرا و سه ده ها هه زار به لگه
و، شیوازی جور به جور باسبکریت. جا بؤ که سه هیه بتوانیت دوا وته ی نه م
بابه ته بلئی و خالی کوتایی دابنیت...؟! پروامان وایه که تا رۆژی قیامت
فه رمایشته کانی هه میشه راست ده رده چن و، مرو قی هه ر سه رده میکیش،
په هه ند و لایه نیکه تری نوی راست و دروستی نه و یان بؤ ده رده که وئی. نیت
نه وسا له قولایی و ره هه ندیکی تر دا پی شاد ده بن.

جا خو له رۆژی دوایدا، راست و دروستی پیغه مبهری خوا (ﷺ) به هه موو
پروونییه کیه وه بؤ گشت لایه ک نمایان ده بی... به لئی هه رکه سه و به گویره ی

ناوختهی پوچی خۆی، حه‌مه‌ن نمو فرمایه‌شانه ده‌بینن که ده‌بارهی زان و
سیفان و شه‌ماء فرسوونی و، دهرک به حه‌قیانه‌تی و شه‌کانی ده‌کات، به‌نی،
به‌هه‌شت و دۆزه‌خ، حۆری و غیلامانده‌کان رێک به‌و شیوجیه‌ی که پیغه‌مبهری
خوا بۆی ده‌سف کردووین؛ دینه‌ پشمان. ئه‌تر نه‌وانیش به‌ زمانی نه‌به‌ده‌بیه‌ت
به‌و پیغه‌مبهره‌ نازداره‌ ده‌لین: ”صَلُّوا“...

نورى نامہ

نہوانى چنڊنڊها ساله همزارها جار شويتيان گۆرى و، وىلى لقتيكن كه خويانى پتوڊ راگيربگمن، نهوانهش كه وا لهم سيستم بۆ نهو سيستم و، لهم رتيياز بۆ نهو رتيياز له ههناسه بركيڤدان، زوو بيت يان درهنگ، ماهه بووچى و بى ناكامىي كرد و كۆششه كاننيان دهينن و، به پرتاو بهردو مهكته به كهى ههزرهتى موحه ممد (ﷺ) راده كهن، نهو مهكته به بهى كه ههركيز نشوستى به خۆيه وه نه ديووه.

نايا توانيومانه نهو سهروهردى كه شاحى تهختى دلانه، به شيويهك شايانى قهدر و قيمهتى نهو بيت، به مرۆڤى نهم سهردهمه بناسيتين و، بليتسهى تاسه و شهيدايى له ناخياندا تاو بددين؟..

نهختر! نهگهر مرۆڤايهتى نهوى بناسيباه، دهبووه مهجنوونى و دهيدايه نهو كه ژ و ههرده. ههه كاتيش يادى شيرينى نهو رۆحهكانى پيچايا، دلنى دهكهوته جۆش و، چاووهكانى نهسرنيان بۆ دهڤشت. نيتر نهو كات بۆ چوونه نيتو جيهانى پاكي پيغه مبهرايه تيبه كه يه وه، دهكهوته پهرواز و له پيئاو گيان به بهردا كرد نه وهى خۆله ميشى دلته سوتاو، كه له تاو عهشقى نهو گرى سهندبوو، خۆى دهدايه بهر شنهى با تا بهردو ههوارگهى نهوينى نهو راپيچى بكا ...

نهگهر عقل و ههسته كانيشمان ههركيز پهيبى پى نه بهن، نهوا دهروونهكان بوونه ته پهروانهى دهورى نهو شه معه، نهو خۆره.. له داها توويهكى زۆر نزيكدا، نهو عهقله دهربه دهه و پهريشانانهى كه تا نيتستا نه يانتوانبووه بهردو نهو بدنه پرتاو و، به وينهى ميشى زستان له ملاو نهولادا پهكيان كهوتوو، بۆ نهم حاله يان دهستى په شيمانى دهگهزن و به خويان دهلتين: ناخ و داخ! نيمه بۆ نه بوينه پهروانه و بهردو نهو نه رۆيشتين؟ " بهلام نهو كات له وانه به بۆ ههنديكيان زۆر درهنگ بيت و هه موو شتيك كۆتابى پى هاتبيت ...

